

สัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริ
สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

สัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริ สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

“...เวลานี้เราทุกคนมีภาระสำคัญรออยู่ที่จะต้องร่วมมือกันเสริมสร้าง
ความเป็นปรกติเรียบร้อยให้แก่บ้านเมือง
เพื่อให้ประชากรชาวไทยมีความผาสุกสงบ.
ภาระทั้งนี้มิใช่น้ำที่ของบุคคลผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ
หากเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของทุกฝ่ายทุกคนที่จะต้องร่วมกันคิด
ร่วมกันทำให้พร้อมพร้อม และสอดคล้องเกี่ยวเนื่องกัน
โดยมีอุดมมุ่งหมายและอุดมคติร่วมกัน.
ข้าพเจ้าจึงใคร่ขอให้ท่านทั้งหลายในมหาสมาคมนี้
ตลอดจนประชาชนทุกหมู่เหล่า ทำความจิตตธิตให้หนักแน่นแน่วแน่
และเที่ยงตรงเสมอเหมือนกัน ที่จะร่วมมือร่วมใจกัน
ให้เต็มกำลังความสามารถและสติปัญญา ด้วยความสุจริตบริสุทธิ์ใจ
และด้วยความสามัคคี ประองตอง โดยยึดเอาประโยชน์ยังยืนยิ่งใหญ่
คือความผั่งคงผาสุกของบ้านเมืองเป็นเป้าหมายสูงสุด...”

พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ในการเสด็จออกมหาสมาคม ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
๕ ธันวาคม ๒๕๔๗

คำนำ

เนื่องในโอกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๘๖ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๖ และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ๘๑ พรรษา ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๖ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) สำนักในพระมหากษัตริย์คุณของทั้งสองพระองค์อย่างหาที่สุดมิได้ ที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจนานัปการ เพื่อบำบัดทุกข์ บำรุงสุข ให้พสกนิกรชาวไทยมีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สำนักงานฯ จึงได้จัดทำหนังสือ “**สัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริ สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน**” ขึ้น เพื่อร่วมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และเผยแพร่ให้ประชาชนและหน่วยงานต่างๆ ได้นำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานและดำเนินชีวิตสู่ความสุขอย่างยั่งยืนต่อไป

หนังสือเล่มนี้ ได้ประมวลและสังเคราะห์หลักการทรงงานและแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพที่ทรงมีพระวิสัยทัศน์ที่ยาวไกล ย้อนไปเมื่อ ๖๗ ปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่เสด็จขึ้นครองสิริราชสมบัติ ก่อนที่จะมีผู้ใดคิดถึงและบัญญัติคำว่า “**การพัฒนาอย่างยั่งยืน**” หรือ **Sustainable Development** แต่พระองค์ได้ทรงเริ่มต้นวางรากฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้แก่ประเทศไทยแล้ว โดยมีสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ทรงร่วมสืบสานพระราชปณิธานอย่างมุ่งมั่น โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็น ๕ ส่วน ได้แก่

บทนำ บทความพระราชทานจาก สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง “**เรียนรู้การทรงงานสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ**” ซึ่งสำนักงานฯ ขอน้อมอัญเชิญมาพิมพ์ในส่วนแรกของหนังสือนี้ โดยพระราชนิพนธ์ดังกล่าวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เล่าถึงการทรงงานเพื่อช่วยเหลือประชาชนในด้านต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และของพระองค์เอง อันนำมาสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ทั่วโลกต่างให้ความสำคัญในปัจจุบัน

ส่วนที่ ๑ จากพระปฐมบรมราชโองการ สู่แนวพระราชดำริทรงงาน นำเสนอบทวิเคราะห์ พระปฐมบรมราชโองการ “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” โดยใช้ให้เห็นถึงความหมายโดยนัยที่สำคัญของคำว่า “ครอง” “แผ่นดิน” “โดยธรรม” และ “เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ซึ่งหากไม่ไตร่ตรองอย่างลึกซึ้ง อาจไม่เข้าใจถึงแก่นแห่งความหมายที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะทรงดูแลราษฎรและแผ่นดินนี้ ประดุจพ่อดูแลลูก มิได้อยู่ในลักษณะของการใช้อำนาจปกครอง โดยเป้าหมายสำคัญคือความสุขของประชาชนทั้งประเทศ

ส่วนที่ ๒ สัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริ... สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าตลอดระยะเวลาอันยาวนานกว่า ๖๗ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ทรงงานอย่างตรากตรำพระวรกาย เพื่อพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของปวงชนชาวไทยให้อยู่ดีมีสุข พร้อมทั้งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ซึ่งโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้มากมาย ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงสัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริในการทรงงานพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โดยหนังสือเล่มนี้ได้นำมาประมวลเป็นภาพใหญ่และจัดกลุ่มเป็น ๕ สัจธรรม ได้แก่ (๑) เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน (๒) เรียนรู้จากหลักธรรมชาติ (๓) บริหารแบบบูรณาการ (๔) มุ่งผลสัมฤทธิ์ และ (๕) ชัยชนะแห่งการพัฒนา ในภาพใหญ่แต่ละเรื่อง มีการขยายเป็นหัวเรื่องย่อย โดยได้นำเสนอแนวพระราชดำรินี้ในแต่ละเรื่องย่อย พร้อมทั้งตัวอย่างพระราชกรณียกิจและโครงการพัฒนาโดยสังเขป

ส่วนที่ ๓ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง... นำสู่ความสุขอย่างยั่งยืน จากสังฆกรรมแห่งแนวพระราชดำรินั้น นำสู่ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยทุกระดับมาโดยตลอด เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย (๑) พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และ (๒) ใช้หลักวิชาความรู้ มีคุณธรรม ดำเนินชีวิตด้วยความเพียร

ส่วนที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงวางรากฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืน นำเสนอให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงวางรากฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาเป็นเวลายาวนาน โดยได้พระราชทาน “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวทางปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับให้ดำเนินไปในทางสายกลาง จากนั้นชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืนในกระแสโลกและในบริบทไทยที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีดุลยภาพ ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนนำเสนอการพัฒนาที่มั่นคงยั่งยืน ตามรอยพระยุคลบาท ทั้งในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาคนและสังคม และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ส่วนที่ ๕ บทสรุป สังฆกรรมแห่งแนวพระราชดำริ... เพื่อประโยชน์สุขของปวงชนชาวไทยอย่างยั่งยืน จากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ ทุกพระองค์ ได้ทรงงานอย่างหนักและตรากตรำพระวรกายมายาวนาน เพื่อต่อสู้กับความยากจน สร้างความอยู่ดีมีสุขให้แก่พสกนิกร โดยได้พระราชทานพระราชดำริและโครงการพัฒนามากมายถึง ๔,๓๕๐ โครงการ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีความอยู่ดี กินดี มีสุขภาพอนามัยแข็งแรง มีการศึกษา มีอาชีพที่มั่นคง และดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี นับเป็นการวางรากฐานการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืนให้แก่ประเทศไทยและปวงชนชาวไทยอย่างครบถ้วนในทุกๆ ด้าน ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้

ในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ สำนักงานฯ ได้รับความกรุณาจาก **ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล** กรรมการและเลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา อดีตเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และอดีตเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในการเป็นที่ปรึกษาและให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง นอกจากนี้มูลนิธิชัยพัฒนาได้ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำมาใช้ประกอบการเขียนบทความ สำนักงานฯ จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
ธันวาคม ๒๕๕๖

สารบัญ

หน้า

คำนำ

บทนำ : บทความพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี “เรียนรู้การทรงงานสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ” ๑๑

ส่วนที่ ๑ : จากพระปฐมบรมราชโองการ สู่แนวพระราชดำริการทรงงาน ๓๗

ส่วนที่ ๒ : สัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริ... สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ๔๙

๑. เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน ๕๖

๑.๑ ภูมิสังคม : ดิน น้ำ ลม ไฟ ๕๙

๑.๒ ระเบิดจากข้างใน ๖๒

๑.๓ การมีส่วนร่วม ๖๔

๑.๔ ประโยชน์ส่วนรวม ๖๗

๒. เรียนรู้จากหลักธรรมชาติ ๗๖

๒.๑ ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ๗๗

๒.๒ ใช้ธรรมชาติปราบปรามธรรมชาติ ๘๑

๒.๓ ปลูกป่าในใจคน ๘๒

๓. บริหารแบบบูรณาการ ๑๐๒

๓.๑ องค์กรรวม และบริการรวมที่จุดเดียว ๑๐๕

๓.๒ ทำตามลำดับขั้น ๑๑๐

๔. มุ่งผลสัมฤทธิ์ ๑๓๖

๔.๑ ขาดทุนคือกำไร ๑๓๗

๔.๒ ไม่ติดตำรา ๑๔๐

๔.๓ ทำให้ง่าย ๑๔๕

๕. ชัยชนะแห่งการพัฒนา ๑๖๘

๕.๑ การต่อสู้กับความยากจน ๑๗๑

๕.๒ ประชาธิปไตย ๑๗๗

ส่วนที่ ๓ : ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง... นำสู่ความสุขอย่างยั่งยืน

หน้า

๑. พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

๑๙๕

๑.๑ พอเพียงพออยู่พอกิน

๒๐๐

๑.๒ พึ่งตนเอง

๒๐๑

๑.๓ ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด

๒๐๖

๑.๔ ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ และแก้ปัญหาจากจุดเล็ก

๒๐๙

๒. ใช้หลักวิชาความรู้ มีคุณธรรม ดำเนินชีวิตด้วยความเพียร

๒๑๔

๒.๑ หลักวิชาอันถูกต้อง

๒๒๔

๒.๒ มีความเพียร ซื่อสัตย์ สุจริต จงใจต่อกัน รู้ รัก สามัคคี

๒๒๕

ทำงานอย่างมีความสุข

๒๒๘

ส่วนที่ ๔ : พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงวางรากฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๒๔๗

๑. ทรงวางรากฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๒๕๐

๒. สู่แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๒๕๖

๒.๑ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” พื้นฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๒๕๖

๒.๒ การพัฒนาอย่างยั่งยืนในกระแสโลก

๒๕๗

๒.๓ การพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทไทย

๒๖๐

๓. สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนตามรอยพระยุคลบาท

๒๖๔

๓.๑ การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

๒๖๕

๓.๒ การพัฒนาคนและสังคมอย่างยั่งยืน

๒๗๐

๓.๓ การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

๒๗๕

๔. มุ่งสู่ความพอเพียงเพื่อก้าวสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

๒๘๕

ส่วนที่ ๕ : บทสรุป สัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริ...

๒๘๗

เพื่อประโยชน์สุขของปวงชนชาวไทยอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

๓๐๑

รายนามที่ปรึกษาและคณะทำงานจัดทำหนังสือสัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริ
สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

“...การพัฒนาบ้านเมืองหรือพัฒนางานทุกอย่างให้เจริญยิ่งขึ้นไปนั้น

ไม่ควรมีลักษณะเป็นการก้าวหน้าอันล้มเหลว.

หากจำเป็นต้องเริ่มต้นจากพื้นฐานเดิมที่มีอยู่ก่อน
แล้วค่อยๆ สร้างเสริมให้ก้าวหน้ามั่นคงขึ้นเป็นลำดับ
สำหรับเป็นรากฐานที่สามารถรองรับความเจริญ

และความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่จะเกิดตามมาตามผลของการพัฒนา.

มิใช่มุ่งแต่จะพัฒนาให้รู้หน้า

ด้วยการทุ่มเทกำลังทรัพย์ กำลังคน ตลอดจนอุปกรณ์ทุกอย่าง
เพื่อให้ได้ผลเร็วที่สุดและมากที่สุด ซึ่งจะทำให้รากฐานทานไม่อยู่.

การพัฒนาซึ่งอุตสาหะลงทุนลงแรงไปมากมายก็จะล้มเหลวลงอย่างน่าเสียดาย

ก่อให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม

และอื่นๆ ต่อตามมา ดังที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน.

ดังนั้น การพัฒนางานพัฒนาบ้านเมืองให้ก้าวหน้า

จึงต้องคำนึงถึงรากฐานเดิมอยู่ตลอดเวลา.

ถ้าเห็นว่าความเจริญก้าวหน้าเกินกว่าฐานรองรับ

ก็ต้องกลับมาเสริมฐานให้กว้างขวางมั่นคง

จนมีกำลังเพียงพอก่อนจึงค่อยพัฒนาต่อ. ...”

พระราชโฆวาท

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ณ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์

๑๒ มกราคม ๒๕๔๐

บทนำ

เรียนรู้การทรงงานสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

บทความพระราชทานจาก สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นโปรดเกล้าฯ พระราชทานบทความเรื่อง “เรียนรู้การทรงงานสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ” แก่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เพื่อเผยแพร่เป็นบทนำของหนังสือเล่มนี้ ซึ่งสำนักงานฯ รู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้

สำนักงานฯ ขอน้อมอัญเชิญบทความพระราชทานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เผยแพร่ให้ปวงชนชาวไทยได้เรียนรู้และซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และดำเนินตามรอยพระยุคลบาท โดยนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศต่อไป ดังนี้

เดินตามรอยเท้าพ่อ

ฉันเดินตามรอยเท้าอันรวดเร็วของพ่อโดยไม่หยุด
ผ่านเข้าไปในป่าไผ่ ' นากลัว่ ทิบ
แผ่ไปโดยไม่มีที่สิ้นสุด มีดและขว้าง
มีต้นไม้อายุเหมือนหอคอยที่เข้มแข็ง

พ่อจำ... ลูกหิวจะตายและเหนื่อยด้วย
ดูซิจะ เลือดไหลออกมาจากเท้าทั้งสองที่บาดเจ็บของลูก
ลูกกลัวงู เสือ และหมาป่า
พ่อจำ... เราจะถึงจุดหมายปลายทางไหม ?

ลูกเอ๋ย... ในโลกนี้ไม่มีที่ไหนดอกที่มีความรื่นรมย์
และความสบายสำหรับเจ้า
ทางของเรามีได้ไปด้วยดอกไม้สวยๆ
จงไปเถิด แม้มันจะเป็นสิ่งบีบคั้นหัวใจเจ้า

พ่อเห็นแล้วว่า หนามตำเนื้ออ่อนๆ ของเจ้า
เลือดของเจ้า เปรียบดังทับทิมบนใบหญ้าใกล้น้ำ
น้ำตาของเจ้าที่ไหลต้องพุ่มไม้สีเขียว
เปรียบดังเพชรบนมรกตที่แสดงความงดงามเต็มที่

เพื่อนมนุษย์ชาติ... จงอย่าละความกล้า
เมื่อเผชิญกับความทุกข์ ให้อดทนและสุขุม
และจงมีความสุขที่ได้ยึดอุดมการณ์ที่มีค่า
ไปเถิด... ถ้าเจ้าต้องการเดินตามรอยเท้าพ่อ

พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
จากหนังสือ “มณีพลอยร้อยแสง” จัดพิมพ์โดยโรงเรียนจิตรลดา เมื่อปี ๒๕๑๙

บทความพระราชทาน
เรื่อง “เรียนรู้การทรงงานสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ”

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงมุ่งมั่นอย่างวิริยะ และอดุสาหะที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีความสุข อยู่ดีกินดี ด้วยการเสด็จพระราชดำเนิน ไปทรงเยี่ยมเยียนราษฎรเพื่อทรงศึกษาและหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว ให้แก่ราษฎรในทุกพื้นที่ ของประเทศไทย โดยได้พระราชทานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริมากมาย เพื่อพัฒนาประชาชน และประเทศให้ก้าวหน้าหรือเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยทรงยึดหลักในการดำเนินโครงการว่าต้องเป็น การพัฒนาที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งประโยชน์

๑ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานสัมภาษณ์เกี่ยวกับหลักการทรงงานพัฒนาประเทศของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. พระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา. (๒๕๕๔)

ให้เกิดแก่ส่วนรวมและประเทศชาติอย่างแท้จริง จึงจะเป็น “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการเสด็จออกมหาสมาคม ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๒๙ ความตอนหนึ่งว่า

“...ทุกวันนี้ประเทศไทยยังมีทรัพยากรพร้อมมูล ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรบุคคล ซึ่งเราสามารถนำมาใช้เสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์และเสถียรภาพอันถาวรของบ้านเมืองได้เป็นอย่างดี ข้อสำคัญเราจะต้องรู้จักใช้ทรัพยากรนั้นอย่างฉลาด คือไม่นำมาทุ่มเทใช้ให้สิ้นเปลืองไปโดยไร้ประโยชน์ หรือได้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า หากแต่ระมัดระวังใช้ด้วยความประหยัดรอบคอบ ประกอบด้วยความคิดพิจารณาตามหลักวิชา เหตุผล และความถูกต้องเหมาะสม โดยมุ่งถึงประโยชน์แท้จริงที่จะเกิดแก่ประเทศชาติ ทั้งในปัจจุบันและอนาคตอันยืนยาว...”

ในการปรับปรุงและยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนดังกล่าว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงงานเคียงข้างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยพระองค์ทรงทำตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มีพระราชประสงค์จะช่วยให้ราษฎรสามารถพึ่งตนเองได้ จึงจะเป็นการช่วยเหลืออย่างยั่งยืน ดังพระราชดำรัสที่พระราชทานในพิธีเปิดการประชุมและนิทรรศการเรื่อง “มรดกสิ่งทอของเอเชีย : หัตถกรรมและอุตสาหกรรม” ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๓๕ ความตอนหนึ่งว่า

“...ข้าพเจ้าตั้งใจจะสรรหาอาชีพให้ชาวนาที่ยากจนเลี้ยงตัวเองได้เป็นเบื้องต้น ทั้งนี้เนื่องจากข้าพเจ้าได้มีโอกาสตามเสด็จฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปเยี่ยมราษฎรตามชนบทมาหลายสิบปี ได้พบว่าราษฎรส่วนใหญ่เป็นชาวนาชาวไร่ที่ต้องทำงานหนัก และต้องเผชิญอุปสรรคจากภัยธรรมชาติมากมาย... ทำให้ชาวนาชาวไร่ยากจน การนำสิ่งของไปแจกราษฎรผู้ประสบภัยธรรมชาติ เป็นเพียงบรรเทาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชปรารภว่าเป็นการช่วยเหลือที่ไม่ยั่งยืน ควรจะหาวิธีอื่นที่ช่วยให้ราษฎรพึ่งตนเองได้...”

ทรงมุ่งพัฒนาชนบททางไกล ให้อยู่ได้ด้วยตนเองอย่างมีความสุข

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงห่วงใยทุกข์สุขของราษฎรทั่วประเทศ โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบททางไกลและทุรกันดาร จึงเสด็จพระราชดำเนินในท้องถิ่นต่างๆ เพื่อพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญเท่าที่จะทำได้ และข้อสำคัญคือ^๒ เมื่อเวลาเสด็จ

^๒ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานสัมภาษณ์ในรายการ พุดจาประสาช่าง ออกอากาศทางสถานีวิทยุจุฬาฯ คลื่นเอฟเอ็ม ความถี่ ๑๐๑.๕ เมกะเฮิรตซ์ โดย รศ.ดร.มนู วีรบุรุษ รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ และ รศ.ดร.วิชา จิวาลัย หัวหน้าภาควิชาวิศวกรรมสำรวจ คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นผู้ขอพระราชทานสัมภาษณ์

ออกพัฒนา พระองค์จะต้องไปทอดพระเนตรให้เห็นพื้นที่จริงๆ จะต้องทรงรู้เสียก่อนว่าพื้นที่นั้นในด้านภูมิศาสตร์และภูมิสังคมเป็นอย่างไร โดยตรัสว่าการเสด็จด้วยพระองค์เองนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญมาก จะได้มีความรู้สึกต่อพื้นที่นั้น และพระราชทานความช่วยเหลือได้ตรงกับความต้องการของประชาชน รวมทั้งช่วยให้พระองค์ทรงทราบสภาพพื้นที่ของประเทศไทยเป็นอย่างดี

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงสอนผู้ตามเสด็จฯ ให้รู้จักดูแผนที่และสังเกตภูมิประเทศ ดูภูเขา ทางน้ำ ต้นไม้ ชักถามผู้ที่อยู่ในพื้นที่ให้ทราบข้อมูลมากที่สุด การพัฒนานั้นไม่ใช่ว่าพระองค์จะเข้าไปในหมู่บ้านแล้วโปรดเกล้าฯ ว่าควรทำอะไร ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถก็ทรงงานในลักษณะเดียวกัน คือจะซักถามข้อมูลจากประชาชนในพื้นที่ โดยจะเน้นในการพัฒนาตัวบุคคล อาทิ การดูแลสุขภาพอนามัย และการส่งเสริมอาชีพช่างฝีมือ

งานหลักของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคือ พัฒนาปัจจัยในการผลิตเพื่อการกินอยู่ของคนในท้องถิ่น ปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือการหาน้ำให้เพียงพอแก่การเพาะปลูก โดยทรงเล็งเห็นว่าน้ำเป็นส่วนสำคัญที่สุดของชีวิต และเป็นปัจจัยในการผลิตพืชผลต่างๆ รวมทั้งทรงทำพร้อมกันในทุกด้านเพื่อให้ประชาชนสามารถยืนอยู่ได้ด้วยตนเอง โดยพึ่งพาปัจจัยภายนอกให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้

พระองค์มีพระราชดำรัสอยู่เสมอว่า จะต้องให้ประชาชนมีสุขภาพอนามัยดี จึงทรงช่วยรักษาพยาบาลอุปกรณ์ผู้เจ็บป่วย นอกจากนั้น ทรงเห็นความสำคัญว่าต้องช่วยให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษา มีความรู้อย่างน้อยให้อ่านออกเขียนได้ สามารถอ่านเอกสารของทางราชการ และเพื่อให้ความรู้ด้านเทคโนโลยีใหม่ๆ

ดังนั้น ^๓ ตั้งแต่เกิดมาจำความได้ จึงเห็นทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงคิดหาวิธีการต่างๆ ที่จะยกฐานะความเป็นอยู่ของคนไทยให้ดีขึ้น และได้ตามเสด็จฯ เห็นความทุกข์ยากลำบากของพี่น้องเพื่อนร่วมชาติ ก็คิดว่าช่วยอะไรได้ควรช่วย ไม่ควรนิ่งดูตาย เห็นจะเป็นเพราะความเคยชิน เมื่อโตขึ้นพอมีแรงทำอะไรได้ก็ทำอย่างอัตโนมัติ และเป็นเหตุที่ทำให้ชอบการพัฒนาช่วยเหลือประชาชน รวมทั้งเป็นหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ต้องทำประจำอยู่แล้ว และอีกประการหนึ่งรู้สึกเสมอว่าการเป็นเจ้าฟ้านั้นได้เปรียบผู้อื่นหลายอย่าง จึงควรนำข้อได้เปรียบนั้นมาทำประโยชน์แก่ผู้อื่น

^๓ สมเด็จพระเทพฯ : บางแง่มุมแห่งความคิดคำนึง. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานสัมภาษณ์พิเศษ วารสารเศรษฐกิจและสังคม ฉบับพิเศษ ธันวาคม ๒๕๒๘ หน้า ๕

ประสบการณ์ตามเสด็จฯ ไปทรงงานในถิ่นทุรกันดาร

ประสบการณ์ในการตามเสด็จพระราชดำเนินมีมากมายเล่าเท่าไรไม่จบออกไปทุกครั้งก็ได้ความรู้ ความคิด และมีประสบการณ์ใหม่ๆ โดยเมื่อครั้งข้าพเจ้ายังเป็นเด็ก จำได้ว่าจะทรงจัด “ทีมพัฒนา” ออกไปเยี่ยมราษฎร กิจกรรมที่ไปทำกันนั้น ข้าพเจ้าจำไม่ได้ว่ามีอะไรบ้าง แต่ที่แน่ๆ คือมีหน่วยแพทย์

เคลื่อนที่มีการไปสำรวจความเป็นอยู่ของคน เมื่อออกไปพัฒนาแล้วต้องเขียนรายงานถวายด้วย บางทีก็รู้สึกสงสัยว่ามีคนโน้นคนนี้มาหาท่านด้วยปัญหาที่เจ้าตัวแก้มไม่ตก หรือมีปัญหาหนัก เคยทูลถามพระองค์ทรงคิดได้อย่างไรว่า ควรจะอย่างไรต่อกับคนไหน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ รับสั่งว่า ถ้าเรามีความรักและความห่วงใยก็ย่อมทำได้

ความจริงพระองค์มีเครื่องช่วยจำเหมือนกันคือการจดบันทึก พระองค์ทรงเรียกว่า “สมุดทอดพระเนตร” โดยจะทรงบันทึกเรื่องโน้นเรื่องนี้ที่ทรงนึกขึ้นได้ว่าควรทำตามข้อสังเกตในสถานที่เสด็จพระราชดำเนิน เช่น คนจน คนป่วย คนมีลูกมากที่ต้องจัดให้มีอาชีพ ให้ลูกมีโอกาสศึกษาเล่าเรียน คนมีเรื่องกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณ เรียกได้ว่าไม่ลืมเรื่องของใครเลย ภายหลังมีข้าราชการบริพาร รับผิดชอบจดไปแต่ละแผนก พระองค์ก็ยังทรงจดของพระองค์เองอยู่ สุดท้ายทรงให้บันทึกข้อมูลไว้ในคอมพิวเตอร์ด้วย

^๔ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (๒๕๕๕). สมเด็จพระแม่กับการศึกษา. หน้า ๗๕

^๕ เล่มเดียวกัน. หน้า ๗๗

วิธีการทรงงาน และการทำงานของขบวนตามเสด็จฯ

^๖ คติที่พระราชทานให้เป็นหลักของการทำงานมีอยู่มาก เช่นว่าเราไปไหนก็มีพาหนะมีคนมาอำนวยความสะดวกมากมาย ฉะนั้นต้องพยายามทำให้การไปของเรามีประโยชน์คุ้มค่าที่สุด เราอย่าคิดหวังยึดใครเป็นที่พึ่ง แต่ต้องทำตัวให้เป็นที่พึ่งของคนได้ คนที่มาขอความช่วยเหลือเรา นั้นเป็นคนยากจนที่มีความเป็นอยู่ที่ลำบาก หาเช้ากินค่ำ จะต้องรับช่วยเหลือเขาทันที จะโปรอเอาไว้อ่อนไม่ได้ และประการสำคัญคือ “การให้โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง”

^๗ เวลาออกไปทรงเยี่ยมราษฎรมีคนมาเฝ้ามากมาย ฉะนั้นจึงต้องมีข้าราชการที่ตามเสด็จฯ ไปมาก ข้าราชการบริพารแต่ละคน เวลาตามเสด็จฯ จะต้องมียุกรณ์ติดตัวไปให้ครบรวมทั้งของส่วนตัว เช่น ไฟฉาย สมุดจด และแผ่นกระดาษสำหรับเขียนข้อความติดสิ่งของและรายชื่อบุคคลที่เข้าเฝ้าฯ เครื่องเขียน สำหรับจด มีทั้งปากกาเล็กสำหรับจดธรรมดา ปากกาโตสำหรับเขียนข้อความในแผ่นกระดาษ ถุงพลาสติก

^๖ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (๒๕๕๕). สมเด็จพระแม่กับการศึกษา. หน้า ๘๐

^๗ เล่มเดียวกัน. หน้า ๘๐

สำหรับใส่สมุดที่จะเขียนกลางสายฝน สมุดที่ใช้จดส่งตัวคนไข้เข้าโรงพยาบาล เลื้อฝนสำหรับแจกราษฎร ก็ต้องถือไปด้วย

โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวลาเสด็จพระราชดำเนินด้วยเฮลิคอปเตอร์ไปกันได้น้อยคน คนที่ไปก็ต้องเป็นประโยชน์ที่สุด ต้องถือของแจกราษฎร เช่น เสื้อยืดเด็ก ผ้าขนหนู ขนมหิงเกศตร (ขนมทำด้วยถั่วเหลือง) เกลือไอโอดีน ฯลฯ ในรถที่นั่งกันไปยังให้มีค้อน เผื่อเกิดมีปัญหาขัดข้องประตูรถเปิดไม่ได้ยังพอใช้ค้อนทุบออกมาได้ เวลานั้นรถคันหนึ่งๆ ก็ให้นั่งไปหลายๆ เพื่อประหยัดที่ เป็นต้น ซึ่งแต่ก่อนข้าพเจ้าก็มีโอกาสได้รับการฝึกฝนเช่นนี้ ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่วางเป็นระเบียบเหมือนกัน

๘ ขณะทรงเยี่ยมราษฎร เมื่อมีผู้ขอพระราชทานพระมหากรุณาฯ หรือโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระมหากรุณาฯ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไร ต้องไปสัมภาษณ์เพื่อจดข้อมูลไว้ โดยมีวิธีการซักถามประวัติของผู้ที่จะส่งเคราะห์ ถามถึงครอบครัว ลูกเต้า วิธีการทำมาหากิน รายได้และความสามารถของแต่ละคน

๘ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (๒๕๕๕). สมเด็จพระแม่กับการศึกษา. หน้า ๗๕

ใช้เวลาให้น้อยที่สุด พูดให้ดี สุภาพ ไม่ให้คนถูกถามตกใจจนพูดไม่ออก พระองค์ได้พระราชทานคำแนะนำไว้ว่า ถ้ามีเวลาน้อยที่สุดจะต้องรู้ที่อยู่เขาเสียก่อน จะได้ให้เจ้าหน้าที่ทหาร ตำรวจ หรือเจ้าหน้าที่บ้านเมืองอื่นๆ ช่วยติดต่อไปภายหลังได้ เพื่อคิดพระราชทานความช่วยเหลือ และการช่วยเหลือก็ต้องทำระยะยาว ให้ความรู้ในการประกอบอาชีพจนเขาตั้งตัวได้ ไม่ใช่ทำให้เขามีความหวังแล้วทิ้ง ต้องดูแลให้เขาได้รับความช่วยเหลือจริงๆ และสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด

ข้อคิดและเป้าหมายในการพัฒนาประเทศ

จากการตามเสด็จฯ ทรงงานพัฒนาของทั้ง ๒ พระองค์ ช่วยให้ข้าพเจ้าได้เรียนรู้กระบวนการพัฒนาที่นำไปสู่ความก้าวหน้าหรือความเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น และนำมาซึ่งข้อคิดบางประการคือ **การพัฒนาที่ไม่สมดุลและไม่ยั่งยืน อาจจะทำให้เกิดปัญหา มากกว่าการแก้ปัญหา** เช่น การเพาะปลูกใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงที่เป็นพิษจำนวนมากเกินพอดี เป็นอันตรายต่อสุขภาพของทั้งคนและสัตว์ในพื้นที่บริเวณนั้น อาจจะทำให้ดินเสีย เพาะปลูกไม่ได้มากเท่าเดิม การพัฒนาจึงต้องรักษาสมดุลกับการอนุรักษ์ เช่น ในการสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำ ต้องดูว่าจะเสียทรัพยากรอื่นๆ ที่ควรรักษาไว้หรือไม่ อย่างไร เป็นต้น

นอกจากนี้ การพัฒนาเป็นเรื่องกว้างและมีหลายด้าน ต้องทำกันอย่างต่อเนื่อง และมักต้องใช้เวลาาน เช่น “การพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development) จะต้องวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพการณ์ การลดปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ การพัฒนาบนพื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น การพัฒนาการเกษตร (Agricultural Development) อาทิ การเพิ่มเนื้อที่การผลิต การเพิ่มผลิตภาพการผลิต หรือ Productivity เช่น ในพื้นที่เท่าเดิม สามารถเพิ่มผลผลิตได้มากขึ้น การเพิ่มผลผลิตสื่อความว่ามีผลผลิตเพิ่มขึ้น อาจเพราะการขยายพื้นที่เพาะปลูกหรือการเพิ่มทรัพยากรต่างๆ ในการผลิต และการพัฒนาเทคโนโลยีการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

การพัฒนาสังคม (Social Development) มีหลายอย่าง เช่น สร้างความเท่าเทียมระหว่างชนเผ่าต่างๆ กลุ่มคนในสังคม ความเท่าเทียมระหว่างชายและหญิง การให้สิทธิเสรีภาพแก่บุคคลที่มี

^๙ บทความพระราชทาน พลเอกหญิง ศาสตราจารย์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่องถนนสายรุ่งเรืองนำสู่สุข วารสารทางวิชาการ พ.ศ. ๒๕๔๘ สภาอาจารย์ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

ความจำเป็นในชีวิตต่างๆ กัน เช่น ผู้พิการ พัฒนาจิตใจคนให้มีคุณธรรม เป็นต้น **การพัฒนาการศึกษา** (Educational Development) อาทิ การกระจายโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา การพัฒนาหลักสูตร การอบรมครู บุคลากรทางการศึกษา **การพัฒนาการเมือง** (Politic Development) ให้เป็นไปทางประชาธิปไตย หรือให้เกิดความสงบ ความมั่นคง ต้องสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนในชาติ การพัฒนาองค์กรประชาชน พัฒนาการบริหาร การแก้ปัญหาคอร์รัปชัน และวิธีการอื่นๆ เป็นต้น

การที่ข้าพเจ้าได้มีโอกาสตามเสด็จพระราชดำเนินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ช่วยให้ข้าพเจ้าเห็นความสำคัญของการพัฒนาว่า **“การพัฒนาบ้านเมืองหรือการพัฒนางานทุกอย่างให้เจริญยิ่งขึ้นไปนั้นไม่ควร มีลักษณะเป็นการก้าวหน้าจนลืมหูลืมหลัง หากจำเป็นต้องเริ่มต้นจากพื้นฐานเดิมที่มีอยู่ก่อน แล้วค่อยๆ**

^{๑๐} พระราโชวาท สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ณ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ วันที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๔๐

สร้างเสริมให้ก้าวหน้ามั่นคงขึ้นเป็นลำดับ สำหรับเป็นรากฐานที่สามารถจะรองรับความเจริญและความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่จะเกิดตามมาจากผลของการพัฒนา มิใช่มุ่งแต่จะพัฒนาให้รู้หน้าด้วยการทุ่มเทกำลังทรัพย์ กำลังคน ตลอดจนอุปกรณ์ทุกอย่าง เพื่อให้ได้ผลเร็วที่สุดและมากที่สุด ซึ่งจะทำให้รากฐานทันทนไม่อยู่ การพัฒนาที่อุตสาหกรรมลงทุนลงแรงไปมากมายก็จะล้มเหลวลงอย่างน่าเสียดาย ก่อให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และอื่นๆ ตามมา ดังที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

ดังนั้น การพัฒนาบ้านเมืองให้ก้าวหน้าอย่างยั่งยืน จึงต้องคำนึงถึงรากฐานเดิมอยู่ตลอดเวลา ถ้าเห็นว่าความเจริญก้าวหน้าเกินกว่าฐานรองรับ ก็ต้องกลับมาเสริมฐานให้กว้างขวางมั่นคง จนมีกำลังเพียงพอก่อนจึงค่อยพัฒนาต่อไป

ทรงยึดแนวพระราชดำริเป็นแนวทางในการดำเนินงานพัฒนา

จากแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่ทรงให้ความสำคัญและตรัสเสมอว่า “คน” เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการพัฒนา ข้าพเจ้า จึงได้นำแนวพระราชดำริในการทรงงานพัฒนาประเทศของพระองค์มาประยุกต์ใช้ในวิธี

ดำเนินงานโครงการพัฒนาด้านต่างๆ ที่ข้าพเจ้าริเริ่มขึ้น ด้วยพอจะมีความรู้และความสนใจในเรื่องสุขภาพอนามัยและการศึกษา ข้าพเจ้าจึงมุ่งเน้นงานพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะในท้องถิ่นทุรกันดาร เพื่อจะได้เติบโตใหญ่เป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติต่อไป

ข้าพเจ้าได้ยึดหลักการดำเนินงาน ^{๑๑}ซึ่งได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตามเสด็จฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ดังนี้

๑. การพึ่งพาตนเอง โดยเน้นให้ทุกคนได้ช่วยเหลือตนเองก่อนเป็นอันดับแรก เช่น การให้เมล็ดพันธุ์พืชผัก พันธุ์สัตว์ เพื่อผลิตอาหารไว้บริโภคเอง แทนที่จะให้อาหารโดยตรง สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ต่อไป เป็นต้น

๒. การมีส่วนร่วม เน้นให้ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการทำโครงการได้มีส่วนในการช่วยคิด ช่วยทำ อาทิ การที่ผู้ปกครองและเด็กต้องร่วมกันวางแผนและทำการผลิตทางการเกษตร จัดเวร ในการประกอบอาหารกลางวัน ซึ่งมีผลทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีความรู้สึกเป็นเจ้าของได้เรียนรู้และเข้าใจ ในกิจกรรมที่ทำอยู่

๓. การพัฒนาแบบองค์รวมโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ โดยเน้นการพัฒนาในทุกๆ ด้าน ไปพร้อมๆ กัน นอกจากนี้นักกลุ่มเป้าหมายจะต้องได้รับความรู้จากกิจกรรมที่ทำ และสามารถนำความรู้ ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตต่อไปได้ อาทิ โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน มีวัตถุประสงค์ เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนอาหาร มีการดำเนินกิจกรรมให้ความรู้ด้านเกษตรกรรมและกลุ่มเป้าหมาย ได้ปฏิบัติจริงทั้งการปลูกและประกอบอาหาร

^{๑๑} เว็บไซต์ โครงการพัฒนาตามพระราชดำรินในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี <http://kanchanapisek.or.th>

๔. การพัฒนาระบบประสานงานความร่วมมือจากทุกส่วน ในการช่วยเหลือจากภาครัฐบาล และภาคเอกชน ทั้งในและต่างประเทศ มีการจัดทำแผนงานหลักของโครงการทุกๆ ระยะ ๕ ปี เพื่อให้ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องได้ใช้เป็นแนวทางทำงานต่างๆ มีความก้าวหน้าอย่างมีประสิทธิภาพ

๕. การพัฒนาผู้ปฏิบัติงานให้มีความรู้และประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน โดยมีการอบรม การประชุม สัมมนา การศึกษาดูงาน เพื่อให้ความรู้และเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้ปฏิบัติงานโครงการเป็นประจำ รวมทั้งมีการประเมินและรายงานผลการดำเนินงานเป็นระยะ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานทราบถึงความก้าวหน้าของโครงการ และสามารถนำไปปรับปรุงการดำเนินงานได้

๖. การยึดหลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น กิจกรรมการพัฒนาต่างๆ จะต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และนำภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้

ข้าพเจ้าเริ่มดำเนินงานในสถานศึกษาก่อน หากท้องถิ่นใดยังไม่มีสถานศึกษาก็จะเข้าไปรวมกลุ่มเด็กในพื้นที่จัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนหรือโรงเรียน แล้วทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผ่านกระบวนการทางการศึกษา เช่น โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร การส่งเสริมอนามัยแม่และเด็ก การส่งเสริมโภชนาการเด็กเล็ก การป้องกันโรค การพัฒนาครู การพัฒนาห้องสมุดและสื่อการเรียนการสอน การจัดตั้งและพัฒนาสถานศึกษา การพัฒนาการเรียนการสอน รวมถึงการพัฒนาอาชีพและสหกรณ์โรงเรียน การอนุรักษ์วัฒนธรรม หลังจากนั้นจึงขยายการพัฒนาไปสู่ชุมชน

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชน

ข้าพเจ้าขอยกตัวอย่างการดำเนินโครงการในระยะเริ่มต้น ซึ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชน ซึ่งจากการที่ข้าพเจ้าได้เรียนรู้จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า คนเราถ้าสุขภาพอนามัยไม่ดีเจ็บไข้ได้ป่วย ก็จะไม่สามารถที่จะทำกิจการต่างๆ ต่อไป จึงเห็นว่านอกจากการช่วยเหลือด้านการรักษาพยาบาลแล้ว เรื่องการบริโภคอาหารที่ถูกต้องนั้นเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง

^{๑๒}ในระยะแรก ข้าพเจ้าจึงใช้โรงเรียนในสังกัดตำรวจตระเวนชายแดนเป็นแหล่งศึกษา เพราะ

^{๑๒} เรียบเรียงจากพระราชดำรัส สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสเสด็จฯ ไปในการประชุมโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ณ กองบังคับการกองร้อยที่ ๕ ตำรวจตระเวนชายแดน อำเภอสุนทรราช จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ ๒๖ กันยายน ๒๕๒๔

เห็นว่าเป็นโรงเรียนในเขตท้องถิ่นที่ห่างไกลการคมนาคม และมีภาวะที่ยากลำบากต่างๆ โดยในตอนเริ่มต้นมุ่งดำเนินงานในแง่ที่ว่า ทำอย่างไรเยาวชนที่อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนจะมีสุขภาพพลานามัยแข็งแรงสมบูรณ์ จึงคิดถึงเรื่องอาหารกลางวัน สิ่งสำคัญที่สุดก็คือ วัสดุที่ใช้ในการประกอบอาหาร โดยส่วนใหญ่ก็คือพืชผลทางการเกษตร และประชาชนส่วนใหญ่ในเขตที่ประสบปัญหานั้นมีอาชีพเกษตรเป็นหลัก จึงพยายามเสริมในส่วนนี้ โดยการให้พันธุ์พืชผัก หรืออุปกรณ์สำหรับให้นักเรียนทำการเกษตร เพื่อนำผลผลิตที่ได้มารับประทาน

เท่าที่ทำมาได้ผลดี คือช่วยให้นักเรียนมีอาหารดีขึ้น และได้รับความรู้ทางด้านการเกษตร ในกรรมวิธีใหม่ๆ ได้เห็นความเสียสละของครูที่ช่วยดูแลนักเรียนให้มีทั้งสุขภาพและวิชาการดีขึ้น จึงได้ขยายงานไปในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนทั่วประเทศ โดยขณะนี้ทำเฉพาะโรงเรียนในสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน ส่วนที่อื่นๆ ได้พยายามแนะนำในเรื่องอาหารเท่าที่จะทำได้

นอกจากนี้ สืบเนื่องจากข้าพเจ้าสนใจเรื่องการศึกษามานานแล้ว เมื่องานฉลองพระนครครบ ๒๐๐ ปี ข้าพเจ้าได้เป็นประธานกรรมการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวัง ได้บูรณะอาคารหลังหนึ่ง ซึ่งแต่ก่อนเคยเป็นโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ขณะนั้นคิดอยู่ว่าการบูรณะอาคารสถานนั้นเป็นการรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติในทางวัตถุ ควรทำควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านบุคคล ถ้าทำให้อาคารนี้เป็นโรงเรียนขึ้นมาใหม่ก็คงจะดีไม่น้อย ด้วยความช่วยเหลือของหลายฝ่าย ความคิดฝันของข้าพเจ้าก็เป็นจริง คือเกิดเป็น “โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ” ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สพช.) เท่าที่เปิดมาได้ผลน่าพอใจ มีชั้นเรียนตั้งแต่ศูนย์ปฐมวัย อนุบาล ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา มีโครงการทดลองเปิดศูนย์ปฐมวัยสำหรับเด็กหุนหวดด้วย

สำหรับระดับอุดมศึกษานั้นเคยสอนมหาวิทยาลัย ขณะนี้สอนอยู่โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาทุกระดับ เมื่อมีโอกาสโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อตามเสด็จฯ ไปต่างจังหวัด ข้าพเจ้ามักหาเวลาไปดูโรงเรียนต่างๆ เพื่อหาความรู้และถ้าช่วยอะไรได้ก็จะช่วย ประเทศเรามีโรงเรียนค่อนข้างจะทั่วถึง ฉะนั้น โรงเรียนจึงเป็นแหล่งที่จะช่วยเผยแพร่ความรู้และบริการของทางราชการให้เข้าถึงชุมชนได้เป็นอย่างดี ทั้งในด้านการเกษตร การประกอบอาชีพแขนงต่างๆ และด้านสาธารณสุข

บทบาทของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการพัฒนาประเทศ

ในรอบ ๒ ทศวรรษที่ผ่านมาข้าพเจ้าเห็นว่าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทต่องานพัฒนาในหลายๆ ด้าน เนื่องจากเป็นการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาประยุกต์และสร้างสรรค์เพื่อช่วยในการทำงานเพิ่มผลผลิต

หรือแก้ปัญหาต่างๆ อันก่อให้เกิดวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักร เพื่อให้การดำรงชีวิตของมนุษย์ง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น

๑๓ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจึงได้เข้ามามีบทบาทสำคัญเพิ่มขึ้นในการสร้างนวัตกรรม (Innovation) คือ การเรียนรู้ การผลิต และการใช้ประโยชน์จากความคิดใหม่ให้เกิดผลทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ซึ่งมีทั้งข้อดีและข้อเสีย อันจะเป็นโอกาสหรือความท้าทายในการนำมาใช้ในการพัฒนาประเทศ งานพัฒนาของเราจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำอย่างเป็นองค์รวม ตั้งแต่กระบวนการคิด วางแผน และการนำไปวิจัยและพัฒนาต่อยอด จนกระทั่งได้ผลผลิตเป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสม ดังเช่นองค์ความรู้เทคโนโลยีอันเนื่องมาจากพระราชดำริอันหลากหลายที่ทรงพัฒนา

^{๑๓} บทความพระราชทาน พลเอกหญิง ศาสตราจารย์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับการพัฒนา วารสารทางวิชาการ พ.ศ. ๒๕๔๘ สถาอาจารย์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างสูงสุด เพื่อนำมาช่วยเหลือและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และสังคมไทย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาของสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าฯ อากาศใหม่ สวนอัมพร เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๒๒ ความตอนหนึ่งว่า

“...เทคโนโลยีนั้น โดยหลักการคือ การทำสิ่งที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ ดังนั้น เทคโนโลยีที่ดีสมบูรณ์แบบจริงๆ จะสร้างสิ่งที่จะใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า และมีความสูญเปล่าหรือความเสียหายน้อยที่สุด แม้แต่สิ่งที่เป็นของเสีย เป็นของที่เหลือทิ้งแล้ว ก็ควรจะได้นำเทคโนโลยีแปรสภาพให้เป็นของใช้ได้ ในทางตรงข้าม เทคโนโลยีที่ใช้การได้ไม่คุ้มค่าก่อให้เกิดความสูญเปล่าและความเสียหายได้มาก ท่านทั้งหลายจะเป็นผู้ใช้เทคโนโลยีที่บกพร่อง ไม่สมควรนำมาใช้ไม่ว่าในกรณีใด...”

ทรงเป็นแบบอย่าง นักพัฒนา เพื่อความยั่งยืนและความ อยู่ดีกินดีของราษฎร

โดยสรุปแล้วคือ มนุษย์
อาจจะพบความรู้ทางวิทยาศาสตร์
ต่อไปได้อีกไม่มีที่สิ้นสุด และสร้าง
เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพสูง
เพื่อที่จะสนองความต้องการ
ในด้านต่างๆ วิทยาศาสตร์ และ
เทคโนโลยีจึงเป็นเครื่องมือในการ
พัฒนาที่สำคัญ

อย่างไรก็ตาม การมีเทคโนโลยีอย่างเดียวไม่อาจเพียงพอที่จะสร้างความเข้มแข็งได้ หากผู้คน
หรือสังคมไม่รู้จักริธีการใช้ ขาดสารสนเทศที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ หรือขาดความพร้อม
อันเนื่องมาจากข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม ดังนั้นความสำคัญจึงอยู่ที่
“**ความสมดุล**” เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการพิจารณาอย่างรอบคอบถี่ถ้วนในทุกมิติ
เพื่อสร้างความพร้อมและลดข้อจำกัด อันจะทำให้ผู้คนหรือสังคมเหล่านั้นได้รับประโยชน์จากเทคโนโลยี
อย่างเต็มศักยภาพ ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาท ในโอกาส
เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดงานพระจอมเกล้าลาดกระบังนิทรรศน์ ๒๖ ณ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
วิทยาเขตเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง เมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๒๖ ความตอนหนึ่งว่า

“...การพยายามศึกษาวิทยาการและเทคโนโลยีอันก้าวหน้าทุกสาขาจากทั่วโลก
แล้วเลือกสรรส่วนที่สำคัญเป็นประโยชน์ นำมาปรับปรุงใช้ให้พอดีพอเหมาะ
กับสภาพและฐานะของประเทศเรา เพื่อช่วยให้ประเทศของเราสามารถนำเทคโนโลยี
อันทันสมัยมาพัฒนางานต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและไม่สิ้นเปลือง...”

^{๑๔} ทุกวันนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ แม้จะ
ประทับ ณ โรงพยาบาลศิริราช ก็ยังคงทรงงานอยู่ โดยทรงใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศต่างๆ

^{๑๔} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานสัมภาษณ์เกี่ยวกับหลักการทรงงานพัฒนาประเทศ
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. พระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา. (๒๕๕๔)

ในการทรงงาน อาทิ ทรงรับฟังข้อมูลข่าวสาร รวมถึงสถานการณ์ต่างๆ ของประเทศ จากวิทยุสื่อสาร และสื่อต่างๆ และการรายงานผลการดำเนินงานโครงการต่างๆ ผ่านทางคอมพิวเตอร์ ตลอดจนทรงสืบค้นข้อมูลผ่านระบบอินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยเรื่องการบริหารจัดการน้ำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งมีหน่วยงานต่างๆ ทำรายงานถวาย และบางครั้งจะทรงให้คำแนะนำด้วย หากทรงพบว่าโครงการนั้นๆ มีปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินงาน ในขณะที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงให้ราชเลขาණการในพระองค์ฯ ติดตามผลการดำเนินงานโครงการต่างๆ และนำมาถวายรายงานเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นแบบอย่างของนักพัฒนาที่ทรงมีพระวิริยะอุตสาหะ โดยทรงทุ่มเทพระวรกายและพระสติปัญญา ดำเนินการทุกวิถีทางที่จะช่วยให้ประชาชนที่พระองค์ทรงรักได้มีความกินอยู่ได้อย่างยั่งยืน ซึ่งข้าพเจ้าเองได้ตั้งปณิธานที่จะเรียนรู้ตามรอยพระยุคลบาท ในการช่วยเหลือประชาชนและประเทศไทยให้มีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน... เดินตามรอยเบื้องพระยุคลบาทต่อไป

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม
เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

พระปฐมบรมราชโองการ
เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
๕ พฤษภาคม ๒๔๙๓

จากพระปฐมบรมราชโองการ
สู่แนวพระราชดำริการทรงงาน

ส่วนที่ ๑

จากพระปฐมบรมราชโองการ สู่แนวพระราชดำริการทรงงาน

นับจากเมื่อวันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๔๘๙ ในวันที่มีเสียงหนึ่งดังก้องท่ามกลางฝูงชนที่มาส่งเสด็จ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อเสด็จกลับไปทรงศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศว่า “ในหลวง อย่าทิ้งประชาชน”
พระองค์มีพระราชประสงค์ร้องตอบกลับไปว่า

“ถ้าประชาชนไม่ทิ้งข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าจะละทิ้งอย่างไรได้”

เมื่อพระองค์เสด็จฯ กลับประเทศไทย และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธี
บรมราชาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ตามโบราณราชประเพณี เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๙๓ ได้พระราชทาน
พระปฐมบรมราชโองการว่า

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

จวบจนปัจจุบันเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง “ครองแผ่นดิน”
ดังที่พระองค์รับสั่ง โดยทรงพัฒนา อนุรักษ์ และฟื้นฟู ผืนแผ่นดินและทรัพยากรธรรมชาติของ
ประเทศไว้ เพื่อให้ลูกหลานไทยได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และทรงยึด “ทศพิธราชธรรม” ในการปฏิบัติ
พระองค์อย่างเคร่งครัด ตามหลัก “ธรรมาภิบาล” ที่ถือเป็นหลักการบริหารกิจการบ้านเมือง
ที่ดีเสมอมา

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรง
ร่วมกันวางรากฐานการพัฒนาประเทศ โดยเสด็จพระราชดำเนินในทุกพื้นที่ทั่วประเทศไทย เพื่อทรงให้
ความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาแก่ประชาชน รวมทั้งขจัดความยากจน เพื่อให้ประชาชนอยู่ดีกินดี
อันเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงและเข้มแข็งให้กับประชาชน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการเกิด
ประชาธิปไตย อันจะนำมาซึ่ง “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” และ “ประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง”

การทรงงานพัฒนาประเทศของพระองค์ ทรงใช้หลัก “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” โดยทรงเน้นว่าจะต้อง
มีความเข้าใจในภูมิประเทศและประชาชน ทรงมองทุกมิติของการพัฒนาว่าต้องพัฒนาให้สมดุล และ
สอดคล้องกับ “ภูมิประเทศและสังคม” ที่แตกต่างกัน รวมถึงต้องทำให้ผู้ที่เราจะไปพัฒนาเข้าใจเราด้วย
ทั้งนี้ เพื่อการบริหารจัดการ “ทรัพยากรธรรมชาติ” และ “คน” ที่เป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนา
อันนำมาซึ่งประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยามอย่างแท้จริง

เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จขึ้นครองราชสมบัติสืบราชสันตติวงศ์ แต่เนื่องจากยังทรงมีภารกิจด้านการศึกษา จึงเสด็จพระราชดำเนินกลับไปทรงศึกษาต่อ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อถึงกำหนดเวลาที่จะเสด็จฯ กลับ ตลอดทางขณะรถพระที่นั่งแล่นผ่านฝูงชนที่มาส่งเสด็จอย่างล้นหลาม ท่ามกลางเสียงถวายพระพร มีเสียงหนึ่งตะโกนแทรกมาเข้าพระกรณว่า “ในหลวง อย่าทิ้งประชาชน”

ถ้าประชาชนไม่ “ทิ้ง” ข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าจะ “ละทิ้ง” อย่างไรได้

ภาพและเสียงนี้ยังคงติดอยู่ในพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จนขณะเสด็จฯ ถึงสวิตเซอร์แลนด์ระหว่างนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์บันทึกประจำวัน “เมื่อข้าพเจ้าจากสยามมาสู่สวิตเซอร์แลนด์” พระราชทานแก่หนังสือวรรณคดีไทย เพื่อถ่ายทอดความรู้สึกซาบซึ้งถึงน้ำใจของประชาชนที่พร้อมใจกันมาส่งเสด็จอย่างมิดฟ้ามัวดิน โดยทรงเริ่มบทพระราชนิพนธ์ว่า

“...‘**ววงวรรณคดี**’ ได้ขอร้องให้ข้าพเจ้าเขียนเรื่องเล็กน้อยที่ถนัดมาลงในหนังสือนี้นานมาแล้ว อันที่จริงข้าพเจ้าก็ไม่ใช่นักประพันธ์ เมื่ออยู่โรงเรียน เรียงความและแต่งเรื่องก็ทำไม่ได้ตึ๊ง... ฉะนั้น จึงตกลงใจส่งบันทึกประจำวันที่เคยเขียนไว้ก่อนและระหว่างวันเดินทางจากสยามสู่สวีเดนมาให้...”

วันที่ ๑๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ วันนี้ถึงวันที่เราจะต้องจากไปแล้ว พอถึงเวลาก็กองจากพระที่นั่งพร้อมกับแม่ ลาเจ้านายฝ่ายใน ณ พระที่นั่งชั้นล่างนั้น แล้วก็ไปยังวัดพระแก้ว เพื่อนมัสการลาพระแก้วมรกต และพระภิกษุสงฆ์ ลาเจ้านายฝ่ายหน้า ลาข้าราชการทั้งไทยและฝรั่ง แล้วก็ไปขึ้นรถยนต์

พอรถแล่นออกไปได้ไม่ถึง ๒๐๐ เมตร มีหญิงคนหนึ่งเข้ามาหยุดรถ แล้วส่งกระป๋องให้เราคนละใบ ราชวงศ์รัชสมัยไม่แน่ใจว่าจะมีอะไรอยู่ในนั้น บางทีจะเกิดเป็นลูกระเบิด เมื่อมาเปิดดูภายหลัง ปรากฏว่าเป็นทอฟฟี่ที่อร่อยมาก ตามถนนผู้คนช่างมากมายเสียจริงๆ ที่ถนนราชดำเนินกลาง ราษฎรเข้ามาใกล้จนขีดรถที่เรานั่ง กลัวเหลือเกินว่าล้อรถของเราจะไปทับแข้งทับขาใครเข้าบ้าง รถแล่นฝ่าฝูงคนไปได้ อย่างช้าที่สุด ถึงวัดเบญจมบพิตร รถแล่นเร็วขึ้นได้บ้าง ตามทางที่ผ่านมา ได้ยินเสียงใครคนหนึ่งร้องขึ้นมาดั่งๆ ว่า “**ในหลวง อย่าทิ้งประชาชน**” อยากจะร้องบอกเขาลงไปว่า

“ถ้าประชาชนไม่ทิ้งข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าจะละทิ้งอย่างไรได้”

แต่รถวิ่งเร็วและเลยไปไกลเสียแล้ว...”

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

ด้วยทรงตระหนักในหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงมุ่งมั่นศึกษา เพื่อเตรียมพระองค์ให้พร้อมรับพระราชภารกิจ โดยทรงเปลี่ยนแนวทางการศึกษาใหม่ จากวิชาวิทยาศาสตร์เป็นรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ กระทั่งทรงสำเร็จการศึกษาและเสด็จนิวัตประเทศไทย ทรงเข้าสู่พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ตามโบราณราชประเพณี เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๙๓ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระบรมมหาราชวัง และเฉลิมพระปรมาภิไธยว่า “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดีจักรีนฤเบดินทร์ สยามมินทราธิราชบรมนาถบพิตร” พร้อมทั้งพระราชทานพระปฐมบรมราชโองการว่า

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

“ครอง” ความหมายโดยแท้ของการใช้ความรักและเมตตาในการปกครองแผ่นดิน

จากพระปฐมบรมราชโองการนี้ อาจกล่าวได้ว่าน้อยคนนักที่จะนำไปเพ่งพิจารณาแปลความหมายไว้อย่างชัดเจนหรือเป็นทางการว่า พระปฐมบรมราชโองการที่พระองค์รับสั่งนั้นมีความหมายอย่างไร และเราในฐานะประชาชนคนไทยควรเข้าใจความหมายแห่งนี้นั้นอย่างไร และอะไรบ้าง

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ได้กล่าวถึงนัยแห่งความหมายอันลึกซึ้งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้ในหลายวาระและโอกาสว่า ในฐานะนักรัฐศาสตร์ รู้สึกฉงนใจและประทับใจกับประโยคแรก ที่ทรงรับสั่งว่า **“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม”**

ด้วยสามัญสำนึกของนักรัฐศาสตร์ พระเจ้าแผ่นดินต้องปกครองแผ่นดิน แต่พระองค์ทรงใช้คำว่า **“ครอง”** แทนคำว่า **“ปกครอง”** ซึ่งไม่ได้มีมิติของอำนาจเข้าไปเกี่ยวข้องเลยแม้แต่นิดเดียว ทั้งที่ทรงอยู่ในฐานะพระประมุขของประเทศ คำว่าปกครองเป็นเรื่องของอำนาจด้วยตัวบทกฎหมาย แต่พระองค์ทรงใช้คำว่า **“ครอง”** ดังเช่นที่เราใช้คำว่า **“ครองเรือน”** เวลาที่หญิงสาวแต่งงานออกเรือน หรือเวลาชายหญิงแต่งงานกันก็ใช้คำว่า **“ครองชีวิตสมรส”** เวลาบวชก็ใช้คำว่า **“ครองสมณเพศ”** คำว่าครองนี้ไม่มีแนวความคิดเรื่องของอำนาจแม้แต่หน่อย หากแต่มีมิติของจิตใจ ความเคารพ ความนับถือ และเหนือสิ่งอื่นใดคือ ความรัก ซึ่งเหนือกว่าการปกครอง เพราะการปกครองไม่ต้องใช้ความรักก็ได้ แค่ใช้อำนาจเพียงอย่างเดียว กล่าวได้ว่าพระองค์ทรงดูแลแผ่นดินด้วยความรัก ความเมตตา และความรับผิดชอบ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดูแลแผ่นดินโดยไม่ได้ทรงใช้อำนาจเลย แต่ทรงใช้ความรัก ความเมตตา ความรับผิดชอบในฐานะพระมหากษัตริย์ โดยทรงเคยรับสั่งว่า **“การเป็นพระมหากษัตริย์ต้องเป็นตลอด ๒๔ ชั่วโมง เขาเดือดร้อนกลางดึกก็ต้องลุกขึ้นมากกลางดึก”** ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล กล่าวว่า ดังสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ใครเดือดร้อนก็ไปสนกระดิ่งหน้าพระราชวัง พระองค์ก็จะเสด็จออกมาแก้ปัญหาให้

“แผ่นดิน” ปัจจัยสำคัญของการมีชีวิตอยู่ และการคงความเป็นประเทศ

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม...” คำว่า “แผ่นดิน” ปัจจัยส่วนประกอบของแผ่นดินก็คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ และชีวิตของเรานั้นเอง ที่พระองค์ทรงปฏิบัติมาตลอดอย่างเหน็ดเหนื่อยพระวรกายบอบช้ำ จนทุกวันนี้เนื่องจากพระองค์ทรงรักษาแผ่นดินไว้

ให้เราอยู่ ทรงรักษาดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งหมายถึงปัจจัยแห่งชีวิตไว้ให้เราและลูกหลานได้อยู่อย่างมีความสุข ตามพระราชปณิธานที่พระองค์ทรงรับสั่งไว้ว่า “เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญ โดยทรงพระวิริยะอุตสาหะทุ่มเทพระปรีชาสามารถและความเหนื่อยยากทั้งหลายทั้งปวง เพื่อรักษาดิน น้ำ ลม ไฟ หรือพูดง่ายๆ คือ “ธรรมชาติ” ที่จำเป็นต่อชีวิต ทำอย่างไรให้ทรัพยากรที่เสื่อมโทรมแล้วฟื้นกลับคืนมา ทั้งทรงแก้ไข ฟื้นฟู และบำรุงรักษาให้คงอยู่เพื่อยังชีวิตเราไว้ และรักษาสืบทอดไปยังลูกหลานของเราด้วย

พระองค์ทรงมีความรอบรู้เชี่ยวชาญทางการเกษตร เพราะราษฎรชาวไทยส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงสนพระราชหฤทัยโดยเฉพาะในเรื่องดินและน้ำอันเป็นปัจจัยสำคัญของเกษตรกรรม ทรงศึกษาด้วยพระองค์เองจนทรงมีความรู้แตกฉาน และทรงนำมาสอนแก่ประชาชนทุกอย่าง ให้รู้จัก ดิน น้ำ ลม ไฟ รู้จักธรรมชาติ และรู้จักคน ดร.สุเมธ จึงไม่แปลกใจเลยเมื่อได้มีโอกาสเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในปี ๒๕๒๔ ซึ่งพระองค์ทรงกำชับว่า “ในการทำงานกับฉัน จะวางโครงการที่ไหน จะทำกิจกรรมที่ใด ให้เคารพคำว่าภูมิสังคม”

“ภูมิ” ก็คือ ภูมิประเทศ สภาพแวดล้อมต่างๆ หรือเรียกแบบบ้านๆ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ทำไมต้องเคารพ เพราะในแต่ละภาคนั้นมีภูมิประเทศที่ไม่เหมือนกัน ในส่วนคำว่า “สังคม” ก็คือ คนซึ่งเป็นคนในมิติที่มี

ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและค่านิยม ความคิดการตัดสินใจของคนแต่ละพื้นที่ ดังนั้น ๒ สิ่งนี้มีความสำคัญมาก คือ ภูมิประเทศและคน อย่างนี้แล้วไม่ว่าจะอยู่ในระบบสังคม หรือระบบเศรษฐกิจใดก็ตาม และแม้กระทั่งเรื่องการเมืองนั้น ต้องออกแบบให้สอดคล้องกับภูมิสังคม เศรษฐกิจพอเพียงในเบื้องต้นนั้นคือ การประเมินตนให้รู้จักคน รู้จักภูมิประเทศ ทรงสอนให้มองมิติต่างๆ

อย่างครบถ้วน เวลาทำงานพัฒนาจึงต้องมองทุกมิติ ทุกอย่างต้องวางให้สอดคล้องกับภูมิประเทศและสังคมที่แตกต่างกันไป

การที่บางโครงการล้มเหลว เพราะเมื่อคิดแผนใดขึ้นมาแล้วใช้เหมือนกันทั่วประเทศ โครงการดังกล่าวเมื่อนำมาใช้อาจสอดคล้องแค่เพียงบางภูมิภาค บางกลุ่มคน แต่ถ้านำไปใช้ทั่วทั้งประเทศ ก็จะไม่ประสบความสำเร็จ ฉะนั้น แม้รูปแบบจะต่างกันอย่างไรก็ตาม แต่จะมีขั้นพื้นฐานที่เหมือนกันไม่ว่าจะอยู่ที่สวิสเซอร์แลนด์ อเมริกาใต้ ฝรั่งเศส หรืออยู่ที่ไหนก็แล้วแต่ ต้องปฏิบัติตามหลักของประชาธิปไตย คือความต้องการของประชาชน อยู่ภายใต้ความเห็นชอบของประชาชนประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหาร และต้องถือว่าเสียงคนส่วนมากนำมาเป็นอำนาจสูงสุด ประชาชนจะต้องมีสิทธิเสรีภาพและเสมอภาค ต้องวางแผนรูปแบบให้เหมาะสมกับภูมิภาคนั้นๆ ลักษณะธรรมชาติไม่เหมือนกัน อาทิ บางแห่งไม่ให้สิทธิสตรีเลย เราจึงต้องเคารพสิทธิของคนในแต่ละพื้นที่

ทรงใช้ “ธรรม” ในการครองแผ่นดิน

หากเราศึกษาความหมายอันลึกซึ้งที่แฝงอยู่ในพระปฐมบรมราชโองการ เราจะได้ความรู้อีกมากมายจากพระองค์ “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม” ณ วันนั้นพระองค์ทรงได้ประกาศคำว่า Good Governance แล้ว แต่เรากลับต้องมารอให้เกิดวิกฤติเศรษฐกิจเสียก่อน แล้วจึงมาตระหนักถึงความสำคัญของคำว่า Good Governance หรือธรรมาภิบาลตามชาวต่างชาติ

พระองค์ตรัสว่า ธรรมะ คือ ความดี ความถูกต้อง หรือความยุติธรรม ตลอดเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติมากกว่า ๖๕ ปี ได้ทรงปฏิบัติพระองค์อยู่ในธรรมะ ๑๐ ประการ หรือ “ทศพิธราชธรรม” โดยเคร่งครัด พระองค์ทรงสอนประชาชนทุกอย่าง ทั้งจริยธรรม คุณธรรม ให้มีความรับผิดชอบ รักษาแผ่นดิน อิงหลักปรัชญา ธรรมะ เศรษฐกิจพอเพียง พระองค์ทรงทำทุกอย่างด้วยความเหนื่อยยากเพื่อความสุขของประชาชน

ทรงวางรากฐานประชาธิปไตยและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ดร.สุเมธ ได้เล่าถึงภาพที่ประทับใจซึ่งยังคงตรึงอยู่ในความทรงจำว่า วันหนึ่งหลังจากถวายงานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์จะประทับนั่งกับพื้น พระองค์ตรัสว่าสะดวกดี แผนที่ใหญ่ก็วางได้ อะไรก็วางได้ พระองค์ทรงชี้ไปที่เก้าอี้และตรัสถามว่าทำไมพระเจ้าอยู่หัวยังต้องเหนื่อย ต้องลำบาก พระองค์รับสั่งว่า

“...ทำไมพระเจ้าอยู่หัวต้องเหน็ดเหนื่อยอยู่อย่างนี้ ที่ต้องเหน็ดเหนื่อยก็เพราะประชาชนยังยากจนอยู่ และเมื่อเขายากจน เขาจึงไม่มีอิสรภาพ เสรีภาพและเมื่อเขาไม่มีอิสรภาพ เสรีภาพ เขาจึงเป็นประชาธิปไตยไม่ได้...”

หากเราไปดูการทรงงานของพระองค์จะพบว่า ทรงเข้าไปช่วยแก้ไขปัญหาและพัฒนาประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน แต่ที่จริงแล้วเป้าหมายของพระองค์ไปไกลกว่าที่เรามองเห็น ไม่ใช่เพียงแค่จัดความยากจน แต่เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและแข็งแกร่งให้กับประชาธิปไตย หากประชาชนยังยากจน ประชาธิปไตยที่บริสุทธิ์ก็ไม่เกิดขึ้น เกิดการชักจูงได้ง่ายอย่างต่อเนื่องแล้วจะเป็นประชาธิปไตยได้อย่างไร

ผลลัพธ์สุดท้ายที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอยากเห็นก็คือ **“การพัฒนาอย่างยั่งยืน”** และ **“ประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง”** ซึ่งการปูพื้นฐานของประชาธิปไตย มิใช่เรื่องของกฎหมาย ระเบียบกติกากฎ เพียงอย่างเดียว หากพื้นฐานจริงๆ คือ **ต้องพัฒนาประชาชนให้หลุดพ้นจากความยากจนก่อน** จึงจะเป็นประชาธิปไตยได้ นับเป็นการสร้างรากฐานสำคัญให้เกิดความเข้มแข็งในระบบการเมืองไทยอย่างมั่นคง โดยการทรงงานพัฒนาของพระองค์นั้นทรงใช้หลัก **“เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”** เสมอนั่นคือ ก่อนจะทำอะไรต้องมีความเข้าใจในภูมิประเทศ เข้าใจประชาชนในหลากหลายปัญหาทั้งด้านกายภาพ จารีตประเพณี และวัฒนธรรม รวมถึงต้องทำให้ผู้ที่เราจะไปพัฒนาเข้าใจเราด้วย

เพื่อการบริหารจัดการ “ทรัพยากรธรรมชาติ” และ “คน” ที่เป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยระบุปัญหาที่ชัดเจน และแก้ไขปัญหาได้อย่างบูรณาการ รอบคอบ ครบทุกมิติ เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมั่นคงและยั่งยืน อันจะนำมาซึ่งความสุขแก่พสกนิกรชาวไทย โดยมีแนวพระราชดำริอันเป็นสัจธรรมในการพัฒนาที่สำคัญๆ ดังจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

จากพระปฐมบรมราชโองการ... สู่การทรงงานเพื่อ “ประโยชน์สุข” สู่ปวงประชา

บุกป่าฝ่าดงเข้าไปในหมู่บ้านทุรกันดารในบริเวณนั้น ทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ออกเยี่ยมเยียนประชาชนเกือบทุกวันในพื้นที่แทบทุกตำบลจากหัวหิน ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี ถึงราชบุรี

ต่อมาทั้งสองพระองค์ได้เสด็จฯ ทรงเยี่ยมราษฎรทั่วทุกภาค ทั้งภาคกลาง อีสาน เหนือ และใต้ แต่ละภาคจะเสด็จฯ นานเป็นแรมเดือน เพื่อทรงหาทางแก้ไขและช่วยเหลือประชาชนของพระองค์ให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ตลอดจนส่งเสริมอาชีพว่าถิ่นไหนเหมาะแก่การครองชีพอย่างไร โดยทรงทราบถึงความทุกข์ของประชาชนผ่านการถ่ายทอดจากประชาชนสู่พระกรรม และจากสายพระเนตรที่ทรงพบเห็นด้วยพระองค์เอง

จวบจนถึงปัจจุบัน มีพระราชดำริให้จัดตั้งมูลนิธิต่างๆ ทั้งเพื่อการแพทย์ สาธารณสุข การศึกษา และการส่งเสริมอาชีพ ฯลฯ และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ๔,๓๕๐ โครงการ โดยทุกโครงการมุ่งเน้นช่วยเหลือและปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและคำนึงถึงสภาพ “ภูมิสังคม” เป็นสำคัญ ซึ่งมีหลายโครงการที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับทั่วโลก อาทิ “โครงการฝนหลวง” กำเนิดจากพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงห่วงใยในความทุกข์ยากของประชาชน

ในถิ่นทุรกันดาร ที่ประสบปัญหาขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและเกษตรกรรม ทรงศึกษาค้นคว้าแนวทางการทำฝนหลวงด้วยพระองค์เองจนประสบผลสำเร็จ โดยสำนักสิทธิบัตรยุโรปได้ออกสิทธิบัตรถวาย นับเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกและพระองค์เดียวในโลก

ด้วยพระปรีชาสามารถและมหากรุณาธิคุณอันล้นพ้นนี้ เป็นที่ประจักษ์ชัดแก่นานาประเทศทั่วโลก ซึ่งต่างยกย่องสรรเสริญพระเกียรติคุณและได้น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายรางวัลเกียรติคุณมากมาย รวมถึง **“รางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์”** ที่นายโคฟี อานัน เลขาธิการองค์การสหประชาชาติ ได้ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสเข้าเฝ้าและทูลเกล้าฯ ถวาย

ทั้งนี้ ตัวอย่างโครงการที่สำคัญพร้อมบทสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องตลอดจนประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับประโยชน์สุข ต่างซาบซึ้งในน้ำพระราชหฤทัยและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เป็นล้นพ้น ซึ่งได้แสดงให้เห็นประจักษ์ชัดถึงพระวิริยะอุตสาหะ และน้ำพระราชหฤทัยอันเปี่ยมล้นด้วยความรักและความเมตตาที่มีต่อราษฎรไทยจนนานาประเทศล้วนแซ่ซ้องพระเกียรติคุณอันเกริกไกร และพระราชปณิธานที่ทรงยึดมั่นมาตลอดกว่า ๖ ทศวรรษของการครองสิริราชสมบัติว่า **พระองค์ไม่เพียงแต่จะทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงครองราชย์ยาวนานที่สุดในโลก แต่ยังเป็นพระมหากษัตริย์นักพัฒนาที่ทรงงานหนักที่สุดในโลกด้วย และทั้งหลายทั้งปวงนี้ก็เพื่อ... “ประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”** นั่นเอง

“...คำว่า “พัฒนา” ก็หมายถึงทำให้มั่นคง ทำให้ก้าวหน้า
การพัฒนาประเทศก็ทำให้บ้านเมืองมั่นคงมีความเจริญ
ความหมายของการพัฒนาประเทศนี้
ก็เท่ากับตั้งใจที่จะทำให้ชีวิตของแต่ละคน
มีความปลอดภัย มีความเจริญ มีความสุข
ฉะนั้นจึงเข้าใจได้ว่า การพัฒนาทุกอย่างเป็นสิ่งที่ดี
เพราะว่าจะนำมาซึ่งความสุขความเจริญ
และความพอใจของแต่ละบุคคลในประเทศ
การพัฒนาคำเดียวนี้ก็กินความหมายมากมายดังที่ว่านี้
จึงต้องประกอบด้วยปัจจัยหลายอย่างที่เพื่อให้สำเร็จผลตามที่ต้องการ
ความมั่นคงและความสงบสุขของส่วนรวมเป็นอันที่หนึ่งสำหรับการพัฒนา
วิชาการในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกสิกรรม จะเป็นอุตสาหกรรมหรืออื่นๆ
เป็นปัจจัยที่สอง ปัจจัยที่สามที่สำคัญที่สุดก็คือความเข้าใจซึ่งกันและกัน
ระหว่างผู้ที่พัฒนาและผู้ที่อยู่ในกลุ่มชน...
ต้องมีความสามัคคีกลมเกลียวไม่ขัดซึ่งกันและกัน จึงจะพัฒนาได้...”

พระบรมราชาบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พระราชทานแก่คณะที่ปรึกษาเยาวชนและเยาวชนดีเด่น
ณ ศาลาภักดิ์
๗ พฤษภาคม ๒๕๑๓

๒

สัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริ
สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ส่วนที่ ๒

สัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริ สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีแนวพระราชดำริ “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” มานานกว่า หกทศวรรษ นับแต่เสด็จขึ้นครองสิริราชสมบัติ ก่อนที่จะมีการตื่นตัวและเกิดกระแสเรียกร้อง ให้ทุกประเทศหันมาให้ความสำคัญกับคน สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยพระองค์ ทรงให้ความหมายของการพัฒนาว่า การพัฒนานั้นไม่ใช่การทำให้เกิดความก้าวหน้าแต่เพียงอย่างเดียว แต่จะต้องทำให้เกิดความมั่นคง โดยดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ ของคน โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คนมีความสุขอย่างยั่งยืน

การทรงงานพัฒนาของพระองค์ นับเป็นแบบอย่างของนักวางแผนโครงการที่ดี โดยพระองค์ จะทรงใช้วิธีการหาข้อมูลและข้อเท็จจริงต่างๆ ด้วยการศึกษาวิจัยเบื้องต้น เป็นขั้นตอนอย่างละเอียด ในการวางแผน ตลอดจนทรงทำการทดลองจนมั่นใจพระราชหฤทัยว่าได้ผลดี จึงพระราชทานพระราชดำรินั้นๆ แก่ประชาชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินโครงการ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จำนวน ๔,๓๕๐ โครงการ จึงประสบผลสำเร็จ ตามแนวพระราชดำริและหลักการทรงงานของพระองค์ ที่ทรงปฏิบัติตลอดมา

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่พระราชทานแก่ประชาชนดังกล่าว เป็นความพยายาม ในการทำทุกวิถีทางเพื่อที่จะให้พสกนิกรของพระองค์มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งล้วนสะท้อนให้เห็นถึง สัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริที่ได้นำประโยชน์สุขสู่ประชาชนและความเจริญก้าวหน้าของประเทศ อย่างยั่งยืน เมื่อประมวลแล้ว มีหลักการและแนวพระราชดำริสำคัญๆ ที่พระองค์ทรงยึดเป็นหลัก ในการทรงงาน แบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ๆ รวม ๕ สัจธรรม ได้แก่

๑. “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนประกอบด้วย แนวพระราชดำริเรื่อง “ภูมิสังคม” การ “ระเบิดจากข้างใน” “การมีส่วนร่วม” โดยยึด “ประโยชน์ส่วนรวม” เป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินงาน

๒. “เรียนรู้จากหลักธรรมชาติ” ประกอบด้วยแนวพระราชดำริ “ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ” “การใช้ธรรมปราบอธรรม” และการ “ปลูกป่าในใจคน” รวมถึงการปลูก “หญ้าแฝก” ซึ่งล้วนเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาที่ใช้หลักธรรมชาติ ซึ่งไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

๓. “บริหารแบบบูรณาการ” ประกอบด้วยแนวพระราชดำริ “องค์รวม” ที่ทรงมองแนวทางแก้ไขปัญหาย่างเชื่อมโยงกัน แล้วจึง “ทำตามลำดับขั้น” โดยเน้นการ “บริการรวมที่จุดเดียว” ในลักษณะบริการแบบเบ็ดเสร็จ เพื่อความสะดวกและประโยชน์แก่ประชาชน

๔. “มุ่งผลสัมฤทธิ์” ประกอบด้วยแนวพระราชดำริเรื่อง “ขาดทุนคือกำไร” ที่เน้นว่าหากทำแล้วประชาชนมีความกินดีอยู่ดี ถือเป็นกำไร อีกทั้ง “ไม่ติดตำรา” และใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพที่แท้จริงของคนไทย โดยยึดหลัก “ทำให้ง่าย” ในการดำเนินโครงการพัฒนาต่างๆ

๕. “ชัยชนะแห่งการพัฒนา” แนวพระราชดำรินี้ประกอบด้วย การ “ต่อสู้กับความยากจน” เพื่อยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรให้มีความอยู่ดีกินดี เมื่อสำเร็จแล้วจึงถือเป็นชัยชนะแห่งการพัฒนา ที่นำประชาชนไปสู่การพึ่งตนเอง มีอิสระและเสรีภาพ อันจะนำไปสู่การเป็น “ประชาธิปไตย” อย่างแท้จริง

ในส่วนนี้ได้นำเสนอให้เห็นถึงหลักการทรงงานและแนวพระราชดำริดังกล่าวข้างต้นในแต่ละเรื่อง พร้อมทั้งตัวอย่างโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริโดยสังเขป เพื่อเป็นตัวอย่างให้เห็นถึงความสำเร็จของโครงการและประโยชน์สุขที่ “มหาชนชาวสยาม” ต่างได้รับ ด้วยความปลื้มปิติและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุคติได้

นับตั้งแต่กระแสโลกได้เรียกร้องให้ใส่ใจในการพัฒนาด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม นอกเหนือจากการมุ่งเน้นเรื่องการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่เพียงด้านเดียว อันเป็นทิศทางใหม่ของการพัฒนาที่เรียกว่า **“การพัฒนาที่ยั่งยืน”** (Sustainable Development) ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญคือ **หนึ่ง** เป็นเรื่องของการพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม ภายใต้ข้อจำกัดทางสภาพแวดล้อมที่ไม่ส่งผลกระทบต่อขีดความสามารถในการสนองความต้องการที่จำเป็นของคนในรุ่นต่อไป **สอง** คำนึงถึงมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่มีความเชื่อมโยงกัน เช่น การจัดการความยากจน จำเป็นต้องคำนึงถึงการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมและความเป็นธรรมทางสังคม ประกอบกัน และ **สาม** มีจุดมุ่งหมายที่จะบรรลุถึงสถานะแห่งความยั่งยืนของสังคมโลกโดยรวม ไม่ใช่เพื่อความยั่งยืนหรือความสามารถในการอยู่รอดขององค์กรใดองค์กรหนึ่ง ซึ่งหมายรวมถึงวิถีการบริโภคอย่างยั่งยืน และแหล่งทรัพยากรที่ยั่งยืน

การพัฒนา หมายถึง **“ทำให้มั่นคง”** เพื่อความเจริญและความสุขอย่างยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนดังกล่าวนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีแนวพระราชดำรินานกว่าหกทศวรรษ นับแต่ทรงครองสิริราชสมบัติ โดยทรงให้ความหมายของการพัฒนากับเยาวชนจังหวัดปทุมธานีว่า

“...การพัฒนาหมายถึง ทำให้มั่นคง ทำให้ก้าวหน้า การพัฒนาประเทศก็ทำให้บ้านเมือง มั่นคงมีความเจริญ ความหมายของการพัฒนาประเทศนี้ก็เท่ากับตั้งใจที่จะทำให้ชีวิต ของแต่ละคนมีความปลอดภัย มีความเจริญ มีความสุข...”

จากพระราชดำรินี้แสดงว่า การพัฒนาจะต้องทำให้เกิดความมั่นคง และเจริญก้าวหน้าแก่ประเทศชาติและประชาชน ประเด็นที่น่าสนใจคือ การพัฒนา ไม่ใช่การทำให้เกิดความก้าวหน้าแต่เพียงอย่างเดียว แต่จะต้องทำให้เกิดความมั่นคงด้วย นั่นหมายความว่า เป้าหมายของการพัฒนา ตามแนวพระราชดำริคือการพัฒนาเพื่อให้

บรรลุถึงความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าของประเทศนั่นเอง เมื่อประเทศชาติมีความมั่นคง และเจริญก้าวหน้า ประชาชนในชาติก็就会有ความมั่นคงปลอดภัย มีความเจริญและความสุขตามไปด้วย

ยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนด้วยความรัก โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

การพัฒนา ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ดีและพึงปฏิบัติ ทำให้คนจำนวนไม่น้อยเห็นว่า การพัฒนาจะต้องพยายามเร่งรีบกระทำให้เกิดผลโดยเร็ว แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า การพัฒนาควรต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่ใช่ทำด้วยความกระหายในสิ่งใหม่ หรือความแปลกใหม่ของสิ่งที่จะพัฒนา และมีใช้กระทำเพียงเพราะความต้องการของผู้พัฒนาเท่านั้น แต่พระองค์ทรงตระหนักถึงความสำคัญของ “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ด้วย ดังที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานสัมภาษณ์เกี่ยวกับหลักการทรงงานพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในหนังสือ “พระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา” ความตอนหนึ่งว่า

“...เป้าหมายในการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” เพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของคน โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ให้คนมีความสุข โดยต้องคำนึงเรื่องสภาพภูมิศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติ และภูมิหลังทางเศรษฐกิจ สังคม แม้ว่าวิธีการพัฒนามีหลากหลาย แต่ที่สำคัญคือนักพัฒนาจะต้องมีความรัก ความห่วงใย ความรับผิดชอบ และการเคารพในเพื่อนมนุษย์...”

ด้วยเหตุนี้ โครงการพัฒนาตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงเน้นการพัฒนาที่ตัวคน โดยทรงเห็นว่าหากประชาชนในประเทศมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงพร้อมด้วยสภาพจิตใจที่ดีแล้ว ย่อมส่งผลให้เป็นบุคลากรมีความพร้อมในการร่วมเสริมสร้างและพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไป ในระยะแรกพระองค์จึงทรงวางรากฐานการพัฒนาประเทศด้วยการรักษา ป้องกัน และเสริมสร้างสุขภาพอนามัย ตลอดจนส่งเสริมราษฎรที่ยากไร้ ดังคำกล่าวสุดดีจาก นายโคฟี อันนัน เลขาธิการสหประชาชาติ ในโอกาสทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลอันเนื่องมาจากผลงานการพัฒนาชนบทมากมายของพระองค์ ความตอนหนึ่งว่า

“พระองค์ทรงเอื้อมพระหัตถ์เอื้อไปยังบรรดาผู้ที่ยากจนที่สุด และเปราะบางที่สุดในสังคมไทย ทรงรับฟังปัญหาของพวกเขาเหล่านั้น และให้ความช่วยเหลือพวกเขาเหล่านั้นให้สามารถยืนหยัด ดำรงชีวิตของตนเองต่อไปได้ด้วยกำลังของตัวเอง... โครงการเพื่อการพัฒนาชนบทต่างๆ ขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังประโยชน์ให้กับประชาชนนับเป็นล้านๆ ทั่วทั้งสังคมไทย”

พร้อมๆ กับการดูแลสุขภาพและทุกข์สุขของราษฎร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงงานพัฒนาประเทศด้วยแผนงานหรือโครงการพัฒนาต่างๆ ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคม และไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยทรงมีพระราชกระแสเตือนให้ชาวไทยตระหนักถึงความสำคัญของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดอยู่เนืองๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการ “**การพัฒนาอย่างยั่งยืน**” มานานแล้ว

พระมหากษัตริย์นักพัฒนา ทรงนำสังจรรรพัฒนาไทยอย่างยั่งยืน

ความสำเร็จของการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำรินี้ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เกิดขึ้นจากหลัก และวิธีการทรงงานของพระองค์ที่ทรงยึดมั่นปฏิบัติตลอดมา เห็นได้จากพระราชจริยวัตรในการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นแบบอย่างของนักวางแผนโครงการที่ทรงใช้วิธีการหาข้อมูลและข้อเท็จจริงต่างๆ ด้วยการศึกษาวิจัยเบื้องต้น ดังมีแนวทางปฏิบัติที่เริ่มจากทรงศึกษาข้อมูลต่างๆ เป็นขั้นตอนอย่างละเอียดในการวางแผนโครงการใดโครงการหนึ่งก่อนจะพระราชทานพระราชดำรินั้นๆ ซึ่งมีขั้นตอนโดยสรุปคือ

- **การศึกษาข้อมูล** ก่อนเสด็จพระราชดำเนินไปยังพื้นที่ใดๆ จะทรงศึกษาเอกสาร ข้อมูลแผนที่ต่างๆ เพื่อให้ทราบถึงสภาพในท้องถิ่นนั้นๆ อย่างละเอียดก่อนเสมอ
- **การหาข้อมูลในพื้นที่** เมื่อเสด็จฯ ถึงพื้นที่นั้นๆ ก็จะทรงหาข้อมูล รายละเอียดเพิ่มเติมอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและข้อมูลล่าสุด เช่น **สอบถามประชาชน**ถึงการประกอบอาชีพ สภาพหมู่บ้าน ภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ สภาพแหล่งน้ำ ฯลฯ **สำรวจพื้นที่ที่เสด็จฯ** โดยทอดพระเนตรพื้นที่จริงที่ทรงคาดว่าจะควรดำเนินการพัฒนาได้ หรือ**สอบถามเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ** ถึงความเหมาะสม ความเป็นไปได้

พร้อมทั้งทรงคำนวณวิเคราะห์ด้วยว่า เมื่อดำเนินการแล้วจะได้ประโยชน์อย่างไร คำนวณกับการลงทุนหรือไม่เพียงใด และอย่างไร แล้วจึงพระราชทานพระราชดำริให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องไปพิจารณาในรายละเอียดตามขั้นตอนต่อไป

นอกจากนั้น เมื่อได้จัดทำเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริแล้ว จะเสด็จฯ กลับไปยังพื้นที่โครงการนั้นๆ ทุกครั้งที่มีพระราชวโรกาส เพื่อทอดพระเนตรความก้าวหน้าของโครงการ และทรงติดตามผล หากเกิดปัญหาและอุปสรรคต่างๆ พระองค์จะทรงแนะนำแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นให้สำเร็จลุล่วงด้วย

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่พระราชทานแก่ประชาชนทั่วทั้งประเทศนั้น เป็นจุดเริ่มต้นของความพยายามในการดำเนินการ ทุกวิถีทางเพื่อที่จะให้พสกนิกรของพระองค์มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงทรงมีพระราชปรารภว่าที่จะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรทุกแห่ง ไม่ว่าจะเป็นป่าลึก หรือขุนเขาทุรกันดาร เพื่อทรงสัมผัสชีวิตความเป็นอยู่ของพสกนิกรอย่างใกล้ชิด และทรงทราบถึงความเดือดร้อนตลอดจนความต้องการของราษฎร เพื่อที่จะทรงช่วยเหลือปัดเป่าหรือสนองความต้องการของเขาเหล่านั้น

ดังปรากฏชัดในพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงมุ่งพัฒนาประชาชนและประเทศมาเป็นเวลายาวนาน โดยมีสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ทรงงานเคียงข้างพระองค์ ด้วยพระราชหฤทัยเปี่ยมล้นด้วยพระเมตตา ซึ่งเป็นที่ประจักษ์แก่ชาวไทยและชาวโลกว่า พระองค์ทรงเป็น “พระมหากษัตริย์นักพัฒนา” อย่างแท้จริง ด้วยแนวพระราชดำริการทรงงานพัฒนาที่ล้วนเป็นสัจธรรม โดยมีเป้าหมายหลักคือพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชนชาวไทย พร้อมทั้งอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

การทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ก่อให้เกิดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินับมากมายถึง ๔,๓๕๐ โครงการ ซึ่งล้วนสะท้อนให้เห็นถึงสัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริที่ได้นำประโยชน์สุขสู่ประชาชนและความเจริญก้าวหน้าของประเทศอย่างยั่งยืน เมื่อประมวลโดยสังเขปแล้ว มีหลักการสำคัญๆ ที่พระองค์ทรงยึดเป็นหลักในการดำริและพระราชทานแนวพระราชดำริ โดยแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ๆ รวม ๕ สัจธรรม ได้แก่ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา... เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน เรียนรู้จากหลักธรรมชาติ บริหารแบบบูรณาการ มุ่งผลสัมฤทธิ์ และชัยชนะแห่งการพัฒนา โดยแต่ละหลักการมีแนวพระราชดำริ ดังนี้

๑. “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทุ่มเทเวลาเกือบทั้งหมดให้กับการปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อราษฎร ดังที่ได้พระราชทานสัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์ต่างประเทศว่า

“การเป็นพระเจ้าแผ่นดินนั้น ต้องเป็นตลอด ๒๔ ชั่วโมง ไม่มีเวลาหยุดได้”

มิใช่เพียงเท่านั้น พระองค์ยังทรงคำนึงถึงความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญดังคำตอบข้อซักถามของ ม.ร.ว.ทองน้อย ทองใหญ่ รองราชเลขาธิการและวิทยากรพิเศษสำนักราชเลขาธิการในช่วงที่เดินทางไปบรรยายพิเศษเรื่องเกี่ยวกับประเทศไทย โดยเฉพาะสถาบันพระมหากษัตริย์และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันกับประเทศไทย ที่นครลอสแอนเจลิส รัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อเดือนพฤศจิกายน ๒๕๓๐ ความตอนหนึ่งว่า

“...ระบอบพระมหากษัตริย์ของไทยนั้นก็คือ ระบอบความต้องการของประชาชน ประชาชนจะต้องการให้พระมหากษัตริย์ไปทางไหน ระบอบพระมหากษัตริย์ก็จะตามไปทางนั้น...”

“เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” หัวใจของหลักการทรงงาน

พระราชกรณียกิจทั้งปวงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติมาตลอดเวลากว่า ๖๗ ปีนั้น จึงเป็นการทรงงานเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน โดยเฉพาะหม่อมหลวงพสกนิกรยากไร้และด้อยโอกาสที่ยังขาดปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต ทั้งนี้เพื่อพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้พ้นจากความทุกข์ยาก โดยทรงใช้หลัก “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ในการทรงงานมาโดยตลอด

หลักการของ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” นี้จะต้องดำเนินในลักษณะของสามห่วงคล้องกัน ถ้าห่วงหนึ่งห่วงใดขาดออกไป การพัฒนาหรือแก้ไขปัญหา ก็จะไม่มีประสิทธิภาพ โดย ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ผู้ถวายงานใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทตั้งแต่ปี ๒๕๒๔ ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “ประสบการณ์สนองพระราชดำริเรียนรู้หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ในหนังสือ “การทรงงานพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ความว่า

“ทรงใช้หลัก “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” นั้นคือก่อนจะ ทำอะไร ต้องมีความเข้าใจเสียก่อน เข้าใจภูมิประเทศ เข้าใจคนในหลากหลายปัญหา ทั้งด้านกายภาพ ด้านจารีตประเพณีและวัฒนธรรม เป็นต้น และระหว่างการค้าเนินการนั้น จะต้องทำให้ผู้ที่เราจะไปทำงานกับเขา หรือทำงานให้มัน “เข้าใจ” เราด้วย เพราะถ้าเราเข้าใจแต่เขาฝ่ายเดียวโดยที่เขาไม่เข้าใจเรา ประโยชน์คงจะไม่เกิดขึ้นตามที่เรามุ่งหวังไว้ “เข้าถึง” ก็เช่นกัน เมื่อรู้ปัญหาแล้ว เข้าใจแล้ว ก็ต้องเข้าถึงเพื่อให้นำไปสู่การปฏิบัติให้ได้”

ดังนั้น ผู้ที่จะปฏิบัติงานพัฒนาจึงต้องศึกษาอย่างลึกซึ้งเพื่อให้เข้าใจความหมายของคำว่า “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เพื่อให้สามารถปฏิบัติการกิจการพัฒนาในขั้นต่อไปได้อย่างถูกต้อง ดังนี้

“เข้าใจ” คือการทำอะไรต้องมีความเข้าใจหรือเกิดปัญญารู้ข้อมูลพื้นฐานหรือความจริงทั้งหมดก่อน ในทุกมิติทั้งภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต การค้นหารากของปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ซึ่งต้องอาศัยการแสวงหาความรู้ เช่น การเข้าไปพูดคุย

สร้างความคุ้นเคย คลุกคลีกับคนในพื้นที่ การวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูลอย่างรอบด้าน จากคนในพื้นที่ที่ประสบปัญหาจริง และไม่ได้หมายเพียงถึงการที่ข้าราชการต้องเข้าใจชาวบ้านในพื้นที่เท่านั้น แต่หมายรวมถึงข้าราชการผู้ปฏิบัติต้องทำให้บรรดาชาวบ้านในพื้นที่เข้าใจข้าราชการผู้ปฏิบัติ เข้าใจการทำงาน เข้าใจประโยชน์โอกาส ข้อดี ข้อเสียในฐานะผู้รับผลกระทบ ผู้รับบริการ และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียด้วย

“เข้าถึง” เป็นเรื่องการสื่อสาร และสร้างการมีส่วนร่วม โดยมุ่งสื่อสารสร้างความเข้าใจและความมั่นใจกับชุมชน ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา มากที่สุด โดยผู้พัฒนาจะต้องมีจิตใจหรือรู้สึกถึงปัญหา ความทุกข์ความเจ็บปวดของคนในพื้นที่ และเกิดสำนึกร่วมฝ่าฟันปัญหาต่างๆ ไปด้วยกัน โดยยึดมั่นในความจริงที่ว่าไม่ว่ามนุษย์จะแตกต่างทางเชื้อชาติ สีผิว ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม แต่เราทุกคนเป็นมนุษย์เหมือนกัน นอกจากนี้ ผู้ปฏิบัติต้องเข้าถึง “ใจ” คืออยู่ในใจของชาวบ้านในพื้นที่อย่างประทับใจในความถูกต้องดีงาม ปฏิสัมพันธ์เป็นไปอย่างเหมาะสม ถูกต้องตามขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และจารีตประเพณี บนพื้นฐานของการให้เกียรติและให้อภัยซึ่งกันและกัน เป็นขั้นตอนที่ต้องใช้เทคนิควิธีที่แยบยล ผู้นำองค์กรต้องเข้าร่วมกิจกรรมกับผู้ร่วมงานในลักษณะ “คุณเอื้อ” “คุณอำนวย” หากมีปัญหาอุปสรรคก็พร้อมที่จะร่วมมือแก้ไข ไม่ใช่หลีกเลี่ยงหรือปล่อยให้เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้ร่วมงาน

“พัฒนา” คือการใช้ทักษะการบริหารจัดการที่สามารถรวมปัจจัยต่างๆ เช่น ทุน คน องค์ความรู้ เทคโนโลยี ศาสนา วัฒนธรรม มาช่วยพัฒนาค้น สังคม และประเทศให้ดีขึ้นเจริญขึ้น การพัฒนาที่ถูกต้องจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีความเข้าใจที่ถูกต้องเป็นพื้นฐาน และมีการเข้าถึงเป็นพลังขับเคลื่อนทำให้เกิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชน และไม่ได้จำกัดเพียงการพัฒนาวัตถุหรือการทำให้เกิดบริโภคนิยม แต่ต้องเป็นการพัฒนาให้เหมาะสมกับบริบทและความต้องการอย่างแท้จริง ด้วยการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อเสริมสร้างทำให้เจริญ หรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขไปในทางที่ดีขึ้น ด้วยมาตรการที่ถูกต้องตามหลักวิชา ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อให้ผลของการพัฒนาที่ทำนั้นเกิดประโยชน์สูงสุด และจะละเลยสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การพัฒนา “จิตใจ” ของทั้งข้าราชการและชาวบ้านไม่ได้

การตอบสนองความต้องการของประชาชนตามหลักการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้คำนึงถึงสภาพภูมิประเทศและสังคมวิทยา หรือที่ทรงเรียกว่า “ภูมิสังคม” พร้อมกับ “มุ่งพัฒนาคน” เพื่อให้การพัฒนาเป็นการ “ระเบิดจากข้างใน” โดยการสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนมีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนา หรือปรับตัวได้ทันกับการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ ทรงให้ยึดหลัก “การมีส่วนร่วม” ด้วยการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นโดยทรงให้ถือ “ประโยชน์ส่วนรวม” เป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินงานต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนโดยรวมและพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไป ตามแนวพระราชดำริและตัวอย่างพระราชกรณียกิจรวมทั้งโครงการต่างๆ ดังนี้

แนวพระราชดำริ

๑.๑ ภูมิสังคม : ดิน น้ำ ลม ไฟ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงยึดว่า จะพัฒนา อะไรหรือทำการสิ่งใด ให้ยึดหลักสำคัญ คือความสอดคล้องกับภูมิสังคม คือคำนึงถึงสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม หมายรวมถึงคน ซึ่งย่อมมีขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และวิถีชีวิตที่แตกต่างกันตลอดจนควรตระหนักถึงอัตลักษณ์และภูมิปัญญาในท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย ดังแนวพระราชดำรินี้

- **ภูมิ** คือ สภาพแวดล้อม ที่อยู่รอบๆ อันได้แก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือ ดิน น้ำ ลม ไฟ และ **สังคม** คือมนุษย์ที่อยู่ในสภาพแวดล้อม

เนื่องจากสภาพภูมิประเทศย่อมแตกต่างกัน เช่น ทางเหนือเป็นภูเขา ทางใต้เป็นพรุ ภาคกลางเป็นที่ราบลุ่ม ส่วนอีสานเป็นที่ราบสูง เป็นต้น และที่สำคัญคือ “คน” ที่อยู่ในพื้นที่ต่างกันย่อมคิดตัดสินใจต่างกันไปตามวัฒนธรรม ค่านิยม สิ่งแวดล้อม ประเพณี และการอบรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงยึดหลักว่า จะพัฒนาอะไรหรือทำการสิ่งใด ให้ยึดหลัก**ความสอดคล้องกับภูมิสังคม**เป็นสำคัญ

เกี่ยวกับหลักการภูมิสังคمدังกล่าว ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ได้ให้สัมภาษณ์อธิบายความหมายอย่างชัดเจนไว้ในเรื่อง “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ในหนังสือ “การทรงงานพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ความตอนหนึ่งว่า

“พระองค์ทรงสรุปให้ฟังในวันหนึ่งว่า **ต้องเคารพภูมิสังคม ภูมิ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ส่วนสังคม คือ คน** ซึ่งเป็นคนในมิติที่มีขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และค่านิยมของเขาด้วย พระองค์ทรงสอนให้เรารอบรู้หมดทุกอย่างในการทำงาน เช่น เวลาทำโครงการเราคิดแต่จะวางโครงการบนแผ่นกระดาษเท่านั้น แต่เมื่อได้ลงงานจึงได้เรียนรู้ว่า กิจกรรมหรือโครงการนี้จะต้องมีครบทุกมิติ แต่ก่อนเราดูแต่มิติกายภาพ ดูเป็นถนน เป็นสะพาน เป็นตึกอาคาร เราดูเพียงแค่นั้น แต่พระองค์ทรงสอนให้เห็นถึงมิติของคน หรือความจริงที่ว่า “คน” คือผู้ใช้ถนน เป็นสิ่งมีชีวิต คนใช้เขาพร้อมจะใช้หรือเปล่า การไปลาดยางถนนในขณะที่เขาใช้เกวียนเป็นพาหนะอยู่ ถ้าลาดยางแล้วเขาจะใช้หรือเปล่า เหมาะสมหรือไม่ เพราะฉะนั้น ทรงสอนให้มองมิติต่างๆ อย่างครบถ้วน เวลาทำงานพัฒนาจึงต้องมองทุกมิติทุกอย่างต้องวางให้สอดคล้องกับภูมิประเทศและสังคมที่แตกต่างกันไป”

- ศึกษาและพัฒนาโดยยึดปัญหาและสภาพแวดล้อมของแต่ละพื้นที่เป็นหลัก **แก้ไขปัญห**ให้สอดคล้องสัมพันธ์กับลักษณะภูมิประเทศ สภาพเศรษฐกิจ และสังคม คำนี้ถึง “คน” ซึ่งย่อมมีขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และวิถีชีวิตที่ต่างกัน

ทรงยึดถือสภาพความเป็นจริงของภูมิประเทศและสังคมวิทยาเกี่ยวกับประชาชนในพื้นที่พัฒนาเป็นหลัก ด้วยทรงมีหลักการว่า การดำเนินงานใดก็ตาม ต้องคำนึงถึงประชาชนในท้องถิ่นก่อน เพราะประชาชนเหล่านี้เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินงาน ทั้งในแง่การเป็นผู้ใช้และการดำเนินชีวิต ดังนั้น จึงต้องเรียนรู้ศึกษาสภาพของธรรมชาติในแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้และลึกซึ้ง ซึ่งจะช่วยให้เป็นหนทางนำไปสู่การวางแผนดำเนินงานที่สอดคล้องและตอบสนองความต้องการของราษฎรในชุมชนและประสบผลสำเร็จ กล่าวคือ ก่อนที่ลงมือพัฒนาจะต้องสามารถตอบคำถามที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิประเทศ และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมในแต่ละท้องที่ได้เสียก่อน นับเป็นตัวกำหนดหลักที่จะต้องนำมาพิจารณาและนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา คำตอบของคำถามเหล่านี้จะเป็นหลักการสำคัญของการพัฒนาพื้นที่ตามแนว

พระราชดำริได้อย่างเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ และด้วยความร่วมมืออันดีของประชาชน ซึ่งก็จะบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ได้อย่างสมบูรณ์ในที่สุด ดังพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ความตอนหนึ่งว่า

“...ในการที่จะนำหลักวิชาที่ได้เล่าเรียนไปใช้เพื่อประกอบกิจการงานต่อไปนั้น ควรจะคำนึงถึงสภาพความเป็นอยู่ของท้องถิ่น และถึงผลสะท้อนอันอาจเกิดขึ้น โดยเฉพาะในประการต่างๆ จะได้เป็นหลักประกันว่า กิจการงานที่จะทำขึ้นนั้นได้พิจารณาศึกษาโดยรอบคอบในทุกๆ ด้านแล้ว ชอบด้วยหลักปฏิบัติที่เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของประเทศเรา...”

- **ตระหนักและเคารพในอัตลักษณ์** ของแต่ละสังคมและภูมิภาค รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่า

“ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการสังเกตความคิดตลอดจนการประดิษฐ์คิดค้นของชาวบ้าน ทั้งในรูปของวัตถุสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ และในรูปของนามธรรม เช่น ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี นิทานพื้นบ้าน เป็นต้น และนำมาประพฤติปฏิบัติจนเป็นที่ยอมรับในท้องถิ่น พระองค์ทรงเห็นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องนำมาศึกษาให้เข้าใจและนำไปปรับใช้ให้สอดคล้องและกลมกลืนกับวิชาการแผนใหม่อย่างเป็นระบบและต่อเนื่องเป็นกระบวนการเดียวกัน เป็นการผสมผสานเทคโนโลยีเก่าใหม่ให้กลมกลืน ชาวบ้านสามารถรับไปและนำไปใช้ได้จริงอย่างเหมาะสมลงตัว และเกิดประโยชน์อย่างสูงสุดแก่ชาวบ้านด้วย และที่สำคัญคือจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่าประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้ใช้ เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสิ่งที่เกิด และเป็นผู้ที่ต้องดำเนินชีวิตอยู่ในท้องถิ่นนั้น

๑.๒ ระเบิดจากข้างใน

การจะเข้าไปพัฒนาชุมชนใดๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงยึดหลักว่า คนในชุมชนนั้นต้องมีความพร้อมและยินดีที่จะร่วมดำเนินการพัฒนานั้นๆ ประหนึ่งว่าต้องเป็นการระเบิดจากข้างในหรือประสงค์ที่จะร่วมดำเนินการนั่นเอง จึงจะเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนได้

อย่างแท้จริง โดยหากได้ผลดีแล้วจึงขยายผลออกไปในวงกว้างต่อไป ดังแนวพระราชดำริ ดังนี้

- สร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เข้าไปพัฒนา ให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนา เมื่อคนในชุมชนพร้อมแล้วจะระเบิดความพร้อมภายในที่มีอยู่ข้างในตนเอง ทั้งความคิด ความร่วมมือ ความสามัคคี ออกมาพัฒนา สร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้เอง นอกจากนี้ หากประชาชนไม่ต้องการอย่าไปขัดเยียดอะไรให้ ดังเช่นการดำเนินงานโครงการต่างๆ ให้แก่ประชาชนนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะพระราชทานพระราชดำริแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่เสมอๆ ดังพระราชดำรัส จาก “เทิดไท้องค์ราชัน ปรากฏแห่งน้ำ ๑๐๔ ปี กรมชลประทาน” ความตอนหนึ่งว่า

“...การเข้าใจถึงสถานการณ์และสภาพการณ์ของผู้ที่เราจะช่วยเหลือนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุด การช่วยเหลือให้เขาได้รับในสิ่งที่ควรจะได้รับตามความจำเป็นอย่างเหมาะสมจะเป็นการช่วยเหลือที่ได้ผลดีที่สุด เพราะฉะนั้น ในการช่วยเหลือแต่ละครั้ง แต่ละกรณี จำเป็นที่เราจะพิจารณาถึงความต้องการและความจำเป็นก่อน และต้องทำความเข้าใจกับผู้ที่เราจะช่วยเหลือ ให้เราเข้าใจด้วยว่า เขาอยู่ในฐานะอย่างไร สมควรที่จะได้รับความช่วยเหลืออย่างไร เพียงใด อีกประการหนึ่ง ในการช่วยเหลือนั้น ควรยึดหลักสำคัญว่าเราจะช่วยเหลือเขาเพื่อให้เขาสามารถช่วยตนเองได้ต่อไป...”

- เมื่อคนในชุมชนเข้มแข็งแล้ว จึงดำเนินงานพัฒนาและขยายออกไปสู่สังคมภายนอก ไม่ใช่เอาความเจริญจากสังคมภายนอกเข้าไปสู่ชุมชนหรือหมู่บ้าน ซึ่งมักจะทำให้เกิดปัญหา เพราะประชาชนไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกและก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเล่าถึงการทรงงานพัฒนาราชภมูรในพื้นที่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในหนังสือ “พระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา” ดังความตอนหนึ่งว่า

“...ทรงมีวิธีการของพระองค์ คือ การเสด็จฯ ไปในป่า บนเขา ตอนแรกจะเสด็จฯ แบบยังไม่ได้มีการตัดถนนเข้าไป พระองค์ต้องเสด็จฯ เข้าไปอย่างลำบาก เพราะว่า พระองค์ไม่ต้องการจะให้คนอื่นมาเอาเปรียบคนข้างใน ในขณะที่เขายังไม่เข้มแข็งพอ พอพัฒนาให้เขาเข้มแข็งแล้ว เขาจะออกมาเอง คือ ระเบิดจากข้างใน...”

ในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเอง พระองค์ทรงเน้นแนวทางดำเนินงานให้เกิดการรวมตัวของคนในหมู่บ้านในลักษณะต่างๆ เช่น กลุ่มชมรม สหกรณ์ บริษัทเครือข่าย หรือ องค์กรชาวบ้าน พร้อมทั้งให้มีการเรียนรู้ การจัดการ และการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาในด้านต่างๆ พร้อมทั้งเสริมสร้างให้คนในชุมชนมีความเอื้ออาทรต่อกัน

นอกจากนี้ พระองค์ได้พระราชทานพระราชดำริหลักการ “บวร” ให้นำบ้าน วัด โรงเรียน/ราชการ ซึ่งเป็นสถาบันหลักของสังคมไทยที่เป็นสายใยยึดเหนี่ยวชุมชนมาแต่อดีต ที่ก่อให้เกิดการเกื้อกูลสนับสนุนซึ่งกันและกัน ช่วยใหสังคมไทยดำรงอยู่อย่างสันติสุขมาช้านาน มาใช้ในการพัฒนาและแก้ปัญหาในระดับชุมชน ในลักษณะ ๓ ประสาน เพื่อร่วมมือบำเพ็ญประโยชน์แก่ชุมชนอย่างเกื้อกูลกัน

สถาบันครอบครัว (บ้าน) ซึ่งประกอบด้วยชาวบ้านและกลุ่มบุคคลต่างๆ ในชุมชน

สถาบันศาสนา (วัด) ประกอบด้วยเจ้าอาวาส พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และกลุ่มหรือชมรมทางศาสนา ซึ่งในความหมายในเชิงกว้าง อาจจะหมายรวมถึงองค์กร หรือสถาบันทางศาสนาต่างๆ ในชุมชนนั้นๆ ด้วย

สถาบันการศึกษา/ราชการ (โรงเรียน/ราชการ) ประกอบด้วย ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ คณะครู นักวิชาการ และบุคลากรทางการศึกษาอื่นๆ ทั้งในโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัยและองค์กรทางการศึกษาอื่นๆ รวมถึงหน่วยงานภาครัฐในชุมชน อาทิ กำนันผู้ใหญ่บ้านคณะกรรมการหมู่บ้าน อบต. สาธารณสุขตำบล เกษตรตำบล เป็นต้น รวมทั้งระบบกลไกในการบริหารที่มาจากรัฐในรูปแบบอื่นๆ

หลัก “**บวร**” จึงหมายถึงการนำสถาบันหลักในชุมชนมาเป็นกลไกในการพัฒนาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการพัฒนา ตัดสินใจ แก้ปัญหาตนเอง และชุมชน กำหนดแผนแม่บทชุมชนด้วยการร่วมกันคิด สร้าง และบริหารจัดการชุมชนของคนในท้องถิ่นที่ร่วมกันเป็นเจ้าของ

๑.๓ การมีส่วนร่วม

ก่อนจะพระราชทานแนวพระราชดำริโครงการใดๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงให้ความสำคัญกับการสอบถามประชาชน โดยการทำ “**ประชาพิจารณ์**” เน้นการอธิบายถึงความจำเป็นและผลที่จะเกิดจากโครงการ ด้วยวิธีประนีประนอม เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง โดยยึดหลักประโยชน์สูงสุดของส่วนรวม และประเทศชาติ ดังแนวพระราชดำรินี้

- **เน้นการทำประชาพิจารณ์ตั้งแต่ก่อนเริ่มโครงการ** โดยศึกษาข้อมูลพื้นที่และนำมาวางแผนให้ความช่วยเหลือ โดยทรงให้ความสำคัญกับการระดมสติปัญญา การให้ประชาชนและเจ้าหน้าที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มโครงการ

ดังพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่ข้าราชการพลเรือน เนื่องในวันข้าราชการพลเรือน เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๓๖ ความตอนหนึ่งว่า

“...สำคัญที่สุด จะต้องหัดทำใจให้กว้างขวางหนักแน่น รู้จักรับฟังความคิดเห็น แม้กระทั่งคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นอย่างฉลาด เพราะการรู้จักรับฟังอย่างฉลาดนั้น แท้จริงคือการระดมสติปัญญาและประสบการณ์อันหลากหลาย มาอำนวยการปฏิบัติ บริหารงานให้ประสบความสำเร็จที่สมบูรณ์นั่นเอง.”

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้พระราชทานสัมภาษณ์ในหนังสือ “พระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา” ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นต้นแบบ “**ประชาพิจารณ์**” ความตอนหนึ่งว่า

“ก่อนจะเสด็จฯ ไปทรงงานตามที่ต่างๆ จะทอดพระเนตรจากแผนที่ทางอากาศ ก่อนว่าควรจะเสด็จฯ ที่ไหน หรือจะทรงแก้ปัญหาในพื้นที่อย่างไร เช่น สามารถนำน้ำ

จากตรงนี้ไปเลี้ยวนาตรงโน้น ได้ประโยชน์และจะต้องมีรายจ่ายจากการก่อสร้างหรือดำเนินงานเท่าไร จะได้ผลจ่ายกลับคืนภายในกี่ปี และที่สำคัญต้องไปคุยกับชาวบ้านก่อนว่าเขาต้องการไหม ถ้าเขายังไม่ต้องการ ยังไม่สบายใจที่จะให้เราไปทำที่อื่นก่อน นั่นคือ ทรงทำประชาพิจารณ์ด้วยพระองค์เองทรงทำตรงนั้นเลย”

● เน้นการรอมชอมในการเจรจา หลีกเลี่ยงการจะสร้างปัญหาความเดือดร้อนให้คนกลุ่มหนึ่ง โดยสร้างความสะดวกสบายและผลประโยชน์ให้คนอีกกลุ่มหนึ่ง ไม่ว่าพื้นที่หรือโครงการนั้นๆ จะมีความเหมาะสมทางด้านเทคนิคและวิชาการ ตลอดจนก่อประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมประการใดก็ตาม

พระองค์ทรงถือหลักให้ประชาชนที่มีส่วนได้เสียในชุมชนนั้นเองได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเอง การดำเนินโครงการหรือการแก้ไขปัญหของส่วนรวม ควรเป็นมติของชุมชนนั้น ประโยชน์ที่ได้จากโครงการหรือการแก้ไขปัญหจะตกเป็นของทุกคนโดยส่วนรวม ไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ดังนั้น ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นผู้กำหนดวิถีทางพัฒนาของตนเองซึ่งเป็นวิธีการที่รู้จักกันดีในหมู่นักพัฒนา

● อธิบายถึงความจำเป็นและผลกระทบที่จะเกิดขึ้น หากจะทำโครงการใดจะทรงชี้แจงถึงเหตุผลความจำเป็นและผลที่จะเกิดขึ้นแก่ทุกฝ่าย รวมทั้งผู้นำชุมชนในท้องถิ่น เมื่อประชาชนในพื้นที่เห็นด้วยแล้ว หน่วยราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและร่วมดำเนินการมีความพร้อม จึงจะพระราชทานพระราชดำริให้ดำเนินโครงการนั้นๆ ต่อไป โดยมีหลักปฏิบัติในการมีส่วนร่วม

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ได้กล่าวถึงวิธีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทำประชาพิจารณ์ไว้ในการบรรยายเรื่อง “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับความเป็นประชาธิปไตยที่ยั่งยืน” ในการอบรมหลักสูตรพัฒนาการเมืองและการเลือกตั้งระดับสูง รุ่นที่ ๔ เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๕๖ จัดโดยสถาบันพัฒนาการเมืองและการเลือกตั้ง สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง ว่า

“เราทุกคนคงคุ้นเคยและไม่เห็นว่าแปลกกับภาพที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินลงจากรถ พร้อมกล้อง วิทยุสื่อสาร และสิ่งที่ไม่ได้คือแผนที่ โดยพระองค์จะประทับพับเพียบกลางวงชาวบ้าน ชักถามถึงสภาพพื้นที่ ของชุมชนนั้นๆ เป็นชั่วโมงๆ ทุกครั้งจะมีแผนที่ทางไว้ที่พระเพลา เมื่อทรงชักถามและอธิบายกันจนเข้าใจในฉบับชาวบ้านแล้ว จึงทรงนำไปปรึกษาหารือกับเจ้าหน้าที่อีกชั้นหนึ่ง เป็นวงจรพิจารณาพิจารณาอย่างครบถ้วน”

● **ยึดหลักประชาชนทุกคนต้องได้ประโยชน์จากโครงการสาธารณะ** และคนส่วนใหญ่ต้องดูแลช่วยเหลือคนส่วนน้อย

วิธีการทำประชาพิจารณ์ของพระองค์ เป็นวิธีที่เรียบง่ายและตรงไปตรงมา โดยพระองค์จะทรงอธิบายถึงวัตถุประสงค์และผลที่จะได้รับจากโครงการพัฒนากับพสกนิกรที่มาเฝ้าฯ แห่นล้อมรอบอยู่ หลังจากนั้นจะทรงถามถึงความสมัครใจและให้ตกลงกันเองในกลุ่มที่จะได้รับประโยชน์และกลุ่มที่จะต้องเสียสละในขณะนั้นเลย หลังจากได้มีการตกลงใจโดยเสียงเป็นเอกฉันท์แล้ว ก็ทรงเรียกผู้นำท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จนกระทั่งถึงนายอำเภอ และผู้ว่าราชการจังหวัด ให้มารับทราบและดำเนินการในขั้นต้น เช่น การจัดการในปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ก่อนที่จะพระราชทานให้หน่วยงานปฏิบัติที่เกี่ยวข้องดำเนินการในเชิงบริหารและวิชาการต่อไปจนเสร็จสิ้นโครงการ

การเข้ามามีส่วนร่วมในทุกระดับของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องนั้น จะมีทั้งในส่วนของประชาชนและในภาครัฐ การที่ประชาชนรู้จักการช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ประกอบกับการช่วยเหลือของรัฐ จะช่วยสร้างประโยชน์แก่ประชาชนและประเทศชาติในที่สุด ดังพระราชดำรัสที่ได้พระราชทานแก่ผู้นำสหกรณ์ทั่วประเทศ เมื่อครั้งเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๓๖ ความตอนหนึ่งว่า

“...การทำงานร่วมกัน การทำงานร่วมกันนี้ลึกซึ้งมาก เพราะว่าจะต้องร่วมมือกันในทุกด้าน ทั้งในด้านงานการทำด้วยร่างกาย ทั้งในด้านการที่ทำด้วยสมอง และงานการทำด้วยใจ ทุกอย่างนี้ขาดไม่ได้ ต้องพร้อม งานที่ทำด้วยร่างกาย ถ้าแต่ละคนทำก็เกิดผลขึ้นมาได้ เช่น การเพาะปลูกก็มีผลขึ้นมา สามารถที่จะใช้ผลนั้นในด้านการบริโภคคือเอาไปรับประทานหรือเอาไปไว้ใช้ หรือเอาไปจำหน่าย เพื่อให้มีรายได้มาเลี้ยงชีพได้ถ้าแต่ละคนทำไปโดยลำพังแต่ละคน งานที่ทำนั้นผลอาจไม่ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย และอาจจะไม่พอเพียงในการเลี้ยงตัวเอง ทำให้มีความเดือดร้อน ฉะนั้นจะต้องช่วยกัน แม้ในขั้นที่ทำในครอบครัว ก็จะต้องช่วยกัน ทุกคนในครอบครัวก็ช่วยกันทำงานทำการเพื่อที่จะเลี้ยงครอบครัวให้มีชีวิตอยู่ได้ แต่ว่าถ้าร่วมกันหลายๆ คนเป็นกลุ่มเป็นก้อน ก็สามารถที่จะปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถ มีผลได้มากขึ้น”

๑.๕ ประโยชน์ส่วนรวม

ในการดำเนินการใดๆ เพื่อให้เกิด “ประโยชน์ส่วนรวม” นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นให้ปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเต็มความสามารถและรวดเร็ว มีความยุติธรรม และไม่มียึดถือต่อการดำเนินงาน รวมถึงลดการคิดถึงประโยชน์ส่วนตน กิจกรรมที่ดำเนินการนั้นก็จะสามารถบรรลุผล และเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างแท้จริง ดังแนวพระราชดำรินี้

- **ปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเต็มความสามารถ** ขยันขันแข็ง บริสุทธฺ์ใจ อย่างระมัดระวัง ดังพระราชดำรัสพระราชทานแก่ประชาชนชาวไทยเมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๒๗ เนื่องในโอกาสขึ้นปีใหม่ ๒๕๒๘ ความตอนหนึ่งว่า

“...แต่ละคนนั้นเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งๆ ที่จะรวมกันขึ้นเป็นชาติบ้านเมือง... ผู้ใดมีภาระหน้าที่อันใดอยู่ ก็ต้องชวนช่วยปฏิบัติให้สำเร็จลุล่วงไปโดยพลันด้วยความรู้และความสามารถ ด้วยความสะอาดกายสะอาดใจ ด้วยไมตรีจิตมิตรภาพและด้วยความเมตตาปรารถนาดีต่อกัน ผลการปฏิบัติตนปฏิบัติงานของแต่ละคนแต่ละฝ่ายจักได้ประกอบส่งเสริมให้ประเทศชาติมีความสมบูรณ์มั่นคงขึ้นตามที่มุ่งหมาย...”

- **เร่งกระทำให้สำเร็จลุล่วงโดยเร็ว** โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาต้องลงมือทำเลยจะไม่เสียเวลาและเกิดผลทันที ดังพระราชดำรัสในพิธีเปิดการสัมมนาการเกษตรภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔ ความตอนหนึ่งว่า

“...ทสก. ย่อจากคำว่า ทำเสียก่อน คือถ้าเห็นที่ไหนควรทำก็ลงมือทำเลย หากทำเข้าไปปีหนึ่งเท่ากับขาดรายได้เท่าที่ควรได้ และเมื่อรวมกับโครงการที่แพงขึ้นก็เท่ากับขาดทุน...”

● เพลากการคิดถึงประโยชน์

เฉพาะตัว และไม่นำประโยชน์ส่วนน้อยเข้ามาเกี่ยวข้องรวมถึงต้องไม่ขัดแย้งกัน ดังพระราชดำรัสพระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๓๔ ในโอกาสขึ้นปีใหม่ ๒๕๓๕ ความตอนหนึ่งว่า

“...การทำนุบำรุงบ้านเมืองนั้น เป็นงานส่วนรวมของคนทั้งชาติจึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่จะต้องมีความขัดแย้งเกิดขึ้นบ้าง จะให้ทุกคนทุกฝ่ายมีความคิดเห็นสอดคล้องต้องกันตลอดทุกๆ เรื่องไป ย่อมเป็นการผิดวิสัย เพราะฉะนั้น แต่ละฝ่าย แต่ละคนจึงควรจะคำนึงถึงจุดประสงค์ร่วมกัน คือความเจริญไพบูลย์ของชาติเป็นข้อใหญ่ ทุกฝ่ายชอบที่จะทำใจให้เที่ยงตรงเป็นกลาง ทำความคิดเห็นให้กระจ่างแจ่มใส ทำความเข้าใจอันดีในกันและกันให้เกิดขึ้น แล้วนำความคิดเห็นของกันและกันนั้น มาพิจารณาเทียบเคียงกัน โดยหลักวิชา เหตุผล ความชอบธรรม และความเมตตาสามัคคีให้เห็นแจ้งจริง ทุกฝ่ายจะสามารถปรับเปลี่ยนความคิดและวิธีปฏิบัติให้สอดคล้องเข้ารูปเข้ารอยกันได้ทุกเรื่อง...”

● ให้ความยุติธรรมเที่ยงตรงและไม่มีอคติต่อการดำเนินงาน โดยให้ถือเรื่องวิธีการและข้อปฏิบัติซึ่งอาจแตกต่างกันเป็นสิ่งปลีกย่อยที่สำคัญรองลงมา และให้ถือผลสำเร็จของงานเป็นสำคัญมากกว่าว่างานนั้นเป็นของใคร ดังพระราชดำรัสพระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๓๒ ในโอกาสขึ้นปีใหม่ ๒๕๓๓ ความตอนหนึ่งว่า

“...การแก้ปัญหานั้น ถ้าไม่ทำให้ถูกเหตุถูกทาง ด้วยความรอบคอบประมัตระวัง มักจะกลายเป็นการเพิ่มปัญหาให้มากและยุ่งยากขึ้น แต่ละฝ่ายจึงควรจะต้องตั้งใจพยายามทำความเข้าใจความเห็นให้กระจ่างและเที่ยงตรง เพื่อจักได้สามารถเข้าใจปัญหาและเข้าใจกันและกันอย่างถูกต้อง ความเข้าใจที่ถูกต้องแนชัดนี้ จะช่วยให้เล็งเห็นแนวทางปฏิบัติแก้ไขอันเหมาะสม ซึ่งจะนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกประการหนึ่งอันเป็นข้อสำคัญทุกฝ่ายจะต้องตระหนักในใจเสมอ ว่าประโยชน์ส่วนรวมนั้นเป็นประโยชน์ที่แต่ละคนพึงยึดถือเป็นเป้าหมายหลัก ในการปฏิบัติตนและปฏิบัติงาน เพราะเป็นประโยชน์ที่ยั่งยืนแท้จริง ซึ่งทุกคนมีส่วนได้รับทั่วถึงกัน...”

และพระบรมราโชวาทเนื่องในพระราชพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๔ ความตอนหนึ่งว่า

“...การทำงานใหญ่ๆ ทุกอย่างต้องการเวลามากกว่าจะสำเร็จ ผู้ที่เริ่มโครงการ อาจไม่ทันทำให้สำเร็จโดยตลอดด้วยตนเองก็ได้ ต้องมีผู้อื่นรับทำต่อไป ดังนั้นไม่ควร ยกเอาเรื่องใครเป็นผู้เริ่มงาน ใครเป็นผู้รับช่วงงาน ขึ้นเป็นข้อสำคัญนัก จะต้องถือ ผลสำเร็จที่จะเกิดจากงานเป็นใหญ่...”

● **คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ** การปฏิบัติพระราชกรณียกิจ และการพระราชทาน พระราชดำริในการพัฒนาและช่วยเหลือพสกนิกรในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีแนวพระราชดำริว่า คนที่ให้แก่ส่วนรวมนั้นมิได้ให้ส่วนรวมเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการให้แก่ตัวเองสามารถที่จะมีส่วนรวม ที่จะอาศัยได้ ยิ่งทำยิ่งมีความสุข และเป็นประโยชน์ที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง ดังพระราชดำรัสเนื่องในโอกาส วันเฉลิมพระชนมพรรษา ๔ ธันวาคม ๒๕๑๙ ความตอนหนึ่งว่า

“...ต้องทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ก็เพราะเหตุว่าประโยชน์ส่วนรวมนี้เป็น ประโยชน์ส่วนตัว แต่ละคนต้องการให้ ประโยชน์ส่วนตัวสำเร็จคือมีความพอใจนี้เอง แต่ว่าถ้าไม่คิดถึงประโยชน์ส่วนรวม ก็ไม่ได้ประโยชน์ส่วนตัว เพราะว่า ถ้าส่วนรวม ไม่ได้รับประโยชน์ส่วนตัวพียงแน่... นี่เป็นข้อสำคัญ ฉะนั้นความรู้สึกหรือข้อสังเกต อันนี้เป็นจุดสำคัญมาก ที่จะต้องทำความเข้าใจกับตัวเอง ว่าประโยชน์ส่วนตัวนั้น คือประโยชน์ส่วนรวม หรือจะว่าประโยชน์ส่วนรวมนั้น คือประโยชน์ส่วนตัวพูดกลับกันได้ คำพูดบางคำกลับกันไม่ได้ แต่คำพูดนี้กลับได้ ประโยชน์ส่วนรวมคือประโยชน์ส่วนตัว ประโยชน์ส่วนตัวคือประโยชน์ส่วนรวม ข้อนี้ก็เป็นข้อสังเกตอย่างหนึ่ง”

และพระราชดำรัสพระราชทานแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ณ มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๒๓ ความตอนหนึ่งว่า

“...การทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมนั้น ได้ประโยชน์มากกว่าทำเฉพาะประโยชน์ส่วนตัว และสามารถบอกได้ว่า คนไหนทำเพื่อประโยชน์ส่วนตัวแท้ๆ ล้วนๆ เชื่อว่าประโยชน์นั้น จะไม่ได้เท่ากับรวบรวมของหนักมาวางบนหัวแล้วแบกเอาไว้ตลอดเวลา ซึ่งก็ไม่สบาย ก็นั่น ก็เหนื่อย แต่ถ้าผู้ใดทำเพื่อส่วนรวม ยิ่งมาก ยิ่งดี ยิ่งเบา ยิ่งคล่องแคล่วว่องไว และยิ่งมีความสุข...”

และพระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๒ พระราชทานพร เนื่องในวันขึ้นปีใหม่ปี ๒๕๕๓ ความตอนหนึ่งว่า

“...จะคิดจะทำสิ่งใด ต้องคิดหน้าคิดหลังให้ดีให้รอบคอบ ทำให้ดีให้ถูกต้อง ข้อสำคัญจะต้องระลึกไว้โดยตระหนักว่าประโยชน์ส่วนรวมนั้น เป็นประโยชน์ที่แต่ละคนพึงยึดถือเป็นเป้าหมายหลัก ในการประพฤติตัวและปฏิบัติงาน เพราะเป็นประโยชน์ที่ยั่งยืนแท้จริง ซึ่งทุกคนมีส่วนได้รับทั่วถึงกัน สุขความสวัสดิจักได้เกิดมีขึ้น ทั้งแก่บุคคล ทั้งแก่ชาติ บ้านเมืองไทย ดังที่ทุกคนทุกฝ่ายได้ตั้งใจปรารถนา...”

ทั้งนี้ การที่จะกระทำให้ได้ผลเป็นประโยชน์ส่วนรวมนั้น จำเป็นที่จะต้องรู้ซึ่งถึงประโยชน์ที่แท้เป็นเบื้องต้นก่อน ซึ่งมีอยู่ ๒ ประการ คือ ประโยชน์ส่วนตัว ที่ทุกคนมีสิทธิจะแสวงหาและได้รับ แต่ต้องด้วยวิถีทางที่สุจริต และเป็นธรรม กับประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งเป็นประโยชน์ของชาติที่แต่ละคนมีส่วนร่วมอยู่ การทำงานทุกอย่างจะต้องให้ได้ประโยชน์แท้ทั้งส่วนตัวและส่วนรวม ประโยชน์นั้นจึงจะสมบูรณ์และมั่นคงถาวร โดยทุกฝ่ายจะต้องตระหนักในใจเสมอว่าประโยชน์ส่วนรวมนั้นเป็นประโยชน์ที่แต่ละคนพึงยึดถือเป็นเป้าหมายหลักในการปฏิบัติตนและปฏิบัติงาน เพราะเป็นประโยชน์ที่ยั่งยืนแท้จริงซึ่งทุกคนมีส่วนได้รับทั่วถึงกัน ดังพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรและอนุปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๑๘ ความตอนหนึ่งว่า

“...การกระทำที่สร้างสรรค์นั้น คือการกระทำที่ได้ผลเป็นประโยชน์แก่ทุกๆ ฝ่าย ได้เต็มเปี่ยมตรงตามจุดประสงค์ ไม่มีการสูญเสียเปล่า หรือหากจะเสีย ก็สูญน้อยที่สุด การที่จะกระทำให้ได้เช่นนั้น บุคคลจำเป็นต้องอาศัยความมีสติพิจารณาให้เห็นถึงเหตุผลที่แท้ คือแก่นแท้หรือหลักการของเรื่องต่างๆ จับเหตุจับผลอันต่อเนื่องกันทั้งหมด ให้ถูกต้อง คือจัดระเบียบการของเรื่องให้ดี...”

ตัวอย่างพระราชกรณียกิจ

การจะเข้าไปพัฒนาชุมชนใดๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงยึดหลัก “ภูมิสังคม : ดิน น้ำ ลม ไฟ” ที่ให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวคน รวมทั้งทรงทำประชาพิจารณ์ให้ประชาชนได้เข้ามา “มีส่วนร่วม” โดยทรงเน้นอธิบายถึงความจำเป็นและผลที่จะเกิดจากโครงการ เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง รวมทั้งสอบถามความเห็นว่ามีความพร้อมและยินดีที่จะร่วมดำเนินการพัฒนานั้นๆ หรือไม่ เพื่อให้เป็นการ “ระเบิดจากข้างใน” โดยยึด “ประโยชน์สูงสุดของส่วนรวมและประเทศชาติ” โดยหากได้ผลดีแล้วจึงขยายผลออกไปในวงกว้างต่อไป ดังพระราชกรณียกิจและโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินับมากกว่า ๔,๓๕๐ โครงการ ที่ล้วนเป็นการทรงงานเพื่อมุ่งประโยชน์สุขแก่ประชาชนและประเทศชาติเป็นหลักใหญ่ โดยทรงเริ่มตั้งแต่การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต เพื่อให้พสกนิกรของพระองค์มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จนถึงการวางรากฐานการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืน โดยแยกออกเป็นประเภทต่างๆ ได้ ๘ ประเภท คือ การพัฒนาแหล่งน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเกษตร การส่งเสริมอาชีพ การคมนาคม/สื่อสาร สาธารณสุข สวัสดิการสังคม และโครงการสำคัญอื่นๆ

● การพัฒนาแหล่งน้ำ

โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำรินับส่วนใหญ่ มีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาระบบบรรเทาความเดือดร้อนเกี่ยวกับน้ำ จนสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของราษฎรได้เป็นหลัก และมีหลายโครงการที่มีวัตถุประสงค์หลายๆ อย่างไปพร้อมกัน เพื่อให้มีการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด โดยแบ่งเป็น ๕ ประเภท คือ (๑) การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกและอุปโภคบริโภค อาทิ การทำฝนเทียมหรือฝนหลวง โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำและฝายทดน้ำ (๒) การป้องกันและบรรเทาปัญหาอุทกภัย อาทิ การก่อสร้างคันกันน้ำและคลองผันน้ำ

การปรับปรุงสภาพน้ำ การระบายน้ำออกจากพื้นที่ลุ่ม และโครงการแก้มลิง (๓) การแก้ไขปัญหาคอนกรีตน้ำ เช่น การแก้ไขปัญหาน้ำเค็มรุกล้ำน้ำ ทำความเสียหายแก่พื้นที่เพาะปลูก การใช้คุณภาพน้ำดีช่วยบรรเทาความเสียหายในลำคลองในพื้นที่กรุงเทพมหานคร การบำบัดน้ำเสียด้วยผักตบชวา และโครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ย จังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น (๔) โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร โดยการสร้างฝายต้นน้ำลำธารหรือฝายชะลอความลุ่มขึ้น และ (๕) โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการผลิตไฟฟ้า

● **ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริส่วนใหญ่เป็นวิธีการทำนุบำรุงและปรับปรุงสภาพทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น อาทิ การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ และป่าไม้ ซึ่งมีสาระโดยสรุป ได้แก่ (๑) การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรดิน

ได้พระราชทานพระ ราชดำริในการ แก้ปัญหาเรื่องดิน ทั้งในแง่ของการแก้ปัญหาที่ดินที่เสื่อมโทรม ขาดคุณภาพ และการขาดแคลนที่ดินทำกินสำหรับเกษตรกร อาทิ สนับสนุนให้เกษตรกรเรียนรู้และเข้าใจวิธีการอนุรักษ์ดินและน้ำ การจัดสรรและปฏิรูปที่ดิน (๒) การอนุรักษ์ทรัพยากรแหล่งน้ำ อาทิ พระองค์ได้พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับการพิจารณาสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น เพื่อสร้างระบบวงจรน้ำแก่ป่าไม้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด (๓) การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อาทิ การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง และป่าชายเลน

● **การเกษตร**

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตทางเกษตรที่สำคัญคือ การที่ทรงเน้นในเรื่องของการค้นคว้า ทดลอง และวิจัยหาพันธุ์พืชต่างๆ ใหม่ๆ ทั้งพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าว หม่อนไหม ยางพารา ฯลฯ พืชเพื่อการปรับปรุงบำรุงดิน และพืชสมุนไพร ตลอดจนการศึกษาเกี่ยวกับแมลงศัตรูพืช รวมทั้งพันธุ์สัตว์ต่างๆ ที่เหมาะสม เช่น โค กระบือ แพะ พันธุ์ปลา และสัตว์ปีกทั้งหลาย เพื่อแนะนำให้เกษตรกรนำไปปฏิบัติได้ราคาถูก ใช้เทคโนโลยีที่ง่ายและไม่สลับซับซ้อน และทรงเห็นว่าการพัฒนาการเกษตรที่จะได้ผลจริงนั้น ต้องลงมือทดลองค้นคว้า ปฏิบัติอย่างค่อยเป็นค่อยไป มุ่งใช้ประโยชน์จากธรรมชาติให้มากที่สุด

● การส่งเสริมอาชีพ

สำหรับการส่งเสริมอาชีพนั้น หากเป็น โดยทางอ้อมแล้ว โครงการอันเนื่องมาจาก พระราชดำริส่วนใหญ่ เมื่อได้ดำเนินการบรรลุ วัตถุประสงค์ของโครงการอันเนื่องมาจาก พระราชดำริแล้วจะทำให้เกิดการส่งเสริมอาชีพ แก่ราษฎรในพื้นที่ใกล้เคียง โดยเฉพาะศูนย์ศึกษา การพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทั้งหลายนั้น จุดมุ่งหมายที่สำคัญของการจัดตั้ง

ขึ้นมาเพื่อที่จะให้มีการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย เพื่อแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนาต่างๆ ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและการประกอบอาชีพของราษฎรที่อาศัยอยู่ในภูมิกษณนั้นๆ เพื่อให้ราษฎร สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างจริงจัง

ส่วนโครงการประเภทการส่งเสริมอาชีพ โดยตรงนั้นมีจำนวนไม่น้อย ทั้งนี้เพื่อเป็นการ ช่วยเหลือให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ ดังเช่น โครงการศิลปาชีพทั่วประเทศ โครงการ ฝึกอบรมและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ในหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ โครงการ ส่งเสริมอุตสาหกรรมน้ำมันปาล์มขนาดเล็ก โครงการศูนย์บริการการพัฒนาขยายพันธุ์ ไม้ดอกไม้ผลบ้านไร่ จังหวัดเชียงใหม่ และ โครงการอื่นๆ อีกมาก

● การคมนาคม/สื่อสาร

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านคมนาคม การสื่อสารและเทคโนโลยีจะเกี่ยวกับการปรับปรุงถนนหนทางทั้งในชนบทที่อยู่ห่างไกลความเจริญ เพื่อใช้สัญจรไปมาและนำสินค้าออกมาจำหน่าย ภายนอกได้โดยสะดวก รวมถึงโครงการขยายถนน สร้างสะพานต่างๆ ที่ได้พระราชทานแนวพระราชดำริ เพื่อแก้ไขปัญหาการสัญจรของประชาชนในกรุงเทพมหานครให้ได้รับความสะดวกยังผลสู่ความเจริญ เติบโตทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจในภาพรวมของประเทศ

- สาธารณสุข

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับงานสาธารณสุขเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้ว่าโครงการที่พระราชทานให้กับประชาชนในระยะแรกๆ เป็นการพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการก่อสร้างสถานบริการสาธารณสุข และระยะต่อมาเป็นโครงการพัฒนาสุขภาพอนามัยให้แก่ประชาชน เมื่อประชาชนมีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรงจะนำไปสู่สุขภาพจิตที่ดี และส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมดีตามไปด้วย

- สวัสดิการและสังคม

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านสวัสดิการสังคม เป็นโครงการเพื่อช่วยเหลือราษฎรให้มีที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน และได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ทั้งนี้เป็นการส่งเสริมให้ราษฎรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยจัดหาที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้แก่ราษฎร ตลอดจนสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานที่ประชาชนพึงจะได้รับ เช่น แหล่งน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค เพื่อให้มาตรฐานความเป็นอยู่ของราษฎรดีขึ้น พออยู่ พอกิน ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความผาสุก

- โครงการพระราชดำริที่สำคัญอื่นๆ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่สำคัญอื่นๆ ได้แก่ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินอกเหนือจากโครงการทั้ง ๘ ประเภทที่ระบุมาแล้วข้างต้น เช่น โครงการก่อสร้างเขื่อนป้องกันน้ำทะเลกัดเซาะอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี และโครงการด้านการศึกษา การวิจัยการจัดและพัฒนาที่ดิน เป็นต้น

“เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” : หลักการพัฒนาเพื่อความสุขของปวงประชาอย่างยั่งยืน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักถึงความสำคัญและความสัมพันธ์ของภูมิสังคม ได้แก่ ทรัพยากร ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และมนุษย์ ที่จะต้องดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน ทรงชี้แนะถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนาคน ดังนั้น ความเสื่อมโทรมและการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดจากการใช้อย่างฟุ่มเฟือยไม่ยั้งคิด ขาดความระมัดระวังนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการสร้างเสริมขึ้นมาทดแทน เพื่อมิให้เกิดผลกระทบต่อวงจรชีวิตของการอยู่ร่วมกันของสรรพสิ่งในระบบนิเวศ ซึ่งเป็นไปตามแนวพระราชดำริในเรื่อง “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ดังพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๒๓ ความตอนหนึ่งว่า

“...การจะพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่างให้เจริญขึ้นนั้น จะต้องสร้างและเสริมขึ้นจากพื้นฐานเดิมที่มีอยู่ก่อนทั้งสิ้น ถ้าพื้นฐานไม่ดีหรือคลอนแคลนบกพร่องแล้ว ที่จะเพิ่มเติมเสริมต่อให้เจริญดีขึ้นไปอีกนั้น ยากที่จะทำได้ จึงควรเข้าใจให้แจ้งชัดว่า นอกจากจะมุ่งสร้างความเจริญแล้วยังจะต้องพยายามรักษาพื้นฐานให้มั่นคง ไม่บกพร่องพร้อมๆ กันไปด้วย...”

๒. เรียนรู้จากหลักธรรมชาติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงยึดธรรมะเป็นที่ตั้ง ในการหาวิธีการแก้ปัญหาหรือแนวทางการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องดิน น้ำ อาชีพ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งคำว่า “ธรรมะ” ในที่นี้ คือ “ธรรมชาติ” พระองค์ทรงศึกษา เรียนรู้หลัก “ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ” เพื่อนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน ทรงมองปัญหาธรรมชาติอย่างละเอียด โดยหากต้องการแก้ไขธรรมชาติจะต้องใช้ธรรมชาติเข้าช่วยเหลือ อาทิ การแก้ไขน้ำเน่าเสีย แทนที่จะทรงพิจารณาถึงโรงงานบำบัดน้ำเสีย กลับทรงมองว่าในธรรมชาติจะมีกระบวนการอะไรที่สามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ เช่น การใช้บ่อตกตะกอน เพื่อให้เกิดการตกตะกอนขึ้น โดยกระบวนการทางธรรมชาติ การใช้วัสดุที่มีอยู่ในป่าเช่น หิน ดินไม้ที่ตายแล้ว นำมาทำเป็นฝายชะลอน้ำ เพื่อให้ป่ามีความชุ่มชื้น แทนการสร้างด้วยซีเมนต์ เป็นการป้องกันไฟป่าและเพิ่มปริมาณป่าให้มากยิ่งขึ้น โดยไม่ต้องปลูก ทรงใช้หญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ เนื่องจากแนวลำต้นของหญ้าแฝกช่วยชะลอความเร็วของน้ำที่ไหลผ่านหน้าดิน และรากของหญ้าแฝกช่วยยึดดินป้องกันการพังทลายได้

พระองค์ทรงใช้หลัก “การใช้ธรรมปราบอธรรม” ในการบำบัดน้ำเสีย โดยพิจารณาหาพืชบางชนิดที่สามารถกรองน้ำเน่าเสีย นำมาใช้เป็นเครื่องกรองน้ำธรรมชาติที่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การนำน้ำดิบไปบำบัดน้ำเสีย เพื่อเจือจางน้ำเสียให้กลับเป็นน้ำดี โดยใช้หลักของน้ำขึ้นน้ำลงตามธรรมชาติ การใช้ขยะและมูลโคซึ่งเป็นของเสียมาหมักจนได้แก๊สชีวภาพที่นำมาใช้เป็นเชื้อเพลิงได้ ตลอดจนทรงอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืนโดยใช้วิธีการ “ปลูกป่าในใจคน” เป็นต้น โดยมีแนวพระราชดำริและตัวอย่างพระราชกรณียกิจ รวมทั้งโครงการต่างๆ ดังนี้

แนวพระราชดำริ

๒.๑ ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีแนวทางการแก้ไขปัญหาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยทรงทำความเข้าใจธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม และใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่ประหยัด และไม่ก่อให้เกิดปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติในอนาคต โดยมีแนวพระราชดำริดังต่อไปนี้

- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง**ทำความเข้าใจธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง** โดยทรงสนพระราชหฤทัยและศึกษาปรากฏการณ์ของธรรมชาติ เพื่อเข้าถึงความจริงในทฤษฎีความสมดุลของธรรมชาติ อันได้แก่ ป่าไม้ น้ำ ดิน และสิ่งมีชีวิต ซึ่งพึ่งพิงกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์และเชื่อมโยงกัน ด้วยวิถีทางธรรมชาติอย่างเป็นวัฏจักร ดังพระบรมราโชวาท พระราชทานแก่คณะกรรมการสโมสรรโลอนส์สากล ภาค ๓๑๐ (ประเทศไทยและประเทศลาว) เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๑๒ ความตอนหนึ่งว่า

“...อาจมีบางคนเข้าใจว่าทำไมจึงสนใจเรื่องชลประทาน หรือเรื่องป่าไม้ จำได้ว่าเมื่ออายุ ๑๐ ขวบ ที่โรงเรียนมีครูคนหนึ่งซึ่งเดี๋ยวนี้ตายไปแล้ว สอนเรื่องวิทยาศาสตร์ เรื่องการอนุรักษ์ดิน แล้วให้เขียนว่าภูเขาต้องมีป่าไม้อย่างนั้น เม็ดฝนลงมาแล้วจะชะดินลงมาเร็วทำให้ไหลตามน้ำไป ทำให้เสียหาย ดินหมดจากภูเขาเพราะไหลตามสายน้ำไป ก็เป็นหลักของป่าไม้เรื่องการอนุรักษ์ดินและเป็นหลักของชลประทานที่ว่า ถ้าเราไม่รักษาป่าไม้ข้างบน จะทำให้เดือดร้อน

ตลอดตั้งแต่ดินบนภูเขาจะหมดไป กระทั่งการที่จะมีตะกอนลงมาในเขื่อน มีตะกอนลงมาในแม่น้ำทำให้เกิดน้ำท่วม นี่นะ เรียนมาตั้งแต่อายุ ๑๐ ขวบ...”

- พระองค์มีพระราชประสงค์ให้ประชาชนใกล้ชิดกับธรรมชาติ โดยเข้ามามีส่วนร่วมในการ**แก้ไขปัญหาสีเขียว** ปกป้องจิตสำนึกให้ราษฎรรัก ห่วงแหน และร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังพระราชดำรัสเมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมโครงการหลวงพัฒนาต้นน้ำหน่วยที่ ๑๘ แม่ตะละ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๑ ความตอนหนึ่งว่า

“...ทุกคนจะต้องช่วยกันดูแลรักษาป่าไม้ ซึ่งเป็นของส่วนรวมและร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในงานปลูกป่าทดแทนจะได้มีน้ำเพียงพอสำหรับการเพาะปลูก สำหรับพันธุ์พืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ก็จะส่งเสริมให้คนปลูกต่อไป ทั้งนี้ โครงการฯ จะช่วยเหลือแนะนำในด้านหลักวิชาการเกษตรและระบบชลประทาน...”

พระราชดำรัส ณ สำนักงานเกษตรภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔
ความตอนหนึ่งว่า

“...ถ้าหากเราทำ “ป่า ๓ อย่าง” ให้ชาวบ้านเห็นประโยชน์และได้ใช้ประโยชน์ เขาก็จะรักษาประโยชน์ เขาจะไม่ทำลาย และใครมาทำลาย เขาก็ป้องกัน หมายความว่าชาวบ้านนั้น ถ้าเราให้โอกาสให้เขามีอยู่มีกินพอสมควร ก็จะเป็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ให้เราเป็นจำนวนมาก อย่างในร่องหุบเขาเล็กๆ ที่มีเพียง ๕๐ ไร่ ก็จะเป็นหมู่บ้านให้ชาวบ้านมาอยู่คำว่าชาวบ้านนี้จะเรียกว่าชาวบ้านก็ได้ ชาวเขาก็ได้ก็เป็นชาวบ้านทั้งนั้นเคยไปถามชาวเขาพูดถึงเรื่องว่าจะทำโครงการอะไรๆ “เราก็ต้องช่วยกันรักษานะ” เขาบอกว่า “หมู่เฮาก็เป็นคนไทยเหมือนกัน” ก็หมายความว่า เป็นชาวบ้านเหมือนกัน ช่วยกันทำ เขาก็อยากอยู่ได้กฎหมาย ทำงานที่สุจริต ถ้าเราทำอะไรที่ดีมีเหตุผล เขาก็จะรักษา “ป่า ๓ อย่าง” ให้เรา ถ้าจะถือว่า “ป่า ๓ อย่าง” นี้ ไม่ใช่รักษาต้นน้ำลำธารแล้ว ก็เป็นความคิดที่ผิดเพราะว่าต้นน้ำ จะเป็นต้นอะไรก็ตาม มีประโยชน์ทั้งนั้น ใช้ประโยชน์จากต้นไม้นั้น และมีประโยชน์ที่ ๔ คือ อนุรักษ์ดินและอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร...”

พระราชดำรัสเมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมโครงการหลวงพัฒนาต้นน้ำหน่วยที่ ๒๖ ห้วยขุนทอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม ๒๕๓๐ ความตอนหนึ่งว่า

“...ควรขยายการปลูกป่าเหนือฝายทดน้ำ โดยให้ราษฎรร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ในการปลูกพันธุ์ไม้ต่างๆ เพื่อเพิ่มความชุ่มชื้นของดิน นอกจากนั้นอาจฝึกให้ราษฎรช่วยทำหน้าที่พนักงานดูแลรักษา เพราะต่างฝ่ายต่างก็มีประโยชน์ร่วมกันดูแลพื้นที่ราบในหุบเขาก็ก็น่าพัฒนาให้เป็นนาปลูกข้าวสำหรับราษฎรทำกิน โดยจัดทำระบบชลประทานให้ราษฎรสามารถทำกินได้บริบูรณ์แล้วจะเลิกปลูกฝิ่นโดยสิ้นเชิง...”

และพระราชดำรัสที่เขาสะงุม อำเภโพนาราม จังหวัดราชบุรี เมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๓๙ ความตอนหนึ่งว่า

“...ให้ช่วยดูแลรักษาป่าอย่าไปรังแกป่า ถ้าปล่อยทิ้งไว้ไม่ให้ใครไปรบกวนระยะเวลา ๓๐ - ๔๐ ปี ป่าแห่งนี้จะฟื้นคืนสภาพจากป่าเต็งรัง เป็นป่าเบญจพรรณ...”

ทรงมองอย่างละเอียดถึงปัญหาธรรมชาติ หากต้องการแก้ไขธรรมชาติ จะต้องใช้ธรรมชาติเข้าช่วยเหลือ เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อาทิ การจัดการน้ำเสียตามแนวพระราชดำริ ใช้หลักการ “น้ำดีไล่น้ำเสีย” หลักการบำบัดน้ำเสียด้วยผักตบชวา ทฤษฎีการบำบัดน้ำเสียด้วยการผสมผสานระหว่าง

พืชน้ำกับระบบการเติมอากาศ ระบบปรับปรุงคุณภาพน้ำด้วยรางพีชร่วมกับเครื่องกลเติมอากาศ ทฤษฎีการบำบัดน้ำเสียด้วยระบบบ่อบำบัดและวัชพืชบำบัด “กักหน้ำชัยพัฒนา” ดังพระราชดำรัสเกี่ยวกับการจัดการน้ำเสียที่จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๒๘ ความตอนหนึ่งว่า

“...กรรมวิธีทดลองกำจัดปัญหาน้ำเน่าเสียในเขตกรุงเทพมหานคร มีหลายวิธีด้วยกัน ทั้งนี้แล้วแต่พื้นที่และสภาพแวดล้อมของแต่ละเขต และจะสังเกตให้ได้ว่าแต่ละวิธีล้วนมุ่งใช้ประโยชน์จากธรรมชาติไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง เพราะจะสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานลงได้เป็นจำนวนมาก...”

ในการอนุรักษ์และพัฒนาดิน พระองค์มีพระราชดำริให้ปลูกหญ้าแฝกเพื่อแก้ไขปัญหการพังทลายของหน้าดิน เป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำ โดยใช้หลักธรรมชาติช่วยธรรมชาติ เนื่องจากแนวลำต้นของหญ้าแฝกช่วยชะลอความเร็วของน้ำที่ไหลผ่านและป้องกันการพังทลายของหน้าดิน โดยได้มีพระราชดำริให้ศึกษาพันธุ์หญ้าแฝกที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ต่างๆ และทรงให้ทดลองปลูกที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริและพื้นที่อื่นๆ ที่เหมาะสมอย่างกว้างขวาง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ได้พระราชทานแนวพระราชดำริ ระหว่าง
เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรงาน
โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย
อันเนื่องมาจากพระราชดำริเมื่อวันที่ ๒๒
กรกฎาคม ๒๕๓๕ ความตอนหนึ่งว่า

“...ดินแข็งอย่างนี้ใช้การไม่ได้
แต่ถ้าเราทำแนวหญ้าแฝกที่
เหมาะสมมีฝนลงมาความชื้นก็
จะอยู่ในดิน รากแฝกมันลึกมาก
ถึงให้เป็นเขื่อนกันแทนที่จะขุด

พืชจะเป็นเขื่อนที่มีชีวิต แล้วในที่สุดเนื้อที่ตรงนั้นก็จะเกิดเป็นผิวดิน เราจะปลูกอะไรก็ได้
ปลูกต้นไม้ก็ได้ ปลูกผัก ปลูกหญ้าอะไรก็ได้ทั้งนั้น...”

และพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์
เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๔๐ ความตอนหนึ่งว่า

“...ปลูกหญ้าแฝกจะต้องปลูกให้ชิดกันเป็นแถว และวางแนวให้เหมาะสมกับลักษณะ
ภูมิประเทศ เป็นต้นว่า บนพื้นที่สูงจะต้องปลูกตามแนวขวางของความลาดชันของร่องน้ำ
บนพื้นที่ราบจะต้องปลูกรอบแปลงหรือปลูกตามร่องสลักับพืชไร่ ในพื้นที่เก็บกักน้ำ
จะต้องปลูกเป็นแนวเหนือแหล่งน้ำ หญ้าแฝกมีหลักวิธีดังนี้ จะช่วยป้องกันการพังทลาย
ของหน้าดิน รักษาความชุ่มชื้นในดิน เก็บกักตะกอนดินและสารพิษต่างๆ ไม่ให้ไหลลง
แหล่งน้ำ ซึ่งจะอำนวยผลประโยชน์อย่างยิ่งแก่การอนุรักษ์และน้ำ ตลอดจนการฟื้นฟูดิน
และป่าไม้ให้สมบูรณ์ขึ้น...”

และพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ ๒๔
กรกฎาคม ๒๕๔๐ ความตอนหนึ่งว่า

“...หญ้าที่มีคุณอย่างหญ้าแฝก ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่การอนุรักษ์ดินและน้ำ
เพราะมีรากที่ยังลึกแผ่กระจายลงไปตรงๆ ทำให้อุ้มน้ำและยึดเหนี่ยวดินได้มั่นคง
และมีลำต้นชิดติดกันแน่นหนาทำให้กักตะกอนดิน และรักษาหน้าดินได้ดี...”

นอกจากนี้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้พระราชทานสัมภาษณ์เกี่ยวกับ
คุณสมบัติของหญ้าแฝกไว้ในหนังสือ “พระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา”
ความตอนหนึ่งว่า

“...พระบาทสมเด็จพระเจ้า อยู่หัวทรงแนะนำให้ใช้ “หญ้าแฝก” ในการพัฒนาดิน เพราะรากของหญ้าแฝกขึ้นหนา ออกตรง ไม่แผ่ไปไกล สามารถยึดและป้องกันดินพังทลาย รักษาหน้าและความชื้นได้ เหมือนมีเขื่อนอยู่ใต้ดิน สามารถทำให้ดินที่แข็ง เช่น ดินลูกรังร่วนซุยได้ หญ้าแฝกมีหลายพันธุ์ที่ใช้ได้ตามความเหมาะสม ใบของหญ้าแฝก ยังสามารถนำมาผลิตเป็นสินค้าหัตถกรรมได้อีกด้วย เป็นแรงจูงใจทำให้เกษตรกรสนใจ ปลูกหญ้าแฝกกัน...”

๒.๒ ใช้ธรรมปราบอธรรม

แนวพระราชดำริการแก้ไขปัญหาธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่สำคัญ อีกประการหนึ่งคือ การใช้ความเป็นไปและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และทรงใช้สิ่งที่ไม่มียุทธวิธีให้เกิดประโยชน์ในการ แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ไม่ต้องใช้เงินลงทุนมาก แต่มีประสิทธิภาพสูง โดยมีแนวพระราชดำริดังต่อไปนี้

ใช้ความเป็นไปและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ แก้ปัญหาและเปลี่ยนแปลงสถานะที่ไม่ปกติให้เป็น ปกติ อาทิ ปรากฏการณ์น้ำขึ้นน้ำลง ดังพระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๓๘ ความตอนหนึ่งว่า

“...การจัดการควบคุมระดับน้ำในคลองสายต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดระบบ ระบายน้ำในกรุงเทพมหานครนั้น สมควรวางระบบให้ถูกต้องตามสภาพการณ์และ ลักษณะภูมิประเทศ ซึ่งควรแบ่งออกเป็น ๒ แผนด้วยกันคือ แผนสำหรับใช้กับในฤดูฝน หรือฤดูน้ำมากนี้ ก็เพื่อประโยชน์ในการป้องกันน้ำท่วม และเพื่อบรรเทาอุทกภัยเป็นสำคัญ แต่แผนการระบายน้ำในฤดูแล้งนั้น ก็ต้องจัดอีกแบบหนึ่งต่างกันไป เพื่อการกำจัด หรือไล่น้ำเน่าเสียออกจากคลองดังกล่าวเป็นหลัก...”

ใช้สิ่งที่ไม่มียุทธวิธีให้เกิดประโยชน์ อาทิ การใช้ผักตบชวาซึ่งเป็นวัชพืชในการบำบัดน้ำเสีย ดังพระราชดำรัสเมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินหนองสนม จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๒ ความตอนหนึ่งว่า

“...ผักตบชวาที่ใช้ประโยชน์ในการเพิ่มปริมาณออกซิเจนให้กับน้ำเสีย กับดูด สิ่งโสโครกออกจากน้ำเสียนั้น ต้องหมั่นเปลี่ยนออกจากบ่อน้ำเสียเป็นระยะๆ ก่อนที่จะเน่าและเริ่มลดประสิทธิภาพในการบำบัดน้ำเสีย ทั้งนี้ ควรทดลองหาวิธีสับเปลี่ยน

แพผักตบชวาที่ง่ายที่สุด นอกจากนั้นต้องเตรียมสถานที่สร้างโรงงานบริเวณขอบหนอง เพื่อแปรรูปผักตบชวาที่ใช้งานแล้ว ให้เป็นปุ๋ยหมัก เชื้อเพลิง...”

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริให้นำขยะและมูลสัตว์ซึ่งเป็นของเสีย มาผลิตแก๊สชีวภาพเพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิง โดยทรงเริ่มต้นจากการผลิตแก๊สชีวภาพจากมูลโคนมในการดำเนินงานโรงโคนมสวนจิตรลดา เพื่อไม่ให้มูลโคที่เป็นของเสียเหล่านั้นต้องทิ้งไปอย่างเปล่าประโยชน์ โดยนำมาเก็บใส่ถังหมักผลิตเป็นแก๊สชีวภาพใช้ในโรงโคนม ซึ่งได้ก๊าซมีเทนกว่า ๕๐ เปอร์เซ็นต์ และก๊าซอื่นๆ ที่ใช้เป็นเชื้อเพลิงได้ ดังพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในงานนิทรรศการอุทยานวิจัยและงานเกษตรแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๓๘ ที่พระราชทานพระราชดำริในการผลิตแก๊สจากขยะ ความตอนหนึ่งว่า

“ดูดแก๊สมาทำไฟฟ้าเราเห็นด้วย แต่ว่าขอ อีกขั้นหนึ่ง มีเวลาอีกประมาณสัก ๕ ปี ที่จะมาทำไฟฟ้าด้วยขยะที่สลายไปโอแก๊สออกไปแล้ว เอาออกไปและก็มาเผาด้วยเครื่อง สำหรับกรองมลพิษที่ออกมาจากการเผาตั้งแต่ต้นก็มาฝัง แล้วเราก็ดูดแก๊สออกมาใช้ แล้วชุดหลังจากนั้นนำมาเผาได้ใช้ได้แล้วนำไปอัด หมดจากหลุมนี้ก็เอาขยะมากลบ ก็ผลิต ๑๐ ปีครบวงจรแล้ว”

๒.๓ ปลุกป่าในใจคน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นถึงการแก้ไขปัญหาคาถาไฟป่า ทรัพยากรธรรมชาติด้วยการปลูกจิตสำนึกในการรักผืนป่าให้แก่คนเสียก่อน เพื่อให้พวกเขารักและดูแลผืนป่าของตนเองด้วย

ตนเอง ด้วยการสร้างความเข้าใจกับราษฎรให้รู้ถึงประโยชน์ของป่า และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จนสามารถจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่า เพื่อช่วยกันดูแลรักษาป่าให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ ดังพระราชดำรัสพระราชทานแก่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ณ หน่วยงานพัฒนาต้นน้ำทุ่งจ้อ เมื่อปี ๒๕๑๙ ความตอนหนึ่งว่า

“...เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรจะปลูกต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพร้อมกันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดิน และรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง...”

ทั้งนี้ การปลุกป่าในใจคนมีหลักการสำคัญ คือ

- สร้างความเข้าใจกับราษฎรให้รู้ถึงประโยชน์ของป่า และการอยู่ร่วมกับป่าอย่างพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่ง ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ได้ขยายความถึงแนวพระราชดำริปลุกป่าในใจคน ในบทความเรื่องสวนพฤกษศาสตร์กับบทบาทการอนุรักษ์พรรณไม้ หนังสือพิมพ์แนวหน้า วันจันทร์

ที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๓๓ ว่า “...คำว่าปลูกต้นไม้ในใจคน หมายถึง ประการที่ ๑ ต้องเข้าใจว่าเราปลูกต้นไม้ทำไม ไม่ใช่แค่เอาต้นไม้ลงหลุม ถ่ายรูปกันเสร็จแล้วก็ทิ้งๆ ขว้างๆ จริงๆ คือต้องให้เห็นประโยชน์ ว่าประโยชน์คืออะไร จำเป็นต่อชีวิตอย่างไร ประการที่ ๒ ปลูกต้นไม้เป็นการปลูกจิตสำนึกเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดินน้ำลมไฟที่อยู่รอบตัวเรา...”

- ให้ราษฎรเข้ามามีส่วนร่วมใน การปลูกป่า เพื่อให้เกิดความรู้สึกรัก และหวงแหนต้นไม้รวมถึง ป่าที่ตนเองได้ปลูกไว้
- เกิดการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่า ช่วยกัน ดูแล รักษาป่า การสร้างฝายชะลอ ความชุ่มชื้นป้องกันการตัดไม้ การเกิดไฟป่า ตลอดจนรู้จักนำพืชป่ามาบริโภคใช้สอย

ตัวอย่างพระราชกรณียกิจ

จากแนวพระราชดำริข้างต้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำไปใช้ในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ใช้ธรรมชาติในการดูแล ธรรมชาติ ก่อให้เกิดความสมดุลอย่างยั่งยืน ดังโครงการตามแนวพระราชดำริ หลายโครงการ อาทิ การใช้เครื่องกรองน้ำ ธรรมชาติ แก๊สชีวภาพจากมูลโคใน โครงการส่วนพระองค์ตามแนวพระราชดำริ การบำบัด น้ำเสียด้วยระบบบำบัดและ พืชน้ำ สะระเติมอากาศชีวภาพบำบัด การเติมอากาศโดยใช้กังหันน้ำชัยพัฒนา การผสมผสานระหว่างพืชน้ำ กับระบบเติมอากาศ ระบบปรับปรุงคุณภาพน้ำด้วยรางพืชร่วมกับเครื่องกลเติมอากาศ การใช้น้ำดีไล่น้ำเสีย การจัดการลุ่มน้ำบางนรา การทดลองปลูกหญ้าแฝกภายในศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจาก พระราชดำริ และพื้นที่ต่างๆ การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก การปลูกป่า ๓ อย่างประโยชน์ ๔ อย่าง

การสร้างฝายอนุรักษ์ต้นน้ำการฟื้นฟู
ป่าชายเลน โครงการพัฒนาพื้นที่
ลุ่มน้ำแม่อาวอันเนื่องมาจาก
พระราชดำริ โครงการพัฒนาพื้นที่
ลุ่มน้ำห้วยบางทรายตอนบน
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ และ
โครงการปาร์กน้ำ ดังนี้

● เครื่องกรองน้ำธรรมชาติ

โดยการนำผักตบชวามาทำหน้าที่ดูดซับความสกปรกและโลหะหนัก รวมทั้งสารพิษจากน้ำเน่าเสีย หรือ
ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเรียกว่า “**ใช้ธรรมชาติปราบธรรมชาติ**” ในโครงการปรับปรุงบึงมวกะสัน
ที่ทรงศึกษาด้วยพระองค์เอง ซึ่งจากการทดสอบคุณภาพน้ำในบึงพบว่ามีความสกปรกที่ละลายในน้ำ
ตามจุดต่างๆ มีปริมาณเพิ่มขึ้น แสดงว่าน้ำในบึงเมื่อได้รับการปรับปรุงโดยทั่วไปมีคุณภาพดีขึ้น
ดังพระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๒๘ ความตอนหนึ่งว่า

“...บึงมวกะสันนี้ ทำโครงการ ที่เรียกว่าแบบคนจน โดยใช้หลักว่าผักตบชวาที่มีอยู่
ทั่วไปนั้น เป็นพืชดูดความสกปรกออกมาแล้วก็ทำให้น้ำสะอาดขึ้นได้ เป็นเครื่องกรอง
ธรรมชาติใช้พลังงานแสงอาทิตย์ และธรรมชาติของการเติบโตของพืช...”

พระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๓๐ ความตอนหนึ่งว่า

“...ภารกิจหลักของโครงการฯ นี้ในฤดูแล้งคือ การกำจัดน้ำโสโครกด้วยผักตบชวา
ส่วนในฤดูฝนให้ทำหน้าที่เก็บกักน้ำและระบายน้ำส่วนเกิน สำหรับภารกิจรอง ได้แก่
การใช้ผักตบชวาทำปุ๋ยหมัก เชื้อเพลิง เยื่อสาร ตลอดจนการส่งเสริมการปลูกพืช
ผัก น้ำชนิดต่างๆ เช่น ผักบุ้ง และการปรับปรุงคุณภาพน้ำให้สามารถเพาะเลี้ยงปลา
น้ำจืดได้...”

และพระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๓๒ ความตอนหนึ่งว่า

“...อย่างที่ทำบึงมวกะสัน เราทำอย่างนี้เพราะเหตุใด เพราะว่าถ้าใส่เครื่องมันเพิ่ม
สิ่งโสโครกที่เป็นอันตราย แต่ถ้าทำแบบธรรมชาติมันจะลด อย่างเช่นปลูกหรือ
ส่งเสริมผักตบชวา ผักตบชวานี้จะกินคาร์บอนไดออกไซด์แล้วก็กินสิ่งโสโครก เราเอา
ออกมาแล้วก็มาทำเป็นปุ๋ย ก็ให้คาร์บอนไดออกไซด์เหมือนกันแต่น้อยกว่า เราสามารถ
ที่จะเอาไปใส่ปุ๋ยให้ต้นไม้ ให้มันกินคาร์บอนไดออกไซด์อีกที คือว่าต้องดูในวิธีการ

อันใดที่ไม่เพิ่มคาร์บอนไดออกไซด์
คือไม่เพิ่มสิ่งที่กลัว ส่วนเกี่ยวข้องกับ
เรื่องที่จะขยายแล้วก็ทำให้มีคาร์บอน
ไดออกไซด์มากขึ้น ก็ต้องพยายามหา
เทคโนโลยีในการที่จะปล่อยคาร์บอน
ไดออกไซด์ให้น้อยลง หรือปล่อยในที่
ที่จะมีการดูดซึมคาร์บอนไดออกไซด์

ไม่ปล่อยขึ้นไปในส่วนบนที่จะไปทำลาย
การป้องกันไม่ให้ความร้อนหลุดออกไป...”

- แก๊สชีวภาพจากมูลโคในโครงการส่วนพระองค์
ตามแนวพระราชดำริพระองค์ทรงมีสายพระเนตร
อันกว้างไกลและทรงเข้าใจถึงกลไกทางธรรมชาติ
พระองค์ทอดพระเนตรผลพลอยได้จากโรงโคนม
ซึ่งก็คือมูลโค เพื่อไม่ให้มูลโคเหล่านั้นถูกขนไปทิ้งเปล่า
ประโยชน์ จึงมีพระราชดำริให้ทดลองผลิตก๊าซชีวภาพ
จากมูลโค โดยใช้กระบวนการนำมูลโคมาหมักซึ่งจะได้
“แก๊สชีวภาพ” สำหรับใช้เป็นเชื้อเพลิงในโครงการส่วนพระองค์และโรงโคนม สวนจิตรลดา

นอกจากนี้พระองค์ยังมีพระราชดำริ ให้นำกากที่เหลือจากบ่อหมักแก๊สชีวภาพไปทำเป็นปุ๋ย
โดยมูลโคที่เป็นสารละลายหรือกากที่เหลือจากการผลิตแก๊สชีวภาพที่อยู่ในถังหมัก ส่วนหนึ่งจะถูกนำไป
ไปใช้สำหรับเพาะเลี้ยงสาหร่ายเกลียวทอง ซึ่งสาหร่ายชนิดนี้สามารถนำไปทำเป็นอาหารสำเร็จรูป
เพื่อใช้เลี้ยงปลา กากที่เหลืออีกส่วนหนึ่งนำไปทำเป็นปุ๋ยใส่แปลงเพาะปลูกพืชเพื่อนำไปทำเป็นอาหารสัตว์
และกากบางส่วนนำไปใช้สำหรับบำรุงบ่อเพาะพันธุ์ปลานิลอีกด้วย ซึ่งพระองค์ได้ทอดพระเนตรถึง
คุณประโยชน์ของเหลืออย่างมูลโคอย่างคุ้มค่ารวมถึงการนำกลับมาใช้ใหม่ในทุกๆ ด้าน

- การบำบัดน้ำเสียด้วยระบบบำบัดและพืชน้ำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำวิธีการ
ทางธรรมชาติประกอบด้วย ๔ ระบบ คือ ระบบบำบัดน้ำเสีย ระบบบ่อชีวภาพ ระบบหญ้ากรอง
และระบบบำบัดน้ำเสียโดยใช้ป่าชายเลน มาใช้บำบัดน้ำเสียชุมชน โดยมีพระราชดำรัสพระราชทาน
วิธีการ เมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๓๓ ความตอนหนึ่งว่า

“...โครงการที่จะทำนี้ไม่ยากนัก คือว่าก็มาเอาสิ่งที่เป็นพิษออก พวกโลหะหนัก ต่างๆ เอาออก ซึ่งมีวิธีทำ ต่อจากนั้นก็มาฟอกใส่อากาศบางที่ก็อาจไม่ต้องใส่อากาศ แล้วก็มาเฉลี่ยใส่น้ำในบึง หรือเอาน้ำไปใสในทุ่งหญ้า...”

ทางได้ออสเตอร์เลียมีโครงการเอาน้ำเสียนี้ไปใส่คลอง แล้วใส่ท่อไปใกล้ทะเล แล้วทำเป็นสระ เป็นบ่อใหญ่มากเป็นพื้นที่ตั้งเป็นร้อยไร่ หลายร้อยไร่ เขาก็ไปทำให้น้ำนั้นหายสกปรกแล้วก็เทลงทะเล...”

ตัวอย่างที่เห็นผลชัดเจนคือ โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมผักเป็ดอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี เป็นพื้นที่ศึกษาทดลองการบำบัดน้ำเสียด้วยระบบบ่อบำบัดและวัชพืชตามแนวพระราชดำริ โดยนำน้ำเสียจากเทศบาลเมืองเพชรบุรี แล้วส่งต่อด้วยระบบท่อมายังพื้นที่โครงการฯ การบำบัดแบ่งเป็น ๔ ระบบ คือ ระบบบ่อบำบัดน้ำเสีย (Lagoon Treatment) กักพักน้ำเสียไว้ในระยะเวลาที่เหมาะสม เต็มออกซิเจนด้วยกระบวนการสังเคราะห์แสงของแพลงก์ตอนและสาหร่ายอาศัยแรงลมช่วยเติมอากาศ การย่อยสลายสารอินทรีย์ เป็นต้น ระบบพืชและหญ้ากรองน้ำเสีย (Plant and Grass Filtration) ใช้พืชช่วยบำบัด ระบบพื้นที่ชุ่มน้ำเทียม (Constructed Wetland) ทำแปลงหรือบ่อน้ำเพื่อบำบัดน้ำเสียโดยปลูกพืชน้ำ ๒ ชนิดคือ กกกลม (กกจันทบูร) และธูปฤๅษี ช่วยในการบำบัดน้ำเสีย ระบบแปลงพืชป่าชายเลน (Mangrove Forest Filtration) ใช้หลักการเจือจางระหว่างน้ำเสียกับน้ำทะเล ซึ่งสามารถพิสูจน์ได้ว่าระบบบำบัดน้ำเสียด้วยบ่อบำบัดและพืชทั้ง ๔ ระบบ สามารถบำบัดน้ำเสียได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ ยังมีโครงการตามพระราชดำริเพื่อบำบัดน้ำเสียบริเวณหนองหาร อำเภอมือง จังหวัดสกลนคร โดยน้ำเสียจากตัวเมืองสกลนครจะถูกรวบรวมโดยระบบท่อ ส่งผ่านการบำบัดให้ดีขึ้นในระดับหนึ่งก่อนส่งต่อไปยังแปลงพืชน้ำบำบัด แล้วระบายลงสู่หนองหารต่อไป

- **สระเติมอากาศชีวภาพบำบัด** เป็นพระราชดำริการจัดการน้ำเสียโดยใช้เครื่องจักรกลเติมอากาศมาช่วยเพิ่มออกซิเจนให้ละลายในน้ำของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยพระราชทานพระราชดำริว่า

“การใช้วิธีทางธรรมชาติแต่เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอในการบำบัดน้ำเสียให้ดีขึ้น จำเป็นต้องใช้เครื่องเติมอากาศลงไปในน้ำ โดยทำเป็นระบบสระเติมอากาศ (Aerated Lagoon)”

ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจะใช้ออกซิเจนตามธรรมชาติจากพืชน้ำและสาหร่ายโดยได้นำมาทดลองใช้ที่บึงพระราม ๙ ด้วยการสูบน้ำจากคลองลาดพร้าวเข้าในบ่อเติมอากาศ เพื่อให้แบคทีเรียย่อยสลายสารอินทรีย์ในน้ำเสียโดยปฏิกิริยาแบบการให้ออกซิเจนอย่างต่อเนื่อง จากนั้นจะไหลไปยังบ่อกึ่งไร้อากาศ

เพื่อบำบัดสารอินทรีย์ที่หลงเหลือ
ในบ่อน้ำ ก่อนปล่อยทิ้งในคลอง
ลาดพร้าวเดิม ผลปรากฏว่าคุณภาพ
น้ำในคลองดีขึ้น

● การเติมอากาศโดยใช้
กังหันน้ำชัยพัฒนา พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จ
พระราชดำเนินทอดพระเนตร
สภาพน้ำเสียในพื้นที่หลายแห่ง

หลายครั้ง ทั้งในเขตกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และต่างจังหวัด
พร้อมทั้งพระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับการแก้ไขน้ำเน่าเสีย
ในระยะแรกระหว่างปี ๒๕๒๗ - ๒๕๓๐ ทรงแนะนำให้ใช้น้ำที่มี
คุณภาพดีช่วยบรรเทาน้ำเสีย และวิธีการกรองน้ำเสียด้วยผักตบชวา
และพืชน้ำต่างๆ ซึ่งก็สามารถช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ในระดับหนึ่ง

ต่อมาตั้งแต่ปี ๒๕๓๑ เป็นต้นมา สภาพความเน่าเสียของ
น้ำบริเวณต่างๆ มีอัตราแนวโน้มรุนแรงมากยิ่งขึ้น การใช้วิธี
ธรรมชาติไม่อาจบรรเทาความเน่าเสียของน้ำอย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
จึงพระราชทานพระราชดำริให้ประดิษฐ์เครื่องกลเติมอากาศแบบประหยัดค่าใช้จ่าย สามารถผลิต
ได้เองในประเทศ ซึ่งมีรูปแบบ “ไทยทำ ไทยใช้” โดยทรงได้แนวทางจาก “หลุก” ซึ่งเป็นอุปกรณ์วิดน้ำ
เข้านอนเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นจุดคิดค้นเบื้องต้น จนสามารถพัฒนาเป็น “กังหันน้ำชัยพัฒนา”

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้พระราชทานสัมภาษณ์ในหนังสือ
“พระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา” เกี่ยวกับกังหันน้ำชัยพัฒนาความตอนหนึ่งว่า

**“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคิดค้น “กังหันน้ำชัยพัฒนา” มีทั้งหมด
๗ โมเดล เป็นเครื่องช่วยเติมออกซิเจนในน้ำ เพื่อแก้ปัญหาน้ำเน่า โดยทรงจดสิทธิบัตร
เมื่อปี ๒๕๔๕ นับเป็นเครื่องเติมอากาศเครื่องที่ ๙ ในโลกที่จดสิทธิบัตร กังหันน้ำชัยพัฒนา
ได้รับรางวัลระดับนานาชาติหลายรางวัล และได้นำไปใช้ไกลที่สุดในสวนสาธารณะ
กรุงบรัสเซลส์ ประเทศเบลเยียม”**

ทั้งนี้ หลักการทำงานของกังหันน้ำชัยพัฒนาจะใช้ใบพัดเคลื่อนน้ำและช่องรับน้ำไปสาดกระจาย
เป็นฝอย เพื่อให้สัมผัสกับอากาศได้อย่างทั่วถึง ทำให้ออกซิเจนในอากาศสามารถละลายเข้าไปในน้ำได้

อย่างรวดเร็ว และในช่วงที่น้ำเสียถูกยกขึ้น มากระจายสัมผัสกับอากาศตกลงไปยังผิวน้ำ จะทำให้เกิดฟองอากาศจมตามลงไป ก่อให้เกิดการถ่ายเทออกซิเจนอีกส่วนหนึ่ง ซึ่ง กังหันน้ำชัยพัฒนาจะใช้ประโยชน์ได้ทั้ง การเติมอากาศ การกวนแบบผสมผสาน และ การทำให้เกิดการไหลตามทิศทางที่กำหนด

- **การผสมผสานระหว่างพืชน้ำกับระบบเติมอากาศ** เป็นระบบบำบัดน้ำเสียอีกระบบหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริเป็นประเดิม กรณีระบบหนองสนม โดยมิ หนทางการดำเนินงานประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ

- ๑) **การบำบัดน้ำเสียด้วยกกอีียิปต์** โดยการปล่อยน้ำเสียเข้าไปบนลานก่อนกรวดเสียก่อน เพื่อให้ก่อนกรวดทำหน้าที่กรองสารแขวนลอยออกจากน้ำเสีย พร้อมกับช่วยเติมก๊าซออกซิเจน ซึ่งจะ ช่วยให้เกิดจุลินทรีย์เกาะตามก่อนกรวดมากขึ้น อันจะนำไปสู่การย่อยสลายสารอินทรีย์ที่มีอยู่ในน้ำเสีย ได้มากขึ้น แล้วจึงปล่อยน้ำเสียผ่านตะแกรงดักเศษขยะที่ติดตั้งไว้ทางด้านท้ายของลานนั้นออกไปยังบ่อ ที่ปลูกกกอีียิปต์ไว้ เพื่อกำจัดสารอินทรีย์ในน้ำเสียอีกต่อหนึ่ง จากนั้นจึงปล่อยให้ไหลเข้าสู่บ่อตกตะกอน ตามธรรมชาติ

- ๒) **การเร่งการตกตะกอนและการลดสารพิษ** โดยใช้กังหันน้ำชัยพัฒนาเติมก๊าซออกซิเจน เข้าไปในน้ำเสียในขั้นตอนสุดท้ายของส่วนแรก เพื่อเร่งการย่อยสลายสารอินทรีย์ที่ละลายอยู่ในน้ำนั้นให้ กลายเป็นตะกอนจุลินทรีย์ (sludge) ที่ตกตะกอนได้รวดเร็ว แล้วปล่อยน้ำเสียที่ตกตะกอนดังกล่าวแล้วนั้น เข้าสู่บ่อผักตบชวา เพื่อให้ผักตบชวาดูดซับสารพิษต่างๆ ที่เหลืออยู่ไว้ ต่อจากนั้น จึงส่งน้ำเสียนั้น กลับเข้าสู่บ่อตกตะกอนอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ได้น้ำที่ใสสะอาดยิ่งขึ้น

- ๓) **การปรับปรุงคุณภาพน้ำให้ดียิ่งขึ้น** โดยใช้กังหันน้ำชัยพัฒนาเติมอากาศเข้าไปเป็น ขั้นตอนสุดท้าย พร้อมกับปลูกผักตบชวากันเป็นคอกเรียงสลับกันเป็นแถวๆ ไว้ เพื่อดูดซับสารพิษอีกครั้งหนึ่ง และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำด้วย การทดลองที่หนองสนม จังหวัดสกลนคร พิสูจน์ได้ว่าคุณภาพน้ำใน หนองสนมใสสะอาดยิ่งขึ้น

- **ระบบปรับปรุงคุณภาพน้ำด้วยรางพีชร่วมกับเครื่องกลเติมอากาศ**

ในการบำบัดน้ำเสีย จากเดิมที่ใช้การเติมอากาศลงในน้ำเพียงอย่างเดียว แม้จะให้น้ำมีออกซิเจน และคุณภาพดีขึ้น แต่มีแหล่งน้ำบางแห่งที่มีสาหร่ายเซลล์เดียวสีเขียวและสารปนเปื้อนที่เป็นอาหาร

ของสาหร่ายปะปนอยู่ในน้ำด้วย ทำให้น้ำยังคงมีสีเขียวคล้ำและดูเหมือนว่าน้ำยังเสียเหมือนเดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชดำริให้พัฒนาระบบ การปรับปรุงคุณภาพน้ำให้ดีขึ้น ด้วยการใ้ระบบรางพืชร่วมกับ เครื่องกังหันชัยพัฒนา หรือ เครื่องกลเติมอากาศแบบอัด อากาศและดูดน้ำ โดยนำต้นพืช

บางชนิดที่สามารถดูดซึมสารปนเปื้อนมาเป็นอาหารในการเจริญเติบโตได้ เช่น ต้นกก ต้นเตย ต้นพุทธรักษา บัว เป็นต้น ทำให้สาหร่ายไม่มีอาหารในการเจริญเติบโต น้ำจึงใสขึ้น

ระบบปรับปรุงคุณภาพน้ำด้วยรางพืชร่วมกับเครื่องกลเติมอากาศ ตามแนวพระราชดำริ ประกอบด้วยอุปกรณ์สำคัญๆ ประกอบด้วย

๑) **กังหันชัยพัฒนา** หรือ เครื่องกลเติมอากาศแบบอัดอากาศและดูดน้ำ จะเลือกใช้แบบไหนนั้นขึ้นอยู่กับสภาพของแหล่งน้ำ หากแหล่งน้ำมีขนาดใหญ่และลึกควรใช้เครื่องกังหันชัยพัฒนา แต่ถ้าแหล่งน้ำไม่ลึกมากควรใช้เครื่องกลเติมอากาศแบบอัดอากาศและดูดน้ำ

๒) **รางพืช** จะสร้างไว้บริเวณขอบสระน้ำ ที่ใกล้กับจุดที่น้ำเสียมากที่สุด เป็นรางที่ทำด้วยคอนกรีต หรือไม้ก็ได้ ซึ่งมีอยู่ ๒ ขนาด คือ ขนาดเล็ก ๐.๕ x ๑๐ x ๐.๕ เมตร และขนาดใหญ่ ๑.๐ x ๒๐ x ๐.๕ เมตร จะวางในแนวเส้นตรง หรือโค้ง หรือแบ่งเป็นช่วง ๆ ก็ได้เช่นกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะและความเหมาะสมของพื้นที่

๓) **พืชแช่น้ำ** เช่น พุทธรักษา ปักษาสวรรค์ ต้นเตย เป็นต้น ปลุกไว้ในรางพืชโดยใช้ทรายหยาบเป็นวัสดุสำหรับปลูกพืช ส่วนจะเลือกพืชแช่น้ำชนิดไหนนั้น ขึ้นอยู่กับพื้นที่ ความเหมาะสม และภูมิทัศน์ ซึ่งเมื่อปลูกแล้วจะต้องดูสวยงามกลมกลืนกับสถานที่

๔) **เครื่องสูบน้ำ** ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางไม่เกิน ๒ นิ้ว เพื่อสูบน้ำจากแหล่งน้ำให้ไหลผ่านรางพืชอย่างช้าๆ แล้วไหลกลับลงสู่แหล่งน้ำอีกครั้ง วนเป็นวัฏจักรอย่างนี้ประมาณวันละ ๖-๑๒ ชั่วโมง ขึ้นอยู่กับสภาพแหล่งน้ำนั้นว่ามีน้ำเสียมากน้อยแค่ไหน

๕) **ตู้ควบคุมไฟฟ้าและสายไฟใต้ดิน** เนื่องจากกังหันชัยพัฒนา หรือเครื่องกลเติมอากาศแบบอัดอากาศและดูดน้ำ ตลอดจนเครื่องสูบน้ำจะต้องใช้ไฟฟ้าในการขับเคลื่อนระบบดังกล่าวสามารถลดปริมาณสารหายชั้นต่ำ ซึ่งเป็นสาเหตุของน้ำที่มีสีเขียว ลดจำนวนการใช้เครื่องกลเติมอากาศ ลดพื้นที่ที่ใช้ในการปรับปรุงคุณภาพน้ำทำให้น้ำใสขึ้นน้ำสีเขียวลดลง กลิ่นเหม็นหายไป สามารถวัดสภาพน้ำได้ง่าย และดูการเจริญเติบโตของพืชโดยไม่ต้องใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งหากพืชหยุดเจริญเติบโตแสดงว่าแหล่งน้ำนั้นๆ มีคุณภาพน้ำดีขึ้น นอกจากนี้ราคายังถูกดูแลรักษาง่ายและช่วยให้ภูมิทัศน์ของพื้นที่สวยขึ้นอีกด้วย เป็นไปตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในปัจจุบันได้ติดตั้งในแหล่งน้ำอื่นๆ ไปแล้วกว่า ๑๗๑ แห่ง อาทิ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โรงพยาบาลมวกเหล็ก เทศบาลตำบลท่าม่วงจังหวัดกาญจนบุรี หนองโสน จังหวัดนครราชสีมา สระมูลินทีในวัดมหาโพธิ์มหาวิหาร ประเทศอินเดีย ซึ่งกรมทรัพยากรทางปัญญาได้ทูลเกล้าฯ ถวายจดทะเบียน และออกสิทธิบัตร เลขที่ ๒๙๐๙๑ ให้กับระบบปรับปรุงคุณภาพน้ำด้วยรางพืชร่วมกับเครื่องกลเติมอากาศ เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๓

● **น้ำดีไล่น้ำเสีย** เป็นหลักการบำบัดน้ำเสียโดยการทำให้เจือจาง (Dilution) ตามแนวทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ “**น้ำดีไล่น้ำเสีย**” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทรงใช้ปรากฏการณ์น้ำขึ้นน้ำลงตามกฎแรงโน้มถ่วงของโลก (Gravity Flow) โดยการใช้น้ำที่มีคุณภาพดีช่วยผลักดันน้ำเน่าเสียออกไป และช่วยให้น้ำเน่าเสียมีสภาพเจือจางลง ทั้งนี้โดยรับน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยา หรือจากแหล่งน้ำภายนอก ส่งเข้าไปตามคลองต่างๆ เช่น คลองบางเขน คลองบางซื่อ คลองแสนแสบ คลองเทเวศร์ หรือคลองบางลำพู เป็นต้น ซึ่งกระแสน้ำจะไหลแผ่กระจายขยายไปตามคลองซอยที่เชื่อมกับแม่น้ำเจ้าพระยาอีกด้านหนึ่ง ดังนั้นเมื่อการกำหนดวงรอบเกี่ยวกับการไหลของน้ำไปตามคลองต่างๆ นับแต่ปากคลองที่น้ำไหลเข้าจนถึง

ปลายคลองที่น้ำไหลออกได้อย่างเหมาะสม โดยที่น้ำสามารถไหลเวียนไปตามลำคลองได้ตลอดแล้ว ย่อมสามารถเจือจางน้ำเน่าเสียและชักพาสิ่งโสโครกไปได้มาก ซึ่งจะเป็นวิธีการช่วยบรรเทาน้ำเน่าเสียในคลองต่างๆ ตอนช่วงฤดูแล้งได้ดี ดังพระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๓๙ ความตอนหนึ่งว่า

“...นอกจากจะใช้คลองเป็นทางระบายน้ำแล้ว ก็ใช้น้ำฝลัก หรือเรียกว่า ชักโครก เพื่อช่วยให้ น้ำในลำคลองต่างๆ ดีขึ้น เอาเริ่ม ๓ คลองก่อน คือ คลองเทเวศร์ คลอดหลอด และคลองแสนแสบ ยังเหลือต้องทำต่อคือ คลองลาดพร้าวที่เชื่อมจากคลองแสนแสบ ไปทะเลคลองดอนเมือง จากโครงการนี้ปรากฏว่าได้ผล น้ำในคลองสะอาดขึ้นมาก วิธีการ “ชักโครก” ก็คือ ใช้การปิดเปิดน้ำให้ได้จังหวะ เวล่าน้ำขึ้นสูงก็เปิดประตูน้ำ ให้น้ำดีเข้ามาไล่น้ำเน่า เวล่าน้ำทะเลลงก็เปิดประตูถ่าน้ำออกจากคลองไปด้วย...”

และพระราชดำริเมื่อคราวเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรที่บริเวณปากคลองเปรมประชากร เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๓๑ ความตอนหนึ่งว่า

“...คลองเปรมประชากรช่วงตอนล่างเป็นคลองสายหนึ่งที่สามารถรับน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาไปช่วยบรรเทาน้ำเสีย โดยส่งกระจายไปตามคลองต่างๆ ของกรุงเทพมหานคร จึงควรขุดลอกคลองนี้พร้อมกำจัดวัชพืชเพื่อให้เป็นคลองสายหลักในการผันน้ำคุณภาพดีไปช่วยบรรเทาให้น้ำเสียให้เจือจางลง...”

จากแนวพระราชดำริดังกล่าวข้างต้นนี้ จึงบังเกิดกรรมวิธีในการบำบัดน้ำเสีย ๒ ประการ ตามแนวพระราชดำริ “**น้ำดีไล่น้ำเสีย**” คือ

วิธีที่หนึ่ง ให้เปิดประตูอาคารควบคุมน้ำรับน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาในช่วงจังหวะน้ำขึ้น และระบายออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยาตอนระยะน้ำลง ซึ่งมีผลทำให้น้ำตามลำคลองมีโอกาสไหลถ่ายเทกันไประลอกขึ้นกว่าเดิม เกิดมีการหมุนเวียนของน้ำที่มีสภาพเน่าเสีย กลิ่นเหม็น กลายเป็นน้ำที่มีคุณภาพดีขึ้น

วิธีที่สอง ให้ชุดลอกคลอง

เปรมประชากรพร้อมทั้งกำจัดวัชพืช เพื่อให้เป็นคลองสายหลักในการผันน้ำ คุณภาพดีไปช่วยบรรเทาให้น้ำเสีย เจือจางลงและให้คลองเปรมประชากร ตอนล่างเป็นคลองที่สามารถรับน้ำจาก แม่น้ำเจ้าพระยาไปช่วยบรรเทาน้ำเสีย โดยส่งกระจายไปตามคลองต่างๆ ของกรุงเทพมหานคร ส่วนคลอง เปรมประชากรตอนบนนั้นให้หาวิธี

รับน้ำเข้าคลองเป็นปริมาณมากอย่างรวดเร็ว เพื่อเป็นการเพิ่มระดับน้ำให้สูงขึ้น จะได้สามารถกระจายน้ำ เข้าสู่ทุ่งบางไทร-บางปะอินเพื่อการเพาะปลูก และเพื่อให้คลองเปรมประชากรตอนบนมีลักษณะเป็น อ่างเก็บน้ำ ใช้ผลักดันน้ำเน่าเสียในคลองเปรมประชากรตอนล่างต่อไปได้

แนวพระราชดำริสองประการนี้ แสดงถึงพระปรีชาสามารถในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ว่าทรงเชี่ยวชาญในด้านการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง และเป็นวิธีการบำบัดน้ำเสียอย่างง่าย ประหยัดพลังงาน และสามารถปฏิบัติได้ตลอดเวลา ซึ่งแสดงถึงพระปรีชาสามารถอันสูงยิ่งในพระวิริยะ อุตสาหะที่ทรงทุ่มเทเพื่อความสุขของปวงชนชาวไทย

- **การจัดการลุ่มน้ำบางนรา** จังหวัดนราธิวาส ในอดีตมีแต่ความอุดมสมบูรณ์ ต่อมาเกิดปัญหาน้ำเค็มรุกล้ำเข้ามาในแม่น้ำบางนรา เมื่อฝนตกหนักจะเกิดปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่เกษตรกรรมเป็นบริเวณกว้าง ขณะเดียวกันไม่มีแหล่งน้ำและระบบเก็บกักน้ำ จึงทำให้ขาดแคลนน้ำจืด อีกทั้งน้ำป่าไหลผ่านพื้นที่พรุ กลายเป็นน้ำเปรี้ยวไม่สามารถนำมาใช้อุปโภคบริโภคได้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้หลักความเข้าใจในวิถีธรรมชาติของน้ำ การขึ้นลงของน้ำ ตามแรงโน้มถ่วงของโลก ความแปรเปลี่ยนของสภาพแวดล้อม และการนำระบบชลประทานสมัยใหม่ เข้ามาช่วยในการจัดการน้ำให้เกิดความสมดุล และสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของราษฎร โดยพระราชทานพระราชดำริให้กรมชลประทานก่อสร้างประตูระบายน้ำที่ปากแม่น้ำบางนรา พร้อมระบบ ชลประทานและระบบระบายน้ำในพื้นที่ตามความเหมาะสม เพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือราษฎรในการกักเก็บ น้ำจืด บรรเทาอุทกภัย และป้องกันน้ำเค็ม

โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำบางนราอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีวิธีการและขั้นตอนดำเนินงาน ตามแนวพระราชดำริ ที่มีหลักการสำคัญว่า ต้องหาทลวิธีแยกน้ำ ๓ รส คือ น้ำจืด น้ำเค็ม และน้ำเปรี้ยว

ที่ผสมปนเปกันจนไม่สามารถใช้ในการอุปโภคบริโภคและทำการเกษตรกรรมได้ ให้สามารถกลับมาใช้ประโยชน์ได้อีกครั้ง นับตั้งแต่การสร้างประตูประบายน้ำบางนราตอนบนและตอนล่าง จัดวางระบบชลประทาน โดยการใช้แรงโน้มถ่วงของโลก สูบน้ำด้วยไฟฟ้า และสูบน้ำด้วยเครื่องสูบน้ำขนาดเล็กเคลื่อนที่ จัดวางระบบระบายน้ำเพื่อบรรเทาอุทกภัยและระบายน้ำเปรี้ยว และลำดับสุดท้ายเป็นการบริหารจัดการน้ำ โดยอาศัยศาสตร์การบริหารจัดการน้ำอย่างสมดุล คือ ควบคุมประตูประบายน้ำให้รักษาระดับน้ำที่ระดับกักเก็บตามที่กำหนด พร้อมทั้งควบคุมการเปิด-ปิดบานปิดกั้นน้ำเค็มรุกล้ำได้อย่างถาวร รวมถึงมีระบบรับส่งสัญญาณข้อมูลทางไกลช่วยในการควบคุมการเปิด-ปิดอาคารบังคับน้ำ **มีผลทำให้สามารถบรรเทาภาวะอุทกภัย โดยลดจำนวนวันน้ำท่วมขัง และบรรเทาความเสียหายแก่ผลผลิตการเกษตรได้ตลอดจนช่วยลดปัญหาน้ำเปรี้ยวในแม่น้ำบางนราให้มีคุณภาพดีกว่าเดิม** และที่สำคัญประชาชนในท้องถิ่นไม่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการ แต่กลับช่วยให้วิถีชีวิตดีขึ้น จากอาชีพเดิมที่เคยทำคือการทำประมงพื้นบ้านซึ่งมีรายได้ไม่แน่นอน เปลี่ยนเป็นการเลี้ยงปลาในกระชัง ทำให้มีรายได้ที่แน่นอน และเปลี่ยนจากเลี้ยงปลากะพงเป็นเลี้ยงปลาเก๋าแทน ซึ่งเป็นปลาที่มีราคาขายสูง

การจัดการลุ่มน้ำบางนรานั้นเป็นตัวอย่างของการพัฒนาภูมิสังคมที่ดีในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอย่างถูกต้อง เป็นการผสมผสานวิทยาการแนวใหม่กับหลักธรรมชาติ และวิถีชีวิตของผู้คนอย่างกลมกลืน เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชีวิตมนุษย์และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

- **การทดลองปลูกหญ้าแฝกภายในศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริและพื้นที่ต่างๆ** พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแนวทางการทำงานแก่กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ และมอบสั่งให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ศึกษาทดลองปลูกหญ้าแฝกเพื่อป้องกันดินพังทลายในระยะแรก

จนได้ผลดี จึงขยายไปยังศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ อื่นๆ รวมถึงขยายไปยังพื้นที่ต่างๆ ที่มีปัญหาเรื่องดิน ในสภาพภูมิประเทศที่ต่างกัน โดยนำมาศึกษาและทดลอง ตลอดจนการศึกษาเปรียบเทียบพันธุ์หญ้าแฝก ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ต่างๆ ทรงติดตามงานและทรงสนับสนุนให้ปลูกหญ้าแฝกเป็นแนวตามริมร่องน้ำ และลาดเขา รอบพื้นที่กักเก็บน้ำ หรือในสวนมะม่วงหิมพานต์ เป็นต้น และทรงย้ำถึงความสำคัญของการถ่ายภาพไว้เป็นหลักฐาน เพื่อแสดงให้เห็นสภาพ “ก่อน” และ “หลัง” การปลูก อันจะยืนยันถึงประสิทธิภาพของหญ้าแฝกได้

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้ง ๖ ศูนย์ เป็นสถานที่ในการศึกษา ทดลอง และ ดำเนินการสนองพระราชดำริเกี่ยวกับหญ้าแฝกอย่างมากมาย โดยมีกิจกรรมเช่น การศึกษา ค้นคว้า ทดลอง การนำหญ้าแฝกไปใช้ประโยชน์ในลักษณะต่างๆ ตลอดจนการขยายผลต่อเกษตรกร ทั้งยังได้มีการ อบรมให้ความรู้และสาธิตวิธีการปลูกหญ้าแฝกในลักษณะต่างๆ ไว้ในศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ เพื่อให้ ประชาชนผู้สนใจทั่วไปได้ศึกษา ตลอดจนแจกจ่ายพันธุ์หญ้าแฝกให้กับผู้สนใจ ดังได้พระราชทาน พระราชดำริ ณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอนมสารตาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๕๐ สรุปความดังนี้

“...ให้ศึกษาการปลูกหญ้าแฝกในดินดานของตำบลเขาหินซ้อน ซึ่งได้เคยให้ทำใน ดินดานที่เขาชะงุ้มฯ และห้วยทรายฯ การปลูกหญ้าแฝกรอบขอบแนวป่า เพื่อป้องกัน การชะล้างพังทลายของหน้าดิน เศษใบไม้ที่ร่วงหล่นจะช่วยทำให้ดินมีการพัฒนาที่ดีขึ้น เมื่อใบไม้ย่อยสลาย ส่วนหญ้าแฝกที่ปลูกในระหว่างไม้ยืนต้นจะไม่ตาย แต่ชะงัก การเติบโตระยะหนึ่งเมื่อมีการตัดไม้ออก แฝกก็เจริญได้อีกครั้งให้ปลูกหญ้าแฝก ในดินดาน โดยระเบิดดินดานเป็นหลุมแล้วปลูกหญ้าแฝกลงในหลุมเพื่อดันขึ้นดินดาน ให้แตก สามารถหักตะกอน ตลอดจนใบไม้ ทำให้เกิดดินใหม่ขึ้น...”

นอกจากนี้ ยังมีโครงการพัฒนาหญ้าแฝกในโครงการพัฒนาโดยตุง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงราย มีการปลูกหญ้าแฝกเป็นเขื่อนธรรมชาติเพื่อป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน การกักต่อน้ำผิวดิน การกักเซาะดินไม่ให้เลื่อนไหล และเพื่อกรองตะกอนดินที่น้ำพามา ตลอดจน ลดความเร็วของน้ำ ทำให้ดินดูดซับน้ำได้ดีขึ้น ซึ่งประสบผลสำเร็จอย่างมาก สามารถป้องกันการสูญเสีย หน้าดินและน้ำที่ไหลทิ้งไปโดยเปล่าประโยชน์ ทำให้สภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันสมบูรณ์ฟื้นคืนกลับมา พร้อมที่จะนำพื้นที่มาใช้ประโยชน์ต่อไป ดังพระราชดำรัส ณ โต๊ะเสวยที่ ๑ ภายในพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕ ความตอนหนึ่งว่า

“...นำหญ้าแฝกไปปลูกตามฐานปฏิบัติการต่างๆ และหมู่บ้านใกล้เคียงแล้วขยาย ไปปลูกทั่วประเทศ เนื่องจากหญ้าแฝกมีคุณลักษณะที่เหมาะสมในการจัดระบบอนุรักษ์ดิน

โดยการปลูกเป็นแนวรั้วกันตามระดับชั้น และได้มีการศึกษาทดลองใช้อย่างได้ผลดี ในประเทศแถบเอเชียหลายประเทศแล้ว นอกจากนี้ยังพบว่า การปลูกหญ้าแฝกยังส่งผลให้ การเพาะปลูกพืชอื่นๆ ระหว่างแนวรั้วหญ้าแฝกนั้น ให้ผลผลิตได้อย่างเต็มที่มากขึ้น...”

● **การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก** เป็นแนวพระราชดำริเพื่อฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรม โดยใช้ หลักกฎธรรมชาติ อาศัยวงจรป่าไม้และการทดแทนตามธรรมชาติ คือการสร้างสมดุลธรรมชาติด้วยวิธี ปล่อยให้ต้นไม้เติบโตอย่างอิสระ ไม่เข้าไปรบกวนอย่างน้อย ๕ ปี ปล่อยให้ธรรมชาติช่วยในการฟื้นฟู ธรรมชาติ โดยในช่วงเวลา ๕ ปี ต้นไม้จะงอกงามโดยอาศัยวงจร การเจริญเติบโต การทับถม ทดแทนตามธรรมชาติ เกิดเป็น สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการ เติบโตของกล้าไม้ และให้เวลา พันธุ์ไม้ที่ถูกทำลายได้มีช่วงฟื้นตัว พืช และพรรณไม้ต่างๆ จะค่อยๆ เจริญเติบโต แตกกิ่งก้าน แตกกอ ช่วยให้ระบบนิเวศของสิ่งมีชีวิต เริ่มเกิดขึ้นและเกื้อกูลกัน ต้นไม้เล็กๆ สามารถขึ้นคลุม ดินไว้ให้เกิดความชุ่มชื้น ไม้ยืนต้นก็สามารถเติบโตให้ร่มเงาช่วยปกป้องการระเหยของน้ำในดิน และหากปล่อยป่าทิ้งไว้ได้ถึง ๓๐-๕๐ ปี ป่าเต็งรังซึ่งเป็นป่าโปร่ง มีต้นไม้ขนาดเล็กและขนาดกลาง ขึ้นกระจัดกระจาย จะกลายเป็นป่าเบญจพรรณซึ่งเป็นผืนป่าที่มีไม้ขนาดกลางและเป็นแหล่งกำเนิดของ ไม้ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ไม้สัก ไม้แดง ไม้ประดู่ เป็นต้น

พื้นที่ตัวอย่างการปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูกได้แก่ ศูนย์ศึกษาวิธีการฟื้นฟูที่ดินเสื่อมโทรมเขาชะงุ้ม อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๗ ความตอนหนึ่งว่า

“...เรื่องต้นไม้ขึ้นเอง มีอีกแห่งหนึ่งที่ท่านทั้งหลายก็ควรจะไปได้ เพราะไปง่าย คือโครงการเขาชะงุ้ม ที่จังหวัดราชบุรี. ที่ตรงนั้นอยู่ใกล้ภูเขา เป็นที่ที่ป่าเสียไป เป็นป่าเสื่อมโทรม. ที่เรียกว่าป่าเสื่อมโทรมเพราะมันไม่มีต้นไม้ ไม่มีชนิดเริ่มทำ โครงการนั้นมาประมาณ ๗ ปีเหมือนกัน. ไปดูเมื่อสัก ๒ ปี หลังจากทิ้งป่านั้นไว้ ๕ ปี. ตรงนั้นไม่ได้ทำอะไรเลย แต่ป่าเจริญเติบโตขึ้นมาเป็นป่าอุดมสมบูรณ์ไม่ต้องไปปลูก

สักต้นเดียว. คือว่าการปลูกป่านี้น่าจะสำคัญอยู่ที่ปล่อยให้เขาขึ้นได้คืออย่าไปตอแยต้นไม้
อย่าไปรังแกต้นไม้ เพียงแต่ควบคุมเขาน้อย เขาขึ้นเอง...

ถ้าพูดเรื่องปลูกป่านี้นะยืดยาวมาก ไม่มีสิ้นสุด. แต่จะต้องอธิบายอย่างนี้ว่าถ้าได้
เลือกที่ที่เหมาะสม แล้วก็ทิ้งให้อยู่อย่างนั้น โดยไม่ไปรังแกป่าต้นไม้ก็จะขึ้นเอง..."

ผลจากการดำเนินงานตามพระราชดำริ ทำให้เขาชะงุ้มซึ่งเดิมมีสภาพเป็นภูเขาดินลูกรัง
ดินร่วนปนลูกรังและกรวดหิน ไม่มีแหล่งน้ำธรรมชาติ สภาพอากาศแห้งแล้ง ซึ่งป่าเดิมเป็นป่าเต็งรัง
แต่ถูกบุกรุกทำลายจนเป็นภูเขาหัวโล้นแห้งแล้งมาก เมื่อดำเนินการควบคุมมิให้มีการบุกรุกและป้องกัน
ไม่ให้เกิดไฟป่า ส่งผลให้พืชพันธุ์ไม้ค่อยๆ พืชตัวงอกงามขึ้นทีละเล็กละน้อยจนกระทั่งมีไม้ใหญ่ปกคลุมป่า
อุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทำให้สัตว์ป่ากลับมาอาศัยเพิ่มมากขึ้น

● การปลูกป่า ๓ อย่างประโยชน์ ๔ อย่าง เป็นแนวพระราชดำริเพื่อโครงการปลูกป่า
อีกลักษณะหนึ่ง โดยปลูกไม้ ๓ ประเภทคือ ไม้ใช้สอย ไม้กินได้ และไม้เศรษฐกิจ นอกจากได้ประโยชน์ตาม
ชื่อของไม้แล้วยังช่วยรักษาความชุ่มชื้นให้แก่พื้นดินด้วย จึงเป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำในเวลาเดียวกัน
ดังพระบรมราโชวาทในพิธีเปิดการสัมมนาการเกษตรภาคเหนือ ณ งานเกษตรภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่
เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔ ความตอนหนึ่งว่า

"... การปลูกป่า ถ้าให้ราษฎรมีประโยชน์ ให้เขาอยู่ได้ ให้เขาใช้วิธีปลูกไม้ ๓ อย่าง
แต่มีประโยชน์ ๔ อย่าง คือ ไม้ใช้สอย ไม้กินได้ ไม้เศรษฐกิจ โดยปลูกทรงรับการชลประทาน
ปลูกรับซับน้ำและปลูกอุดช่องโหลตามร่องห้วยโดยรับน้ำฝนอย่างเดียว ประโยชน์ที่ ๔
คือ ได้ระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ...

ป่า ๓ อย่างนี้มีไว้ทำไม มีไว้สำหรับให้เป็นประโยชน์และเมื่อเป็นประโยชน์ต่อราษฎร
ราษฎรก็ไม่ไปตัดและก็หวงแหนไว้มิให้ใครมาตัด อันนี้เป็นข้อสำคัญ ที่ไหนเป็นป่า
ที่เรียบริยที่ยังไม่โกรน ราษฎรก็จะไม่ตัด เพราะรู้ไปหลายแห่งแล้ว ไปถามราษฎร

ว่าป่าตรงนั้นเป็นอย่างไร เขาบอกว่าป่ายังดีและถามว่าจะไปตัดไหมเขาบอกว่า
ไม่ตัด “ถ้าไปตัดเฮาแย” เขาเข้าใจ ถ้าตัดไม้แล้วจะแห้งแล้งและดินจะทลายลงมา
ถ้าเป็นที่ทำนา ก็จะเสียหายหมด เขารู้...

เดี๋ยวนี้ทุกคนก็คงเข้าใจแล้วว่า “ป่า ๓ อย่าง” นั้นคืออะไร แต่ให้เข้าใจว่า
“ป่า ๓ อย่าง” นี้มีประโยชน์ ๔ อย่าง ไม่ใช่ ๓ อย่าง “ป่า ๓ อย่าง” ที่บอกว่า เป็นไม้พิน
เป็นไม้ผลและไม้สร้างบ้านนั้น ความจริงเป็นไม้พินกับไม้ใช้สอยก็อันเดียวกัน ไม้สร้างบ้าน
กับไม้ใช้สอยก็อันเดียวกัน แต่เราแบ่งออกไปเป็นไม้ทำพิน ไม้สร้างบ้าน รวมทั้ง
ไม้ทำศิลปหัตถกรรม แล้วก็ไม้ผล...”

ดังนั้นการปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง จึงเป็นแนวพระราชดำริผสมผสานระหว่าง
การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ป้องกันการบุกรุกทำลายป่า ควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคม เช่น ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร จากสภาพภูเขา
ที่เคยถูกบุกรุกจนแห้งแล้ง กลับฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์ตลอดปี จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงเข้าใจธรรมชาติและมนุษย์อย่างเกื้อกูลกัน ทำให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน

● **การสร้างฝายอนุรักษ์ต้นน้ำ** พัฒนามาจากฝายแมวที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตร
เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรภาคเหนือซึ่งเป็นระบบชลประทานแบบง่าย เพื่อรักษา
ความชุ่มชื้นให้แก่ป่าโดยเฉพาะกล้าไม้อ่อนที่กำลังเติบโต ฝายชะลอความชุ่มชื้นหรือ check dam ทำจาก
วัสดุที่หาได้ง่ายในบริเวณนั้น เช่น ก้อนหิน เศษไม้ ทำเป็นฝายกั้นน้ำเล็กๆ ตามร่องน้ำ โดยการยกระดับ
น้ำให้สูงขึ้น และชะลอการไหลของน้ำให้ช้าลงด้วยการกั้นน้ำในร่องน้ำ น้ำส่วนที่ชะลอและเก็บไว้ใน
ฝายจะช่วยเพิ่มและยืดเวลาความชุ่มชื้นในดิน และชั้นบรรยากาศในบริเวณโดยรอบให้ยาวนาน
เป็นการเพิ่มความชุ่มชื้นให้กับผืนป่า ทำให้ป่ามีสภาพดีขึ้นตามลำดับ สามารถกลับมาผลิตน้ำหล่อเลี้ยง
ประเทศได้ดังเดิม แหล่งน้ำบนภูเขาไม่เหือดแห้งอีกต่อไป ดังพระราชดำริเนื่องในโอกาสวันเฉลิม
พระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๗
ความตอนหนึ่งว่า

“...การปลูกป่า ปลูกหญ้าแฝก. สองอย่างนี้ต้องทำเข้าคู่กัน. ได้ทำตัวอย่างให้ดูที่จังหวัดนครนายก. เป็นพื้นที่เล็กๆ ได้ทำเป็นเขื่อนกันน้ำสำหรับชะลอน้ำ ไม่ใช่เขื่อนกันน้ำใหญ่ๆ หรือเขื่อนเล็กๆ แต่ว่าเป็นฝายเล็กๆ ในบริเวณนั้นมีฝายชะลอน้ำ ๓๕ ตัว. แต่ค่าทำฝาย ๓๕ ตัวนี้ คนอาจจะนึกว่า ๓๕ ล้าน. ไม่ใช่. ๒ แสนบาท ทำได้ ๓๕ ตัว. ยังไม่ได้เห็น แต่ว่ากล้าที่จะยืนยันได้ว่าได้ผล...ไปดูว่าป่าจะขึ้นอย่างไร. เพิ่งเสร็จมาไม่กี่เดือน จะเห็นว่าป่านั้นเจริญ ไม่ต้องไปปลูกสักต้นเดียว มันขึ้นเอง...”

● การฟื้นฟูป่าชายเลน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริแก่นายโฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในพระราชพิธีแรกนาขวัญ บริเวณสวนจิตรลดา เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๓๔ สรุปแนวพระราชดำริได้ว่า

“...ป่าชายเลนมีประโยชน์ต่อระบบนิเวศของพื้นที่ชายทะเลและอ่าวไทย แต่ปัจจุบันป่าชายเลนของประเทศไทย กำลังถูกบุกรุกและถูกทำลายไปโดยผู้แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน จึงควรหาทางป้องกันอนุรักษ์และขยายพันธุ์เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะต้นโกงกางเป็นไม้ชายเลนที่แปลก และขยายพันธุ์ค่อนข้างยาก เพราะต้องอาศัยระบบน้ำขึ้นน้ำลงในการเติบโตด้วย จึงขอให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง คือกรมป่าไม้ กรมประมง กรมชลประทาน และกรมอุทกศาสตร์ร่วมกันหาพื้นที่ที่เหมาะสม ในการทดลองขยายพันธุ์โกงกางและปลูกสร้างป่าชายเลนกันต่อไป...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้ฟื้นฟูป่าชายเลน เพื่อเป็นแนวป้องกันลมและป้องกัน การกัดเซาะชายฝั่ง และเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำ ซึ่งเป็นการสร้างความสมดุลให้แก่ธรรมชาติให้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ดังเดิม โดยมีพระราชดำริให้มีการศึกษาวิจัยพันธุ์ไม้ป่าชายเลน การรักษาสภาพแวดล้อม การสนับสนุนจัดระเบียบที่อยู่อาศัยของชุมชน การเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำด้วยวิธีการทำประมงที่ถูกต้อง การเสริมสร้างความเข้าใจภายในชุมชนเกี่ยวกับป่าชายเลนและวิถีการดำรงชีวิตของชาวชุมชน ตลอดจนการสร้างทัศนคติให้เกิดความหวงแหนป่าชายเลนให้คงอยู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน โดยตัวอย่างของการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลน ได้แก่ โครงการชุมชนพัฒนาป่าชายเลน ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา โครงการศูนย์ศึกษาธรรมชาติป่าชายเลนยะหริ่ง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี โครงการศึกษาความเป็นไปได้ในการฟื้นฟูป่าชายเลน อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี

- **โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ อวอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดลำพูน** จากเดิมที่มีการบุกรุกทำลายป่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้สร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการจัดการลุ่มน้ำของราษฎรในพื้นที่ขึ้น โดยการนำแนวพระราชดำริเกี่ยวกับป่าไม้ด้านต่างๆ มาผสมผสานเข้าด้วยกัน เพื่อให้การดำเนินงานเห็นผลเป็นรูปธรรม ช่วยให้ป่าไม้ฟื้นคืนสภาพ คืนความสมบูรณ์อย่างเห็นได้ชัดปัจจุบันการบุกรุกพื้นที่ป่าลดลง เนื่องจากมีการควบคุม ดูแล และป้องกันอย่างจริงจัง การเกิดไฟป่ามีน้อยลง ทำให้สภาพป่าฟื้นตัวดีขึ้น มีป่าเพิ่มขึ้นกว่า ๖๐,๐๐๐ ไร่ และผืนป่าเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ขึ้นมาก จนราษฎรสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้อย่างยั่งยืน

- **โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยบางทรายตอนบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดมุกดาหาร** ซึ่งแต่เดิมพื้นที่นี้ราษฎรบุกรุกยึดถือครอบครองพื้นที่ป่าต้นน้ำ ป่าดงหมูแปลงที่ ๓ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ดงด่านซี” ซึ่งในอดีตบริเวณนี้มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าชุกชุม จึงมีชาวบ้านเข้ามาบุกรุกถางป่าเพื่อนำไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรม หรือล่าสัตว์ป่า และเลี้ยงวัว จนเป็นผลให้พื้นที่ป่าซึ่งเป็นต้นน้ำลำพะยังและห้วยบางทรายถูกทำลายเกิดความเสียหายมากกว่า ๔,๐๐๐ ไร่

ต่อมาในปี ๒๕๓๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยบางทรายตอนบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎร พัฒนาแหล่งน้ำ พัฒนาการเกษตรและอาชีพ รวมทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้นั้นได้ให้ราษฎรเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ ราษฎรได้เข้ามาร่วมปลูกป่าต้นน้ำดงด่านซี ๒,๐๐๐ ไร่ และจัดตั้งกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้ ป้องกันไฟป่า ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีการรวมตัวช่วยกันดับไฟป่า ต่อต้านกลุ่มล่าสัตว์ และผู้ลักลอบตัดป่าไม้จนทำให้กลุ่มดังกล่าวหยุดพฤติกรรมการล่าสัตว์ นับเป็นการใช้พลังประชาชน ที่มีจิตสำนึกตอบแทนคุณแผ่นดิน โดยมีเจ้าหน้าที่ชี้นำ

● **โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่** เป็นโครงการที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานตามแนวพระราชดำริปลูกป่าในใจคน เพื่อให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างเกื้อกูล โดยให้หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรในพื้นที่ให้อยู่อย่างมีความสุข โดยยึดหลัก ๓ ประการ คือ **รักษาสภาพป่าไว้มิให้ถูกทำลาย** **ฟื้นฟูสภาพป่าให้คืนสู่สภาพธรรมชาติ** โดยให้มีทั้งป่าธรรมชาติและป่าไม้ใช้สอย และ **พัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรให้มีอาชีพและที่ทำกินถาวร** ให้คนอยู่กับป่าได้อย่างกลมกลืนและเกื้อกูลกัน และเป็นผู้ดูแลรักษาป่า โดยทรงย้ำอยู่เสมอว่า การดำเนินการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่าจะต้องไม่สร้างความเดือดร้อนให้เกิดแก่ราษฎรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น ดังพระราชดำรัสคัดจากวารสารเศรษฐกิจและสังคม หน้า ๙๖ ฉบับพิเศษประจำปี ๒๕๔๕ ความตอนหนึ่งว่า

“...ความจริงชาวเขา เขาเดินอยู่ในป่าในเขาก่อนที่พวกเราจะเข้าไปเสียอีก เพราะฉะนั้นต้องเห็นใจเขา เราต้องช่วยเขา จะไปห้ามเขา ไปกวาดต้อนเขาลงมา อยู่พื้นล่างนั้น เขาอาจลำบาก ทำมาหากินยาก ดังนั้น จึงควรหาโครงการอะไรสักอย่าง ที่จะให้อยู่กับที่ ไม่ขยายตัว... ถ้าเราสามารถร่วมกันจัดระบบได้ดีคืนกับป่าก็คงจะอยู่ร่วมกันได้ โดยไม่ต้องทำลายซึ่งกันและกันและแผ่นดินที่เสื่อมโทรมผืนนี้ ก็จะกลับมาเป็นประโยชน์อย่างมหาศาลแก่พวกเรา...”

โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่แห่งแรกเริ่มที่อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาเมื่อผลการดำเนินโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ประสบผลสำเร็จ สามารถสร้างความเข้าใจและจิตสำนึกในการรักษาป่าให้กับราษฎรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ อีกทั้งสามารถโน้มน้าวราษฎรให้ยุติการล่าสัตว์และตัดไม้ทำลายป่า ทำให้สัตว์ป่าที่เคยหลบหนีภัยเข้าไปอยู่ในป่าลึกก็ค่อยๆ เริ่มปรากฏออกมาสู่ป่าโปร่ง สภาพป่าจึงกลับคืนความอุดมสมบูรณ์ และสามารถสกัดกั้นเส้นทางการลักลอบขนยาเสพติดไม้แปรรูป และสัตว์ป่าด้วยพระองค์จึงพระราชทานโครงการดังกล่าวในพื้นที่ต่างๆ เกือบทั่วทุกภาคของประเทศ อาทิ บ้านดอยดำ จังหวัดเชียงใหม่ บ้านเย้าหนองห้า จังหวัดพะเยา บ้านทันสมัย จังหวัดนครพนม บ้านผานาง จังหวัดเลย และบ้านน้อมเกล้า จังหวัดยโสธร เป็นต้น

● **โครงการปาร์กน้ำ** สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทอดพระเนตรเห็นความเสื่อมโทรมของป่าไม้ ที่นำไปสู่ความแห้งแล้งของแผ่นดินในภาคอีสาน เนื่องจากมีการสูบน้ำเกลือจากใต้ดินขึ้นมาเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ และบริเวณผิวดินปรากฏเป็นสำเกลือแผ่กระจายเป็นบริเวณกว้าง ทำให้ไม่สามารถทำการเพาะปลูกพืชได้

พระองค์จึงมีพระราชดำริเพื่อฟื้นฟูสภาพดิน และป่าที่เสื่อมโทรมให้กลายเป็นบริเวณต้นน้ำลำธารกักเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์ และอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เดิมไว้ ขณะเดียวกันก็ให้ปลูกป่าเสริมเพื่อควบคุมความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศด้วย “โครงการปาร์กน้ำ” จึงกำเนิดขึ้นในภาคอีสานเป็นแห่งแรก ณ บ้านถ้ำตัว อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร โดยทรงใช้วิธีสร้างความรู้สึกรักและหวงแหนต้นไม้ของประชาชน ให้ประชาชนรักป่าเหมือนเป็นสมบัติของตัวเอง เพื่อให้ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ ประชาชนมีไม้ไว้ใช้สอยและเพิ่มพูนรายได้ ตลอดจนราษฎรที่ยากจนได้มีที่ดินทำกิน มีอาชีพและรายได้เลี้ยงครอบครัว ดังแนวพระราชดำริที่ทรงบันทึกไว้ด้วยพระองค์เอง เมื่อครั้งที่ทรงริเริ่มโครงการปาร์กน้ำ เมื่อ ๒๐ ปีที่ผ่านมา ความตอนหนึ่งว่า

“...จำเป็นที่จะพยายามรักษาป่าไม้นั้นไว้ ก็ถูกต้องกับใจที่จะพยายามให้คนที่ไม่มีที่ทำกิน ทำกินได้อย่างผาสุก ถ้าเราทำสำเร็จสักราย ก็จะรักษาป่าไม้ทั่วประเทศได้...”

เรียนรู้จากหลักธรรมชาติ : วิถีปฏิบัติสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

หลักการทรงงานพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ด้วยการใช้ธรรมชาติมาช่วยในการแก้ปัญหาต่างๆ ทั้งการใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ การใช้หลักธรรมปราชญ์ธรรม และการใช้วิธีการปลูกป่าในใจคน เพื่อให้คนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน นำสู่ผลสำเร็จของโครงการตามแนวพระราชดำริต่างๆ ที่ช่วยแก้ปัญหาเรื่องดิน น้ำ และสิ่งแวดล้อม ให้กลับมามีสภาพอุดมสมบูรณ์ จึงเป็นที่ประจักษ์แล้วว่า การดำเนินงานตามแนวพระราชดำริ จะนำพาให้ประชาชนคนไทยทุกคนมีชีวิตอย่างมีความสุขอย่างยั่งยืนตลอดไป

๓. บริหารแบบบูรณาการ

เอกลักษณ์อย่างหนึ่งในการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคือการที่ทรงประยุกต์นำความรู้แขนงต่างๆ มาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาประเทศ ทรงศึกษาวิทยาการแต่ละประเภทอย่างลึกซึ้ง จนสามารถเข้าใจในวิทยาการเหล่านั้น และสามารถนำจุดดี จุดเด่นของความรู้ต่างๆ มา “บูรณาการ” ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของประเทศ และสภาพสังคมของแต่ละพื้นที่ เพื่อให้การทำงานเกิดประสิทธิภาพ มีความต่อเนื่อง และตอบสนองความต้องการของราษฎรได้ตรงจุด ดังพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๑๙ ความตอนหนึ่งว่า

“...ถ้าแต่ละคนได้เรียนรู้มาดีแล้ว ก็สามารถที่จะปฏิบัติตามที่มีความตั้งใจในใจ ตั้งแต่เดี๋ยวนี้เป็นต้นไป อยากจะทำงานเพื่อส่วนรวม... ขอให้มีความสอดคล้อง มีความรู้จัก และปรึกษารือกับนักศึกษา เพื่อนนักศึกษาที่ศึกษาในแขนงวิชาการอื่นๆ ด้วย ปรึกษารือกันในกิจการที่กำลังทำ และในกิจการอื่นที่ไม่ใช่กำลังทำ แต่ว่าก็เกี่ยวข้องกันกับตัวเหมือนกัน ให้ปรึกษารือกัน รู้จักกันทุกคนในทางราบ หมายความว่า ในจำพวกที่มีความรู้พอๆ กัน และที่มีความคิดคล้ายๆ กัน...”

ตลอดจนครูบาอาจารย์ที่ไปช่วยให้การศึกษา ก็จะต้องให้สอดคล้องกันเหมือนกัน ไม่ใช่ว่าครูบาอาจารย์ที่มีวิชาเฉพาะไปแล้วก็จะบังคับให้มีการพัฒนาในด้านวิชาเฉพาะ ก็จะต้องให้บรรดาครูอาจารย์ต่างๆ ที่ไปช่วยให้การศึกษา ให้ปรึกษารือระหว่างกันเอง คือระหว่างวิชาการต่างๆ เพื่อให้การศึกษานั้นสอดคล้องกันให้ดี...”

พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๒๒ ความตอนหนึ่งว่า

“...วิชานั้น เมื่อมีความเปลี่ยนแปลงมาเป็นลำดับ ตามภาวะและความจำเป็นของโลก ก็ต้องแตกสาขากว้างขวางมากหลายเป็นธรรมดา จนบางทีทำให้แลไม่เห็นว่ วิชาสาขาต่างๆ มาจากต้นตออันเดียวกัน และลืมนึกว่าวิชาแต่ละสาขานั้น มีความสัมพันธ์ สอดคล้องกันอยู่ เมื่อเป็นดังนี้ ที่สุดวิชาก็ขาดตอนจากกัน คนที่เรียนและใช้วิชานั้นๆ ก็ไม่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ไม่ปรองดองกัน ยังผลให้การทำงานติดขัดบกพร่องและ เสียประโยชน์ที่พึงได้ไปด้วยประการต่างๆ ดังนั้น ผู้ฉลาดจึงควรต้องศึกษาให้เห็นจริง และให้เข้าใจแจ่มแจ้งว่า วิชาทั้งหลายเกี่ยวโยงถึงกันเป็นส่วนประกอบของกันและกัน เป็นปัจจัยอุดหนุนกันและกันอย่างแน่นแฟ้น แล้วพยายามดึงเอาวิชาการ บุคคล กับทั้ง กิจการที่เกี่ยวข้องมารวมกัน ส่งเสริมกัน เพื่อผลและประโยชน์อันเลิศร่วมกัน ของเรา...”

และพระบรมราโชวาทพระราชทานในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อปี ๒๕๔๒ ความตอนหนึ่งว่า

“...การศึกษาวิทยาการทุกอย่าง ยิ่งศึกษาค้นคว้ามากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งจำเป็นต้องกระทำ ให้ละเอียดเฉพาะลงไปเท่านั้น และผู้ที่ได้ผ่านการศึกษาในระดับนี้มาแล้ว ย่อมจะถือตัวว่า เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชา จะไม่ก้าวก่ายกับวิชาที่มีได้อยู่ในขอบข่ายของตน แต่ในการใช้วิชา การปฏิบัติงานนั้น แม้เพียงงานเล็กน้อยอย่างหนึ่งอย่างใดแต่เพียงอย่างเดียว ก็จำเป็นต้อง อาศัยหลักวิชาหลายๆ สาขานำมาเป็นเครื่องช่วยปฏิบัติ จึงจะสำเร็จผลที่ดีได้ ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือนักวิชาการทุกคนจึงไม่ควรลืมนึกว่า วิชาการทั้งปวงนั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องถึงกัน และต่างส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันอยู่ จะต้องนำมาใช้ผสมผสานกัน

ให้ถูกต้องพอเหมาะพอดีอยู่เสมอ เพราะอาจพูดได้ว่าวิทยาการใดๆ ก็ตาม จะใช้ให้เป็นประโยชน์แต่ลำพังอย่างเดียว มิได้ เป็นหน้าที่ของนักวิชาการที่จะต้อง ทำความเข้าใจให้ชัดแจ้งแน่นอนว่า นอกจากแต่ละคนจะต้องเชี่ยวชาญในวิชา เฉพาะของตนแล้วยังจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง เปิดตาเปิดใจให้กว้างขวางสว่างไสว เพื่อเรียนรู้ให้ทั่วถึง และเพื่อประสานกับ นักวิชาการอื่นๆ และคนอื่นๆ ให้ได้ โดยสอดคล้องกันด้วย ประการสำคัญที่สุด ในเมื่อปฏิบัติงานอันใดกับผู้อื่นแล้ว จะต้อง พยายามร่วมกันพิจารณาปรึกษาให้เข้าใจ กันให้ได้ พร้อมกับระมัดระวัง ปฏิบัติการ ให้เกื้อกูลส่งเสริมกันโดยตลอด งานที่ทําจึงจะบรรลุผลเลิศ และเกิดประโยชน์ที่สมบูรณ์ ตามความมุ่งประสงค์ได้...”

นอกจากนี้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานสัมภาษณ์เกี่ยวกับ หลักการทรงงานพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในหนังสือ “พระมหากษัตริย์ นักพัฒนา เพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา” ความตอนหนึ่งว่า

“...ทรงนำความรู้และวิชาการต่างๆ มาใช้ร่วมกัน หรือที่สมัยนี้เรียกว่า “บูรณาการ” ไม่ทิ้งแง่ใดแง่หนึ่ง อย่างเช่น เรื่องอย่างนี้ในแนววิศวกรรมศาสตร์ทำได้ แต่ว่าอาจจะ ไม่เหมาะสมในเชิงเศรษฐศาสตร์ หรือเหมาะสมดีในเชิงเศรษฐศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ แต่ไม่เหมาะสมกับความสุขหรือความเจริญก้าวหน้าของประชาชน ก็ไม่ได้...”

การทรงงานอย่างบูรณาการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อแก้ไขความเดือดร้อนในเรื่อง ต่างๆ ให้แก่พสกนิกรนั้น ทรงมีวิธีคิดอย่าง “องค์รวม” หรือมองอย่างครบวงจร ในการที่จะพระราชทาน พระราชดำริเกี่ยวกับโครงการหนึ่งนั้น จะทรงมองเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น และแนวทางแก้ไขอย่างเชื่อมโยงกัน จากนั้นพระองค์จะทรง “ทำตามลำดับขั้น” โดยเริ่มต้นจากสิ่งที่จำเป็นของประชาชนที่สุดก่อน แล้วจึง แก้ไขปัญหาในเรื่องต่อไป หรือทรงทำในสิ่งที่ง่ายไปหาสิ่งที่ยาก ทำสิ่งเล็กไปหาสิ่งใหญ่ อย่างเป็นลำดับขั้น โดยไม่ก้าวกระโดด นอกจากนี้ ทรงเน้นการ “บริการรวมที่จุดเดียว” ในลักษณะบริการแบบเบ็ดเสร็จ เพื่อความสะดวกและประโยชน์แก่ประชาชน ดังแนวพระราชดำริและพระราชกรณียกิจ รวมทั้งโครงการ ต่างๆ ดังนี้

แนวพระราชดำริ

๓.๑ องค์กรรวม และบริการรวมที่จุดเดียว

การเข้าไปช่วยแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ ให้แก่ราษฎรนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีวิธีการคิด และทรงมองปัญหาตั้งแต่ภาพใหญ่จนถึงภาพเล็กในทุกๆ มิติ โดยทรงมองทุกอย่างเชื่อมโยงกัน จากนั้น ทรงแก้ไขปัญหาย่อยอย่างเป็นระบบครบวงจรในทุกขั้นตอน ดังแนวพระราชดำริ ดังนี้

- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีวิธีคิดอย่างองค์รวม (Holistic) ทรงมองสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น อย่างเป็นระบบครบวงจร ทั้งในขั้นตอนการวางแผนและการปฏิบัติ โดยการวางแผนจะต้องมีเป้าหมาย ที่ชัดเจน เตรียมการแก้ไขปัญหาระยะสั้นและระยะยาว สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ และวิเคราะห์ ปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอย่างเป็นองค์รวม เพื่อมิให้เกิดปัญหาขึ้นในอนาคต ดังพระราชดำรัส จากหนังสือแนวพระราชดำริด้านการบริหารจัดการกรุงเทพมหานครของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ความตอนหนึ่งว่า

“...การจัดระบบควบคุมน้ำในคลองต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดระบบระบายน้ำ ในกรุงเทพมหานครนั้น สมควรวางระบบให้ถูกต้องตามสภาพการณ์และลักษณะ ภูมิประเทศซึ่งควรแบ่งออกเป็น ๒ แผนด้วยกัน คือแผนสำหรับใช้กับในฤดูฝนหรือในฤดู น้ำมากนี้ ก็เพื่อประโยชน์ในการป้องกันน้ำท่วม และเพื่อบรรเทาอุทกภัยเป็นสำคัญ แต่แผน การระบายน้ำในฤดูแล้งนั้นก็ต้องจัดอีกแบบหนึ่งต่างกันไป เพื่อการกำจัดหรือไล่น้ำเน่าเสีย ออกจากคลองดังกล่าวเป็นหลัก ซึ่งทั้งสองระบบนี้ควรพิจารณาถึงวิธีการระบายน้ำ โดยอาศัยแรงโน้มถ่วงของโลกให้มากที่สุด ทั้งนี้เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการควบคุม ระดับน้ำตามลำคลองเหล่านี้...”

และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานสัมภาษณ์ในหนังสือ “พระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา” ความตอนหนึ่งว่า

“...ที่แก่งกระจานมีชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่มาก พระองค์เสด็จฯ เข้าไปเพื่อทรงดูแลชาวบ้านกลุ่มนี้ว่าควรจะทำอะไร ทำอย่างไรจะมีอยู่มีกิน และสามารถที่จะนำของไปขายหรือประกอบอาชีพอื่นๆ จึงทรงให้ความรู้ รวมถึงส่งเด็ก ๆ แลวนั้นเรียนหนังสือ ส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ที่จะช่วยให้เขามีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น เจ็บไข้ได้ป่วยก็ทรงรักษา โดยทำแบบครบวงจรในทุกๆ อย่าง พระองค์ทรงพัฒนาอย่างครบวงจร อะไรที่จะเสริมให้ดีขึ้นได้ทรงทำทุกอย่าง...”

- ทรงมองทุกสิ่งเป็นพลวัตที่ทุกมิติเชื่อมต่อกัน ในการที่จะพระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับโครงการหนึ่งนั้น ทรงมองเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น และแนวทางแก้ไขอย่างเชื่อมโยงกัน ดังเช่นเรื่อง “น้ำ” ที่ทรงให้ความสำคัญอย่างยิ่ง ทรงพระราชดำริตั้งแต่จากปากฟ้าสู่ทะเล จะเห็นได้ว่าทรงพระราชดำริ ฝนหลวง เพื่อแก้ไขปัญหาความแห้งแล้ง เมื่อฝนตกลงมาแล้วมีพระราชดำริให้หาทางเก็บกักน้ำไว้ใช้ โดยการอนุรักษ์และเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ สร้างฝายต้นน้ำ ปลุกหญ้าแฝก สร้างอ่างเก็บน้ำบริเวณเชิงเขา และสร้างเขื่อน เมื่อลงมาพื้นที่ราบมีพระราชดำริทฤษฎีใหม่ ให้ประชาชนกันพื้นที่ส่วนหนึ่งเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ รวมทั้งการสร้างแก้มลิง คันกันน้ำ สร้างทางให้น้ำผ่าน การบำบัดน้ำเสียด้วยกังหันน้ำชัยพัฒนา สร้างทางระบายน้ำลงทะเล และการอนุรักษ์ป่าชายเลน

สรุปแนวพระราชดำริ

และพระราชดำรัสพระราชทานในโอกาสที่คณะบุคคลต่างๆ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๒๖ ความตอนหนึ่งว่า

“...ความจริงต้นเหตุของการท่วมนั้น ข้อใหญ่ก็คือไปสร้างบ้านในบึง ไปสร้างบ้านในที่ลุ่มนั่นเอง แต่ทั้งหมดนี้ก็จะพูดว่าเพราะว่ามนุษย์เราไปแก้ไข ได้ไปเปลี่ยนแปลง ดัดแปลงธรรมชาติ จนทำให้ธรรมชาตินั้นเปลี่ยนออกมาเป็นคนละอย่าง อาจจะเรียกได้ว่าเป็นธรรมชาติเหมือนกัน เพราะว่าป็นธรรมชาติของคน คนที่จะต้องชวนช่วยหาที่อยู่ ชวนช่วยหาความสบาย ชวนช่วยที่จะสร้างอะไรที่เป็นประโยชน์แก่ตน แต่ว่าการสร้างสิ่งต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ตนนั้น หรือทำอะไรที่ดัดแปลงธรรมชาติ ก็ย่อมอาจจะทำให้ธรรมชาตินั้นเปลี่ยนแปลงไปจริงๆ โดยที่ไม่อยู่ในความควบคุมของผู้ที่ดัดแปลงนั่นเอง...”

- ทรงมองปัญหาตั้งแต่ภาพใหญ่จนถึงภาพเล็กในทุกๆ มิติ ดังเช่นการแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมองภาพรวมในการแก้ปัญหามลพิษทั้งระบบ และมีพระราชดำริให้แก้ปัญหามลพิษในภาพย่อยทีละจุด โดยจัดลำดับการดำเนินโครงการที่ได้ผลเร็วก่อน จากนั้นจึงมีโครงการอื่นที่ต่อเนื่องอีก เนื่องจากการแก้ปัญหามลพิษทั้งระบบเป็นเรื่องใหญ่และต้องใช้เวลาอันยาวนาน จึงต้องแก้ไขปัญหามลพิษในจุดย่อยทีละจุดก่อน หรือแก้ปัญหามลพิษในส่วนที่ทำได้ก่อน เพื่อช่วยให้ปัญหามลพิษค่อยคลายลง และเมื่อปัญหามลพิษในจุดย่อยแต่ละจุดได้รับการแก้ไข ปัญหามลพิษทั้งระบบก็จะค่อยๆ หมดไป อย่างไรก็ตาม หากปัญหามลพิษที่เกิดขึ้นเป็นปัญหามลพิษเฉพาะหน้าเร่งด่วน หรือเมื่อปัญหามลพิษถึงจุดวิกฤต ก็จำเป็นต้องแก้ปัญหามลพิษนั้นก่อน ดังพระราชดำรัสจากหนังสือแนวพระราชดำริด้านการบริหารจัดการกรุงเทพมหานครของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ความตอนหนึ่งว่า

“...โครงการที่ได้ผลคงเป็นที่สนใจของท่านทั้งหลาย ลำดับแรกที่จะใหญ่โตพอสมควร คือการทำทางแยกที่เชิงสะพานพระปิ่นเกล้า ซึ่งจะใช้เวลาเพียงสามสี่เดือนก็ทำสำเร็จ และเข้าใจว่าจะช่วยได้มาก. ต่อจากนั้นก็ได้ขยายสะพานผ่านฟ้า ซึ่งก็ทำได้ดีพอสมควรเหมือนกัน. เดียวนี้กำลังทำการขยายสะพานมัฆวาน ต่อไปก็ยังมีโครงการที่ต่อเนื่องไป ท่านจะเห็นได้ว่าที่ท่านนี้เป็นส่วนเดียวของการจราจร แต่ว่าไม่สามารถที่จะแก้ไขจราจรได้เบ็ดเสร็จทั้งหมด ซึ่งจะกินเวลาเป็นปี และงานเหล่านี้ก็เป็นส่วนเดียวของการแก้ปัญหา. ต่อจากสะพานมัฆวานนั้น ก็มีโครงการต่อไป ให้มาทางถนนศรีอยุธยา...”

จากพระราชดำริองค์รวม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้จัดการบริการรวมที่จุดเดียวแก่ประชาชน เพื่ออำนวยความสะดวก ประหยัดเวลา และค่าใช้จ่าย โดยมีแนวพระราชดำริ ดังนี้

- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นในเรื่องการสร้างความรู้ รัก สามัคคี และการร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกัน ด้วยการปรับลดช่องว่างระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่มักจะต่างคนต่างทำ และยึดติดกับการเป็นเจ้าของเป็นสำคัญ ให้แปรเปลี่ยนเป็นการร่วมมือกัน โดยไม่มีเจ้าของ ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มอย่างมีเอกภาพ เพื่อสามารถอำนวยความสะดวกสูงสุดให้แก่ประชาชน เป็นการพัฒนาแบบผสมผสานที่ให้ผลเป็นการ “บริการรวมที่จุดเดียว” รูปแบบการบริการแบบเบ็ดเสร็จ หรือ One Stop Service ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในระบบบริหารราชการแผ่นดินของประเทศไทย

พระองค์ทรงให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นต้นแบบในการบริการรวมที่จุดเดียว เพื่อประโยชน์ต่อประชาชนที่มาขอใช้บริการ จะประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย โดยมีหน่วยงานราชการต่างๆ มาร่วมดำเนินการและให้บริการประชาชน ณ ที่แห่งเดียว ดังพระราชดำรัส ณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๒๖ เกี่ยวกับการทำงานแบบบูรณาการว่า

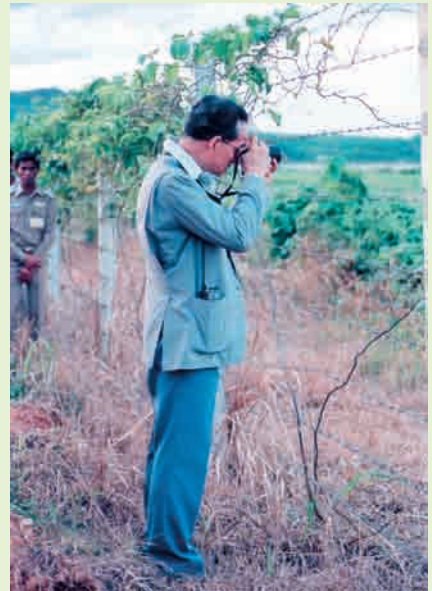
“...กรม กองต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประชาชนทุกด้านได้สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประองตองกัน ประสานกัน ตามธรรมดาแต่ละฝ่ายต้องมีศูนย์ของตน แต่ว่าอาจจะมึงานถือว่าเป็นศูนย์ของตัวเองคนอื่นไม่เกี่ยวข้อง และศูนย์ศึกษาการพัฒนา

เป็นศูนย์ที่รวบรวมกำลังทั้งหมดของเจ้าหน้าที่ทุกกรม กอง ทั้งในด้านเกษตรหรือในด้านสังคม ทั้งในด้านหางาน การส่งเสริมการศึกษามาอยู่ด้วยกัน ก็หมายความว่าประชาชนซึ่งจะต้องใช้วิชาการทั้งหลายก็สามารถที่จะมาดู ส่วนเจ้าหน้าที่จะให้ความอนุเคราะห์แก่ประชาชนก็มาอยู่พร้อมกันในที่เดียวกันเหมือนกัน ซึ่งเป็นสองด้าน ก็หมายถึงว่าที่สำคัญปลายทางคือประชาชนจะได้รับประโยชน์ และต้นทุนของผู้เป็นเจ้าหน้าที่จะให้ประโยชน์...”

- การแก้ไขปัญหของประเทศไทยที่มีอยู่มากมายนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วนและเบ็ดเสร็จในขั้นตอนเดียว การแก้ไขปัญาโดยใช้วิธีการบูรณาการ จึงเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อประสานความร่วมมือนับตั้งแต่การร่วมค้นหาสาเหตุของปัญหา ร่วมกันกำหนดแผนงาน ร่วมกันปฏิบัติ และร่วมกันประเมินผลการทำงาน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นย้ำให้ทุกฝ่ายร่วมมือกันทำอย่างจริงจัง เพื่อให้ผลของการดำเนินงานไปถึงประชาชนที่ยากไร้อย่างแท้จริง

- อาศัยหลักวิชาการที่หลากหลายมาแก้ไขปัญหาร่วมกันแบบสหวิทยาการ ดังที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานสัมภาษณ์ในหนังสือ “พระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา” ความตอนหนึ่งว่า

“...นับเป็นการศึกษารูปแบบหนึ่ง คือเป็นการศึกษาของคนที่อยู่ต่างหน่วยงานราชการ ต่างความรู้ต่างความคิดมาทำงานร่วมกันในพื้นที่เดียวกัน จะนำความรู้ของตนเองมาทำอะไรให้พื้นที่ตรงนี้เจริญ สามารถใช้ได้ แล้วคนรอบข้างมีความสุข อย่างเช่น ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ จังหวัดนราธิวาส จะแก้ปัญหาในท้องถิ่นเรื่องดินเปรี้ยว จะทำอะไรจริงจะแก้ไขปัญหานี้ได้ ไม่ใช่ว่ากรมชลประทานอยู่ส่วนชลประทาน กรมพัฒนาที่ดินอยู่ส่วนพัฒนาที่ดิน กรมป่าไม้อยู่ส่วนป่าไม้ กรมปศุสัตว์อยู่ส่วนของปศุสัตว์แต่จะมารวมกัน ทุกหน่วยทุกคนนำความรู้และเทคนิคของตัวเองมาลงในโครงการเดียวกัน เป็นการศึกษาร่วมกันในรูปแบบใหม่เสร็จแล้วราษฎรก็มาดู นักพัฒนาก็มาศึกษา เพื่อนำความรู้ตรงนี้ไปปรับใช้ในที่ของ

ตัวเอง หมู่บ้านบรืวาร เขาก็จะนำไปทำ เมื่อทำได้ผล สามารถล้างหนี้สินได้ คนๆ นั้น ก็จะเป็นวิทยากรสอนคนอื่น มีน้ำใจที่จะให้ความรู้ในการช่วยคนอื่นต่อไป บางคน เมื่อเขาปลูกได้แล้วเหลือกิน ใครมาขอเขาก็ให้...”

- การติดตามดูแล คอยแก้ไข ตรวจสอบ และปรับปรุงวิธีการอย่างสม่ำเสมอทั้งใน ส่วนของการบริหาร การจัดการ และการปฏิบัติการ เพื่อให้เกิดความผสมกลมกลืน และจะทำให้ การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่นสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งสิ่งต่างๆ ที่หลากหลายหน่วยงานได้มี ส่วนร่วมในการดำเนินงานนั้น จะส่งผลให้ราษฎรผู้รับผลของการพัฒนาเกิดการเรียนรู้และนำไปสู่ การดำเนินการด้วยตนเอง เกิดการพึ่งพาตนเองและเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนในที่สุด

๓.๒ ทำตามลำดับขั้น

ในการทรงงาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงเริ่มต้นจากสิ่งที่จำเป็นที่สุดของประชาชนก่อน จากนั้นจึงทรงช่วยเหลือในเรื่องอื่นๆ ต่อไปตามลำดับของความจำเป็น โดยทรงทำสิ่งที่ง่ายไปหาสิ่งที่ยาก ทำสิ่งเล็กไปหาสิ่งใหญ่ ทรงเน้นการพัฒนาที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในช่วงเวลาที่เหมาะสม เพื่อมุ่งสู่การพึ่งตนเองได้ในที่สุด ตามแนวพระราชดำริ ดังนี้

- การทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีลักษณะเด่นที่การทำตามลำดับขั้น ความเรียบง่าย เป็นไปโดยมีเหตุผล และทำอย่างเป็นระบบ โดยทรงเริ่มต้นจากสิ่งที่จำเป็นของประชาชน ที่สุดก่อน ได้แก่ สาธารณสุข เมื่อมีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงแล้ว ก็จะสามารถทำประโยชน์ด้านอื่นๆ ต่อไปได้

ต่อจากนั้นจะเป็นเรื่องสาธารณสุขปโภคขั้นพื้นฐานและสิ่งจำเป็นในการประกอบอาชีพ อาทิ ถนน แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การอุปโภคบริโภค ที่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชนโดยไม่ทำลายทรัพยากร

ธรรมชาติ รวมถึงการให้ความรู้ทางวิชาการและเทคโนโลยีที่เรียบง่าย เน้นการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ราษฎรสามารถนำไปปฏิบัติและเกิดประโยชน์สูงสุด

จากนั้นจึงแก้ไขปัญหาในเรื่องต่อๆ ไป ด้วยทรงตระหนักว่าเมื่อร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงจะสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเอง และเมื่อได้รับการส่งเสริมให้สามารถหารายได้เลี้ยงตนเองได้แล้ว จึงขยายไปสู่การพัฒนาสังคมและพัฒนาประเทศต่อไป

- การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องสร้างพื้นฐานคือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่ก่อน จึงค่อยสร้างเสริมความเจริญและเศรษฐกิจขั้นสูงโดยลำดับต่อไป ดังพระบรมราโชวาท เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗ ความตอนหนึ่งว่า

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน ใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้อง

ตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชน โดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในเวลานี้...”

- ในการดำเนินโครงการพัฒนา หลักสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานอยู่ตลอดเวลา คือ การทำสิ่งที่ง่ายไปหาสิ่งที่ยาก ทำสิ่งเล็กไปหาสิ่งใหญ่ อย่าก้าวกระโดด หรือในแนวทางอนุรักษ์นิยมสุดโต่ง เช่น ไม่เร่งรัดนำความเจริญเข้าไปสู่ชุมชนในภูมิภาคที่ยังมิได้ทันตั้งตัว แต่ให้มีการเตรียมความพร้อมเพื่อให้มีความสามารถในการรับมือกับสถานการณ์ ของโลกภายนอกได้ ซึ่ง ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ได้บรรยายเรื่อง “แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับแนวทางการใช้ชีวิตในอนาคต” เมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๔ ว่า สมัยนี้ต้องการรวมและก้าวไปสู่ความเป็นสากลอย่างรวดเร็ว จึงมีการกำหนดกติกาใหม่ๆ ขึ้นมา และออกแบบเครื่องมือไว้มากมาย โดยลืมหันมาดูพื้นฐานของสังคมไทย และความพร้อมของคน

สิ่งเหล่านี้ทรงมีพระราชกระแสนับสั่งมานานกว่า ๕๐ ปี ดังพระราชกระแสนับสั่งเกี่ยวกับโครงการพัฒนาพื้นที่หุบกะพง ความตอนหนึ่งว่า

“..ห้ามหน่วยราชการนำเครื่องจักรกลเข้าไปดำเนินการเร็วนัก เพราะว่าถ้าหากนำเครื่องจักรกลเข้าไปดำเนินการแล้วชาวบ้านจะทิ้งจอบทิ้งเสียมและจะใช้ไม่เป็น และเขาจะช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ในระยะยาว...”

และพระบรมราโชวาทพระราชทานในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ความตอนหนึ่งว่า

“...การสร้างความสำเร็จก้าวหน้านี้ ควรอย่างยิ่งที่จะค่อยสร้าง ค่อยเสริมทีละเล็กละน้อยตามลำดับ ให้เป็นการทำไป พิจารณาไปและปรับปรุงไป ไม่ทำด้วยอาการเร่งรีบ ตามความกระหายที่จะสร้างของใหม่ เพื่อความแปลกใหม่ เพราะความจริง สิ่งใหม่ใหม่ๆ นั้นไม่มี สิ่งใหม่ทั้งปวงย่อมสืบเนื่องมาจากสิ่งเก่า และต่อไปย่อมจะต้องเป็นสิ่งเก่า...”

- การดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริมุ่งสร้างรากฐานที่มั่นคงก่อน จากนั้นจึงดำเนินการเพื่อความเจริญก้าวหน้าในลำดับต่อไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นการพัฒนาที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนก่อน แล้วมีการพัฒนาต่อไปให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้นั้นคือ ทำให้ชุมชนหมู่บ้านมีความเข้มแข็งก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก

พระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะช่วยเหลือราษฎรตามความจำเป็นและเหมาะสมกับสถานการณ์ เพื่อให้ราษฎรเหล่านั้นจะสามารถพึ่งตนเองได้ และออกมาสู่สังคมภายนอกได้อย่างไม่ยากลำบาก ขณะเดียวกันจะต้องอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมความรู้เทคนิควิชาการสมัยใหม่พร้อมๆ กันไปด้วย ดังพระราชดำรัสในพิธีเปิดการประชุมการสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ ครั้งที่ ๕ ณ ห้องประชุมศาลาสันติธรรม เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๑๒ ความตอนหนึ่งว่า

“...การเข้าใจสถานการณ์และสภาพของผู้ที่เราจะช่วยเหลือนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุด การช่วยเหลือให้เขาได้รับสิ่งที่เขาควรจะได้รับตามความจำเป็นอย่างเหมาะสม จะเป็นการช่วยเหลือที่ได้ผลดีที่สุด เพราะฉะนั้น ในการช่วยเหลือแต่ละครั้งแต่ละกรณี

จำเป็นที่เราจะพิจารณาถึงความต้องการและความจำเป็นก่อน และต้องทำความเข้าใจกับผู้ที่เราจะช่วยให้เข้าใจได้ว่า เขาอยู่ในฐานะอย่างไร สมควรที่จะได้รับความช่วยเหลืออย่างไร เพียงใด อีกประการหนึ่ง ในการช่วยเหลือนั้น ควรยึดหลักสำคัญว่าเราจะช่วยเขาเพื่อให้เขาสามารถช่วยตนเองได้ต่อไป...”

- การทรงงานที่ดำเนินงานตามลำดับขั้นตอนนั้น ทรงคำนึงถึงทุกปัจจัยและเงื่อนไข ให้มีความพอดี สมดุล รอบคอบ และสอดคล้องกับลักษณะของภูมิสังคม มิใช่การดำเนินงานในลักษณะก้าวกระโดดดังพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะผู้บริหารงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ระดับผู้ว่าราชการจังหวัด ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน เมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๑๒ ความตอนหนึ่งว่า

“...ยกตัวอย่างในแผนตอนพื้นฐานนั้น มีตัวอย่างว่าจะต้องสร้างถนน สร้างชลประทานไว้สำหรับให้ประชาชนใช้ สำหรับให้เจ้าหน้าที่ได้เข้าไปปฏิบัติการได้ คือไปช่วยประชาชนในทางบุคคล หรือในทางที่จะพัฒนาให้บุคคล มีความรอบรู้ และอนามัยแข็งแรง ด้วยการให้การศึกษา และการรักษาอนามัย ขั้นที่สามถึงยอนั้น ก็คือการให้ประชาชนในท้องที่สามารถทำการเพาะปลูก หรือทำการงานและค้าขายได้ สามขั้นนี้อาจต้องกลับหัวกันบ้างก็ได้ เพราะว่าเหตุการณ์ต่างๆ ไม่เหมือนกัน แล้วแต่ท้องที่ แล้วแต่บุคคลที่เราจะไปช่วย จะยกตัวอย่างเช่นว่า การสร้างถนนนั้น อาจไม่ใช่เป็นวิธีการพื้นฐานที่ผู้ที่สนใจในเรื่องเร่งรัดพัฒนาที่จะแก้ไขปัญหาเหล่านี้ เคยไปบอกให้ผู้ว่าราชการจังหวัด ทั้งนายอำเภอ ทั้งตำรวจ ให้เจ้าหน้าที่ต่อต้านการใช้กฎหมายสนับสนุนผู้ที่จะไปเบียดเบียนประชาชน ด้วยการใช้อยุทธศาสตร์แท้ๆ หลักของเมตตา หลักของการปฏิบัติเพื่อส่วนรวมจริงๆ...”

ตัวอย่างพระราชกรณียกิจ

พระราชกรณียกิจที่แสดงถึงการคิดอย่างเป็นองค์รวมในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นมีมากมาย ขอยกตัวอย่างพอสังเขป ได้แก่ การพัฒนาแหล่งน้ำ การบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้แนวพระราชดำริองค์รวมในการจัดตั้งและดำเนินงาน ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเพื่อให้เป็นต้นแบบในการบริการรวมที่จุดเดียว โดยมีหน่วยงานราชการต่างๆ มาร่วมดำเนินการและให้บริการแก่ประชาชน ณ ที่แห่งเดียว

การทรงงานเพื่อพัฒนาประเทศนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทำตามลำดับขั้นตอนของความจำเป็นเร่งด่วน โดยพระราชกรณียกิจที่เห็นเด่นชัดว่าทรงให้ความสำคัญในลำดับแรกๆ คือ การพัฒนาด้านการแพทย์และสาธารณสุข ลำดับต่อมา คือการพัฒนาและอนุรักษ์ดินและน้ำ นอกจากนี้ ทรงให้ความสำคัญกับการสร้างและให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่จำเป็นของราษฎรก่อน

พระราชกรณียกิจแต่ละเรื่องดังกล่าว สรุปลงสาระสำคัญได้ ดังนี้

● การพัฒนาแหล่งน้ำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงความสำคัญของน้ำต่อความอยู่รอดของชีวิตทั้งมนุษย์ สัตว์ และพืช เนื่องจากน้ำเป็นองค์ประกอบของสิ่งมีชีวิตทั้งหมด ดังพระราชดำรัส ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๒๙ ความตอนหนึ่งว่า

“...หลักสำคัญว่าต้องมีน้ำบริโภค น้ำใช้น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราะว่าชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้า ไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบความเดือดร้อนของประชาชนส่วนใหญ่ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีขาดแคลนน้ำเพาะปลูก และไม่มีน้ำอุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอในฤดูแล้ง นอกจากนั้นหลายพื้นที่ยังเกิดภาวะน้ำท่วม ทำความเสียหายแก่พืชผลและทรัพย์สินอยู่เนืองๆ ในฤดูฝน รวมทั้งการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ทำให้น้ำตามแหล่งชุมชนในเมืองใหญ่ๆ เน่าเสียจนไม่อาจใช้ประโยชน์ได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมองการแก้ไขปัญหาในองค์รวมและพระราชทานพระราชดำริในการพัฒนาและบริหารจัดการน้ำ โดยมีวิธีดำเนินงานที่สำคัญ ดังนี้

๑) การพัฒนาแหล่งน้ำจะเป็นรูปแบบใด มีพระบรมราชวินิจฉัยวางโครงการด้วยแผนที่อย่างเชี่ยวชาญ โดยต้องเหมาะสมกับรายละเอียดของสภาพพื้นที่ และสภาพแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นเสมอ

๒) พิจารณาถึงความเหมาะสมในด้านเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น ทรงเน้นการช่วยเหลือชาวบ้านชาวไร่ในท้องถิ่นทุรกันดารและแอ่นคันเป็นลำดับแรก หลีกเลี่ยงการเข้าไปสร้างปัญหาความเดือดร้อนให้กับคนอีกกลุ่มหนึ่ง ไม่ว่าประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจเกี่ยวกับการลงทุนนั้นจะมีความเหมาะสมเพียงใด

ก็ตาม ด้วยเหตุนี้จึงมีพระราชดำริว่า การทำงานโครงการพัฒนาแหล่งน้ำทุกแห่ง ราษฎรในหมู่บ้านที่ได้รับประโยชน์ จะต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดิน โดยจัดการช่วยเหลือผู้ที่เสียประโยชน์ตามความเหมาะสม เพื่อทางราชการจะสามารถเข้าไปใช้ที่ดินทำการก่อสร้างได้ ซึ่งเป็นพระบรมราโชบายที่มุ่งหวังให้ราษฎรเข้ามามีส่วนร่วม และช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชนของตนเอง และมีความห่วงใยที่จะดูแลบำรุงรักษาสิ่งก่อสร้างนั้นต่อไปด้วย

โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยแก้ไขปัญหา หรือบรรเทาความเดือดร้อนเกี่ยวกับน้ำ จนสามารถสนองความต้องการของราษฎรได้อย่างครอบคลุมในทุกๆ ด้านอย่างเป็นองค์รวม โดยแบ่งเป็น ๕ ประเภท ดังนี้

๑) การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกและอุปโภคบริโภค ได้แก่ การทำฝนมเทียมหรือฝนหลวง โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำและฝายทดน้ำ งานขุดลอกหนองบึง และงานสระเก็บน้ำ

๒) ด้านการป้องกันและบรรเทาปัญหาอุทกภัย ได้แก่ การก่อสร้างคันกันน้ำและคลองผันน้ำ การปรับปรุงสภาพลำน้ำ การระบายน้ำออกจากพื้นที่ลุ่ม และโครงการแก้มลิง

๓) การแก้ไขปัญหาคุนภาพน้ำ ได้แก่ การแก้ไขปัญหาน้ำเค็ม รุกล้ำลำน้ำ ทำความเสียหายแก่พื้นที่เพาะปลูก การใช้คุณภาพน้ำดีช่วยบรรเทาน้ำเน่าเสียในลำคลองในพื้นที่เมือง และกรุงเทพมหานคร การบำบัดน้ำเน่าเสียด้วยผักตบชวาและโดยวิธีการเติมอากาศ และโครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ย จังหวัดเพชรบุรี

๔) โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร โดยการสร้างฝายต้นน้ำลำธาร หรือฝายชะลอความชุ่มชื้น (Check dam)

๕) โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำการดำเนินงานโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภค เป็นสำคัญ แต่มีหลายโครงการที่มีวัตถุประสงค์หลายๆ อย่างไปพร้อมกัน เพื่อให้มีการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด เช่น โครงการเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการเขื่อนขุนด่านปราการชล เป็นต้น ซึ่งโครงการพัฒนาเหล่านี้สามารถก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนที่มีสภาพแร้นแค้นให้อยู่ในฐานะ “พอมีพอกิน” จนถึงขั้น “มีกินมีใช้” และ “เหลือกินเหลือใช้” ในที่สุด ซึ่งส่งผลประโยชน์ต่อประเทศชาติเป็นส่วนรวมสรุปได้ดังนี้

(๑) ช่วยให้พื้นที่การเกษตรมีน้ำอุดมสมบูรณ์ สามารถทำการเพาะปลูกได้ตลอดทั้งปี โดยหลายพื้นที่สามารถทำการเพาะปลูกได้มากกว่า ๑ ครั้งต่อปี ช่วยให้ได้ผลผลิตมากขึ้นและราษฎรมีรายได้เพิ่มขึ้น

(๒) ช่วยบรรเทาอุทกภัยและปัญหาน้ำท่วมขังในพื้นที่เกษตรกรรมและในเขตชุมชนเมืองใหญ่ๆ เช่น พื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง กรุงเทพฯ และปริมณฑล อำเภอลำลูกเกด จังหวัดสงขลา ซึ่งช่วยลดความเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ

(๓) ช่วยให้ราษฎรมีน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคที่สะอาดอย่างเพียงพอตลอดปี ส่งผลให้ราษฎรมีสุขภาพพลานามัยดีขึ้น และยังสามารถใช้เป็นแหล่งน้ำสำหรับการเลี้ยงสัตว์ด้วย

(๔) อ่างเก็บน้ำขนาดต่างๆ ได้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำนานาชนิด และแหล่งประมงน้ำจืด ช่วยให้ราษฎรที่อยู่ใกล้เคียงมีปลาบริโภคในครัวเรือน และมีรายได้เสริมเพิ่มขึ้น

(๕) โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยการสร้างฝายกักเก็บน้ำบริเวณต้นน้ำลำธารเป็นขั้นๆ พร้อมระบบกระจายน้ำจากฝายต่างๆ ไปสู่พื้นที่ ๒ ฝั่งของลำธารทำให้พื้นที่ชุ่มชื้นและป่าเขียวชอุ่มตลอดปี มีลักษณะเป็นป่าเปียกสำหรับป้องกันไฟป่า โดยเป็นแนวกระจายไปทั่วบริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ช่วยให้ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศมีความอุดมสมบูรณ์

(๖) โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ เป็นการให้พลังงานทดแทนน้ำมัน เชื้อเพลิงที่มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศในปัจจุบันและอนาคต

(๗) การพัฒนาแหล่งน้ำหลายแห่งสามารถใช้สนับสนุนภาคอุตสาหกรรมในเขตลุ่มน้ำ ส่งผลให้เขตเศรษฐกิจในพื้นที่ขยายตัว และยังสามารถช่วยแก้ไขปัญหาคูณภาพน้ำอีกด้วย

(๘) เป็นแหล่งท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งนำไปสู่การสร้างงานและสร้างรายได้ให้กับราษฎรเพิ่มขึ้น

จึงกล่าวได้ว่า งานพัฒนาแหล่งน้ำนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินการทุกขั้นตอนที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของราษฎรอย่างเป็นองค์รวมที่เห็นเด่นชัดเรื่องหนึ่ง

- การบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ให้ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเรื่องน้ำทั้งประเทศทำงานร่วมกันแบบบูรณาการ เพื่อเตรียมวางแผนร่วมกันรับมือกับปัญหาน้ำที่จะขาดแคลนมากขึ้น โดยให้มุ่งเน้นการบริหารน้ำและบริหารแหล่งน้ำที่มีอยู่ให้มีการจัดการที่ร่วมมือกันแก้ไขอย่างจริงจัง โดยเฉพาะในปัจจุบันน้ำสำรองของประเทศมีอย่างจำกัด หากทุกหน่วยงานไม่มองภาพรวมว่าจะประหยัดน้ำกันอย่างไร ในอนาคตจะเกิดปัญหาหนักมากขึ้น ทั้งน้ำที่ใช้ในการผลิตกระแสไฟฟ้า และน้ำเพื่อการเกษตร

ต้องมองหาจุดที่จะใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยไม่เน้นด้านใดด้านหนึ่งมากเกินไป

เมื่อปี ๒๕๔๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชดำริให้หน่วยงานราชการและหน่วยงานต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศรายงานสรุปสถานการณ์น้ำในประเทศไทย ผ่านระบบเครือข่ายเพื่อการจัดการทรัพยากรน้ำแห่งประเทศไทย เพื่อสามารถบริหารจัดการน้ำร่วมกัน โดยระบบ

ดังกล่าวสามารถใช้งานได้จริงในปี ๒๕๔๕ นอกจากนี้ สืบเนื่องจากการเกิดปัญหาน้ำแล้งมากในปี ๒๕๓๗ ต่อเนื่องจนถึงปี ๒๕๓๘ และเกิดน้ำท่วมใหญ่ในหลายพื้นที่ของประเทศไทยในปี ๒๕๓๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงมีพระราชดำริให้จัดตั้งหน่วยงานสำหรับดูแลเรื่องการบริหารจัดการน้ำโดยเฉพาะ อันเป็นที่มาของการจัดตั้ง “สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร” ขึ้นเมื่อปี ๒๕๔๘ ดูแลและประสานระบบเครือข่ายเพื่อการจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศไทยในภาพรวม

หลังจากนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ประธานกรรมการสถาบันฯ และผู้อำนวยการสถาบันฯ เข้าเฝ้าฯ กราบบังคมทูลถวายรายงานเกี่ยวกับสถานการณ์น้ำในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในปัจจุบันได้ขยายผลการดำเนินงานเพิ่มเติมโดยการพัฒนาระบบคลังข้อมูลสภาพอากาศประเทศไทย เพื่อให้ได้ข้อมูลสภาพอากาศในแต่ละพื้นที่ของประเทศ เนื่องจากเป็นข้อมูลที่จำเป็นในการนำมาใช้ประกอบการตัดสินใจในการบริหารจัดการ รวมถึงการติดตั้งสถานีโทรมาตร ตรวจวัดสภาพอากาศ ปริมาณน้ำฝน และวัดระดับน้ำเสริมระบบโทรมาตรเดิม บริเวณเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก เขื่อนสิริกิติ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ เขื่อนแควน้อยบำรุงแดน จังหวัดพิษณุโลก และเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จังหวัดลพบุรี รวมทั้งพัฒนาระบบรายงานสนับสนุนการปฏิบัติการฝนหลวง พระราชทานใน ๔ เขื่อนดังกล่าว และต่อเชื่อมข้อมูลในระบบโทรมาตรเดิม ในพื้นที่เขื่อนอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น

● การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาประเทศและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่จะต้องดำเนินไปพร้อมๆ กันอย่างเป็นองค์รวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการรักษาระบบนิเวศให้เกิดความสมดุล เพื่อให้ “คน” และ “ธรรมชาติ” อยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพาอาศัยและเอื้อประโยชน์ต่อกันตลอดไป

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการพัฒนาประเทศ ในระยะเวลาที่ผ่านมาได้เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ทำให้เศรษฐกิจขยายตัวในอัตราที่สูงอย่างรวดเร็ว โครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศไทยได้เปลี่ยนไปสู่การผลิตที่มุ่งสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการเป็นหลัก มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติกันอย่างฟุ่มเฟือย โดยไม่มีการฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลายให้กลับคืนสู่สภาพเดิม จนในที่สุดได้ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

พระองค์จึงได้พระราชทานแนวทางแก้ไขในการพัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีผล โดยตรงต่อการพัฒนาการเกษตร และทรงมุ่งให้มีการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน **ควบคู่กับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม เพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศในระยะยาว** โดยทรงสนพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่งต่อการทำนุบำรุงปรับปรุงสภาพของทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ทั้งป่าไม้ ที่ดิน แหล่งน้ำ การประมง ให้อยู่ในสภาพที่มีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตอย่างมากที่สุด

ดังนั้น จึงได้มีการดำเนินโครงการต่างๆ มากมาย อาทิ โครงการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำลำธาร โครงการป่ารกน้ำ โครงการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสัตว์ป่า โครงการพัฒนาที่ดินเสื่อมโทรม โครงการพัฒนา และรณรงค์การใช้หญ้าแฝก โครงการบำบัดน้ำเสียทั้งในกรุงเทพฯ และในเมืองหลักโดยใช้วิธีการต่างๆ และโครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ทุกโครงการดังกล่าวมีพระราโชบายสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จ นั่นคือ **การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพิทักษ์รักษาและได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ** เหล่านี้**อย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน** รวมทั้งส่งเสริมให้ราษฎรรู้จักการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ จำกัดอย่างประหยัด เกิดประโยชน์สูงสุด และถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อประโยชน์ในระยะยาว ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

● โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการนี้เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาหรือการบริหารจัดการเชิงบูรณาการ โดยยึดสภาพพื้นที่และปัญหาของพื้นที่เป็นหลักในการวางแผนทางแก้ไขปัญหา การกำหนดวัตถุประสงค์และภารกิจร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาอย่างครอบคลุมในทุกๆ ด้านให้กับพื้นที่ โดยไม่คำนึงถึงเส้นแบ่งเขตการปกครอง

พื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังที่ได้รับพระราชทานพระราชดำริให้ดำเนินการแก้ไขปัญหามีพื้นที่รวมประมาณ ๑.๙ ล้านไร่ ครอบคลุมพื้นที่ ๓ จังหวัด ได้แก่ นครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง จึงมีสภาพปัญหาศักยภาพ และความต้องการในแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกัน การดำเนินงานต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนในการกำหนดปัญหาและร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญห

ในอดีต พื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังมีปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำสวนยางพารา ทำให้ดินถูกกัดเซาะและไหลลงแม่น้ำปากพนังและลำน้ำสาขา ทำให้น้ำธรรมชาติมีปริมาณลดลงเรื่อยๆ จนถึงจุดวิกฤตที่ทำให้สภาพน้ำจืด ในลุ่มน้ำที่เคยมีปีละ ๙ เดือน เหลือเพียงปีละ ๓ เดือน ทั้งยังเกิดปัญหาอุทกภัย การไหลบ่าของน้ำเค็ม และสภาพดินเปรี้ยวส่งผลกระทบต่อเกษตรกรอย่างรุนแรง

การแก้ไขปัญหที่ดำเนินการมาตั้งแต่ปี ๒๕๓๘ – ๒๕๔๘ ปรากฏผลที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ การป้องกันน้ำเค็มจากทะเลที่จะไหลเข้าไปในแม่น้ำปากพนังและลำน้ำสาขาได้อย่างสมบูรณ์ ช่วยให้มีน้ำจืดไว้ใช้ตลอดทั้งปี และสามารถลดพื้นที่น้ำท่วมและย่นระยะเวลาในการระบายน้ำออกจากพื้นที่เกิดอุทกภัยในอำเภopakพนัง เขียวใหญ่ และหัวไทร รวมทั้งมีแหล่งน้ำดิบสำหรับผลิตน้ำประปา จนสามารถส่งน้ำเพื่อผลิตน้ำประปาในเขตอำเภอบางจาก เขียวใหญ่ ปากพนัง บ่อลือ ชะอวด และหัวไทร

นอกจากนี้ การควบคุมระดับน้ำในพรุช่วยลดปัญหาการเกิดดินเปรี้ยว น้ำเปรี้ยว และไฟไหม้ป่าพรุได้ การแบ่งเขตน้ำจืดและน้ำเค็มยังช่วยขจัดปัญหาความขัดแย้งระหว่างเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำกับเกษตรกรที่ใช้น้ำจืดทำการเกษตร และช่วยลดความเสียหายแก่พื้นที่นาข้าว สามารถขยายพื้นที่ปลูกข้าวนาปรังได้ผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้น ตลอดจนส่งเสริมให้ราษฎรเปลี่ยนอาชีพทำนาทำเกษตรผสมผสานมีรายได้เพิ่มมากขึ้น

● พระราชกรณียกิจด้านการแพทย์และสาธารณสุข

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความสำคัญในการแพทย์และสาธารณสุขเป็นลำดับต้นๆ ของพระราชกรณียกิจทั้งปวง เนื่องจากสมเด็จพระบรมราชชนกและสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงสำเร็จการศึกษาทางด้านสาธารณสุข ทรงตระหนักว่าสุขภาพอนามัยของประชาชนเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาประกอบกับในช่วงเวลา ๒๐ ปีแรกที่ทรงขึ้นครองสิริราชสมบัตินั้น การแพทย์และสาธารณสุขของไทยยังไม่เจริญ มีโรคระบาดเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง การคมนาคมยังไม่สะดวก ราษฎรที่อยู่ในท้องถิ่นที่ห่างไกลและทุรกันดารจึงเดินทางไปสถานพยาบาลลำบาก และส่วนมากยังอาศัยน้ำจากแม่น้ำลำคลองในการดำรงชีวิต เมื่อมีโรคระบาดจึงติดต่อและระบาดได้ง่าย ด้วยทรงตระหนักว่า ร่างกายที่แข็งแรงและจิตใจที่แจ่มใสเบิกบาน เป็นหัวใจของการทำให้ชีวิตมีความสุข ดังพระราชดำรัสพระราชทานในพิธีพระราชทานรางวัลมหิดล ประจำปี ๒๕๓๙ เมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๔๐ ความตอนหนึ่งว่า

“...การแพทย์และการสาธารณสุขเป็นพื้นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งของการพัฒนาประเทศ ไม่มีประเทศใดในโลกจะเจริญก้าวหน้าได้อย่างสมบูรณ์แบบ หากประชากรในประเทศนั้นๆ ยังมีสุขภาพพลานามัยไม่ดีพอ...”

การทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อช่วยเหลือราษฎรในช่วงต้นจึงเน้นที่การแพทย์และสาธารณสุข ทรงตั้งกองทุนและก่อตั้งมูลนิธิต่างๆ มากมาย อาทิ มูลนิธิพล มูลนิธิโอสถเกราะ

ทุนปราบอหิวาตกโรค ทุนวิจัยประสาท มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ และมูลนิธิราชวิทยาลัยเจ้าฟ้ามหิดล ในพระบรมราชูปถัมภ์รวมทั้งพระราชทานพระราชทรัพย์สร้างตึกผู้ป่วย อาทิ ตึกมหิดลวงศานุสรณ์ ทรงประกาศเชิญชวนประชาชนทางสถานีวิทยุ อ.ส. พระราชวังดุสิต ร่วมบริจาคและช่วยเหลือผู้ป่วยและครอบครัว เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมพระราชทานกำลังใจแก่ผู้ป่วย

แพทย์ และพยาบาล พระราชทานเรือเวชพาหน์ เพื่อรักษาพยาบาลผู้ป่วยที่อยู่ริมแม่น้ำตลอดจนมีพระราชดำริให้พัฒนาหุ่นยนต์คุณหมอพระราชทาน เพื่อช่วยประชาสัมพันธ์งานกาชาด และตอบปัญหาสุขภาพจิต

นอกจากนี้ ยังมีแพทย์พระราชทาน ซึ่งออกหน่วยรักษาผู้ป่วยในช่วงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรตามภูมิภาคต่างๆ อีกทั้งยังทรงให้อบรมหมอหมู่บ้าน ให้แก่ราษฎรที่มีความสนใจได้มีความรู้ในการปฐมพยาบาล การจ่ายยาสามัญ และการให้ความรู้เกี่ยวกับการติดต่อราชการและสถานพยาบาล และพระราชดำริเกี่ยวกับเส้นทางเกลือ คือสืบทอดทางผลิตเกลือเพื่อเติมสารไอโอดีนก่อนส่งจำหน่าย เพื่อบรรเทาปัญหาประชากรเป็นโรคขาดสารไอโอดีนในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น

พระราชกรณียกิจอเนกประการดังกล่าวนี้ ได้ช่วยให้ประเทศไทยผ่านพ้นโรคระบาดและโรคภัยไข้เจ็บนานัปการ รวมทั้งเป็นตัวอย่างของประเทศที่ประสบปัญหาเดียวกันในเวลาต่อมา

- **การพัฒนาและอนุรักษ์ดิน**

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มงานพัฒนาประเทศ งานจัดและพัฒนาที่ดินเป็นงานแรกๆ ที่พระองค์ทรงให้ความสำคัญด้วยทรงเห็นว่าที่ดินเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญมากเช่นเดียวกับเรื่องน้ำ จึงได้ทรงเริ่มโครงการพัฒนาที่ดินหุบกะพง เมื่อปี ๒๕๑๑ โดยให้เกษตรกรจำนวน ๑๒๐ ครอบครัวเข้าไปทำกินในพื้นที่ ๑๐,๐๐๐ ไร่ และมีส่วนราชการต่างๆ เข้าไปช่วยเหลือราษฎรบุกเบิกที่ทำกิน อันเป็นการแก้ไขปัญหาการไม่มีที่ดินทำกินของเกษตรกร

พระองค์ทรงเลือกพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ทั้งร้าง ว้างเปล่า นำมาจัดสรรให้แก่ราษฎรโดยให้สิทธิทำกินชั่วคราวหลาน แต่ไม่ให้กรรมสิทธิ์ในการถือครอง งานจัดพื้นที่ทำกินนี้ครอบคลุมถึงกลุ่มชาวไทยภูเขา เพื่อหยุดยั้งลักษณะการเพาะปลูกดำรงชีพที่เป็นเหตุให้เกิดการทำลายป่าไม้ไปเป็นจำนวนมากด้วยทรงมีหลักการในการจัดพื้นที่ว่าต้องวางแผนการจัดให้ดีเสียตั้งแต่ต้น โดยใช้แผนที่และภาพถ่าย

ทางอากาศช่วยด้วย ไม่ควรทำแผนผังที่ทำกินเป็นลักษณะตารางสี่เหลี่ยมเสมอไปโดยไม่คำนึงถึงสภาพภูมิประเทศ แต่ควรจัดสรรที่ทำกินตามแนวทางพื้นที่รับน้ำจากโครงการชลประทาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ประธานกรรมการสมาคมธนาคารไทย และคณะผู้แทนธนาคารต่างๆ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๑๔ ความตอนหนึ่งว่า

“...ในขณะที่ข้อที่สำคัญสำหรับประชาชน คือจะต้องมีที่ทำมาหากิน และโดยเฉพาะสำหรับผู้ที่เป็นกสิกร จำเป็นที่จะให้เขามีที่ดินของตนเอง ต้องสามารถที่จะผลิตผลผลิตหาเลี้ยงชีพตนเองให้ได้ดี และต้องรักที่ทำกิน...”

หลังจากการจัดพื้นที่ทำกินในระยะแรกแล้ว พระองค์ทรงขยายขอบเขตงานพัฒนาที่ดินด้านอื่นๆ ออกไป โดยเริ่มงานทางด้านวิชาการมากขึ้น เช่น การวิเคราะห์และการวางแผนการใช้ที่ดิน เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเต็มขีดความสามารถ และให้เหมาะสมกับลักษณะสภาพดิน ทรงแนะนำให้เกษตรกรทดลองใช้วิธีการต่างๆ เพื่อบำรุงรักษาดิน ซึ่งวิธีการส่วนใหญ่เป็นวิธีการตามธรรมชาติที่พยายามสร้างความสมดุลของสภาพแวดล้อมให้เกิดขึ้น เช่น ให้มีการปลูกไม้ใช้สอยรวมกับการปลูกพืชไร่ ซึ่งจะช่วยให้พืชไร่อาศัยร่มเงาของไม้ใช้สอย และได้รับความชุ่มชื้นจากดินมากกว่าที่จะปลุกกลางแจ้ง เป็นต้น

ในระยะต่อมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยงานพัฒนาที่ดินที่มีสภาพธรรมชาติและปัญหาที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละภูมิภาค จึงมีพระราชดำริเกี่ยวกับงานแก้ไขปัญหาดินที่เน้นเฉพาะเรื่องมากขึ้น เช่น งานทดลองวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาดินเค็ม ดินเปรี้ยว ในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัญหาดินพรุในภาคใต้และที่ดินชายทะเล รวมทั้งงานเกี่ยวกับการแก้ไขปรับปรุงและบำรุงรักษาดินที่เสื่อมโทรมพังทลายจากการชะล้างที่เกิดขึ้นโดยทั่วไปอีกด้วย โครงการต่างๆ ในระยะหลังจึงเป็นการรวบรวมความรู้ทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติ และนำเอาการพัฒนาหลากหลายสาขามาใช้ร่วมกัน ดังจะเห็นได้จากแนวคิดและตัวอย่างงานพัฒนาที่ดินในศูนย์ศึกษาการพัฒนาหลายแห่ง

สำหรับที่ดินป่าสงวนที่เสื่อมโทรมและราษฎรได้เข้าไปทำกินอยู่แล้วนั้น ทรงเห็นว่ารัฐน่าจะดำเนินการตามความเหมาะสมของสภาพพื้นที่นั้นๆ เพื่อให้กรรมสิทธิ์แก่ราษฎรได้ทำกินอย่างถูกกฎหมาย แต่มิได้เป็นการออกโฉนดที่จะสามารถนำไปซื้อขายได้ เพียงแต่ให้ออกใบสัญญารับรองสิทธิ

ทำกิน (สทก.) แบบมรดกตกทอดแก่ทายาทให้สามารถทำกินได้ตลอดไป และด้วยวิธีการนี้ได้ช่วยให้ราษฎรมีกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของตนเองและครอบครัว โดยไม่อาจนำที่ดินนั้นไปขาย และไม่ไปบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนอื่นๆ อีกต่อไป

- การสร้างและให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่จำเป็นก่อน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๒๓ เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศว่า**ต้องวินิจฉัย พิจารณาให้รอบคอบว่าอะไรควรทำเร่งด่วน อะไรควรทำได้ก่อน และอะไรที่ยังไม่ควรทำ** ทรงยกตัวอย่างการเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรหมู่บ้านหนึ่งที่จังหวัดสุโขทัย มีราษฎรเข้ามากราบบังคมทูลขอให้พัฒนาถนนลูกรังซึ่งสัญจรไปมามีฝุ่นมากให้เป็นถนนลาดยาง ซึ่งพระองค์ทรงมองว่าการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเป็นเรื่องที่จำเป็น แต่ถนนลูกรังก็ยังใช้ได้พอสมควร มีสิ่งที่เร่งด่วนกว่าคือแหล่งน้ำ เพื่อเก็บกักน้ำไว้เพาะปลูกและไว้ใช้อุปโภคบริโภคได้ตลอดปี ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น ๒ - ๓ เท่า แล้วการพัฒนาถนนก็คงเป็นเรื่องที่ทำได้ง่ายในลำดับถัดไป

“...ก็เลยถามเขาว่า พวกเราชอบกินอะไร ชอบกินข้าวหรือชอบกินฝุ่น เขาก็บอกว่า ชอบกินข้าวถ้าชอบกินข้าวก็สมควรที่จะพัฒนาให้มีข้าวมากขึ้น ให้มีรายได้ เมื่อกินข้าวได้แล้ว และมีรายได้มากขึ้น การลาดยางพัฒนาถนนนั้นเป็นเรื่องเล็ก ง่ายมาก เขาก็พอเข้าใจ...”

และเมื่อเดือนกันยายน ๒๕๑๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ เยี่ยมวัดสมัยสุวรรณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เจ้าอาวาสได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานอุโบสถ ซึ่งเดิมมีโบสถ์อยู่แล้วแต่เป็นเพียงหลังคา

สังกะสี เสาไม่มีฝา ใครๆ อาจจะนึกว่าคงจะทรงพระราชศรัทธาพระราชทานโบสถ์ใหม่ทั้งหลัง สร้างอย่างวิจิตรตามแบบของกรมศิลปากร แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ ทรงพระกรุณาพระราชทานไม้และสังกะสี กับตะปูแหวัด มีพระราชกระแสรับสั่งกับเจ้าอาวาสให้ใช้วัสดุก่อสร้างที่พระราชทานนั้นต่อเติมตัวโบสถ์ที่มีอยู่ก่อนแล้ว ให้พอที่จะใช้เป็นที่พักบิณฑบาตของพระภิกษุสงฆ์ไปก่อน

แสดงให้เห็นชัดในพระบรมราโชบายที่จะให้พัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่โปรดที่จะให้เกิดโบสถ์หลังงามแล่งดงามขึ้น ท่ามกลางกระท่อมซอมซ่อของประชาชนผู้ยากไร้และขัดสน

- ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความสำคัญของการมี “ต้นแบบของความสำเร็จ” หรือตัวอย่างของการพัฒนาในแต่ละพื้นที่ และเป็นแนวทางที่ราษฎรสามารถทำตามตัวอย่างได้โดยง่าย จึงมีพระราชดำริจัดตั้ง “ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ขึ้น ดังพระราชดำรัสเมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๒๖ ความตอนหนึ่งว่า

“...เป็นการสาธิตการพัฒนาเบ็ดเสร็จ หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่าง ทุกด้านของชีวิตประชาชนที่จะหาเลี้ยงชีพในท้องที่จะทำอย่างไร และได้เห็นวิทยาการแผนใหม่จะสามารถที่จะหาตัววิธีการจะทำมาหากินให้มีประสิทธิภาพ... ด้านหนึ่งก็เป็นจุดประสงค์ของศูนย์การศึกษา ก็เป็นสถานที่สำหรับค้นคว้า วิจัยในท้องที่ เพราะว่าแต่ละท้องที่ สภาพฝนฟ้าอากาศและประชาชนในท้องที่ต่างๆ กัน ก็มีลักษณะแตกต่างกันมากเหมือนกัน...

กรม กองต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันทุกด้านได้สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นปรองดองกัน ประสานงานกัน ตามธรรมดาแต่ละฝ่ายต้องมีศูนย์ที่รวบรวมกำลังทั้งหมดของเจ้าหน้าที่ทุกกรม กอง ทั้งในด้านเกษตรหรือในด้านสังคม ทั้งในด้านงานการส่งเสริมการศึกษามายู่ด้วยกัน ก็หมายความว่า ประชาชนซึ่งจะต้อง

ใช้วิชาการทั้งหลายก็สามารถที่จะมาดู ส่วนเจ้าหน้าที่จะให้ความอนุเคราะห์แก่ประชาชนก็มาอยู่ร่วมกันในที่เดียวกัน เหมือนกัน ซึ่งเป็นสองด้าน ก็หมายถึงว่าที่สำคัญปลายทางคือประชาชนจะได้รับประโยชน์ และต้นทุนของผู้เป็นเจ้าหน้าที่จะให้ประโยชน์...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสถึงวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ความตอนหนึ่งว่า

“...วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ก็คือ การพัฒนาที่ทำกินของราษฎรให้มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น โดยการพัฒนาที่ดิน พัฒนาแหล่งน้ำ ตลอดจนฟื้นฟูป่า และใช้หลักวิชาการเกษตรในการวางแผนการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ โดยใช้เงินจากการบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาเป็นทุนในการพัฒนา ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ จะเป็นฟาร์มตัวอย่างที่เกษตรกรทั่วไปและเจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาสามารถมาเยี่ยมชม การสาธิตเกี่ยวกับการเกษตรกรรม เพื่อเป็นการศึกษาหาความรู้ นอกจากนั้นยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการพัฒนาพื้นที่รอบๆ บริเวณโครงการให้มีความเจริญ เมื่อราษฎรเริ่มมีสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น ก็อาจพิจารณาจัดตั้งโรงสีข้าวสำหรับหมู่บ้านแต่ละกลุ่มตลอดจนจัดตั้งธนาคารข้าวของแต่ละหมู่บ้าน เพื่อฝึกให้รู้จักพึ่งตนเองได้ในที่สุด...”

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นศูนย์รวมของการศึกษาค้นคว้าทดลอง และปฏิบัติการพัฒนาในแขนงต่างๆ โดยยึดข้อเท็จจริงและปัญหาในแต่ละภูมิภาคที่แตกต่างกันเป็นหลัก โดยมีแนวทางและวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน ดังนี้

เป็นสถานที่ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย เพื่อแสวงหาแนวทางการพัฒนา วิธีการแก้ปัญหา ตลอดจนเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และการประกอบอาชีพของราษฎรที่อยู่

ในพื้นที่นั้น รวมทั้งขยายผลจากความรู้ หรือการทดลอง และการวิจัยให้กระจายไปสู่ประชาชนอย่างกว้างขวางด้วยเทคนิควิธีการอย่างง่าย โดยผ่านการสาธิตและการอบรมในรูปแบบต่างๆ ในขณะเดียวกัน ก็มีการศึกษาทดลองที่ไม่ประสบผลสำเร็จ แต่มีคุณประโยชน์ในฐานะเป็นตัวอย่างที่ไม่ควรดำเนินการตาม นอกจากนี้ ยังมีส่วนของการสาธิตเทียบเคียง ระหว่างพื้นที่ก่อนและหลังการพัฒนา และการปรับปรุงดัดแปลงด้วย

เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนสื่อสารระหว่างนักวิชาการ นักปฏิบัติ และประชาชน โดยให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ เป็นแหล่งผสมผสานวิชาการและการปฏิบัติ โดยเป็นแหล่งความรู้ของราษฎร แหล่งศึกษาทดลองของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และแหล่งแลกเปลี่ยนถ่ายทอดประสบการณ์และแนวทางแก้ไขปัญหาระหว่างคน ๓ กลุ่ม คือ นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ และราษฎร

เป็นการพัฒนาแบบผสมผสาน ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ เป็นตัวอย่างที่ดีของแนวความคิดแบบสหวิทยาการ โดยแต่ละแห่ง จะเป็นแบบจำลองของพื้นที่และรูปแบบการพัฒนาที่ควรจะเป็น เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในพื้นที่นั้นๆ อันจะเป็นตัวอย่างว่า ในพื้นที่และรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ลักษณะหนึ่งๆ นั้น จะสามารถใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ ได้โดยวิธีใดบ้าง โดยใช้ความรู้ทุกสาขาให้เป็นประโยชน์เกื้อหนุนกันมากที่สุด มิใช่การพัฒนาเฉพาะทางใดทางหนึ่ง และระบบของศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ จะเป็นการผสมผสานไม่เพียงเฉพาะเรื่องความรู้เท่านั้น แต่ต้องมีการผสมผสานการดำเนินงาน และการบริหารที่เป็นระบบด้วย

เน้นการประสานงานระหว่างส่วนราชการ แนวทางการดำเนินงานของศูนย์ศึกษา การพัฒนาฯ ทุกแห่งเน้นการประสานงาน แผน และการจัดการระหว่างกรม กอง และส่วนราชการต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาระบบราชการ

เป็นศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ (One Stop Service) กล่าวคือ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ มีการศึกษา ทดลอง และสาธิต ให้เห็นถึงความสำเร็จของการดำเนินงานพร้อมๆ กันในทุกด้าน ทั้งด้านการเกษตร ปศุสัตว์ ประมง ตลอดจนการพัฒนาทางด้านสังคม และงานศิลปาชีพ ในลักษณะของ “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต” เมื่อผู้สนใจเข้าไปศึกษาดูงานโดยจะมีให้ดูได้ทุกเรื่องในบริเวณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ทั้งหมด ผู้สนใจหรือเกษตรกรจะได้รับความรู้รอบด้าน อีกทั้งมีความสะดวก รวดเร็ว ซึ่งนำไปสู่การได้รับประโยชน์สูงสุด

เมื่อผลการศึกษาของแต่ละศูนย์ประสบผลสำเร็จ จะทำการขยายผลไปยังหมู่บ้านที่ตั้งอยู่รอบๆ ศูนย์ฯ เรียกว่า “หมู่บ้านรอบศูนย์ฯ” ซึ่งเป็นหมู่บ้านเป้าหมายอันดับแรกโดยให้เกษตรกรเข้ามารับการอบรม หรือจัดส่งเจ้าหน้าที่ออกไปให้คำแนะนำ เมื่อส่งเสริมให้กับหมู่บ้านรอบศูนย์ฯจนได้ผลในระดับหนึ่งแล้ว หมู่บ้านเหล่านี้จะทำหน้าที่เป็นหมู่บ้านตัวอย่างให้เกษตรกรพื้นที่อื่นๆ ที่ห่างออกไปได้เข้ามาศึกษาและดูงานได้ เพื่อสามารถขยายขอบเขตกว้างขวางออกไปเรื่อยๆ

นอกจากนี้ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ยังได้ขยายผลการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพแล้วไปสู่พื้นที่แห่งอื่นในลักษณะของ “ศูนย์สาขา” เพื่อทำการศึกษาเป็นการเฉพาะเรื่องในพื้นที่นั้นๆ แล้วนำผลการศึกษาไปส่งเสริมให้เกษตรกรนำไปใช้ในการประกอบอาชีพให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

ปัจจุบันศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ มีอยู่ ๖ แห่ง กระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ แต่ละศูนย์จะมีสภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นตัวแทนของแต่ละภูมิภาคนั้นๆ ซึ่งมีสภาพปัญหาที่แตกต่างกัน โดยทำการศึกษา วิจัย และหาแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับพื้นที่นั้นๆ เพื่อพัฒนาให้มีสภาพสมบูรณ์สามารถทำการเกษตรได้ ดังนี้

๑) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๒๒ ที่อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เนื่องจากสภาพพื้นที่เสื่อมโทรมไม่สามารถทำการเกษตรได้เนื้อดินเป็นทราย มีการชะล้างพังทลายของดินสูงขาดความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากการบุกเบิกป่าที่สมบูรณ์เพื่อปลูกอ้อยมันสำปะหลัง ยุคาลิปต์ติดต่อกันเป็นเวลานานโดยไม่มีการปรับปรุงบำรุงดินทำให้ดินแปรสภาพเป็นทราย ผลผลิตพืชที่ได้รับต่ำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ เพื่อพัฒนาให้เป็นศูนย์ตัวอย่างด้านเกษตรกรรมที่สมบูรณ์แบบ มีการค้นคว้า ทดลอง และสาธิตการพัฒนาที่ทำกินของราษฎรให้มีความอุดมสมบูรณ์ โดยการพัฒนาที่ดินและแหล่งน้ำ พื้นฟูสภาพป่า วางแผนการเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ และส่งเสริมศิลปาชีพหัตถกรรมพื้นบ้าน และอุตสาหกรรมในครัวเรือน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนพระราชทานไว้ที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนฯ เพื่อให้มีการศึกษาการสืบทอดแบบสหกรณ์ และให้บริการช่วยเหลือเกษตรกรในหมู่บ้านรอบศูนย์ฯ และบริเวณใกล้เคียงอีกด้วย โดยมีกรมพัฒนาที่ดินเป็นหน่วยงานหลักในการประสานการดำเนินงานในพื้นที่

ผลสำเร็จของศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้ขยายผลไปสู่พื้นที่ตำบลเขาหินซ้อน ตำบลเกาะขนุน และตำบลบ้านซ่อง อำเภอพนมสารคาม และตำบลเสม็ดเหนือ อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งประกอบด้วยหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนฯ รวม ๑๙ หมู่บ้าน เนื้อที่ ๑๔๐,๗๘๙ ไร่ โดยได้ดำเนินการฝึกอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกร สนับสนุน และช่วยเหลือดูแลให้มีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร จนมีความเข้มแข็งและมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น นอกจากนี้ ประชาชนชาวบ้านและผู้ทีประสบความสำเร็จในการนำความรู้ที่เข้ามาฝึกอบรมในศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนฯ ไปประกอบอาชีพ ยังได้ใช้บ้านของตัวเองเป็นศูนย์เรียนรู้ตัวอย่างความสำเร็จตามแนวพระราชดำริ แก่คณะผู้สนใจที่เข้าเยี่ยมชมศึกษาดูงาน

๒) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๖ มกราคม ๒๕๒๕ ที่อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส สภาพพื้นที่เดิมเป็น **“ดินพรุ”** ซึ่งเป็นดินเปรี้ยวและคุณภาพต่ำ ศูนย์ฯ แห่งนี้จึงทำหน้าที่ศึกษาวิจัยดินพรุและพัฒนาดินอินทรีย์ ให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางด้านเกษตรกรรมได้มากที่สุด ตามแนวพระราชดำริ **“โครงการแกล้งดิน”** พร้อมทั้งส่งเสริมพัฒนาอาชีพในสาขาต่างๆ ทั้งการเกษตร เลี้ยงสัตว์ และการเกษตรอุตสาหกรรมที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ตลอดจนส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และรักษาระบบนิเวศวิทยาให้คงความสมบูรณ์ เพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริให้ศูนย์ฯ แห่งนี้ทดลองทำไบโอดีเซล นำน้ำมันปาล์มบริสุทธิ์มาใช้กับเครื่องจักรกลทางการเกษตร ต่อมาสำนักวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ ร่วมกับศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ นำผลปาล์มน้ำมัน และน้ำมันพืชที่ใช้แล้ว มาผลิตน้ำมันไบโอดีเซลเป็นพลังงานทดแทนน้ำมันเชื้อเพลิง โดยมีกรมพัฒนาที่ดินเป็นหน่วยงานหลัก ในการประสานการดำเนินงานในพื้นที่

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ได้ถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีในการแล่งดินให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ต่างๆ ที่ประสบปัญหาดินเปรี้ยวจัด จนสามารถปลูกพืชตามหลักเกษตรทฤษฎีใหม่ได้ นอกจากนี้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ยังได้รับผิดชอบศูนย์เรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ จำนวน ๒๑ จุด เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้โดยปราชญ์ชาวบ้านของโครงการ

๓) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าว
คุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๒๔
ที่อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี ในอดีต
ที่ผ่านมามีประชาชนได้รับความเดือดร้อน
ในการทำมาหากิน เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้และ
ทะเลชายฝั่งใกล้เคียงอันเป็นแหล่งทรัพยากร
ธรรมชาติเสื่อมโทรมอย่างรุนแรง พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ให้สำรวจข้อเท็จจริง ซึ่งทรงพบว่า สภาพป่าชายเลนรอบชายฝั่งอ่าวคุ้งกระเบน ซึ่งเป็นเขตป่าสงวนนั้น
พื้นที่บางส่วนมีสภาพป่าเสื่อมโทรมลง และราษฎรได้บุกรุกเข้าไปจับจองและประกอบอาชีพอยู่
จำนวนหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ
ขึ้น เพื่อศึกษาค้นคว้าปรับปรุงสภาพแวดล้อมด้านประมงชายฝั่ง เพื่อให้เกษตรกรสามารถเพิ่มผลผลิต
เพื่อการพึ่งตนเองในระยะยาว

ศูนย์ฯ แห่งนี้ดำเนินงานในลักษณะ “สหวิทยาการ” โดยความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน
เพื่อสร้างรายได้และใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์หลายกิจกรรมครอบคลุมถึงการดูแลรักษาสภาพป่า
โดยการส่งเสริมการปลูกพืช เลี้ยงปลา หอย กุ้งระบบปิด ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม รวมถึงนำเงินจากการ
เลี้ยงกุ้งมาใช้ประโยชน์ด้านเกษตรกรรมต่อ โดยมีการดำเนินงานในกิจกรรมที่สำคัญ อาทิ การส่งเสริม
และพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่รอยต่อป่าชายเลนและเชิงเขา การอนุรักษ์ป่าชายเลนที่สมบูรณ์
รอบอ่าวคุ้งกระเบน การส่งเสริมและพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง โดยมีกรมประมงเป็นหน่วยงาน
หลักในการประสานการดำเนินงานในพื้นที่

ผลสำเร็จของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ ทำให้สามารถพัฒนาและฟื้นฟู
ทรัพยากรชายฝั่งให้คงความอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายของนกเพิ่มขึ้น หล้าทะเลมีแนวโน้ม
เพิ่มขึ้น ความหนาแน่นของสัตว์น้ำกลุ่มหอยเพิ่มขึ้น ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้เพิ่มขึ้น ปลาพะยูน
หวนคืนกลับมาสู่อ่าวคุ้งกระเบน คุณภาพน้ำและดินอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน เป็นผลให้ระบบนิเวศ

ในอ่าวคุ้งกระเบนมีความสมบูรณ์ทั้งชนิดและปริมาณสัตว์น้ำ ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของชาวประมงขนาดเล็กดีขึ้น นอกจากนี้ ประชาชนที่นำองค์ความรู้ที่ได้เรียนรู้จากศูนย์ฯ ไปปรับใช้จนประสบความสำเร็จ เกิดศูนย์เรียนรู้ตัวอย่างความสำเร็จตามแนวพระราชดำริ ในจังหวัดจันทบุรี

๔) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพาน

อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๒๕ ที่อำเภอเมืองจังหวัดสกลนคร สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมักประสบปัญหาดินคุณภาพต่ำไม่สามารถอุ้มน้ำไว้ได้และมีความเค็ม เนื่องจากขาดความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ น้ำ และแร่ธาตุ แหล่งน้ำธรรมชาติมีไม่เพียงพอ ทำให้ดินขาดความชุ่มชื้น ส่งผลต่อการเพาะปลูก มีการแผ้วถางป่าเพื่อประกอบอาชีพจนทำให้แหล่งต้นน้ำและระบบนิเวศถูกทำลาย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ เพื่อเป็นแบบจำลองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นพื้นที่ส่วนย่อยที่สอดคล้องกับการแก้ปัญหา และศึกษาวิธีการพัฒนาของภูมิภาคนี้ได้อย่างเหมาะสม โดยมีมุ่งศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เน้นในด้านการปรับปรุงบำรุงดิน การเร่งรัดพัฒนาป่าไม้โดยอาศัยระบบชลประทาน และการปลูกพืชเศรษฐกิจที่มีผลต่อการเพิ่มรายได้ของเกษตรกร สำหรับเป็นตัวอย่างอันจะนำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองได้ต่อไป และให้ราษฎรนำไปปฏิบัติในพื้นที่ของตนเองได้ กิจกรรมสำคัญที่ดำเนินการในศูนย์ฯ อาทิ การพัฒนาป่าไม้ในเขตปริณทลของศูนย์ฯ ด้วยระบบชลประทาน การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภค การส่งเสริมพัฒนาอาชีพการเกษตร ปศุสัตว์ และประมง รวมถึงการปลูกยางพารา ส่วนด้านการพัฒนาที่ดิน เน้นการจัดการดินลูกรังเพื่อปลูกไม้ผล โดยมีกรมชลประทานเป็นหน่วยงานหลักในการประสานการดำเนินงานในพื้นที่

ผลการศึกษา วิจัย ทดลอง ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ ประสบความสำเร็จและมีความโดดเด่นอย่างต่อเนื่อง มีผลการทดลองกว่า ๒๐๐ เรื่อง ซึ่งสามารถนำมาขยายผลเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพเกษตรกรได้ และขยายผลสู่ศูนย์สาขา ๓ แห่ง ได้แก่ โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยบางทรายตอนบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดมุกดาหาร โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำก่ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนครพนม และโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำลำพะยั้งตอนบน

อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดกาฬสินธุ์ นอกจากนี้ ประชาชนที่ได้เข้ามาฝึกอบรมได้นำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการประกอบอาชีพจนประสบความสำเร็จ และขยายไปศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ในจังหวัดสกลนคร

๕) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๒๕ ที่อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ในคราวที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปตรวจเขื่อนห้วยฮ่องไคร้ตอนล่าง ทรงพบว่าผืนดินดังกล่าวเป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ซึ่งเกิดจากการลักลอบตัดไม้และจากไฟไหม้ป่า และดินส่วนใหญ่ถูกชะล้างเหลือเป็นหินลูกรังและกรวด

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงขอใช้บริเวณลุ่มน้ำห้วยฮ่องไคร้ทั้งลุ่มน้ำ จัดตั้งเป็นศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ และได้พระราชทานแนวทางการดำเนินงานเน้นการศึกษาค้นคว้ารูปแบบที่เหมาะสมของการพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธารเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ รวมทั้งรูปแบบการพัฒนาต่างๆ ที่ทำให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้โดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ อาทิ การพัฒนาให้เน้นเรื่องการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารเป็นพิเศษ ได้แก่ การปลูกป่าในพื้นที่ที่มีการนำระบบชลประทานภายนอกเข้ามาเสริม การปลูกป่าตามแนวร่องเขาโดยใช้ฝายกักเก็บน้ำขนาดเล็กรักษาความชุ่มชื้นหรือ “Check Dam” การปลูกป่าในเขตพื้นที่รับน้ำฝน ศึกษากระบวนการควบคุมไฟป่าในลักษณะ Wet Fire Break ควบคู่กับงานศึกษาพัฒนาป่าต้นน้ำลำธาร

นอกจากนี้ ยังส่งเสริมให้ราษฎรในหมู่บ้านที่อยู่บริเวณรอบอ่างเก็บน้ำห้วยฮ่องไคร้เข้ามาอยู่ในแผนงานโครงการ โดยเฉพาะให้กรมประมงวางแผนจัดระบบการจับสัตว์น้ำ ให้พัฒนาพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นทุ่งหญ้าสัตว์เลี้ยง และให้ศึกษาผลผลิตเกษตรเพื่ออุตสาหกรรม เช่น หอม กระเทียม หัวยาวหวาน รวมทั้งสมุนไพรที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัยและไม้หอม โดยมีกรมชลประทานเป็นหน่วยงานหลักในการประสานการดำเนินงานในพื้นที่

ผลการดำเนินงานของศูนย์ฯ ได้ขยายผลให้มีการก่อสร้างฝายทั้งในรูปแบบฝายผสมผสาน ฝายกึ่งถาวร และฝายถาวร รวมทั้งสิ้นกว่า ๒๖,๓๙๑ แห่งในพื้นที่ต่างๆ นอกจากนี้ ได้ถ่ายทอดความรู้ จากผลจากการศึกษาแก่ผู้สนใจผ่านกระบวนการศึกษาและฝึกอบรมทั้งในด้านการพัฒนาและอนุรักษ์ ลำธารต้นน้ำ การทำประมงน้ำจืด การเกษตร และการเพาะเห็ดเศรษฐกิจ ขยายเป็นเครือข่ายเกิด ศูนย์เรียนรู้ตัวอย่างความสำเร็จตามแนวพระราชดำริเป็นจำนวนมาก

๖) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๖ ในเขตพื้นที่ของพระราชวังสนามจันทร์ฤๅไน ที่ตำบลห้วยทรายและตำบลชะอำ อำเภอชะอำ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในอดีตพื้นที่นี้มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าโดยเฉพาะเนื้อทราย อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงได้ชื่อว่า “**ห้วยทราย**” ภายหลังราษฎรจากพื้นที่ต่างๆ อพยพเข้ามาอาศัยทำกิน โดยบุกรุกแผ้วถางป่า ทำการเกษตรอย่างผิดวิธี ทำให้พื้นที่บริเวณดังกล่าวแปรสภาพอย่างรวดเร็ว ดินกลายเป็นดินทรายและดินดานที่ไม่มีแร่ธาตุ ส่งผลให้ระบบนิเวศเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริให้พัฒนาพื้นที่ห้วยทรายให้เป็นศูนย์ศึกษาการพัฒนา เพื่อฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ด้วยการปลูกป่าและจัดหาแหล่งน้ำ โดยจัดให้ราษฎรที่ทำกินเดิมได้มีส่วนร่วม ในการรักษาป่าไม้และได้ประโยชน์จากป่าไม้ ควบคู่ไปกับการพัฒนาเกษตรกรรมที่เหมาะสมเพื่อพัฒนาอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพืชจากพระราชดำริ ที่นำไปสู่ทฤษฎีการป้องกันการเสื่อมโทรมและพังทลายของดิน โดยทรงศึกษาถึงศักยภาพ “**หญ้าแฝก**” และได้พระราชทานพระราชดำริให้ดำเนินการศึกษาที่ศูนย์ศึกษา การพัฒนาห้วยทรายฯ ซึ่งมีทรายแข็ง ดินเหนียว หินปูน และแร่ธาตุต่างๆ รวมตัวกันเป็นแผ่นแข็งคล้ายหิน ยากที่พืชชั้นสูงจะเจริญเติบโต เมื่อปลูกหญ้าแฝกในดินดานพบว่า รากหญ้าแฝกสามารถหยั่งลึกลงไป ในเนื้อดินดานทำให้ดินแตกร่วนขึ้น ส่วนหน้าดินจะมีความชื้นเพิ่มขึ้น

ศูนย์ฯ แห่งนี้จึงเป็นแบบอย่างของการฟื้นดิน โดยปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ ในรูปแบบต่างๆ ตามแนวพระราชดำริ และการพัฒนาฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรม โดยวิธีการให้เกษตรกร

มีส่วนในการปลูก ปรับปรุง และรักษาสภาพป่า พร้อมๆ กับมีรายได้และผลประโยชน์จากป่าด้วย โดยมี กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดนเป็นหน่วยงานหลักในการประสานการดำเนินงานในพื้นที่

ผลสำเร็จยิ่งของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายฯ คือการพลิกฟื้นผืนดินทรายที่เสื่อมโทรม ซึ่งยากต่อการปลูกพืชผลใดๆ กลับเป็นดินที่อุดมสมบูรณ์ ด้วยการปลูก “หญ้าแฝก” อันเป็นแนวพระราชดำริ ทฤษฎีการป้องกันการเสื่อมโทรมและพังทลายของดินซึ่งประชาชนและหน่วยงานต่างๆ ที่ได้รื้อมนำ แนวพระราชดำรินำหญ้าแฝกไปปลูก ต่างพบว่า นอกจากหญ้าแฝกจะช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำแล้วยังสามารถแก้ปัญหาความแห้งแล้ง ใบใช้เป็นปุ๋ย เป็นอาหารให้โค กระบือ และนำไปทำเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ รวมทั้งปลูกเป็นพันธุ์ไม้ขายได้ ตลอดจนสามารถป้องกันน้ำท่วมได้ เนื่องจากคุณสมบัติของหญ้าแฝกที่สามารถดูดซับและชะลอการไหลบ่าของน้ำได้

นอกจากนี้ ประชาชนที่อาศัยโดยรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายฯ และในภูมิภาคอื่นๆ ได้ร่วมกับศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายฯ และรื้อมนำแนวพระราชดำริมาดำรงชีวิต อาทิ หลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง เกษตรทฤษฎีใหม่ และการปลูกหญ้าแฝกตามแนวพระราชดำริ โดยนำมาปรับใช้ในพื้นที่ของตน และประสบความสำเร็จ ได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตใหม่ จนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามลำดับ โดยบางรายเป็นต้นแบบถ่ายทอดความรู้ให้เกษตรกรในพื้นที่และประชาชนทั่วไปได้เข้ามาศึกษาดูงาน และนำไปประยุกต์ใช้

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้ง ๖ แห่ง ได้ดำเนินงานสนองพระราชดำริ เพื่อเป็นแหล่งศึกษา ทดลอง สาธิต และเผยแพร่แนวพระราชดำริมากกว่า ๓ ทศวรรษ ผลสำเร็จต่างๆ ได้แสดงให้เห็นถึงการนำแนวพระราชดำริไปสู่การปฏิบัติอย่างได้ผลเป็นรูปธรรม ในพื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้ง ๖ แห่ง

การพัฒนาตามแนวพระราชดำริที่ได้พระราชทานนั้น ทำให้พื้นดินมีสภาพที่ดีขึ้นป่าไม้มีความสมบูรณ์ พรรณไม้และสัตว์นานาชนิดมีปริมาณเพิ่มขึ้น อีกทั้งน้ำฝนในพื้นที่ก็มีปริมาณเพิ่มขึ้นด้วย ส่งผลให้สามารถทำการเกษตรกรรมได้ผลผลิตดียิ่งขึ้น

ในวันนี้ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริจึงเป็นแหล่งศึกษาและเผยแพร่ความรู้ อย่างครบวงจร ที่สร้างประโยชน์ให้แก่ผืนแผ่นดินไทยและราษฎรได้นำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตและ ประกอบอาชีพอย่างถูกต้อง และเหมาะสมในแต่ละพื้นที่ ส่งผลให้ราษฎรได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึงและยั่งยืน

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ เป็นตัวอย่างแห่งความสำเร็จในการบูรณาการด้านการบริหารอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นการบริหารจัดการคน การบริหารงบประมาณ รวมทั้งการวางแผนเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน เป็นวิธีการที่ทรงใช้มากกว่า ๓๐ ปี เป็นตัวอย่างให้แก่หน่วยงานของรัฐนำไปใช้ ปฏิบัติและดำเนินการในปัจจุบัน อาทิ โครงการเรียนรู้ตามรอยพระยุคลบาท โครงการทฤษฎีใหม่ การบริหารงานแบบบูรณาการของผู้ว่าราชการจังหวัดและการพัฒนาประเทศ โดยมุ่งเน้นคนเป็น ศูนย์กลางของการพัฒนา

บริหารแบบบูรณาการ : การทรงงานเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีสัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริ ที่ปรากฏชัดเป็นรูปธรรมในการทรงงาน ทุกๆ เรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “การทรงงานที่มีการบริหารอย่างบูรณาการ” เพื่อแก้ไขปัญหาและความเดือดร้อนให้แก่พสกนิกร ทรงมองเห็นภาพใหญ่ของการแก้ไขอย่างเป็น “องค์รวม” เสมอ และหากย้อนกลับไปดูโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งแต่เริ่มแรกจนกระทั่งถึงปัจจุบัน จะเห็นว่าแนวทางการพัฒนาเหล่านั้นเป็นไปตาม “ลำดับขั้นตอน” ตามความจำเป็น และทรงเน้นการ “บริการรวมที่จุดเดียว” โดยทรงมีเป้าหมายสำคัญคือ เพื่อ “ประโยชน์สุขแก่ประชาชน” และหัวใจอันสำคัญยิ่งของการพัฒนาในทุกพระราชกรณียกิจนั้นคือ พระองค์ได้ “ทรงวางรากฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืน” ให้แก่การดำรงชีวิตของประชาชนและการพัฒนา ประเทศไทยไว้แล้วอย่างรอบคอบและครบถ้วน

๔. มุ่งผลสัมฤทธิ์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งมั่นที่จะช่วยเหลือประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จึงทรงทำทุกวิถีทางเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ดังพระราชประสงค์ แนวพระราชดำริในการพัฒนาของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีลักษณะพิเศษคือ ทรงมุ่งผลของความ “คุ้มค่า” มากกว่าความ “คุ้มทุน” ดังที่เคยมีพระราชกระแสว่า “ขาดทุนคือกำไร” การลงทุนที่ไม่คุ้มทุนแต่ให้ผลคุ้มค่าคือความอยู่ดี มีสุขของประชาชน ถือเป็นกำไรที่จำเป็นต้องลงทุน แม้การลงทุนนั้นจะไม่คุ้มทุนและไม่กลับมาเป็น ตัวเงิน อีกทั้งยังมีลักษณะ “ไม่ติดตำรา” คือเป็นการพัฒนาที่อนุโลมและรอมชอมกับสภาพแห่งธรรมชาติ และสภาพของสังคมจิตวิทยาแห่งชุมชน รวมทั้งไม่ผูกยึดติดอยู่กับวิชาการและเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับ สภาพที่แท้จริงของคนไทย

นอกจากนี้ โครงการต่างๆ ที่พระองค์มีพระราชดำริและทรงศึกษาจนมีพระบรมราชวินิจฉัย ออกมาในท้ายที่สุดแล้ว มักจะพบว่าเป็นเรื่องง่ายและธรรมดา จนไม่เคยมีผู้ใดคาดคิดมาก่อน ซึ่งเป็นที่ ทราบกันดีในหมู่นักพัฒนาและนักวิชาการว่า พระองค์โปรดที่จะทำสิ่งที่ยากให้กลายเป็นง่าย **ทำสิ่งที่ สลับซับซ้อนให้เข้าใจง่าย** ดังมีพระราชกระแสอยู่เนืองๆ ถึงคำว่า “ทำให้ง่าย” ซึ่งเป็นหลักสำคัญ ในการพัฒนาทุกโครงการของพระองค์ ทั้งในแนวความคิดและด้านเทคนิควิชาการจะต้องสมเหตุสมผล ทำได้รวดเร็ว และสามารถแก้ไขปัญหา ก่อประโยชน์ได้จริง ตลอดจนมุ่งไปสู่วิถีแห่งการพัฒนา อย่างยั่งยืน โดยมีแนวพระราชดำริรวมทั้งตัวอย่างพระราชกรณียกิจและโครงการต่างๆ ดังนี้

แนวพระราชดำริ

๔.๑ ขาดทุนคืออะไร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงถือว่า “การให้” และ “การเสียสละ” เป็นการกระทำอันมีผลเป็นกำไร โดยทรงทำทุกอย่างที่จำเป็นในช่วงเวลาที่เหมาะสม แม้จะต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก หรือต้องขาดทุน ทรงถือเป็นการลงทุนเพื่อความอยู่ดีมีสุขของราษฎร ตามแนวพระราชดำรินี้

- “การให้” และ “การเสียสละ” เป็นการกระทำอันมีผลเป็นกำไรคือ **ความอยู่ดีมีสุขของราษฎร** ดังเห็นได้จากการสละทั้งพระราชทรัพย์ พระวรกายและพระสติปัญญา และเวลาเกือบทั้งหมดของพระองค์ในการเสด็จพระราชดำเนินเพื่อทรงช่วยเหลือราษฎรตามถิ่นทุรกันดารทั่วประเทศ ในปีหนึ่งๆ รวมเวลาประมาณ ๘ เดือน โดยทรงให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอันจะช่วยแก้ไขปัญหาละเอียดและก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ปวงประชาชนชาวไทย เช่น ในคราวเสด็จฯ เยือนประชาชนในเขตหัวหิน ทรงเห็นความลำบากของประชาชนในหมู่บ้านเขาเต่าขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค อีกทั้งช่วงน้ำทะเลขึ้นได้ไหลเข้าท่วมพื้นที่เกษตร ทำให้ผลผลิตเสียหาย พระองค์จึงทรงสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวน ๖๐,๐๐๐ บาท ให้กรมชลประทานก่อสร้างอ่างเก็บน้ำเขาเต่าซึ่งนับเป็นโครงการตามพระราชดำริแห่งแรก

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสละความสุขส่วนพระองค์ในการมุ่งมั่นปฏิบัติพระราชกรณียกิจทั้งปวง ดังเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาชาวไทยและชาวโลก เพื่อขอจัดทุกข์ บำรุงสุขแก่เหล่าพสกนิกร นับแต่ครองราชสมบัติจวบจนปัจจุบันเป็นเวลากว่า ๖๗ ปีแล้ว แม้จะยังทรงพักพระวรกายในโรงพยาบาลก็ยังทรงงานติดตามและทรงคอยให้คำแนะนำการปฏิบัติงานพัฒนาต่างๆ เสมอมามิได้ขาด

- การดำเนินการใดๆ แม้จะต้องเสียค่าใช้จ่ายมากหรือต้องขาดทุน หากเป็นการแก้ไขปัญหา และก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน ก็เท่ากับพระองค์ได้กำไร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การดำเนินโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาให้ประชาชนและประเทศชาติ ซึ่งไม่อาจประเมินค่าได้ หากผลที่ได้นั้นคือความสุขของประชาชน ดังความหมายที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสในคราวพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล

ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๔ ความตอนหนึ่งว่า

“...ภาษาอังกฤษ “Our” หมายความว่า “ของเรา”. “Our loss...”, “loss” ก็การเสียหาย “การขาดทุน”. “Our loss is our...”, “Our” นี้ก็คือ “ของเรา”. “Our loss is our gain...”, “gain” ก็คือ “กำไร” หรือ “ที่ได้” “ส่วนที่เป็นรายรับ”. เป็นอันว่าพูดกับเขาว่า “Our loss is our gain”. “ขาดทุนของเราเป็นกำไรของเรา”. หรือ “เราขาดทุนเราก็ได้กำไร”. ...”

และตั้งแนวพระราชดำริของพระองค์ ตามคำบอกเล่าของ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ในหนังสือ “การทรงงานพัฒนาประเทศ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ความตอนหนึ่งว่า “สำหรับพระองค์จะเป็นการแก้ไขปัญหโดยใช้ค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด ต่ำที่สุด แต่หากเห็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์นั้น บางครั้งแพลงแพลงก็ต้องทำ เพราะชีวิตของมนุษย์เราจะไปตีราคาแบบวัสดุสิ่งของไม่ได้ ซึ่งพระองค์ตรัสว่า ...ขาดทุน คือ กำไร Our loss is our gain...การเสียคือ การได้ ประเทศชาติก็จะก้าวหน้า และการที่คนอยู่ดีมีสุขนั้น เป็นการนับที่เป็นมูลค่าเงินไม่ได้...”

- การลงทุนเพื่อประโยชน์ของประชาชนและส่วนรวม ทรงเห็นว่าการลงทุนบางอย่าง แม้จะต้องใช้ทุนทรัพย์มหาศาล แต่หากผลที่ได้คือความอยู่ดีมีสุขของราษฎรอย่างยั่งยืน นับเป็นผลกำไรของประชาชน ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๔ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ความตอนหนึ่งว่า

“...ในการกระทำใดๆ ถ้าเรา ยอมลงทุนลงแรงไปก็เหมือน เสียเปล่าแต่ในที่สุดเรากลับจะได้รับ ผลดี ทั้งทางตรง ทางอ้อม. เรื่อง ตรงนี้กับงานของรัฐบาลโดยแท้ ถ้าหากว่าอยากให้ประชาชนอยู่ดี กินดี รัฐบาลจะต้องลงทุน ต้องสร้าง โครงการซึ่งต้องใช้เงินจำนวน เป็นร้อยเป็นพันเป็นหมื่นล้าน. ถ้าทำไปก็ เป็น “loss” เป็นการเสีย เป็นการขาดทุน เป็นการจ่าย คือ รัฐบาลต้องตั้งงบประมาณรายจ่าย ซึ่งมาจากเงินของประชาชน. แต่ว่าถ้าโครงการดี ในไม่ช้าประชาชนจะได้กำไร จะได้ผล. ราษฎรจะอยู่ดีกินดีขึ้น จะได้ประโยชน์ไป ส่วนรัฐบาลไม่ได้อะไร. แต่ข้อนี้ถ้าดูให้ดีๆ จะเห็นว่าราษฎรอยู่ดีกินดี มีรายได้ รัฐบาล ก็เก็บภาษีได้สะดวกไม่มีการหนีภาษี เพราะเมื่อมีรายได้ดีขึ้น เขาก็สามารถเสียภาษี ได้มากขึ้น...”

● การ “ขาดทุน” เพื่อการได้ “กำไร” อันเป็นความอยู่ดีมีสุขของประชาชนนั้น ประเมินค่า ไม่ได้ โดยมีแนวพระราชดำริว่า การลงทุนเพื่อการใดแล้วช่วยก่อให้เกิดความอยู่ดีมีสุขแก่ราษฎรนั้น ไม่อาจประเมินมูลค่าได้ หรือหากจะประเมินมูลค่าแล้วย่อมกระทำไม่ได้ เช่น การขาดทุนเพื่อลดจำนวน ราษฎรที่ทุกข์ยาก ย่อมส่งผลให้รัฐบาลสามารถลดภาระการสงเคราะห์หรือการช่วยเหลืออื่นนั้นได้ อันเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติโดยรวม ดังพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๔ ความตอนหนึ่งว่า

“...การที่คนอยู่ดีมีความสุขนั้น เป็นกำไรอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งนับเป็นมูลค่าเงินไม่ได้ แต่ว่าถ้าจะคิดให้เป็นมูลค่าเงินจริงๆ ก็คิดได้. เราต้องจ่ายในสิ่งที่ไม่น่าจะต้องจ่าย เช่นทางรัฐบาล โดยกระทรวงมหาดไทย โดยกรมประชาสงเคราะห์ หรือกรมอื่นๆ จะต้องไปสงเคราะห์ราษฎรที่ยากจน ซึ่งในปีหนึ่งๆ ต้องใช้เงินเป็นจำนวนหลายร้อย หลายพันล้าน ในการสงเคราะห์ชาวบ้านที่ยากจน โดยไม่ได้อะไรกลับคืนมา. เพราะว่าราษฎรที่ยากจนนี้ เขาไม่มีกำลังที่จะตอบแทนอะไรได้เลย. แม้จะทำงาน ก็ไม่ค่อยได้ เพราะความยากจน แต่ว่าถ้าเราสามารถที่จะทำให้เขาอยู่ดีกินดีขึ้นหน่อย. เขาจะสามารถหารายได้ได้มากขึ้น เราก็จะลดการสงเคราะห์ลงได้...”

- การ “ลงทุน” ในช่วงเวลาที่เหมาะสม ย่อมส่งผลคุ้มค่ามากกว่าการที่จะปล่อยให้เสียโอกาสการพัฒนานั้นไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นการลงทุนเพื่อให้มีผลผลิตเพิ่มมากขึ้น หรือช่วยให้เกิดประโยชน์สุขต่อส่วนรวมและประเทศ ถือเป็นสิ่งที่คุ้มค่างกับการลงทุน หากปล่อยไว้ให้นาน อาจจะทำให้เสียโอกาสการพัฒนาหรือการลงทุนตามหลักวิชาเศรษฐศาสตร์ ดังพระราชดำรัสในโอกาสคราวเดียวกัน ความตอนหนึ่งว่า

“...ถ้าหากรีบทำโครงการ ๑๐ ล้านบาท นั้น ก็ได้กำไรแล้วในปีแรก ขดเซยจำนวน ๒ ล้านบาท ที่ว่าแพงเกินไปนั้นได้แล้ว แต่ข้อสำคัญที่สุด ถ้าอยากทำโครงการ ให้ได้เป็นมูลค่า ๘ ล้านบาทนั้น จะต้องเสียเวลาสอบราคา เสียเวลาทำแผนให้รอบคอบ จึงยังทำไม่ได้ในปีนี้ ปีนี้ชาวบ้าน จึงยังไม่ได้รับผลดีจากโครงการ ครั้นปี

ต่อไปปูนซีเมนต์ก็แพงขึ้น เศรษฐกิจก็เปลี่ยนแปลงไป ๘ ล้านบาทไม่พอแล้ว... จนกระทั่งเอาจริงในปีที่สาม อนุมัติ ๑๐ ล้านบาทก็ทำได้ แต่ผลดีที่ควรจะได้รับ ตั้งแต่ต้นจากโครงการนั้นก็ไม่ได้รับ แล้วก็เป็นอันว่าต้องเสียเงิน ๑๐ ล้านบาทอยู่ดี แต่ประชาชนต้องทนเดือดร้อนไปอีกสองสามปี ถ้ายอม “ขาดทุน” คือยอมเสีย ๑๐ ล้านบาทตั้งแต่ต้น ก็สามรถที่จะ “ได้กำไร” คือประชาชนจะได้ผลดีตั้งแต่ปีแรก ทางวิชาเศรษฐกิจแท้ๆ ก็เป็นอย่างนี้ได้เหมือนกัน มติหรือคตินัยที่ว่า “ขาดทุนทำให้มีกำไรได้” นั้น ก็เป็นอันพิสูจน์ได้แล้ว...”

๔.๒ ไม่ติดตำรา

หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นการอนุโลมและรวมขอมกับสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สภาพสังคม และความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชน โดยทรงประยุกต์ใช้หลักวิชาอย่างซื่อสัตย์และมีเหตุผล มุ่งเรียนรู้จากประสบการณ์และทดลองหาแนวทางปฏิบัติ โดยไม่ยึดติดกับทฤษฎีและหลักวิชาการ รวมทั้งเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของคนไทย โดยมีแนวพระราชดำริดังต่อไปนี้

- อนุโลมและรวมขอมกับสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สภาพสังคม และความเป็นอยู่ของประชาชนภายในชุมชน เพื่อให้การพัฒนาในแต่ละพื้นที่ไม่ทำลายหรือฝืนกับสภาพธรรมชาติ

และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่นั้นๆ จนทำให้เกิดความเสียหาย โดยการพัฒนาใดๆ ควรอยู่บนพื้นฐานของการให้คนและธรรมชาติอยู่ร่วมกันอย่างอาศัยเกื้อกูลกัน และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ จะต้องสอดคล้องและเข้าได้กับขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นในแต่ละแห่ง ซึ่งจะส่งผลให้การพัฒนาได้รับความร่วมมือจากราษฎร และเกิดผลที่เป็นรูปธรรมอย่างยั่งยืน

ดังจะเห็นได้จากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริขึ้นตามภูมิภาคต่างๆ เพื่อเป็นศูนย์รวมของการศึกษาค้นคว้า ทดลอง วิจัย และแสวงหาแนวทางและวิธีพัฒนาด้านต่างๆ ที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และการประกอบอาชีพของราษฎรที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคเหล่านั้นๆ โดยคำนึงถึงสภาพที่แท้จริงของพื้นที่และปัญหาเป็นที่ตั้ง ดังพระราชดำรัสในโอกาสที่ประธานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ผู้เข้าร่วมสัมมนาและบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าเฝ้าฯ เพื่อรับพระราชทานพระบรมราโชบายเกี่ยวกับการดำเนินงาน ณ ศาลาดุสิดาลัย เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๓๑ ความตอนหนึ่งว่า

“...ศูนย์ศึกษาการพัฒนานั้นแม้จะมีการปลูกข้าวก็อาจปลูกข้าวในลักษณะต่างกัน หรือดูว่าในภูมิภาคอย่างนี้เราจะปลูกอย่างไรอาจไม่ถูกหลักวิชาก็ได้ แต่ว่าชาวบ้านเขาทำอย่างนั้นเราก็ทดลองบ้าง หรือว่าถ้าปลูกข้าวไม่เกิดประโยชน์ก็ลองแก้ไขโดยใช้วิชาอื่นบ้าง จะเป็นชลประทานก็ได้หรือด้านการพัฒนาที่ดินหรือด้านวิชาการเกษตรมาประยุกต์ เพื่อที่จะให้ผลมากขึ้นรวมทั้งต่อจากปลูกแล้วทำอย่างไร เก็บรักษาอย่างไร หรือสีอย่างไร ขายอย่างไร คือหมายความว่าให้สามารถที่จะแก้ปัญหาทั้งต้นทางปลายทาง”

- ไม่ผูกมัดยึดติดกับวิชาการ ประยุกต์ใช้หลักวิชาอย่างสร้างสรรค์และมีเหตุผล โดยไม่ยึดติดอยู่กับตำราหรือทฤษฎีจนเกินไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งหมายให้ทุกคนตระหนักว่า หลักวิชา

ทั้งหลายจำเป็นต้องประยุกต์ใช้ด้วยวิจรรณญาณอย่างมีเหตุผล และประสานสอดคล้องกับวิชาการอื่นๆ อย่างเหมาะสม ด้วยความซื่อสัตย์และสุจริตใจต่อวิชาการและวิชาชีพของตน รวมทั้งมีความหนักแน่น และรอบคอบในหลักการ ไม่นำวิชาการไปใช้อย่างผิดพลาด เพราะจะเป็นการทำลายเกียรติภูมิของตนเอง และอาจก่อให้เกิดความเสียหายร้ายแรงได้ ดังพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ มหาวิทยาลัยมหิดล ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๓๐ ความตอนหนึ่งว่า

“...การใช้วิชาความรู้ให้ถูกต้องเป็นประโยชน์ มีหลักสำคัญพึงยึดถือดังนี้ ประการแรก ในฐานะผู้มีวิชาการและวิชาชีพพระระดับสูงจะต้องซื่อตรงบริสุทธิ์ใจต่อวิชาการและวิชาชีพของตน หมายความว่าแต่ละคนจะต้องพยายามควบคุมความคิดจิตใจให้มั่นคง หนักแน่น และรอบคอบในหลักการ ไม่ให้มันง่าย ไม่ให้ประมาทเลินเล่อแล้วนำวิชาการ ซึ่งเป็นของสูง ไปใช้อย่างผิดพลาดเพราะการกระทำ ดังนั้นเป็นการทำลายวิชาและทำลายเกียรติภูมิของตนโดยตรง ทั้งยังอาจก่อให้เกิดความเสียหายร้ายแรงมากมาย ขึ้นได้อย่างคาดไม่ถึง ประการที่สอง จะต้องเข้าใจให้ถูกต้องว่าการซื่อตรงบริสุทธิ์ใจต่อ วิชาการนั้น มิได้หมายถึงการยึดตำราหรือ ยึดทฤษฎีจนเหนียวแน่นอย่างเอาหัวชนฝา หากมุ่งหมายให้ทุกคนตระหนักว่า หลักวิชาทั้งหลายจำเป็นต้องประยุกต์ใช้ด้วย วิจรรณญาณให้ถูกเหตุถูกผล ให้ถูกสัด ฎกส่วน และให้ประสานสอดคล้องกับ วิชาการอื่นๆ อย่างพอเหมาะพอดี ผู้ฉลาด ย่อมจะต้องคำนึงถึงผลอันพึงประสงค์ ตามเป้าหมาย และพยายามพิจารณาใคร่ครวญอย่างละเอียดรอบคอบก่อนที่จะ นำมาใช้เสมอทุกครั้ง จึงหวังว่าท่านทั้งหลายจะได้นำข้อแนะนำนี้ไปขบคิดให้เป็น ประโยชน์เป็นความเจริญแก่ตนเองแก่ผู้อื่นต่อไป...”

● ไม่ยึดติดกับเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของคนไทย โดยจะต้องคำนึงถึงหลักความจริงในสถานการณ์ปัจจุบัน ให้เหมาะสมกับการพัฒนาในแต่ละเรื่อง แต่ละพื้นที่ ว่าควรจะต้องใช้เทคโนโลยีระดับใด ซึ่งบางพื้นที่อาจไม่จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่ทำให้สิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ และยังไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ดังนั้น จะต้องไม่หลงไปกับกระแสของเทคโนโลยีที่มีการพัฒนาก้าวหน้าไปตลอดเวลา โดยควรใช้ปัญญา ไตร่ตรองในการเลือกสิ่งที่เหมาะสม และมุ่งทางสายกลางที่เน้นการปฏิบัติอย่างอะลุ่มอล่วย ด้วยความสามัคคีและมีเมตตาต่อกัน เพื่อให้การพัฒนานั้นๆ เกิดผลสัมฤทธิ์ ดังพระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ณ อาคารใหม่สวนอัมพร เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๒๒ ความตอนหนึ่งว่า

“...เทคโนโลยีที่ดี ที่สมบูรณ์แบบ จึงควรสร้างสิ่งที่จะใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า และมีความสูญเสียเปล่าหรือความเสียหายเกิดขึ้นน้อยที่สุด แม้แต่สิ่งที่เป็นของเสียเป็นของเหลือทิ้งแล้ว ก็ควรจะได้ใช้เทคโนโลยีแปรสภาพให้เป็นของใช้ได้ เช่น ใช้ทำขยะและมูลสัตว์ให้เป็นแก๊สและปุ๋ย เป็นต้น โดยทางตรงข้ามเทคโนโลยีใดที่ใช้การได้ไม่คุ้มค่า ก่อให้เกิดความสูญเสียเปล่าและความเสียหายได้มาก จัดว่าเป็นเทคโนโลยีที่บกพร่อง ไม่สมควรจะนำมาใช้ไม่ว่าในกรณีใด...”

พระราชดำรัสในโอกาสที่สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย พูลเกล้าฯ ถวายเหรียญทองเฉลิมพระเกียรติคุณในการนำชนบทให้พัฒนา เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๓๐ ความตอนหนึ่งว่า

“...การใช้หลักวิชาหรือใช้ทฤษฎีให้เกิดประโยชน์ได้แท้จริงนั้น จะต้องใช้ให้ถูกต้อง และสอดคล้องพอเหมาะ พอดี กับความเป็นอยู่ ความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรมตามสภาพที่เป็นจริงในภาคพื้นต่างๆ...”

และพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๔ ความตอนหนึ่งว่า

“...เรื่องที่สำคัญก็คือ การทำมาหากินของประชาชนคนไทยซึ่งต้องให้มีความสะดวกสบาย มีการปกครองที่เป็นธรรม.

ทุกสิ่งทุกอย่างนี้ จะต้องอาศัยหลักวิชาทั้งนั้น แต่บางทีหลักวิชานั้นเราไปเอาตัวอย่างมาจากแหล่งที่มีสภาพการณ์ไม่เหมือนกับประเทศของเรา. ยกตัวอย่างในเมืองไทยเดี๋ยวนี้ แต่งตัวชุดสากลแบบนี้ ก็ร้อน ไม่เหมาะสมกับภูมิอากาศของประเทศไทย แต่ก็ได้ดัดแปลงไปบ้าง มิให้เครื่องแต่งตัวเหล่านี้ร้อนเกินไป...

ในเรื่องอื่นก็เป็นเช่นเดียวกัน ระเบียบการหรือวิชาการต่างๆ ที่นำมาใช้บางที
ไม่เหมาะสมกับสภาพของประเทศ หรือนิสัยใจคอของคนไทย...”

● เรียนรู้จากประสบการณ์และทดลองหาแนวทางปฏิบัติโดยไม่ยึดติดกับทฤษฎี บางครั้ง
การดำเนินงานประสบปัญหา และไม่มีวิธีการแก้ไขหรือปรากฏอยู่ในตำรา ต้องนำประสบการณ์ไปปรับใช้
ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา โดยพิจารณาอย่างลึกซึ้ง และทดลองหาแนวทางปฏิบัติในการแก้ไข
ปัญหา ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ เพื่อก่อประโยชน์ต่อส่วนรวมมากที่สุด หากได้ผลก็นำมาดำเนินการ
เป็นโครงการพระราชดำริ ดังพระบรมราโชวาทเนื่องในโอกาสพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
แก่ข้าราชการ ณ ศาลาดุสิดาลัย เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๑๖ ความตอนหนึ่งว่า

“...งานนี้จะต้องทำด้วย
ความรู้ คือความรู้หลักวิชาใน
แต่ละงานที่ท่านได้ประกอบอยู่
นอกจากความรู้ในหลักวิชาการ
แล้ว จะต้องมีความรู้ที่จะมา
ปฏิบัติ นำเอาวิชานั้นมาปฏิบัติ
ให้ถูกต้องตามเหตุการณ์ซึ่ง
บางทีก็ไม่มีอยู่ในตำราและ
จะต้องอาศัยความคิดพิจารณา
ที่รอบคอบของตนเองเพื่อให้
สอดคล้องกับสถานการณ์

บางสถานการณ์ เมื่อเราไปเจอก็พยายามที่จะชักเอาหลักวิชาที่ได้เล่าเรียนมา
หรือได้ประสบมาปฏิบัติ ก็ไม่สามารถที่จะทำให้ลุล่วงไปโดยเรียบร้อยแต่ถ้ามาใช้
ความพิจารณา ที่รอบคอบ ที่ลึกซึ้ง ก็จะทำให้ผ่านพ้นอุปสรรคทั้งหลายนั้นไปโดยดี
เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม...”

และพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะเอกอัครราชทูตและกงสุลใหญ่ไทยประจำภูมิภาค
เอเชีย-แปซิฟิก ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๓๒ ความตอนหนึ่งว่า

“...โครงการตามพระราชดำริ โครงการเหล่านี้ ขอบอกท่านที่ว่าไม่ใช่ไม่ได้ทำมาจาก
ทฤษฎี เป็นการทำให้เขาเรียกว่าทางปฏิบัติ คือไปเห็นอะไรที่ไหนแล้วก็คิดว่า
ควรจะปฏิบัติอย่างไร ก็ทดลองปฏิบัติไป...”

๔.๓ ทำให้ง่าย

อาจกล่าวได้ว่าการ “ทำให้ง่าย” หรือ “Simplicity” เป็นหลักคิดที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาประเทศในรูปแบบของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคิดค้น ดัดแปลง ปรับปรุง และใช้กฎธรรมชาติเพื่อแก้ไขปัญหามาของประชาชนอย่างง่าย ๆ แต่ตรงจุดและได้ผล ซึ่งมีแนวพระราชดำริสำคัญ ดังนี้

- **ดัดแปลง ปรับปรุง และหาวิธีแก้ไขงานพัฒนาประเทศตามแนวพระราชดำริ ด้วยวิธีง่าย ๆ** ทำสิ่งที่ยากให้กลายเป็นง่าย ทำสิ่งที่สลับซับซ้อนให้เข้าใจง่าย และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ ทั้งประเพณีและแนวปฏิบัติของสังคมในชุมชนนั้นโดยหากใช้หรือทดลองแล้วได้ผล สามารถนำมาใช้เป็นหลักปฏิบัติต่อไปได้ ดังพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และคณะเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๓๑ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ความตอนหนึ่งว่า

“...การแก้ปัญหานั้นอาจจะมีคนว่าไม่ถูกหลักวิชาก็ได้ ไม่เป็นไร โดยมากเราพยายามที่จะทำอะไรที่ง่าย ๆ แล้วในที่สุด ถ้าทำง่าย ๆ แล้วได้ผลก็จะเป็นหลักวิชาโดยอัตโนมัติ...”

- **คิดค้นการช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหามาให้ประชาชน** ในลักษณะการดำเนินงานที่ง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน หรือใช้เทคโนโลยีสูงเกินไป เพราะจะทำให้ไม่คุ้มกับการลงทุนและอาจทำให้เกษตรกรเป็นหนี้ โดยอาศัยประสบการณ์ การเรียนรู้ และการสังเกต ดังพระราชดำรัส ณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๓ ความตอนหนึ่งว่า

“...ในการส่งเสริมให้เกษตรกรเลี้ยงสัตว์นั้น จะต้องแยกออกเป็น ๒ ส่วน คือ สำหรับคนที่เลี้ยงสัตว์จริงจัง ไปซื้ออาหารสัตว์มาให้ มีอาหารเสริมต่างๆ และมีอีกส่วนหนึ่งสำหรับข้าราชการแท้อย่าง ในขั้นต่ำว่ามันต้องมีนะ ถ้าเราคิดจะเลี้ยงขั้นสูงตลอดเวลาชาวบ้านเขาสู้ไม่ไหว ถ้ามีอะไรผิดปกติไปหน่อยจะล้มจม เป็นหนี้แล้วเสร็จเลยปีหนึ่งก็ปลดหนี้เขาไม่ได้ แต่ถ้าแจกชาวบ้านที่พื้นที่ต้องให้อะไรง่ายที่สุด...”

และพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๔ ความตอนหนึ่งว่า

“...ที่จริงพวกเรา ก็ได้ไปดูงานมาแล้ว กลับมาทำก็แบบของเขา แต่ทำไม่ค่อยสำเร็จ. ที่เราทำสำเร็จก็คือทำแบบของเขานั้นแหละ แต่ว่าเรามาทำแบบชาวบ้าน แบบไทยๆ. ความจริงเราทำมาก่อนเขาทำ ทำแบบหมู่บ้านสหกรณ์. เราก็อ้างเหมือนกันแต่เราทำวิธีการแบบ “คนจน” ไม่ได้มีการลงทุนมากมายอย่างของเขา เราก็อ้างไปแล้ว...”

● ใช้กฎแห่งธรรมชาติเป็นแนวทางดำเนินการแก้ไขปัญหาอย่างตรงจุด ด้วยรูปแบบง่ายๆ และใช้ได้จริง รวมทั้งเหมาะสมกับสภาพปัญหา สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ และระบบนิเวศ โดยส่วนรวม ตลอดจนยึดหลักการแก้ไขปัญหาจากมุมมองของผู้ที่เราจะเข้าไปให้ความช่วยเหลือ ดังที่ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “กษัตริย์นักพัฒนา” ความตอนหนึ่งว่า “...วิธีการแก้ไขปัญหาต่างๆ นั้น ทรงใช้ความเรียบง่าย ใช้ธรรมชาติเข้าแก้ไขกันเองอยู่ตลอดเวลา ถ้าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของประชาชน จะทรงสวมวิญญาณของเกษตรกรเข้าไปแก้ไขปัญหา พระองค์ตรัสอยู่เสมอว่า อย่าได้เอาอะไรที่ชาวบ้านไม่สามารถทำได้ ไปยึดเยียดให้เขา วิธีการแก้ไขปัญหามาของพระองค์นั้น บางครั้งเรียบง่ายจนกระทั่งเรานึกไม่ถึง...”

และกล่าวไว้ในหนังสือ “การทรงงานพัฒนาประเทศ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ความตอนหนึ่งว่า “...สิ่งใดที่เป็นเรื่องสลับซับซ้อนก็คิดทำให้ง่ายๆ อย่างโครงการพระราชดำริเกี่ยวกับปัญหาน้ำเสียบึงมักกะสันด้วยการใช้ผักตบชวา ซึ่งมีอยู่ในธรรมชาติมาดูดซึมเอาโลหะหนักซึ่งเป็นต้นตอของน้ำเน่าเหม็น หรือการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมหลายของหน้าดิน การปลูกหญ้าแฝก...”

นอกจากนี้ ดร.สุเมธยังได้กล่าวถึงแนวพระราชดำริ “**ทำให้ง่าย**” ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้ในหนังสือ “**ชีวิตพอเพียง**” ความตอนหนึ่งว่า “ด้วยวิถีแห่งพระชนม์ชีพแล้ว เรียกว่าทรงเรียบง่ายเวลามีปัญหาอะไร ก็ทรงค้นพบวิธีการที่เรียบง่ายเสมอในการหาทางออก คนเราหากบรรลุถึงจุดจุดหนึ่งแล้วจะเห็นได้ว่า**ความเรียบง่ายนี้เป็นศิลปะขั้นสูงของสติปัญญาทั้งหมด** แต่คนทั่วไปที่พอเป็นนักวิชาการแล้วมักจะแก้ไขปัญหาที่สลับซับซ้อนด้วยวิธีการที่ยุ่งยากซับซ้อน เพราะคิดว่ามันเป็นของโก้ ถ้าแก้ง่าย ๆ แล้วอาจจะทำให้ดูหมดภูมิไปแต่สำหรับพระองค์แล้ว ทรงใช้สิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาตินั้นแหละแก้ไข**ธรรมชาติเอง** ไม่ได้ยึดแบบพวกเราที่ต้องเอาเครื่องมือเครื่องมือไฮเทคมาใช้

อย่างภูเขาแห่งแล้ง โปรดให้ทำฝายชะลอน้ำ ก็เอาดินเอาเศษกิ่งไม้ที่ตกๆ อยู่ในบริเวณภูเขาขึ้นมาอุด ไม่ต้องไปหาจากที่ไหน ทรงมีศิลปะขั้นสูงทีเดียว ในการนำปัจจัยต่างๆ มารวมตัวกันเพื่อประโยชน์อีกทางหนึ่ง ซึ่งคนทั่วไปมองไม่ออก

วิธีการมองในลักษณะนี้ ผมมองว่าต้องเป็นปราชญ์ถึงมองออก เหมือนพระพุทธเจ้ารับสั่งว่าธรรมะก็อยู่ตรงนั้นแหละ พระองค์ท่านไม่ได้ทรงมีพระราชดำริขึ้นมาใหม่ แต่ว่าทรงไปค้นพบ ฉันทิฉันทันนั้นทรงมีรับสั่งว่า**ปัญหาอยู่ตรงนั้นวิธีแก้ไขก็อยู่ตรงนั้น** เพียงแต่จะทำอย่างไรจึงจะเอาสติปัญญามาคิดแก้จนสามารถส่งผลลัพธ์ออกมา...”

ตัวอย่างพระราชกรณียกิจ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการริเริ่มโครงการต่างๆ มากมาย โดยทรงตระหนักว่าผลรับจากการเสียสละนี้จะนำประโยชน์สู่ประชาชนอย่างอเนกอนันต์ ทรงเน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์และทดลองหาแนวทางปฏิบัติโดยไม่ยึดติดกับทฤษฎี และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและความเป็นอยู่

ของประชาชน ทรงมุ่งพัฒนาบนรากฐานของการอนุรักษ์และพัฒนาที่สมดุล โดยผสมผสานวิธีการที่หลากหลายด้วยวิธีที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อนสอดคล้องกับบริบทแวดล้อม ภูมิปัญญาดั้งเดิม รวมทั้งเทคโนโลยีที่ทันสมัย ดังโครงการตามแนวพระราชดำริที่สำคัญ อาทิ การสร้างเขื่อน การสร้างเส้นทางคมนาคมทั้งถนนในภูมิภาคและชนบท และแก้ไขปัญหาการจราจรในกรุงเทพมหานคร รวมทั้งโครงการฟาร์มตัวอย่าง การพัฒนาด้านการศึกษา โครงการแก้มลิง การแก้ไขปัญหาหาน้ำเค็มจากการทำนาเกลือ โครงการธนาคารโค-กระบือ การแก้ปัญหาดินเพื่อการเพาะปลูก การฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ การอนุรักษ์ทรัพยากรแหล่งน้ำ โครงการปรับปรุงคลองลัดโพธิ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริ และการผลิตพลังงานทดแทนจากผลิตผลทางการเกษตร ดังนี้

● การสร้างเขื่อนต่างๆ

การสร้างเขื่อนนับเป็นการลงทุนที่มีค่าใช้จ่ายรวมถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นแก่ประชาชน และพื้นที่ในบริเวณที่สร้างอย่างมหาศาล แต่ด้วยแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงยึดหลัก **“ขาดทุนคือกำไร”** ดังกล่าว พระองค์จึงมีพระราชดำริดำเนินโครงการสร้างเขื่อนต่างๆ หลายเขื่อน ซึ่งหากจะประเมินค่าการลงทุนแล้วนับว่าได้ก่อให้เกิดประโยชน์ที่คุ้มค่าและคุ้มค่าอย่างยิ่งยืน โดยสามารถใช้ประโยชน์จากการสร้างเขื่อน

ได้มากมายไม่ว่าจะเป็นการชลประทานเพื่อการอุปโภคบริโภคการเกษตร การผลิตกระแสไฟฟ้า และการบริหารจัดการน้ำเพื่อการป้องกันน้ำท่วมและน้ำแล้ง ฯลฯ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการสร้างประโยชน์อย่างอเนกอนันต์ให้กับประชาชนและประเทศชาติ อาทิ

เขื่อนเจ้าพระยา เป็นเขื่อนระบายน้ำที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ก่อสร้างระหว่าง ปี ๒๔๙๕ - ๒๕๐๐ เพื่อทดน้ำส่งให้พื้นที่ในเขตโครงการ

ชลประทานเจ้าพระยาใหญ่ ๑๗ จังหวัด ได้แก่ ชัยนาท นครสวรรค์ อุทัยธานี สุพรรณบุรี สิงห์บุรี อ่างทอง ลพบุรี พระนครศรีอยุธยา สระบุรี นครปฐม ปทุมธานี นนทบุรี กรุงเทพมหานคร นครนายก สมุทรสาคร สมุทรปราการ และฉะเชิงเทรา รวมพื้นที่ ๗,๒๕๐,๐๐๐ ไร่ เขื่อนนี้ใช้ประโยชน์ทางด้านการชลประทาน การทดน้ำเพื่อการเกษตร การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ โดยระบายน้ำจากแม่น้ำในภาคเหนือสู่ภาคกลางและอ่าวไทยและสามารถใช้ผลิตไฟฟ้าด้วย

เขื่อนขุนด่านปราการชล ตั้งอยู่ที่บ้านท่าด่าน ตำบลหินตั้ง อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้สร้างขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาในพื้นที่ลุ่มน้ำนครนายกที่ขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ส่วนในฤดูฝนกลับเกิดปัญหาน้ำท่วม เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบที่มีความลาดเอียงน้อยทำให้น้ำระบายออกยาก น้ำจึงท่วมขังเป็นเวลานาน จากสภาวะน้ำท่วมแช่อยู่เป็นเวลานานสลับกับความแล้งซ้ำซากทำให้ดินกลายสภาพเป็นกรดที่เรียกว่า “ดินเปรี้ยว”

จากปัญหาดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงพระราชทานพระราชดำริสร้างเขื่อนคลองท่าด่านฯ ซึ่งเขื่อนได้อำนวยประโยชน์แก่ชาวลุ่มน้ำนครนายกอย่างมาก อาทิ เป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่สามารถจัดสรรน้ำอย่างเป็นระบบ สำหรับพื้นที่เกษตรกรรมและการอุปโภคบริโภค และช่วยบรรเทาอุทกภัยแก่พื้นที่ทั้งสองฝั่งของแม่น้ำนครนายกเกษตรกรได้รับประโยชน์จากโครงการ รวมทั้งใช้น้ำชลประทานชะล้างดินเปรี้ยวเพื่อการเพาะปลูก และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาและแหล่งประมงน้ำจืดตลอดจนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แห่งใหม่ทำให้ราษฎรมีรายได้เพิ่มขึ้น ดังพระราชดำรัสเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๖ ความตอนหนึ่งว่า

“...โครงการเขื่อนเก็บกักน้ำคลองท่าด่านจังหวัดนครนายก ซึ่งสร้าง ณ บริเวณที่ตกจากน้ำตกเหวนรกลงมานั้น เป็นโครงการที่มีความสำคัญมากเพราะนอกจากจะช่วยให้ราษฎรมีน้ำใช้เพาะปลูกในฤดูแล้งได้เป็นจำนวนมากนับแสนแสนไร่แล้ว

เขื่อนแห่งนี้ก็จะสามารถเก็บกักน้ำ
อุทกภัยของทุกปีไว้ได้หมดจะไม่ทำให้เกิด
ภาวะน้ำท่วมพื้นที่การเกษตรใน
บริเวณจังหวัดนครนายกอีกต่อไป และ
ขณะเดียวกันในฤดูแล้งน้ำจากเขื่อนก็จะ
ถูกระบายเพื่อชะล้างดินเปรี้ยวในหลาย
อำเภอของนครนายกอีกด้วย...”

● การสร้างเส้นทางคมนาคม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้เปิดเส้นทางการพัฒนาสู่ชนบทที่ห่างไกล อันเป็น
ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของการนำความเจริญไปสู่ชนบท เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรให้มี
ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยพระองค์ได้เสด็จฯ ไปในพื้นที่อันตรายนานหลายแห่ง เพื่อพระราชทานขวัญและ
กำลังใจแก่เจ้าหน้าที่ที่เข้าไปดำเนินการบุกเบิกสร้างเส้นทาง นำมาซึ่งโครงการก่อสร้างถนนอันเนื่องมาจาก
พระราชดำรินานหลายสายที่พระราชทานแก่พสกนิกรทั่วประเทศ รวมทั้งทรงห่วงใยปัญหาการจราจร
ที่แออัดบนท้องถนนในกรุงเทพมหานคร จึงทรงให้พัฒนาการจราจรทางถนนทั้งเส้นทางสายหลัก
และสายรองต่างๆ ทั้งในเมืองและโดยรอบ

แม้ว่าการสร้างถนนดังกล่าวต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก แต่เมื่อทรงพิจารณาถึงผลประโยชน์
ที่ราษฎรจะได้รับในการสัญจร การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ
โดยรวมแล้ว ทรงเห็นว่าคุ้มค่าที่จะลงทุน โดยมีเส้นทางคมนาคมที่มีพระราชดำริให้ก่อสร้าง
หรือปรับปรุง อาทิ

๑) การสร้างถนนในภูมิภาคและชนบท อาทิ ถนนสายห้วยมงคล ซึ่งนับเป็นโครงการ
สร้างถนนสายแรกที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างเมื่อปี ๒๔๙๕ เมื่อครั้งเสด็จฯ ประทับแรม
 ณ วังไกลกังวล หัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และเสด็จพระราชดำเนินผ่านหมู่บ้านห้วยมงคล
 จนรถพระที่นั่งตกหล่ม บรรดาประชาชน ทหาร ตำรวจ กว่า ๑๐ คน ได้เข้ามาช่วยกันออกแรง
 ดันรถให้หลุดจากหล่มและสามารถเดินรถต่อไปได้ในที่สุด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงสอบถาม
 ชาวบ้านที่เข้ามาช่วยดันรถพระที่นั่งถึงสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรในหมู่บ้าน ชาวบ้านได้กราบบังคมทูล
 ตอบว่า อยากได้ถนนมากที่สุดเพราะการเดินทางไม่สะดวก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตัด “ถนนสายห้วยมงคล” ออกสู่ตลาดหัวหิน เพื่อให้เกษตรกรได้มีถนน
 นำผลผลิตเกษตรออกไปสู่ตลาดในเวลาเพียง ๑๕-๒๐ นาทีเท่านั้น นับเป็นจุดเริ่มต้นของเส้นทางบำบัดทุกข์
 บำรุงสุขแก่ทวยราษฎร์ในกาลสืบมา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแนะนำหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องให้ก่อสร้างถนนอีกหลายเส้นทางเพื่ออำนวยความสะดวกด้านการสัญจรของราษฎร รวมถึงเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของประเทศชาติ โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ และมีพระราชดำริให้ดำเนินการปรับปรุงถนนในพื้นที่ทุรกันดาร เพื่ออำนวยความสะดวกให้พสกนิกรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านต่างๆ สามารถเดินทางติดต่อถึงกัน ด้วยความสะดวก รวดเร็ว และปลอดภัยตลอดเส้นทาง โดยมีเส้นทางที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้าง อาทิ

ปี ๒๕๑๓ เส้นทางสายอำเภอรามัน-บ้านตะโละเหลลือ อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส เพื่อพัฒนาความมั่นคงทางการเมืองและพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ปี ๒๕๑๙ สายปราจีนบุรี-เขาใหญ่ ทางหลวงหมายเลข ๓๐๗๗ จังหวัดปราจีนบุรี เป็นเส้นทางสายยุทธศาสตร์ให้รถยนต์ทหารผ่าน เพื่อความมั่นคงของประเทศบริเวณชายแดนกัมพูชา

ปี ๒๕๒๑ สายอำเภอระแงะ-บ้านดุงงญอ-นิคมพัฒนาภาคใต้ และสายบ้านสามแยก-อำเภอสู่หงป่าติ จังหวัดนราธิวาส เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งสายบ้านวาก-บ้านใหม่-บ้านแม่ตะไคร้ ทางหลวงหมายเลข ๑๒๒๙ จังหวัดเชียงใหม่-ลำพูน เพื่อปรับปรุงเส้นทางข้ามภูเขา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ไปอำเภอมะทิง จังหวัดลำพูน เพื่อประโยชน์

๒) การแก้ไขปัญหาการจราจรในกรุงเทพมหานคร ตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา แม้จะมีการพัฒนาโครงข่ายถนนมากมาย แต่ยังไม่เพียงพอกับปริมาณรถที่เพิ่มขึ้นในอัตราก้าวกระโดด และการเดินทางของผู้คนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑลที่มีมากถึง ๑๗ ล้านคนต่อเที่ยวต่อวัน อันนำมาสู่ปัญหาการจราจรติดขัด

ทุกความเดือดร้อนของประชาชนล้วนอยู่ในสายพระเนตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสมอ พระองค์ได้พระราชทานแนวพระราชดำริเพื่อแก้ไขปัญหาการจราจรในกรุงเทพฯ มาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ปี ๒๕๑๔ ที่มีพระราชประสงค์ให้ปรับปรุงเส้นทางที่มีอยู่เดิม และก่อสร้างถนนสายใหม่ เพื่อต่อเติมและเชื่อมโยงโครงข่ายถนนให้สมบูรณ์และสมดุล ดังพระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๓๗ ความตอนหนึ่งว่า

“...สำหรับการจราจรเครื่องมือชิ้นสำคัญที่สุดก็คือถนน ก็ต้องมีถนนที่เหมาะสม มีเครื่องควบคุมจราจรที่เหมาะสม และมีกฎเกณฑ์ของแต่ละแห่ง แต่ละส่วนของผิวจราจรนั้นให้เหมาะสม อันนี้ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องของนิติศาสตร์ ไม่ใช่เรื่องของรัฐศาสตร์ หรือของตำรวจ หรือของศาล เป็นเรื่องของวิศวกรรม ก็จะต้องทำวิศวกรรมให้ดีขึ้น คือหมายความว่าทำให้ถนนดีขึ้นให้สอดคล้อง ซึ่งเป็นการบ้านที่หนักที่สุด เพราะว่ากรุงเทพฯ ได้สร้างมาเป็นเวลา ๒๐๐ ปีแล้ว ไม่ได้มีแผนผังเมืองที่จริงๆ จังๆ ก็มีการผังเมืองของทางการ แต่ว่าไม่ค่อยได้ประโยชน์มากนัก เพราะว่าคนไทย ตามชื่อเป็นคนไทย คือมีอิสระบังคับกันไม่ได้ จะสร้างอะไรก็สร้าง อยากจะสร้างเดี๋ยวนี้ก็สร้าง ก็ไปขว้างกับคนอื่น คือขว้างทางอื่นอันนี้ก็เลยแก้ไขไม่ได้...”

โดยพระองค์ได้พระราชทานพระราชดำริ ทั้งการปรับปรุงและก่อสร้างถนนสายต่างๆ เกิดเป็นถนนวงแหวนชั้นในรอบกรุงเทพฯ หรือถนนรัศมีเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ของกรุงเทพฯ รวมทั้งการเพิ่มประสิทธิภาพถนนด้วยการขยายช่องทางจราจร เพื่อเชื่อมโยงโครงข่ายถนนให้สมบูรณ์ อาทิ

การขยายผิวการจราจรและเพิ่มเส้นทางคมนาคม พระองค์ได้พระราชทานให้ดำเนินการทั้งแบบเร่งด่วนในจุดวิกฤต และแบบระบบโครงข่ายจราจร การแก้ปัญหาจราจรเฉพาะหน้าอย่างเร่งด่วน อาทิ โครงการก่อสร้างถนนเลียบทางรถไฟสายใต้จากสถานีบางกอกน้อยถึงถนนจรัญสนิทวงศ์ และพระราชทานนามว่า “ถนนสุทธาวาส” การขยายพื้นผิวจราจร เช่น โครงการถนนหยดน้ำ และการปรับปรุงขยายผิวจราจรโดยรอบอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย โครงการก่อสร้างถนนเลียบบึงมักกะสันจากถนนศรีอยุธยาถึงถนนอโศก-ดินแดง การขยายช่องทางโดยไม่ทำลายภูมิทัศน์เดิม เช่น โครงการสะพานผ่านฟ้าลีลาศ และโครงการก่อสร้างสะพานคู่ขนานสะพานมัชฆวนรังสรรค์ เป็นต้น

การแก้ปัญหารถจราจรอย่างเป็นระบบโครงข่าย พระองค์ได้มีพระราชดำริให้ก่อสร้างเส้นทางใหม่ เชื่อมต่อถนน และสร้างทางวงแหวนเลียบเมือง เพื่อบรรเทาปัญหาจราจรภายในกรุงเทพฯ เนื่องจากเป็นจุดศูนย์กลางในการลำเลียงขนส่งสินค้าเข้าและออก อาทิ เมื่อปี ๒๕๑๔ มีพระราชประสงค์ให้สร้างถนนเพิ่มขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาจราจรพระราชนิพนธ์เป็นของขวัญแก่ประชาชน คือโครงการถนนวงแหวนรัชดาภิเษก (ถนนวงแหวนชั้นใน) แทนการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์

ที่ทางราชการจะจัดสร้างและซ่อมเกล้าฯ ถวายเป็นของขวัญ เนื่องในโอกาส มหามงคลพระราชพิธีรัชดาภิเษก โครงการข่ายจตุรทิศตะวันตก-ตะวันออก และเหนือ-ใต้ เพื่อเชื่อมเส้นทางจราจรด้วยถนน สะพาน และปรับปรุง เส้นทางเดิมและเส้นทางใหม่ให้เชื่อมกัน อย่างสมบูรณ์

โครงการพระราชดำริทาง คูขนานลอยฟ้าถนนบรมราชชนนี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทอดพระเนตรเห็นการจราจรที่ติดขัดเป็นอย่างมากบริเวณสะพาน สมเด็จพระปิ่นเกล้า ต่อเนื่องไปจนถึงถนนบรมราชชนนี จึงพระราชทานแผนที่การก่อสร้างทางคูขนาน ที่ทรงร่างด้วยลายพระหัตถ์ของพระองค์เองแก่กรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาหาแนวทางแก้ไข โดยการ ก่อสร้างทางคูขนานลอยฟ้าจากแยกอรุณอมรินทร์ไปจนถึงแยกพุทธมณฑลสาย ๒ อันเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการรองรับการจราจร จากบริเวณสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้าจนถึงทางแยกตลิ่งชัน ถนนบรมราชชนนีทั้งขาเข้าและขาออกโดยไม่ติดสัญญาณไฟจราจร

โครงการสะพานพระราม ๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำริชี้แนะว่า ควรก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาเพิ่มขึ้นอีก ๑ แห่ง บริเวณถนนอรุณอมรินทร์ไปเชื่อมกับ ถนนวิสุทธิกษัตริย์ใกล้กับธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อรองรับปริมาณการจราจรที่เพิ่มขึ้น จากการเปิดใช้เส้นทางคูขนานลอยฟ้า ถนนบรมราชชนนี รวมทั้งเพิ่มจุดเชื่อมโยงกรุงเทพมหานคร ผังพระนครและธนบุรี และเป็นจุดเชื่อมต่อ “**โครงข่ายจตุรทิศ**” พระองค์จึงได้พระราชทาน พระราชหัตถเลขาแนวนแผนผังสะพานให้กรุงเทพมหานครนำไปศึกษาความเหมาะสมในการดำเนินการ อีกทั้งโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อของสะพานแห่งใหม่นี้ว่า “**สะพานพระราม ๘**” ซึ่งได้ช่วยแบ่งเบา ปริมาณการจราจรที่ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า และผ่อนคลายปัญหา การจราจรในถนนที่ต่อเนื่องจากสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้าทั้งฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรีเป็นอันมาก

โครงการสะพานภูมิพล ๑ และสะพานภูมิพล ๒ หรือชื่ออย่างไม่เป็นทางการว่า “**สะพานวงแหวน
อุตสาหกรรม**” เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ก่อสร้างขึ้นเชื่อมต่อเขตราชบุรีและเขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร กับอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งเป็นเขตอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เข้าไว้ด้วยกัน

เพื่อเป็นโครงข่ายถนนรองรับการขนถ่ายลำเลียงสินค้าจากท่าเรือกรุงเทพฯ ต่อเนื่องไปจนถึงพื้นที่อุตสาหกรรมในจังหวัดสมุทรปราการ และภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศ เพื่อไม่ให้รถบรรทุกวิ่งเข้าไปในตัวเมืองหรือทิศทางอื่น อันเป็นสาเหตุของการจราจรติดขัดโดยรอบ

การแก้ไขปัญหาการจราจรรอบโรงพยาบาลศิริราช แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงประทับ ณ โรงพยาบาลศิริราช พระองค์ยังทรงห่วงใยที่จะแก้ไขปัญหาให้พสกนิกรอยู่ตลอดเวลา โดยเมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๔ พระองค์ได้พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องฝ่ายฯ กราบบังคมทูลถวายรายงานโครงการแก้ไขปัญหาการจราจรโดยรอบโรงพยาบาลศิริราช ซึ่งเป็นการดำเนินการต่อเนื่องกับโครงการทางคู่ขนานลอยฟ้าถนนบรมราชชนนี และสะพานพระราม ๘ เพื่อบรรเทาปัญหาการจราจรในบริเวณดังกล่าว

พระองค์มีพระราชกระแสรับสั่งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันดำเนินงานสำรวจและออกแบบโครงการก่อสร้างต่างๆ อาทิ การต่อเชื่อมสะพานพระราม ๘ กับถนนพราณนก และพุทธมณฑลสาย ๔ งานขยายสะพานอรุณอมรินทร์ ตลอดจนผิวการจราจรกลับรถใต้สะพานอรุณอมรินทร์ และสะพานข้ามคลองบางกอกน้อย ถนนจรัญสนิทวงศ์ การก่อสร้างทางลอดใต้ทางสามแยกไฟฉาย และสะพานข้ามแยกถนนเลียบทางรถไฟ เพื่อเพิ่มโครงข่ายถนนที่เชื่อมโยงพื้นที่ฝั่งตะวันตกและตะวันออกของกรุงเทพฯ และเพิ่มประสิทธิภาพการจราจรบริเวณแยกอรุณอมรินทร์ แยกศิริราช แยกพราณนก สามแยกไฟฉาย และทางแยกอื่นๆ ที่ต่อเนื่องกัน พร้อมกันนั้น ยังช่วยลดจุดตัดและทางแยกสัญญาณไฟจราจรบนถนนจรัญสนิทวงศ์ ที่เป็นส่วนหนึ่งของถนนวงแหวนรัชดาภิเษก ซึ่งช่วยให้ถนนวงแหวนรัชดาภิเษกฝั่งธนบุรีสัญจรได้สะดวกขึ้น

โอกาสนี้ พระองค์ทรงซักถามเกี่ยวกับการจัดทำระบบรถไฟฟ้าบริเวณโดยรอบโรงพยาบาลศิริราช และการพัฒนารถไฟความเร็วสูงไปสู่ส่วนภูมิภาคต่างๆ โดยมีพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า

“...ที่จริงรถไฟนี้จะได้ประโยชน์มาก เพราะว่าดีกว่าการคมนาคมทางถนนทางถนนแพงมาก รถไฟจะถูกลงไปมาก ดีสำหรับการเศรษฐกิจของไทย ถ้าทำได้สำเร็จโดยเร็ว...”

● โครงการฟาร์มตัวอย่าง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชประสงค์ ที่จะช่วยให้ราษฎรหลุดพ้นจากความยากลำบาก แม้จะต้องเสียสละพระราชทรัพย์ เพื่อลงทุนในโครงการเป็นจำนวนมาก พระองค์ทรงยินดี ได้มีพระราชดำริ ให้จัดตั้ง “ฟาร์มตัวอย่าง” ขึ้น สำหรับฝึกอาชีพทางด้านการเกษตรเพื่อให้สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและเป็นแหล่งศึกษาข้อมูลและถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการเกษตรให้สามารถนำไปใช้ในพื้นที่ได้ ช่วยพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร นอกจากนี้พระองค์มีพระราชประสงค์ ทรงช่วยเหลือประชาชนที่ตกงานจากเหตุการณ์วิกฤตเศรษฐกิจเมื่อปี ๒๕๔๐ ทรงให้ขยายผลโครงการไปในหลายจังหวัดทุกภาคของประเทศกว่า ๕๖ แห่ง

พระองค์มีพระราชดำริให้จัดตั้งฟาร์มตัวอย่างขึ้นภายใต้โครงการ “หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ” ณ บ้านดงยอ ตำบลขว้าง อำเภอมือง จังหวัดสกลนคร เป็นแห่งแรกโดยโครงการฯ ได้มีการสร้างบ้านพักเกษตรกร ๒๐ หลัง และจัดแบ่งที่ดินเพื่อทำการเกษตรครอบครัวละ ๒ ไร่ รวมทั้งจัดสร้างระบบสาธารณูปโภคให้แก่ราษฎรให้มีความเป็นอยู่ที่ดี เป็นหมู่บ้านตัวอย่างที่ทำการเกษตรโดยไม่ใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง และเป็นแหล่งผลิตอาหารปลอดภัยสำหรับเลี้ยงคนในหมู่บ้าน และเมื่อเหลือจากการบริโภคสามารถนำไปจำหน่ายเสริมสร้างรายได้อีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งได้มีการขยายโครงการไปในพื้นที่ต่างๆ ดังบทความจากหนังสือ “กำไรของแผ่นดิน” โดยนายสหัส บุญญาวิวัฒน์ ผู้ช่วยเลขาธิการพระราชวังฝ่ายกิจการพิเศษ ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

เมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรชาวไทยภูเขาที่บ้านขุนแตะ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลดอยแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งราษฎรชาวไทยภูเขาที่ได้รับการบำบัดให้เลิกยาเสพติดแล้ว จำนวนประมาณ ๒๐๐-๓๐๐ คน มาเข้าเฝ้าฯ และขอพระราชทานความช่วยเหลือของงานทำ ทรงให้ข้าพเจ้าและคณะที่ตามเสด็จฯ ดำเนินการโครงการฟาร์มตัวอย่างในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อพระราชทานความช่วยเหลือ เมื่อเริ่ม

ดำเนินงานในขั้นแรก โครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริ บ้านขุนแตะจ้างคนงานชาวเขามาทำงานประมาณวันละ ๔๐ คน ก่อนวันเสด็จฯ ไปทรงตรวจเยี่ยมโครงการฯ ในปี ๒๕๔๑ ได้รับสั่งถามว่าที่ฟาร์มตัวอย่างนี้จ้างคนงานไว้เท่าไร ข้าพเจ้ากราบบังคมทูลว่า ประมาณ ๔๐ คน ซึ่งไม่ถูกต้องตามพระราชประสงค์ของพระองค์ที่ทรงให้จ้างคนยากจน

เข้ามาทำงานให้มากกว่านี้ ข้าพเจ้าได้กราบบังคมทูลไปว่าถ้าจ้างคนงานเข้ามาทำงานมาก ๆ อาจจะต้องขาดทุน เพราะผลผลิตยังน้อยอยู่ พระองค์รับสั่งว่า

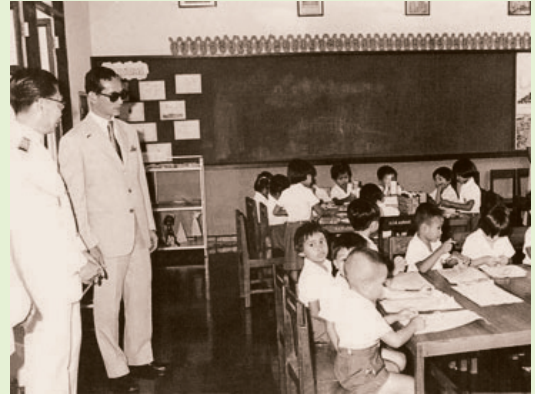
“...อย่ามาพูดเรื่องกำไรขาดทุนกับฉันนะ ฉันต้องการให้คนจนมีงานทำมากมาย ขาดทุนของฉันคือกำไรของแผ่นดิน... การที่ทำให้คนยากจนในชุมชนนั้นๆ มีงานทำ พวกเขา มีรายได้มีเงินเลี้ยงครอบครัว ไม่ต้องไปเป็นโจร ไม่ต้องไปเป็นขโมย ไม่ต้องไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ไม่ตัดไม้ทำลายป่า ไม่ไปเผาป่า ตำบลนั้น อำเภอนั้น จังหวัดนั้น ก็มีความสุข มีความสงบสุข ประเทศชาติก็มีความสุข มีความสงบ นี่แหละคือกำไรของแผ่นดิน...”

● การพัฒนาทางการศึกษา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักว่าการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างและพัฒนาความคิด สติปัญญา ความประพฤติและคุณธรรมของคนในชาติ จึงมีพระราชปณิธานที่จะส่งเสริมการศึกษาให้แพร่หลาย ทั้งในเมืองและในชนบทที่ทุรกันดารโดยเฉพาะเด็กยากจนและด้อยโอกาส เพื่อจะได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยมีแนวพระราชดำริทางการศึกษาที่สำคัญสรุปได้ดังนี้

๑) ทรงสนับสนุนให้ประชาชนได้รับการ ศึกษาอย่างทั่วถึงในทุกระดับ โดยทรงมีแนวพระราชดำริให้วางรากฐานความรู้และการศึกษาอย่างทั่วถึงและเพียงพอโดย “สร้างโอกาสให้ประชาชนได้รับความรู้” ในทุกระดับของการศึกษา ทั้งในและนอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย นับตั้งแต่ในระดับปัจเจกบุคคลจนถึงระดับประเทศ โดยทรงเห็นว่าการลงทุนเพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาย่อมบังเกิดผลคุ้มค่า เนื่องจากคนเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป ดังพระราชดำรัสพระราชทานแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๓๔ ความตอนหนึ่งว่า

“...แต่แต่ละคนใช้เงินงบประมาณหรือเงินของมหาวิทยาลัย ใช้ไปคนละแสนบาท...
ทางมหาวิทยาลัยจะต้องมีงบประมาณคนละปีละ ๑๐๐,๐๐๐ บาท ก็ขอให้เรียน
เพื่อให้คุ้มเงินนี้ ถ้าเรียนได้ความรู้และสามารถไปปฏิบัติต่อไปก็คุ้ม ไม่มีใครเสียตายเงินนี้
เพราะว่าที่จะได้ประโยชน์จากผู้ที่เรียนดีแล้วก็ฝึกดีทำตัวให้เป็นประโยชน์ก็คุ้มและ
ประเทศชาติจะก้าวหน้า...”

โดยพระองค์ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์หรือที่ดิน ในการจัดสร้างโรงเรียนต่างๆ อาทิ การจัดตั้งโรงเรียนสำหรับเยาวชนชาวเขาและเยาวชนในชนบทห่างไกล และพระราชทานนามโรงเรียนว่า **โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์** นอกจากนี้ ทรงจัดตั้ง **โรงเรียนร่มเกล้า** สำหรับเยาวชนในท้องถิ่นชนบทห่างไกลหรือพื้นที่เสี่ยงภัยในภาคต่างๆ ตลอดจนทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ จัดสร้างโรงเรียนให้แก่ท้องที่ที่ประสบภัยพิบัติต่างๆ เรียกว่า **โรงเรียนราชประชานุเคราะห์** ซึ่งปัจจุบันมีกระจายอยู่ทั่วประเทศ และทรงสนับสนุนให้จัดตั้ง **โรงเรียนราชประชานุเคราะห์** เพื่อเป็นสถานศึกษาอยู่ประจำสำหรับเยาวชนที่เป็นบุตรธิดาของคนไข้โรคเรื้อน ซึ่งมิได้ติดโรคจากบิดามารดา ทรงส่งเสริมการจัดตั้งและดำเนินกิจการโรงเรียนสำหรับเด็กพิการทุกประเภท **โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจน** ในวัดหลายแห่ง **โรงเรียนจิตรลดา** **โรงเรียนราชวินิจ** และ**โรงเรียนราชวินิตมัธยม** สำหรับบุตรข้าราชการบริพารในพระราชวังและประชาชนในท้องถิ่น รวมถึง**โรงเรียนพระราม ๙ กาญจนาภิเษก** เป็นโรงเรียนพระราชทานสาธิตแห่งแรกของกรุงเทพฯ

ตลอดจนทรงรับ**โรงเรียนวังไกลกังวล**และ**โรงเรียน ภ.ป.ร. ราชวิทยาลัย**ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ รวมทั้งทรงริเริ่มให้มีสถาบันเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหาร อันเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาประเทศ โดยได้พระราชทานพระราชดำริให้ศึกษาแนวทางการก่อตั้ง**สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์** หรือ **NIDA**

๒) พระราชทาน**ทุนการศึกษา**ในทุกระดับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาพระราชทาน**ทุนการศึกษา**และรางวัลต่างๆ ทุกระดับการศึกษา เช่น ทุนการศึกษาในมูลนิธิช่วยนักเรียนขาดแคลน

ทุนการศึกษาแก่นักเรียนชาวเขา รางวัลแก่นักเรียนและโรงเรียนดีเด่น ระดับประถมและมัธยมศึกษาทั่วประเทศ ทุนมูลนิธิราชประชานุเคราะห์เพื่อเกื้อหนุนครอบครัวที่ประสบสาธารณภัย รวมทั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ฟ้นฟูทุนเล่าเรียนหลวง เพื่อส่งเยาวชนไปศึกษาวิทยาการระดับสูงสาขาต่างๆ ในต่างประเทศ

นอกจากนี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้พระราชทานพระราชทรัพย์เป็นทุนประเดิมให้แก่

สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย จัดตั้งทุนชื่อว่าทุนพระราชทานช่วยเหลือการศึกษาตามสมควร แก่อดีตภาพและความสามารถของตน โดยทรงรับนักเรียนยากจนขาดโอกาสทางการศึกษาที่ทรงพบในระหว่างเสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมราษฎรในถิ่นทุรกันดาร ให้เป็นนักเรียนในพระบรมราชานุเคราะห์ รวมถึงพระราชทานทุนการศึกษาแก่เด็กพิการให้เข้ารับการศึกษในโรงเรียนการศึกษาพิเศษ และมีพระราชเสาวนีย์ให้กองราชเลขาฯ ติดตามผลการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และช่วยเหลือเพื่อให้ไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้

๓) จัดทำโครงการสารานุกรมสำหรับเยาวชน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่สำคัญแก่เยาวชน คือโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน มีพระราชประสงค์ให้เป็นหนังสือความรู้ที่เหมาะสมแก่เด็กในวัยต่างๆ รวมทั้งผู้ใหญ่ก็สามารถใช้ประโยชน์ได้

โดยพระองค์ทรงกำหนดหลักการทำคำอธิบายเรื่องต่างๆ แต่ละเรื่องเป็นสามตอนหรือสามระดับ สำหรับให้เด็กแต่ละรุ่นอ่านเข้าใจ ทั้งเด็กรุ่นเล็ก รุ่นกลาง และรุ่นใหญ่ รวมถึงผู้ใหญ่ผู้สนใจอ่านได้อีกระดับหนึ่ง เพื่อเปิดโอกาสให้บิดามารดาสามารถใช้หนังสือนั้นเป็นเครื่องมือแนะนำวิชาแก่บุตรธิดา และให้พี่แนะนำวิชาแก่น้องเป็นลำดับกันลงไป นอกจากนั้น เมื่อเรื่องหนึ่งเรื่องใดมีความเกี่ยวพันต่อเนื่องถึงเรื่องอื่นๆ ก็ให้อ้างอิงถึงเรื่องนั้นๆ ด้วยทุกเรื่องไป ด้วยประสงค์จะให้ผู้ศึกษาทราบและตระหนักว่าวิชาการแต่ละสาขามีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องถึงกัน ควรศึกษาให้ครบถ้วนทั่วถึง

๔) พระราชทานการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังมีพระราชดำริด้วยว่าราษฎรในชนบท โดยเฉพาะในท้องที่ทุรกันดารควรได้รับการศึกษาเพื่อจะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตและยกระดับความเป็นอยู่ ให้สามารถอยู่ได้โดยการ “พึ่งตนเอง” ซึ่งเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยพระราชทานโครงการต่างๆ เพื่อให้เป็นแนวทางในการพัฒนาอาชีพและความเป็นอยู่ของราษฎรในท้องที่ชนบทให้ช่วยตัวเองได้

๕) สร้างศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ให้ราษฎรเรียนรู้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานศูนย์ศึกษาการพัฒนาจำนวน ๖ ศูนย์ กระจายอยู่ในภาคต่างๆ ตามสภาพภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน เพื่อให้เป็นแหล่งศึกษาสรรพวิชา ค้นคว้า ทดลอง สาธิตและดูงานทั้งของส่วนราชการและประชาชน

● โครงการแก้มลิง

เมื่อเกิดสภาวะน้ำท่วมหนักในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในปี ๒๕๓๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวพระราชดำริการป้องกันน้ำท่วมในพื้นที่บริเวณกรุงเทพฯ และปริมณฑล ด้วยพระราชวินิจฉัยของพระองค์ ไม่มีระบุไว้ในตำราใดๆ ทั้งนี้ ได้ทรงเปรียบเทียบการกินอาหารของลิงหลังจากที่ลิงเคี้ยวกล้วยแล้วยังไม่กลืน แต่จะเก็บไว้ภายในแก้มทั้งสองข้างแล้วค่อยๆ ดุนกล้วยมากินในภายหลัง เช่นเดียวกับกรณีการผันน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยา รวมทั้งน้ำที่ขึ้นมาตามซอยต่างๆ เมื่อน้ำทะเลหนุนให้ไปเก็บไว้ที่บึงใหญ่ที่อยู่ใกล้กับพื้นที่ชายทะเลและมีประตูน้ำขนาดใหญ่ปิดกั้นน้ำ เมื่อเวลาน้ำทะเลลดลงให้เปิดประตูระบายน้ำออกไปบึงจะสามารถรับน้ำชุดใหม่ต่อไป ดังพระราชดำรัสเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๘ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา ความตอนหนึ่งว่า

“...ตามนิสัยของลิงก็ยังคงเป็นลิง เพราะว่า เราจำได้ เมื่ออายุ ๕ ขวบ มีลิง
เือกกล้วยไปให้ มันก็เคี้ยว เคี้ยว เคี้ยว แล้วใส่ไว้ในแก้มลิง ตกลง “โครงการแก้มลิง” นี้
มีที่เกิดเมื่อเราอายุ ๕ ขวบ เมื่ออายุ ๕ ขวบ ก็นี่เป็นเวลา ๖๓ ปีมาแล้ว ลิงสมัยนั้น
ลิงโบราณ เขาก็มีแก้มลิงแล้ว เขาเคี้ยวแล้ว เอาเข้าไปเก็บในแก้ม น้ำท่วมลงมา
ถ้าไม่ทำ “โครงการแก้มลิง” น้ำท่วมนี้จะเประอะไปหมด อย่างที่เประอะปีนี้ เประอะไป
ทั่วภาคกลาง จะต้องทำ “แก้มลิง” เพื่อที่จะเอาน้ำปีนี้ไปเก็บไว้ เวลานั้นน้ำทะเลขึ้น
ไม่สามารถที่จะระบายออก เมื่อไม่สามารถระบายออกน้ำทะเลก็ขึ้นมา ดันขึ้นไป
ตามแม่น้ำ ขึ้นไปเกือบถึงอยุธยา
ทำให้น้ำลดลงไปไม่ได้ แล้วเวลา
น้ำทะเลลง น้ำที่เอ่อขึ้นมานั้น
ก็ไม่สามารถที่จะกลับเข้าไปในแม่น้ำ
เจ้าพระยา ก็ท่วมต่อไป จึงต้องมี
แก้มลิง...”

เมื่อเกิดน้ำท่วมก็ให้ชุดคลองต่างๆ
เพื่อชักน้ำให้รวมกันแล้วนำมาเก็บไว้เป็น
บ่อพักน้ำอันเปรียบได้กับแก้มลิง แล้วจึง

ระบายน้ำลงทะเลเมื่อปริมาณน้ำทะเลลดลง โดยทรงให้ดำเนินโครงการแก้มลิงที่สำคัญในเขต
กรุงเทพฯ ได้แก่ โครงการแก้มลิงฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา และโครงการ
แก้มลิงนอกเขตกรุงเทพฯ ที่เอื้อประโยชน์กับในเขตกรุงเทพฯ ได้แก่ โครงการแก้มลิงแม่น้ำท่าจีน
ตอนล่าง โครงการแก้มลิงคลองมหาชัย-สนามชัย และโครงการแก้มลิงคลองสุนัขหอน

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงห่วงใยในความเดือดร้อนของพสกนิกร และได้เสด็จ
พระราชดำเนินออกตรวจสภาพน้ำท่วมกรุงเทพมหานครด้วยพระองค์เอง ภายหลังจากเหตุการณ์น้ำท่วม
กรุงเทพมหานคร ปี ๒๕๒๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำริแนวทางแก้ไข
ปัญหาน้ำท่วม ๕ ประการ ได้แก่ (๑) เร่งระบายน้ำออกสู่ทะเล โดยผ่านแนวคลองทางฝั่งตะวันออก
ของกรุงเทพมหานคร (๒) จัดให้มีพื้นที่สีเขียว (Green Belt) เพื่อกั้นการขยายตัวของเมือง และเพื่อ
แปรสภาพให้เป็นทางระบายน้ำเมื่อน้ำหลาก (๓) สร้างระบบป้องกันน้ำท่วมในเขตกรุงเทพมหานคร
(๔) สร้างสถานที่เก็บกักน้ำตามจุดต่างๆ ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร เพื่อช่วยในโครงการป้องกันน้ำท่วม
และ (๕) ขยายทางน้ำหรือเปิดทางน้ำในจุดที่ผ่านทางหลวงหรือทางรถไฟ รวมถึงการแก้ไขปัญหาน้ำ
ท่วมพื้นที่ในกรุงเทพฯ บริเวณทล และพื้นที่อื่นๆ

- การแก้ไขปัญหาน้ำเค็มจากการทำนาเกลือ

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มักเกิดปัญหาน้ำเค็มอันเนื่องจากการทำนาเกลือ อาทิ ในเขตอำเภอวนรวินวาส และอำเภอบ้านม่วง จังหวัดสกลนคร อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี และอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เป็นต้น ซึ่งผู้ประกอบการทำนาเกลือมักปล่อยน้ำเค็มจากลานตากเกลือหรือน้ำฝนที่ตกชะลานตากเกลือลงไปตามร่องน้ำและลำห้วยบริเวณข้างเคียง โดยไม่มีการควบคุมเท่าที่ควร น้ำเค็มจึงไหลตามร่องน้ำและลำห้วยต่างๆ แพร่กระจายเข้าไปในพื้นที่เหล่านั้นเป็นบริเวณกว้าง จนไม่สามารถปลูกข้าวได้ หรือได้รับผลผลิตข้าวน้อยลง จึงทำความเสียหายให้แก่ผู้ประกอบการอาชีพทำนา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำริแนวทางที่ผู้ทำนาเกลือไม่ทำความเสียหายให้แก่พื้นที่ปลูกข้าวใกล้เคียง เป็นวิธีที่ง่าย ๆ โดยประยุกต์ใช้หลักวิชา ด้วยการให้ผู้ทำนาเกลือจัดพื้นที่ส่วนหนึ่งที่บริเวณลานตากเกลือ ขุดเป็นสระสำหรับรองรับน้ำเค็มที่ปล่อยทิ้งจากลานตากเกลือทั้งหมด เก็บไว้ในสระเพื่อรอการระเหยหรือไหลลงในดิน โดยบ่อขนาดเล็กๆ ที่ขุดขึ้นเพื่อระบายน้ำลงสู่ชั้นน้ำเค็มใต้ดินที่สูงขึ้นมา สระน้ำดังกล่าวจะมีขนาดและความลึกเท่าใด ต้องกำหนดให้สัมพันธ์กับบริเวณน้ำที่มาจากลานตากเกลือและความสามารถของน้ำในสระที่ไหลลงไปได้ดิน ให้มีความสมดุลพอดีกันโดยไม่ทำให้น้ำเค็มไหลลงไปยังลำห้วยข้างๆ อีกต่อไป ดังพระราชดำรัสเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๓ ณ อำเภอวนรวินวาส จังหวัดสกลนคร ความตอนหนึ่งว่า

“...วิธีซึ่งก็ไม่ยากนักในการทำนาเกลือ และจะป้องกันมิให้เกิดความเสียหายมากเกินไปคือสูบน้ำจากในดินขึ้นมาแล้วมาทำนาเกลือ และเมื่อใช้น้ำนั้นแล้วแทนที่จะเทไปในห้วยก็เทลงไปในดินอีกที ซึ่งเป็นการกระทำที่ทำได้เพราะว่าจุดน้ำขึ้นมาจากในดินก็มีเกลือขึ้นมาด้วย ย่อมทำให้มีโพรงในใต้ดิน ก็นำน้ำเอาลงไปที่แทนที่ ก็เป็นการทำที่ทำได้ แล้วก็ไม่มีสิ่งแวดล้อมมากนัก... น้ำในห้วยจะไม่เค็ม นาข้าวจะทำได้...”

- โครงการธนาคารโค-กระบือ

เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๒๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในพื้นที่โครงการพัฒนาที่ราบเชิงเขา จังหวัดปราจีนบุรี ในครั้งนั้นราษฎรได้ถวายฎีกาว่าขาดแคลนวัวควาย

ใช้ไถนา ต้องเข้ามาใช้งานในราคาแพงมาก บางคราวเมื่อจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรแล้วก็กลายเป็นค่าเช่าไปเกือบหมด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงพระราชทานพระราชดำริให้กรมปศุสัตว์หาทางช่วยเหลือราษฎรโดยการตั้งธนาคารโค-กระบือขึ้น ซึ่งคำว่า “ธนาคาร โค-กระบือ” เป็นศัพท์ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคิดขึ้นใหม่ หมายถึง ศูนย์กลางรวบรวมโคและกระบือ โดยมีบัญชีควบคุมดูแลรักษา แจกจ่ายให้ยืมเพื่อใช้ประโยชน์ในทางเกษตรกรรม และเพิ่มปริมาณโคและกระบือตามหลักการธนาคาร ดังพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะสมาชิกผู้รับนมสวนจิตรลดา คณะสมาชิกผู้เลี้ยงโคนม และคณะผู้นำกลุ่มสหกรณ์ที่เข้าเฝ้าฯ เมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๒๓ ได้ทรงอธิบายถึงพระราชดำรินี้ว่า

“...เรื่องธนาคารกระบือนั้นเป็นเรื่องที่นับว่าใหม่สำหรับโลก เพราะว่าโดยมากในโลกปัจจุบันนี้ก็นึกแต่ที่จะมีความก้าวหน้าในทางที่จะใช้จะเป็นเครื่องจักรกลไกลำสำหรับมาช่วยทำการเกษตร ทำการกลสิกรรม แต่มาเดี๋ยวนี้ รู้สึกจะเกิดความลำบาก เพราะว่าเชื้อเพลิงแพง จึงทำให้ความก้าวหน้าในด้านเครื่องทุ่นแรงจะหายไป ฉะนั้นจึงต้องพยายามหาทางที่จะใช้เครื่องทุ่นแรงแบบโบราณก็คือใช้สัตว์พาหนะสัตว์ที่จะใช้ในงานสำหรับการเกษตร เช่น โคหรือกระบือ การที่จะมีโคหรือกระบือนั้นก็มีปัญหามาก เพราะว่าชาวนาชาวไร่ไม่มีทุนพอที่จะไปซื้อ หรือแม้จะเลี้ยงก็อาจจะลำบาก จึงมีความคิดขึ้นมาว่า ถ้าทำเป็นหน่วยหนึ่งที่มีโคหรือกระบือไว้พร้อมที่จะให้ชาวนา ชาวไร่ได้ใช้ก็จะเป็นการดี จึงทำในรูปที่เรียกว่า ธนาคาร...”

- **การแก้ปัญหาดินเพื่อการเพาะปลูก** โดยการพัฒนาคุณภาพดินจากสภาพเสื่อมโทรมให้ดีขึ้นด้วยวิธีการแบบง่ายๆ ตามสภาพพื้นที่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาดินพรุหรือดินเปรี้ยวโดยเน้นศึกษาทดลองค้นคว้าวิจัย และพัฒนาพื้นที่ดินพรุให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในด้านเกษตรกรรมให้ได้มากที่สุด เช่น ทรงใช้วิธีการ “แก้งดิน” การใช้หินปูนปรับสภาพน้ำเปรี้ยว ซึ่งเมื่อได้ดำเนินการตามพระราชดำริแล้ว ปรากฏว่าพืชสามารถเจริญเติบโตและให้ผลผลิตได้ดี และเป็นแบบอย่างในการแก้ไขปัญหาดินเปรี้ยว ดังแนวพระราชดำริในการปรับปรุงดินเปรี้ยวจัด ที่ได้พระราชทานให้แก่ข้าราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และข้าราชการบริพาร ในคราวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงตรวจแปลงศึกษาการเปลี่ยนแปลงความเป็นกรดของดินกำมะถัน ในหนังสือ “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการพัฒนาการเกษตรไทย” ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ความตอนหนึ่งว่า

“...นี่เป็นเหตุผลอย่างหนึ่ง ที่พุดมา ๓ ปีแล้ว หรือ ๔ ปีกว่า ต้องการน้ำสำหรับมาให้ดินทำงานดินทำงานแล้วดินจะหายโกรธ อันนี้ไม่มีใครเชื่อแล้วก็ตามทำที่นี้แล้วมันได้ผล...”

อันนี้ผลงานของเราที่ทำที่นี่เป็นงานที่สำคัญที่สุด เชื่อว่าชาวต่างประเทศเขามาดูเราทำอย่างนี้แล้วเขาก็พอใจ...”

พระองค์มีแนวพระราชดำริแก้ปัญหาดินทรายอย่างง่าย ๆ ด้วยการปลูกหญ้าตามแนวระดับเพื่อยึดดินและให้เกิดปุ๋ยอินทรีย์ ส่วนปัญหาดินดานและดินลูกรังได้พระราชทานพระราโชบาย “ป่าไม้หมุ่มบ้าน” ให้ราษฎรเป็นเจ้าของดำเนินการปลูกป่าและบำรุงรักษาต้นไม้เอง

- การฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ โดยการส่งเสริมระบบวงจรป่าไม้ด้วยวัฏจักรธรรมชาติ

โครงการพัฒนาพื้นที่ดินเสื่อมโทรมเขาชะงุ้มอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดราชบุรี เป็นแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการฟื้นฟูสภาพป่าด้วยวัฏจักรธรรมชาติ โดยมีวิธีการที่เรียบง่ายและประหยัดในการดำเนินงาน ตลอดจนส่งเสริมระบบวงจรป่าไม้ในลักษณะธรรมชาติดั้งเดิม ดังพระราชดำริการปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูกด้วยวิธีการ ๓ วิธี จากหนังสือ “กษัตริย์นักพัฒนา” ความตอนหนึ่งว่า

“...ถ้าเลือกได้ที่ที่เหมาะสมแล้ว ก็ทิ้งป่านั้นไว้ตรงนั้น ไม่ต้องไปทำอะไรเลย ป่าจะเจริญเติบโตขึ้นมาเป็นป่าสมบูรณ์โดยไม่ต้องไปปลูกเลยสักต้นเดียว...”

“...ไม่ไปรบกวนป่าหรือตัดต้นไม้ เพียงแต่คุ้มครองให้ขึ้นเองได้เท่านั้น...”

“...ในสภาพป่าเต็งรัง ป่า
เสื่อมโทรมไม่ต้องทำอะไร เพราะ
ต่อมาก็จะแตกกิ่งออกมาอีก
ถึงแม้ต้นไม้ไม่สวย แต่ก็
ต้นไม้ใหญ่ได้...”

● การอนุรักษ์ทรัพยากรแหล่งน้ำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงตระหนักว่าประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพ
ทางการเกษตรและอาศัยน้ำฝน จึงทรงเน้น
การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งน้ำเป็นพิเศษ
และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง
ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่อง

มาจากพระราชดำริ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับรูปแบบที่เหมาะสม
ของการพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ก่อให้เกิดความชุ่มชื้นและบรรเทาปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อ
การอุปโภคบริโภค โดยพระราชทานแนวพระราชดำริให้มีการสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น (Check
Dam) ในศูนย์ศึกษาฯ ดังกล่าว ดังพระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๒๑ ณ อำเภอแม่ลาน้อย
จังหวัดแม่ฮ่องสอน ความตอนหนึ่งว่า

“...ให้พิจารณาดำเนินการสร้างฝายราคาประหยัด โดยใช้วัสดุราคาถูกและหาง่าย
ในท้องถิ่น เช่น แบบทิ้งหินคลุมด้วยตาข่ายปิดกั้นร่องน้ำกับลำธารเล็กๆ เป็นระยะๆ เพื่อ
ใช้เก็บกักน้ำและตะกอนดินไว้บางส่วน โดยน้ำที่กักเก็บไว้จะซึมเข้าไปในดิน ทำให้ความ
ชุ่มชื้นแผ่ขยายออกไปทั้งสองข้าง ต่อไปจะสามารถปลูกพันธุ์ไม้ป้องกันไฟ พันธุ์ไม้โตเร็ว
และพันธุ์ไม้ทั้งใบ เพื่อฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำลำธารให้มีสภาพเขียวชุ่มชื้นเป็นลำดับ...”

พระองค์ทรงยึดหลักง่ายๆ คือ “ธรรมชาติและธรรมดา” โดยใช้วัสดุราคาถูกที่หาง่ายในพื้นที่
เพื่อจัดทำท่อนส่งและลำเหมือง สำหรับเก็บน้ำไว้ในดิน เพื่อแผ่ขยายความชุ่มชื้นแก่สิ่งแวดล้อมในพื้นที่
และเพื่อการเพาะปลูก ดังพระราชดำรัส ณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ เมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๙
ความตอนหนึ่งว่า

“...การผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำในระดับบนลงไปตามแนวร่องน้ำต่างๆ เพื่อช่วย
ความชุ่มชื้นค่อยๆ แผ่ขยายตัวออกไป สำหรับน้ำส่วนที่เหลือก็จะไหลลงอ่างเก็บน้ำ

ในระดับต่ำลงไปเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทางด้านงานเกษตรกรรมต่อไป ในการนี้ควรเริ่มปลูกป่าทดแทนตามแนวร่องน้ำ ซึ่งมีความชุ่มชื้นมากกว่าบริเวณสันเขา จึงจะทำให้เป็นผลโดยเร็ว นอกจากนั้น ยังเป็นการประหยัดกล้าไม้และปลอดภัยจากไฟป่าด้วย เมื่อร่องน้ำดังกล่าวมีความชุ่มชื้นเพิ่มขึ้น ลำดับต่อไปก็ควรสร้างฝายต้นน้ำเป็นระยะๆ เพื่อค่อยๆ เก็บกักน้ำไว้ แล้วต่อท่อไม้ไผ่ส่งน้ำออกทั้งสองฝั่งร่องน้ำ อันจะเป็นการช่วยแผ่ขยายแนวความชุ่มชื้นออกไปตลอดแนวร่องน้ำ...”

- โครงการปรับปรุงคลองลัดโพธิ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยการปรับปรุงสภาพลำน้ำและใช้ประโยชน์จากพลังงานน้ำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้ขุดลอกลำน้ำในบริเวณที่ตื้นเขิน ตกแต่งดินตามลาดตลิ่งที่ถูกกัดเซาะ กำจัดวัชพืชหรือทำลายสิ่งกีดขวางทางน้ำไหล และกรณีลำน้ำมีแนวโค้งมากเป็นระยะไกล ทรงให้ขุดคลองลัดเชื่อมบริเวณด้านเหนือโค้งกับด้านท้ายโค้ง ซึ่งจะทำให้น้ำไหลผ่านได้เร็วขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการที่ง่ายไม่สลับซับซ้อน เช่น โครงการปรับปรุงคลองลัดโพธิ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชกระแสรับสั่งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันวางโครงการขุดลอกคลองลัดโพธิ์ขึ้น เนื่องจากทรงเห็นว่าแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างในเขตจังหวัดสมุทรปราการ

มีลักษณะโค้งอ้อมคล้ายกระเพาะหมูเป็นระยะทางถึง ๑๘ กิโลเมตร หากสามารถขยายและปรับปรุงคลองลัดโพธิ์ที่เชื่อมต่อด้านเหนือโค้งแม่น้ำและปลายโค้งแม่น้ำ มีความยาวเพียง ๖๐๐ เมตร จะช่วยย่นระยะทางระบายน้ำได้สั้นลงและเร็วขึ้นนั้น จะสามารถบรรเทาปัญหาน้ำท่วมได้

นอกจากนี้ พระองค์มีพระราชดำริสร้างประตูระบายน้ำที่คลองลัดโพธิ์เพื่อเปิด-ปิดในช่วงเวลาต่างๆ เช่น ประตูระบายน้ำจะปิดในช่วงหน้าแล้งเพื่อป้องกันน้ำทะเลไหลกลับเข้ามาในแม่น้ำเจ้าพระยาและจะเปิดประตูเพื่อระบายน้ำในช่วงน้ำหลากที่มีน้ำไหลบ่ามาจากทางภาคเหนือ เป็นต้น และเมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้ศึกษาการใช้พลังงานน้ำที่ระบายผ่านคลองลัดโพธิ์ให้เกิดประโยชน์ โดยมีพระราชกระแสรับสั่งว่า

“...โครงการคลองลัดโพธิ์จะทำประโยชน์ได้อย่างมหัศจรรย์ มีพลังงานมหาศาล จะใช้พลังงานน้ำที่ระบายผ่านคลองทำประโยชน์อย่างอื่นด้วยได้หรือไม่...”

และพระราชดำรัสเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๙ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ความตอนหนึ่งว่า

“...อุปกรณ์ที่มีอยู่แล้ว คือที่พระประแดง ที่มีอุปกรณ์ที่เวลาน้ำขึ้นกักเอาไว้ แล้วก็เวลาน้ำลง ปล่อยให้ลง... ได้ทำโครงการที่จะปล่อยน้ำออกไปได้ เวลาน้ำลง แล้วก็เวลาน้ำขึ้นก็ปิดเอาไว้ ตรงนั้นคลอง ๖๐๐ เมตรเท่านั้นเอง ถ้าเปิด มันก็ทะลักเข้ามาในแม่น้ำเจ้าพระยา ถ้าปิด น้ำจะอ้อมไป ถึงคลองเตย อ้อมไป อันนี้วิธีที่จะบริหารน้ำให้ดีกว่าวิธีที่ทำให้ทราบว่ เวลานั้นน้ำกำลังขึ้น ปล่อยให้ออกไป อ้อมไปที่ทางคลองเตย กว่าที่จะถึงตรงปลาย น้ำก็ลง...”

- การผลิตพลังงานทดแทนจากผลิตผลทางการเกษตร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริที่เรียบง่าย ประหยัด และสร้างระบบนิเวศให้เกิดความสมดุล โดยทรงให้นำพืชผลการเกษตรมาผลิตเป็นพลังงานทดแทน เพื่อให้คนไทยพึ่งตัวเองได้ในด้านพลังงาน รวมทั้งรองรับปัญหาราคาพืชผลเกษตรตกต่ำ ตลอดจนเป็นการนำเศษวัสดุเหลือใช้มาทำประโยชน์ให้คุ้มค่าที่สุด พระองค์มีพระราชดำริว่า ควรนำกลับมาใช้งานให้เป็นประโยชน์ ทั้งด้านการทำเป็นปุ๋ยสำหรับปรับปรุงสภาพดิน และทำเป็นเชื้อเพลิง โดยได้ทดลองนำวัสดุต่างๆ คือ แกลบบด ผักตบชวา และขี้เลื่อยจากทุ่งเพาะเห็ดมาอัดเป็นเชื้อเพลิงแท่งที่ให้ความร้อนได้ดี ซึ่งปัจจุบันมีจำหน่ายแก่บุคคลทั่วไป ดังพระราชดำริเกี่ยวกับโครงการหนองสนม เมื่อคราวเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรโครงการหนองสนม จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๒ ความตอนหนึ่งว่า

“...ต้องเตรียมสถานที่สร้างโรงงานบริเวณขอบหนอง เพื่อแปรรูปผักตบชวาที่ใช้งานแล้ว ให้เป็นปุ๋ยหมัก เชื้อเพลิง... ช่วยประหยัดค่าขนส่งผักตบชวา”

มุ่งผลสัมฤทธิ์ : เพื่อประโยชน์สุขของปวงประชาและการพัฒนาที่ยั่งยืน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงงานด้านต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาให้ราษฎรโดยทรงทุ่มเทเสียสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อมุ่งผลสัมฤทธิ์คือ ประโยชน์สุขและความกินดีอยู่ดีของประชาชนที่ทรงถือเป็นกำไรของพระองค์ แม้จะต้องใช้เงินลงทุนหรือพระราชทรัพย์มากมายก็ตาม โดยทรงยึดหลักความเรียบง่ายและไม่ติดตำรา ด้วยการคิดค้นและดัดแปลงวิธีแก้ไขปัญหาหรือพัฒนางานด้านต่างๆ ให้สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นรูปแบบให้ประชาชนสามารถเข้าถึงและนำไปปรับใช้ได้เอง โดยไม่ต้องพึ่งพิงหรือใช้จ่ายให้สิ้นเปลือง อันนำไปสู่การพึ่งตนเองและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๕. ชัยชนะแห่งการพัฒนา

ความหมายของพระราชดำริ “ชัยชนะแห่งการพัฒนา” นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงอธิบายไว้ในพระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ อาคารจักรพันธ์เพ็ญศิริ เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๓๙ ความตอนหนึ่งว่า

“...ประโยชน์อันพึงประสงค์ของการพัฒนานั้น ก็คือ ความผาสุกสงบ ความเจริญ มั่นคง ของประเทศชาติและประชาชน. แต่การที่จะพัฒนาให้บรรลุผลเป็นประโยชน์ ดังกล่าวได้ จำเป็นที่จะต้องพัฒนาฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนให้อยู่ดีกินดี เป็นเบื้องต้นก่อน เพราะฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนนั้น คือรากฐานอย่างสำคัญของความสงบและความเจริญมั่นคง. ถ้าประชาชนทุกคน มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีแล้ว ความสงบ และความเจริญ ย่อมจะเป็นผลก่อเกิดต่อตามมาอย่างแน่นอน. จึงอาจพูดได้ว่า การพัฒนาก็คือการทำสงครามกับความยากจนเพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนโดยตรง. เมื่อใดก็ตาม ที่ประชาชนมีความอยู่ดีกินดีและประเทศชาติมีความสงบ มีความเจริญ เมื่อนั้นการพัฒนาจึงจะถือได้ว่าประสบความสำเร็จ เป็นชัยชนะของการพัฒนาอย่างแท้จริง...”

นอกจากนี้ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ได้ให้สัมภาษณ์ในหนังสือ “การทรงงานพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ว่า พระองค์รับสั่งว่า การแก้ปัญหาของประชาชนและประเทศชาติ ไม่ใช่เรื่องง่ายเป็นงานยาก การเข้าไปดำเนินการแก้ไขปัญหา เหมือนกับการเข้าสงคราม แต่เป็น

การทำสงครามที่ไม่ใช้อาวุธ เป็นการต่อสู้กับปัญหาเพื่อนำไปสู่ชัยชนะ โดยใช้กระบวนการพัฒนาและในทัศนะของพระองค์ การพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองหรืออะไรก็ตาม ต้องพัฒนา “คน” ด้วยการให้ความสำคัญในทุกมิติ ซึ่งเป็นธรรมดาที่หนทางไปสู่การพัฒนา นั้นย่อมจะมีปัญหาและ

อุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะการทำงานที่มีระเบียบแบบแผนของทางราชการที่จำเป็นต้องมีการปฏิบัติงานตามขั้นตอน ซึ่งในบางครั้งอาจไม่ทันต่อเหตุการณ์ในการช่วยเหลือประชาชนอย่างทันทั่วทั้งที่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงให้ก่อตั้ง “มูลนิธิชัยพัฒนา” ขึ้นในรูปแบบขององค์กรเอกชน เพื่อให้การดำเนินการช่วยเหลือประชาชนสามารถกระทำได้ด้วย ความรวดเร็วและคล่องตัว เพื่อมุ่งสู่ชัยชนะแห่งการพัฒนา และการกินดีอยู่ดีของประชาชน ดังพระราชดำรัสพระราชทาน

เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๗ อันเป็นที่มาของชื่อมูลนิธิชัยพัฒนา ความตอนหนึ่งว่า

“...ชัยชนะของประเทศนี้ โดยงานของมูลนิธิชัยพัฒนานั้นก็คือ ความสงบ... เป็นเมืองไทยที่มีความเจริญก้าวหน้า จนเป็นชัยชนะของการพัฒนา ตามที่ได้ตั้งชื่อ มูลนิธิชัยพัฒนา ชัยของการพัฒนานี้มีจุดประสงค์ คือ ความสงบ ความเจริญ ความอยู่ดี กินดี...”

และพระราชดำรัสเมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๓๘ ความตอนหนึ่งว่า

“มูลนิธิชัยพัฒนา มิได้มีหน้าที่โดยตรงที่จะบรรเทาทุกข์แก่ประชาชนให้มีกิน ให้สามารถที่จะดำเนินชีวิตที่สร้างสรรค์ โดยช่วยในการให้มีสิ่งที่เป็นอุปกรณ์ หรือจะเป็นสิ่งที่เป็นปัจจัยให้สามารถที่จะทำการทำมาหากินโดยมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะเกี่ยวข้องกับโครงการในด้านการเกษตรก็ได้ทำมาก และในด้านเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมก็ได้ทำ เพื่อที่จะให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่สุดเป้าหมายก็คือความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ ซึ่งถือว่าเป็นชัยชนะ”

ด้วยเหตุนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงงานหนักโดยมิได้วางเว้นเสมอมาเพื่อต่อสู้กับความทุกข์ยากของประชาชน ดังคำกล่าวของ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ ในการปาฐกถาพิเศษ (ที่มา กองสารนิเทศ กรมกิจการพลเรือนทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด) ความตอนหนึ่งว่า

“...พระองค์มิเคยทรงดูดายกับความทุกข์ ความเดือดร้อนของประชาชน ไม่เคย ทรงว่างเว้นที่จะคิดหาวิธีการอันทันสมัย มาพัฒนาการกินดีอยู่ดีของราษฎรของพระองค์ เพื่อให้ราษฎรได้รับประโยชน์สุข ทรงมี พระราชดำรัสอยู่เสมอว่าประชาชนไทย ส่วนใหญ่ยังยากจน **พระองค์ต้องทรงต่อสู้ กับศัตรูคือความยากจนของราษฎร** โดยทรงหาวิธีการต่อสู้กับความทุกข์ยากอยู่ ตลอดเวลา เพื่อให้ประชาชนของพระองค์ชนะความยากจนให้ได้...”

การมุ่งสู่ “**ชัยชนะแห่งการพัฒนา**” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงเป็น การพัฒนาและยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ ของราษฎรให้มีความเจริญ และอยู่ดีกินดี โดย “**ต่อสู้กับความยากจน**” ของมวลราษฎร ด้อยโอกาสในชนบทที่เป็นประชากรส่วนใหญ่ ของประเทศให้พ้นจากความทุกข์ยาก เมื่อประชาชนพ้นจากความทุกข์ยาก สามารถ พึ่งตนเองได้ ก็จะมีอิสระและเสรีภาพ อันจะนำไปสู่การเป็น “**ประชาธิปไตย**” อย่างแท้จริง โดยมีแนวพระราชดำริที่สำคัญสรุปได้ดังนี้

แนวพระราชดำริ

๕.๑ การต่อสู้กับความยากจน

อาจกล่าวได้ว่า การทรงงานแก้ไขปัญหาให้แก่พสกนิกรในทุกๆ เรื่องของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นับเป็นการต่อสู้กับความยากจนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต และให้ราษฎรสามารถมีชีวิตอยู่ได้ตามอัตภาพอย่างมีความสุขและยั่งยืน โดยการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ดูแลรักษาและส่งเสริมสุขภาพประชาชนส่งเสริมอาชีพและรายได้ และความรู้ ดังแนวพระราชดำรินี้

- **ทรงให้ความช่วยเหลือและพัฒนาคนในชนบทเป็นหลักใหญ่** ตั้งแต่การพระราชทานหรือสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการผลิตและประกอบอาชีพของประชาชน จนถึงการส่งเสริมความรู้และอาชีพ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ตามแนวพระราชดำริการต่อสู้กับความยากจน สรุปได้ดังนี้
- **การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนด้วยการพระราชทานสิ่งจำเป็น หรือสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลัก ที่จำเป็นต่อการผลิต** อันเป็นรากฐานนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

โครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ อาทิ แหล่งน้ำ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้เกษตรกรที่ต้องพึ่งพาอาศัยน้ำฝนได้มีโอกาสที่จะผลิตได้ตลอดปี การผลิตได้ตลอดปีเป็นเงื่อนไขข้อแรกที่จะช่วยให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารได้ในระดับหนึ่ง และเมื่อชุมชนเข้มแข็งแล้ว ก็อาจจะมีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการยกระดับรายได้ของชุมชน เช่น เส้นทางคมนาคมเพื่อการขนส่งพืชผล เป็นต้น ดังพระราชดำรัสเมื่อ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๓๒ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ความตอนหนึ่งว่า

“... เรื่องน้ำนี้ก็ เป็นปัจจัยหลักของมวลมนุษย ไม่ใช่มนุษย์เท่านั้นเอง แม้สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ทั้งสัตว์ทั้งพืชก็ต้องมีน้ำ ถ้าไม่มีก็อยู่ไม่ได้ เพราะว่าน้ำเป็นสื่อ หรือเป็นปัจจัยสำคัญของสิ่งมีชีวิต แม้สิ่งไม่มีชีวิตก็อาจต้องการน้ำเหมือนกัน มิฉะนั้นก็จะกลายเป็นอะไรไม่ทราบ เช่น ในวัตถุต่างๆ ในรูปผลึก ก็ต้อง มีน้ำในนั้นด้วย ถ้าไม่มีน้ำก็จะไม่เป็นผลึก กลายเป็นสิ่งที่ไม่มีรูป ฉะนั้น น้ำนั้นก็ เป็นสิ่งสำคัญ ที่กล่าวถึงข้อนี้ก็จะได้ให้ทราบถึงว่า ทำไมการพัฒนาขั้นแรกหรือสิ่งแรกที่นึกถึง ก็คือทำโครงการชลประทาน แล้วก็โครงการสิ่งแวดล้อมทำให้น้ำดี สองอย่างนี้ อื่นๆ ก็จะเป็นไปได้ ถ้าหากว่าปัญหาของน้ำนี้ เราได้สามารถที่จะแก้ไข หรืออย่างน้อยที่สุด ก็ทำให้เรามีน้ำใช้อย่างเพียงพอ ฉะนั้นการพัฒนานั้นสิ่งสำคัญก็อยู่ตรงนี้ นอกจากนี้ ก็เป็นสิ่งที่ต่อเนื่อง เช่น วิชาการในด้านการเพาะปลูก เป็นต้น ตลอดจนถึงวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรม หรือการค้า หรือการคลัง อะไรพวกนี้ก็ต่อเนื่องต่อไป”

- การดูแลรักษาและส่งเสริม

สุขภาพประชาชน ด้วยทรงตระหนักว่า หากพสกนิกรทั้งปวงมีสุขภาพแข็งแรง พร้อมด้วยสุขภาพจิตที่ดีแล้ว ย่อมมีแรง กำลังในการประกอบอาชีพ ยกระดับความเป็นอยู่ของตนเอง ส่งผลให้เป็นบุคลากรที่มีความพร้อมในการร่วมเสริมสร้างและพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไป รวมทั้งขจัดปัญหาสังคม

ด้านต่างๆ ในระยะแรกๆ ของการเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรในส่วนภูมิภาค พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงมีพระราชดำริด้านการแพทย์ สาธารณสุข และสังคมสงเคราะห์ เพื่อช่วยเหลือราษฎรที่ยากไร้ในถิ่นทุรกันดาร ดังพระบรมราโชวาทที่พระราชทานเมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๒๒ ความตอนหนึ่งว่า

“...การรักษาความสมบูรณ์ของร่างกายเป็นปัจจัยของเศรษฐกิจที่ดี และสังคมที่มั่นคงเพราะร่างกายที่แข็งแรงนั้น โดยปกติจะอำนวยผลให้สุขภาพจิตใจสมบูรณ์ และเมื่อมีสุขภาพสมบูรณ์ดี พร้อมทั้งร่างกายและจิตใจแล้ว ย่อมมีกำลังทำประโยชน์สร้างสรรค์เศรษฐกิจและสังคมของบ้านเมืองได้เต็มที่... สุขภาพที่สมบูรณ์ในร่างกาย และจิตใจนั้นเป็นรากฐานของการสร้างสรรค์จรโลงประเทศ อันจะเป็นทางขจัดปัญหาของสังคมส่วนสำคัญลงได้ และจะทำให้การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ บรรลุถึงความสำเร็จ มั่นคง และเจริญก้าวหน้า...”

และตั้งพระราชดำรัสสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๓๑ ความตอนหนึ่งว่า

“...ข้าพเจ้าเห็นว่าเรื่องสุขภาพอนามัยนี้เป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นพื้นฐานของสิ่งมีชีวิตทั้งมวล ดังคำกล่าวที่ว่า “จิตใจที่แจ่มใสย่อมอยู่ในร่างกายที่แข็งแรง” หากประชาชนมีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย เขาก็จะมีสติปัญญาเล่าเรียน ประกอบสัมมาอาชีพ สร้างสรรค์ความเจริญต่างๆ ให้แก่ชาติบ้านเมือง ดังนั้น ถ้าเราจะกล่าวว่า “พลเมืองที่แข็งแรงย่อมสามารถสร้างชาติที่มั่นคง” ก็คงจะไม่ผิด...”

นอกจากนี้ ท่านผู้หญิงจรุงจิตต์ ทีขะระ รองราชเลขาธิการในพระองค์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่ได้มีโอกาสถวายงานใกล้ชิดสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ให้สัมภาษณ์ถึงเรื่องดังกล่าวในหนังสือ “สมเด็จพระบรมราชินีนาถนักพัฒนา เพื่อปวงประชาสุสานต์” ความตอนหนึ่งว่า

“...สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงยึดแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการช่วยเหลือประชาชน โดยรับสั่งเสมอว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสอนว่า การช่วยเหลือโดยการเอาของไปแจกก็เป็นเหมือนการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าให้เขาได้เท่านั้น เราจะทำอย่างไรที่จะช่วยเขาได้ในระยะยาว คือให้เขายืนหยัดได้ด้วยตัวเอง จึงจะเป็นการช่วยเหลืออย่างแท้จริง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงรับพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจด้วยกัน โดยก่อนนี้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมกันสองพระองค์ รวมทั้งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี จะเสด็จฯ ด้วยกันหมดทุกพระองค์ และจะทรงแบ่งงานกัน เช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ไปทอดพระเนตรแหล่งน้ำที่ทำมาหากินของชาวบ้าน และทรงสอบถามทุกข์สุขของชาวบ้าน และทรงพบกับหัวหน้าครอบครัว

ส่วนสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ก็ทรงดูแลครอบครัวเขา คือ แม่บ้านและเด็กๆ โดยเฉพาะด้านสุขภาพอนามัย เพราะทุกครั้งที่เสด็จฯ ออกไปจะทรงนำขบวนแพทย์ทุกแขนงที่อาสาทำงาน ทั้งแพทย์หัวใจ สมอง กระดูก อายุรกรรม แพทย์เด็ก และจักษุแพทย์ เรียกว่า “หน่วยแพทย์พระราชทาน” เพื่อเปิดหน่วยเฉพาะกิจขึ้นในช่วงที่พระองค์เสด็จฯ...

ตอนนั้นทูลกระหม่อมยังทรงพระเยาว์ก็ทรงตามเสด็จฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถด้วย ทุกพระองค์ทรงแบ่งกันดูแลราษฎร เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของราษฎรให้ดีขึ้น...”

- การส่งเสริมอาชีพและรายได้ เพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิต ด้วยโครงการต่างๆ ให้ราษฎรสามารถเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง และสามารถยืนหยัดพึ่งตัวเองได้ เช่น การจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินิคมภาคต่างๆ เพื่อเป็นศูนย์รวมการศึกษาค้นคว้า ทดลอง วิจัย

และแสวงหาแนวทางและวิธีพัฒนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และการประกอบอาชีพของราษฎรที่อาศัยในแถบนั้น การฝึกอาชีพราษฎรกับมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และการจัดตั้งบริษัท สุวรรณชาติ จำกัด ในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อจำหน่ายสินค้าที่ผลิตจากโครงการที่ทรงส่งเสริมไว้ เป็นต้น

ดังพระราชดำรัสที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานในพิธีเปิดการประชุมและนิทรรศการเรื่อง “มรดกลิ่งทองของเอเชีย : หัตถกรรมและอุตสาหกรรม” ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๓๕ ความตอนหนึ่งว่า

“...การที่ข้าพเจ้าเริ่มงานศิลปาชีพขึ้นนั้น ข้าพเจ้าตั้งใจจะสรรหาอาชีพให้ชาวนาที่ยากจนเลี้ยงตัวเองได้เป็นเบื้องต้น ทั้งนี้เนื่องจากข้าพเจ้าได้มีโอกาสตามเสด็จฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปเยี่ยมราษฎรตามชนบทมาหลายสิบปีได้พบว่าราษฎรส่วนใหญ่เป็นชาวนาชาวไร่ที่ต้องทำงานหนัก และต้องเผชิญอุปสรรคจากภัยธรรมชาติมากมาย... ทำให้ชาวนาชาวไร่มักยากจน การนำสิ่งของไปแจกราษฎรผู้ประสบภัยธรรมชาติเป็นเพียงบรรเทาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชปรารภว่าเป็นการช่วยเหลือที่ไม่ยั่งยืน ควรจะหาวิธีอื่นที่ช่วยให้ราษฎรพึ่งตนเองได้...”

● การส่งเสริมหรือสร้างเสริมสิ่งที่ชาวชนบทขาดแคลนที่สำคัญคือ “ความรู้” ทรงเห็นว่าชาวชนบทควรมีความรู้เรื่องการทำมาหากิน การทำการเกษตรโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ดังพระราชดำรัสสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ความตอนหนึ่งว่า

“...พวกเราต่อสู้กับความ ยากจน ความหิว ขาดความรู้ อย่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับสั่งกับนักข่าว BBC เวลาเขาถามพระองค์ท่านว่า “เสด็จมาทำอะไรกันที่ชายแดน มีทหารล้อมหน้าล้อมหลัง จะมาสู้กับคอมมิวนิสต์หรือ?” พระองค์ทรงรับสั่งว่า “พวกเรามาอยู่ที่นี่ก็เพราะที่นี้ขาดน้ำทำกิน เรามาสู้กับความยากจน นานาประการ เพื่อให้คนไทย เป็นไทแก่ตนอย่างแท้จริง ให้เหมาะสมกับระบอบประชาธิปไตย ที่ท่านทั้งหลายก็สนับสนุนอยู่มิใช่หรือ...”

- การนำความรู้ด้านเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมเข้าไปถึงมือชาวบ้านอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง เป็นขบวนการเดียวกัน เป็นเทคโนโลยีการผลิตที่ชาวบ้านรับได้ และสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างได้ผลจริง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำความรู้ทางสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในทุกสาขาวิชามาใช้ในการพัฒนาทุกแขนง ไม่ทรงปิดกั้นเทคโนโลยีใหม่จากต่างประเทศ แต่ทรงเน้นว่าจะต้องเลือกใช้เทคโนโลยีที่เป็นประโยชน์มาปรับปรุงใช้ได้ดีพอ เหมาะกับสภาพและฐานะของประเทศ ดังพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ประจำปีการศึกษา ๒๕๒๐ เมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๒๑ ความตอนหนึ่งว่า

“...เทคโนโลยีช่วยให้ประหยัดได้อย่างดีเลิศในการสร้างเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ แต่ก่อนเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ทำได้ยากยิ่งและมีราคาสูง คนส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์จากเครื่องมือดังกล่าว แต่ปัจจุบันเทคโนโลยีช่วยให้สร้างและผลิตได้โดยง่าย และสะดวกด้วยราคาต่ำ อย่างเครื่องรับวิทยุทรานซิสเตอร์เวลานี้ใช้กันได้อย่างแพร่หลาย ทำให้คนทั่วไปได้รับประโยชน์ในด้านข่าวสารและการบันเทิงโดยทั่วถึง ในด้านอื่นๆ เช่น เกษตรกรรม อุตสาหกรรม แม้จะเป็นเพียงงานระดับชาวบ้าน เทคโนโลยีก็อาจจะช่วยได้เป็นอย่างดี ยกตัวอย่างเช่น การทำยางพารา ถ้าทำตามแบบพื้นบ้านซึ่งทำกันตามมีตามเกิดขาดความระมัดระวังในความสะอาดเรียบร้อย ก็มักได้ยางที่มีคุณภาพต่ำ ทำให้ขายไม่ได้เต็มราคา แต่ถ้านำเทคโนโลยีอย่างง่ายๆ มาใช้ให้มีการใช้กรรมวิธีที่ถูกต้อง และแน่นอนสม่ำเสมอ ก็จะได้ยางแผ่นที่มีคุณภาพได้มาตรฐานขายได้เต็มราคา...”

๕.๒ ประชาธิปไตย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่า การจะสร้างความเป็นประชาธิปไตยให้กับประชาชนและประเทศได้นั้น จำเป็นจะต้องต่อสู้กับความยากจน เพราะหากประชาชนยังต้องต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของชีวิต จะทำให้ขาดอิสรภาพและเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็นหรือเข้ามามีส่วนร่วม

ในการพัฒนาประเทศ รวมทั้งระบบการบริหารประเทศ จะต้องเป็นไปด้วยความโปร่งใสและยุติธรรม จึงจะช่วยให้เป็นประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริง ดังแนวพระราชดำริ ดังนี้

● ประชาธิปไตยในฐานะพระมหากษัตริย์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีแนวพระราชดำริของคำว่า “หน้าที่ของพระมหากษัตริย์ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย” คือ ทำอะไรก็ตามที่เป็นประโยชน์ ดังความตอนหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสตอบคำถาม บรรษัทการกระจายเสียงแห่งอังกฤษ หรือ British Broadcasting Corporation (BBC) ซึ่งขอพระราชทานสัมภาษณ์เมื่อปี ๒๕๒๒ เกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ว่า

“...การที่จะอธิบายว่า “พระมหากษัตริย์” คืออะไรนั้น ดูเป็นปัญหาที่ค่อนข้างยากพอสมควร โดยเฉพาะในกรณีของข้าพเจ้า ซึ่งถูกเรียกโดยคนทั่วไปว่าเป็น พระมหากษัตริย์ แต่โดยหน้าที่ที่แท้จริงแล้ว เราจะห่างไกลจากหน้าที่พระมหากษัตริย์ที่เคยรู้จัก หรือเข้าใจกันมาแต่ก่อน หน้าที่ของข้าพเจ้าในปัจจุบัน ก็คือ อะไรก็ตามที่เป็นประโยชน์ ถ้าจะถามว่า ข้าพเจ้ามีแผนการอะไรบ้างในอนาคต คำตอบก็คือ ไม่มี เราไม่ทราบว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น ภายภาคหน้า แต่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นก็ตาม เราก็จะเลือกทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ นั่นเป็นแผนการที่เพียงพอแล้วสำหรับเรา...”

● **ประชาธิปไตยที่แท้จริง** คือการที่ประชาชนพ้นจากความทุกข์ยาก มีอิสระเสรีภาพ มีความคิดและไม่เบียดเบียนกัน ดังพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในโอกาสเสด็จฯ ไปทรงดนตรี ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๑๒ ความตอนหนึ่งว่า

“...ประชาธิปไตยนั้นที่แท้ก็คือ ประเทศที่มีประชาชนที่มีความคิด ที่มีความพิจารณา ที่รอบคอบ เพื่อให้บ้านเมืองมั่นคง ให้บ้านเมืองอยู่ได้โดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน แล้วก็เชื่อว่ามีทางที่จะปฏิบัติได้โดยเฉพาะเมืองไทย...”

และดังพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อปี ๒๕๒๔ ความตอนหนึ่งว่า

“...ที่เราต้องเหนื่อยเช่นนี้ เพราะประชาชนชาวไทยยังยากจนอยู่ ความยากจนทำให้ ขาดอิสรภาพ เสรีภาพ ถ้าประชาชนยังไม่มีอิสรเสรีภาพ สังคมไทยก็ไม่ใช่เป็นประชาธิปไตย”

นอกจากนี้ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ได้กล่าวถึงแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับ ประชาธิปไตยในการอภิปรายเรื่อง “พระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ในหลักสูตร วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรภาครัฐและเอกชน รุ่นที่ ๒ ณ มหาวิทยาลัยกรุงเทพวิทยาเขตรังสิต เมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๔๙ ว่า

“...ทรงเคยมีพระราชดำรัสว่า สาเหตุที่พระเจ้าแผ่นดินต้องเหนื่อยยากทำงานอย่างหนัก จนทุกวันนี้ เพราะประชาชนยังยากจนอยู่ และเมื่อเขายากจนอยู่นั้น เขาจึงไม่มีอิสรภาพ เสรีภาพ แล้วเขาจะเป็นประชาธิปไตยได้อย่างไร จุดหมายปลายทางของพระองค์ไปไกลยิ่งกว่านั้น คือประชาธิปไตย... ประชาธิปไตยคงไม่ต้องเขียนเป็นมาตราใดออกมา แต่คือการที่ประชาชนจะอยู่กันอย่างมีความสุขและ ท้องอิ่มอย่างไรวนนั้นคือวันที่ประชาชนจะรู้จักคำว่าประชาธิปไตยจริงๆผมฟังแล้วผมขณลุก ทรงมอง อะไรไปไกลกว่าพวกเรามาก...”

● **ประชาธิปไตยในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจ** มีอยู่ในทุกขั้นตอนกระบวนการ ดังที่ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล กล่าวถึงพระปรีชาสามารถและพระปรีชาญาณด้านการพัฒนาประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผ่านโครงการในพระราชดำริของพระองค์ว่า เป็นสิ่งที่หลายคนอาจจะมองไม่เห็นหรือมองข้ามไป ในพระราชกรณียกิจต่างๆ ที่มี คนส่วนใหญ่เห็นว่าทำไปตามพระราชประสงค์หรือความปรารถนาของพระองค์ ซึ่งโดยแท้จริงแล้วไม่ใช่ เห็นได้จากการตั้งชื่อโครงการ โดยโครงการในระยะแรกๆ ที่เกิดขึ้น เช่น โครงการหุบกะพง จะอยู่ภายใต้ชื่อ **“โครงการตามพระราชประสงค์”** ต่อมาปี ๒๕๒๔ เมื่อมีการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) พระองค์ตรัสว่า

“ชื่อแบบนี้เผด็จการมาก ฉันเป็นที่ปรึกษาของชาติ ไม่ใช่สิ่งอะไรไปแล้วต้องทำต่อไปนี้ให้เรียกว่าโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”

หมายความว่ารับสั่งอะไรไปแล้ว เป็นหน้าที่ของฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะไปสังเคราะห์และดำเนินการ

● **ประชาธิปไตยในการปกครอง** ทรงยึดหลักความถูกต้องและยุติธรรม โดยทรงปฏิบัติและดำรงพระองค์ในทศพิธราชธรรมอย่างเคร่งครัด ซึ่งตรงกับ **“ธรรมาภิบาล”** หรือ **“Good Governance”** ตามหลักสากลในปัจจุบัน โดย ดร.สุเมธ ได้กล่าวถึงเรื่องประชาธิปไตยในการปกครองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า **“ตลอดเวลาที่ผมได้รับใช้ใต้เบื้องพระยุคลบาท พระองค์ทรงยึดหลัก ต้องถูกต้องทุกอย่าง แม้กระทั่งชาวบ้านและเอกชนถวายเงินโดยเสด็จตามพระราชกุศล ซึ่งบางครั้งเราเห็นว่ามีเงินนี้อยู่จะนำไปทำโครงการพระองค์จะไม่ทรงอนุญาต ทรงตรัสว่าคนเขาให้ทำบุญอย่างเดียว พระองค์จะทรงเคร่งครัดมาก**

สำหรับปัญหาเรื่องการเมืองการปกครอง พระองค์จะทรงรักษาความเป็นกลาง หากตราบใดทุกอย่างยังดำเนินการไปได้โดยกลไกที่มีอยู่ จะไม่ทรงเข้าไปยุ่งเกี่ยว แม้แต่โครงการของมูลนิธิชัยพัฒนา พระองค์ทรงเตือนให้ระวังอยู่เสมอ ไม่ให้ไปซ้ำซ้อนกับงานของรัฐบาล ในส่วนไหนที่รัฐบาลเข้าไประยะแล้ว มูลนิธิก็ไม่ต้องเข้าไปอีก และเมื่อครั้งที่ผมเป็นเลขาธิการสภาพัฒน์ และเป็นเลขาธิการ สำนักงาน กปร. ด้วย พระองค์จะทรงให้ตรวจสอบอยู่ตลอดเวลาว่าโครงการนี้รัฐบาลทำหรือยัง เพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนโดยเด็ดขาด ยึดหลักว่า ไม่ซ้ำซ้อน ไม่แย่ง ไม่แข่ง แต่จะเป็นทีมเสริม สถาบันพระมหากษัตริย์ของเราในยามเกิดวิกฤตก็จะเป็นเหมือนเครื่องมือบางอย่างที่ทำให้ประเทศเดินหน้าไปได้”

ตัวอย่างพระราชกรณียกิจ

การต่อสู้กับความยากจนตามแนวพระราชดำริและพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านต่างๆ มากมาย เพื่อให้ประชาชนของพระองค์หลุดพ้นจากความยากจนและความทุกข์ยาก และพึ่งตนเองได้ อันจะนำไปสู่การมีอิสระและเสรีภาพที่จะนำพา “**ประชาธิปไตย**” มาสู่ประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริง

พระราชกรณียกิจและโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่มุ่งต่อสู้ให้ประชาชนของพระองค์ หลุดพ้นจากความทุกข์ยากดังกล่าว มีตั้งแต่การแก้ปัญหาเกษตรกรไม่มีที่ดินทำกินของตนเอง การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรคและรักษาพยาบาล การส่งเสริมอาชีพและรายได้ รวมทั้งการนำความรู้และเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาหรือเพิ่มผลผลิตให้เกษตรกร อาทิ การปรับปรุงสภาพดินเปรี้ยวจัด และการผลิตไบโอดีเซลจากน้ำมันพืช โดยจะทรงใช้หลักประชาธิปไตยในการทรงงานทุกโครงการ ในทุกลำดับขั้นตอน เริ่มจากต้องผ่านความเห็นชอบจากประชาชนและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการสอบถามและระดมความคิดเห็นจากทุกฝ่ายอย่างเป็นขั้นตอน รวมถึงทรงใช้พระราชอำนาจภายใต้ระบอบประชาธิปไตย ตามหน้าที่และสิทธิของพระมหากษัตริย์ทั่วโลกคือ หน้าที่และสิทธิในการให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา และตักเตือน ดังโครงการและตัวอย่างพระราชกรณียกิจ ดังนี้

- **โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเพื่อแก้ปัญหาเกษตรกรไม่มีที่ดินทำกินของตนเอง**

เมื่อปี ๒๕๐๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริจัดหาที่ดินให้แก่เกษตรกร ในการเพาะปลูกเพื่อให้มีรายได้พอเพียงเลี้ยงครอบครัว เนื่องจากเกษตรกรแต่ละรายในขณะนั้นมีที่ดินทำกินน้อยมาก และเป็นดินด้อยคุณภาพ กอปรกับน้ำแล้งไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูก โดยทรงริเริ่มโครงการจัดพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์หุบกะพง ตำบลเขาใหญ่ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรกลุ่มสวนผักชะอำจำนวน ๘๓ ครอบครัว ที่ขาดแคลนทุนทรัพย์และไม่มีที่ดินทำกินของตนเอง

ต่อมา พระองค์ได้พระราชทานที่ดินทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ จำนวน ๕๑,๙๖๗ ไร่ ๙๕ ตารางวา ในพื้นที่ ๘ จังหวัด คือ พระนครศรีอยุธยา ปทุมธานี นครนายก นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี สระบุรี และฉะเชิงเทรา ให้แก่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๑๘ เพื่อนำไปจัดสรรที่ดินให้แก่ชาวนาที่ยากจนไม่มีที่ดิน ได้ใช้เป็นที่ทำมาหากินเพื่อเลี้ยงชีพต่อไป

● โครงการเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค และการรักษาพยาบาล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจมากมาย เพื่อให้ประชาชนคนไทย มีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง อาทิ **การส่งเสริมสุขภาพ** ทรงส่งเสริมการเลี้ยงปลาเพื่อเป็นแหล่งอาหารโปรตีนให้กับราษฎร รวมทั้งทรงทดลองเลี้ยงโคนมในบริเวณสวนจิตรลดา ซึ่งต่อมาทรงส่งเสริมให้มีการเลี้ยงโคนมอย่างกว้างขวาง ด้วยทรงตระหนักถึงคุณค่าของนมและทรงปรารถนาให้คนไทยได้บริโภคนมอย่างเพียงพอ สำหรับการป้องกันโรค **การป้องกันโรค** เช่น เมื่อปี ๒๕๐๑ เกิดอหิวาตกโรคระบาดในกรุงเทพฯ และอีก ๓๕ จังหวัด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ให้จัดตั้ง **“ทุนปราบอหิวาตกโรค”** ขึ้น และพระราชทานเครื่องฉีดยาป้องกันแบบใหม่ที่ทันสมัยและฉีดได้รวดเร็ว พร้อมอุปกรณ์ผลิตวัคซีนแก่สภากาชาดไทย และทรงให้จัดตั้ง **“หน่วยยุวพุทธสงเคราะห์”** ขึ้น เพื่อจัดอบรมเยาวชนให้มีความรู้และเข้าใจพิษภัยของยาเสพติด เป็นต้น

สำหรับการรักษาพยาบาล ทุกครั้งที่เสด็จฯ เยี่ยมราษฎรในท้องถิ่นทุรกันดาร จะพระราชทานแพทย์หลวงให้รักษาราษฎรที่เจ็บป่วย โดยทรงให้จัดตั้ง **“หน่วยแพทย์เคลื่อนที่พระราชทาน”** ซึ่งมีการจัดบริการอย่างเป็นระบบเสมือนเป็นโรงพยาบาลเคลื่อนที่ โดยไม่คิดค่ารักษาพยาบาล และหากมีผู้ใดเจ็บป่วยอาการร้ายแรง จะทรงรับไว้เป็นคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ และ **“โครงการแพทย์หลวงเรือเวชพาหน์”** เป็นอีกโครงการหนึ่งที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชทรัพย์ให้สภากาชาดไทยจัดหาเรือใช้เป็นที่พาหนะนำหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ไปรักษาราษฎรที่มีบ้านเรือนอยู่ตามลำน้ำและเดินทางไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลในเมืองลำบาก เป็นต้น

นอกจากนั้น เพื่อให้ราษฎรได้รับการด้านการแพทย์เป็นการถาวร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงพระราชทานพระราชดำริ **“โครงการหมอบ้าน”** โดยคัดเลือกคนหนุ่มสาวในหมู่บ้าน มารับการอบรมให้มีความรู้ สามารถให้ยาและรักษาพยาบาลเบื้องต้นเมื่อคนในหมู่บ้านเจ็บป่วย และติดต่อส่งตัวผู้ป่วยไปรักษา ณ โรงพยาบาลเมื่อจำเป็น รวมทั้งให้ความรู้ด้านบำรุงรักษาสุขภาพอนามัย แก่คนในหมู่บ้าน และ **“คลินิกศูนย์แพทย์พัฒนา”** ให้บริการตรวจรักษาโรคแก่ประชาชนโดยไม่มุ่ง ผลกำไร โดยแพทย์ผู้ชำนาญจากโรงพยาบาลต่างๆ หมุนเวียนมาปฏิบัติงาน โดยระยะแรกพระองค์พระราชทาน พระราชทรัพย์จำนวนหนึ่งจัดตั้งบริษัทขึ้นบริหารงาน ต่อมาได้โอนเป็นโรงพยาบาลของทางราชการ

- **มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ**
ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทอดพระเนตร เห็นชาวบ้านที่มาเฝ้าฯ รับเสด็จ แต่งตัวด้วยผ้าพื้นเมืองที่สวยงาม จึงทรงตระหนักว่า คนเหล่านี้ แม้จะยากจน แต่มีความรู้และมีฝีมือ ในการทำงานศิลปหัตถกรรม เช่น การทอผ้าไหม การสานกระเป๋

การปักผ้า การทำเครื่องปั้นดินเผา จึงทรงส่งเสริมให้ราษฎรได้ทำงานฝีมือที่คุ้นเคยเป็นอาชีพเสริม เพื่อเพิ่มพูนรายได้ให้กับครอบครัว จัดทำเป็นโครงการศิลปาชีพ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง **“มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษ ในพระบรมราชินูปถัมภ์”** โดยทรงรับเป็นประธานมูลนิธิ และให้อยู่ในพระบรมราชินูปถัมภ์ รวมทั้งพระราชทานทุนเริ่มแรกเป็นเงิน ๑ ล้านบาท ต่อมารัฐบาล ได้จัดตั้ง**กองศิลปาชีพ** ในสำนักพระราชเลขาธิการ ภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็น **“มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ”**

วัตถุประสงค์สำคัญของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ คือ เพื่อหาอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชน ที่ประสบปัญหาในการเพาะปลูก หรือประชาชนที่ว่างจากฤดูกาลเพาะปลูก ให้ได้มีงานทำอยู่กับบ้าน ซึ่งจะส่งผลให้ราษฎรไม่ต้องละทิ้งถิ่นฐานของตนเพื่อไปทำงานในเมืองใหญ่ อันจะก่อให้เกิดปัญหาชุมชนแออัดตามมา นับว่าเป็นการช่วยราษฎรผู้มีรายได้น้อยเหล่านี้ได้อีกทางหนึ่ง และสำหรับชาวไทยภูเขา ซึ่งเคยมีอาชีพปลูกฝิ่น ก็ทรงส่งเสริมให้หันไปประกอบงานฝีมือที่มีความชำนาญอยู่แล้ว คือการเย็บปัก ถักร้อย และการเป็นช่างเงินหรือช่างทองแทน นับได้ว่าลดปัญหายาเสพติดได้ระดับหนึ่ง

เป้าหมายที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง คือการธำรงรักษา และฟื้นฟูหัตถกรรมแบบไทยโบราณซึ่งกำลังจะเสื่อมสูญให้สามารถกลับมาแพร่หลาย เช่น การทอผ้าไหมมัดหมี่ลวดลายโบราณ การทอผ้าแพรวา การจักสานย่านลิเภา การทำเครื่องถมเงิน ถมทอง และการทำครั่ง เป็นต้น เนื่องจากศิลปหัตถกรรมประเภทนี้ต้องใช้ฝีมือ เวลา และความอดทน ทำให้หาผู้สนใจจะสืบทอดวิชาเหล่านี้เป็นอาชีพได้ยากยิ่ง

นอกจากนี้ ทรงให้จัดตั้ง**โรงฝึกศิลปาชีพสวนจิตรลดาขึ้น** ภายในเขตพระราชฐานสวนจิตรลดา เพื่อเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอนศิลปาชีพแขนงต่างๆ และเป็นศูนย์กลางการผลิตผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพจากราชกรทั่วประเทศ โดยสมาชิกรุ่นแรกคัดเลือกมาจากครอบครัวของข้าราชการบริพารจำนวน ๑๐ คน มาฝึกหัดการทอจกและจักสานไม้ไผ่ ต่อมา จำนวนสมาชิกได้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ปัจจุบันมีสมาชิกกว่า ๗๐๐ คน ส่วนใหญ่มาจากจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ

โรงฝึกศิลปาชีพ เปิดสอนงานศิลปาชีพแขนงต่างๆ ๒๖ แผนก ได้แก่ แผนกถมเงินและถมทอง เครื่องเงินและเครื่องทอง คร่ำเงินและคร่ำทอง จักสานย่านลิเภา จักสานไม้ไผ่ สานเสื่อกระจูด แกะสลักไม้ แกะสลักหิน แกะสลักหนัง ทอผ้าไหม ทอผ้าฝ้าย ทอผ้าจก ทอผ้าไหมแพรวา ปักชอยแบบไทย ตัดเย็บ ทอพรม งานปั้น ตุ๊กตาไทย เขียนลาย เครื่องปั้นดินเผา ประดับมุก ตกแต่งด้วยปักแมลงทับ ดอกไม้ประดิษฐ์ ช่างไม้และช่างหวาย และบรรจุภัณฑ์ ซึ่งได้ผลิตผลงานออกมามากมาย

ต่อมาจึงได้มีการตั้งศูนย์ศิลปาชีพในภาคต่างๆ ทั่วประเทศ อาทิ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ศูนย์ศิลปาชีพบ้านกุดนาขาม อำเภอเจริญศิลป์ จังหวัดสกลนคร ศูนย์ศิลปาชีพบ้านจาร อำเภอบ้านม่วง จังหวัดสกลนคร ศูนย์ศิลปาชีพบ้านแม่ตำ อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ศูนย์ศิลปาชีพจังหวัดแม่ฮ่องสอน อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ศูนย์ศิลปาชีพเครื่องปั้นดินเผาทักษิณราชนิเวศน์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา และศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

● การปรับปรุงสภาพดินเปรี้ยวจัด

ดินเปรี้ยวจัดของประเทศไทยมีกรดกำมะถันอยู่มากจนเป็นพิษต่อพืช สภาพกรดที่รุนแรงยังก่อให้เกิดปัญหาสืบเนื่องอีกด้วย กล่าวคือ มีการปลดปล่อยไอออนของโลหะที่เป็นพิษต่อพืช และธาตุอาหารบางอย่างอยู่ในรูปที่เป็นประโยชน์น้อยต่อพืช ปัญหาดินเปรี้ยวจัดจึงสลับซับซ้อนอย่างยิ่ง

แต่ด้วยพระปัญญาอันลึกซึ้ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรอบรู้เป็นอย่างดีว่า การขังน้ำย่อมสร้างคุณภาพทางเคมีขึ้นใหม่ในดินดังกล่าว โดยดินจะปลดปล่อยกรดและไอออนอันเป็นพิษออกมาสู่น้ำมากขึ้น การระบายน้ำในช่วงเวลาถัดไปที่เหมาะสมจึงย่อมจะช่วยลดสภาพอันไม่พึงประสงค์นี้ลงได้ด้วยกลไกธรรมชาติภายใต้การควบคุมน้ำดังกล่าวสภาพกรดในดินก็ค่อยๆ ลดความรุนแรงลง และข้าวที่ปลูกก็ค่อยๆ ให้ผลผลิตสูงขึ้น นอกจากนี้ การใส่ปุ๋ยในปริมาณและจังหวะที่เหมาะสมก็จะช่วยให้กระบวนการปรับปรุงดินเปรี้ยวบรรลุผลได้รวดเร็วขึ้น

ประเทศไทยมีพื้นที่ดินเปรี้ยวจัดไม่ต่ำกว่า ๘ ล้านไร่โดยประมาณ ดินเปรี้ยวจัดโดยมากจะพบตามพื้นที่พรุ บริเวณที่ราบลุ่มชายทะเล และบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางซึ่งโดยทั่วไปที่ใช้ทำนา แต่มักให้ผลผลิตค่อนข้างต่ำ หากปลูกโดยไม่มีการปรับปรุงคุณภาพดิน

ในระหว่างการเสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานประทับแรม ณ พระตำหนักทักษิณราชินีเวศน์ จังหวัดนราธิวาส ในปี ๒๕๓๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำริให้พิจารณาปรับปรุงพื้นที่พรุตั้งพระราชดำรัส ความตอนหนึ่งความว่า

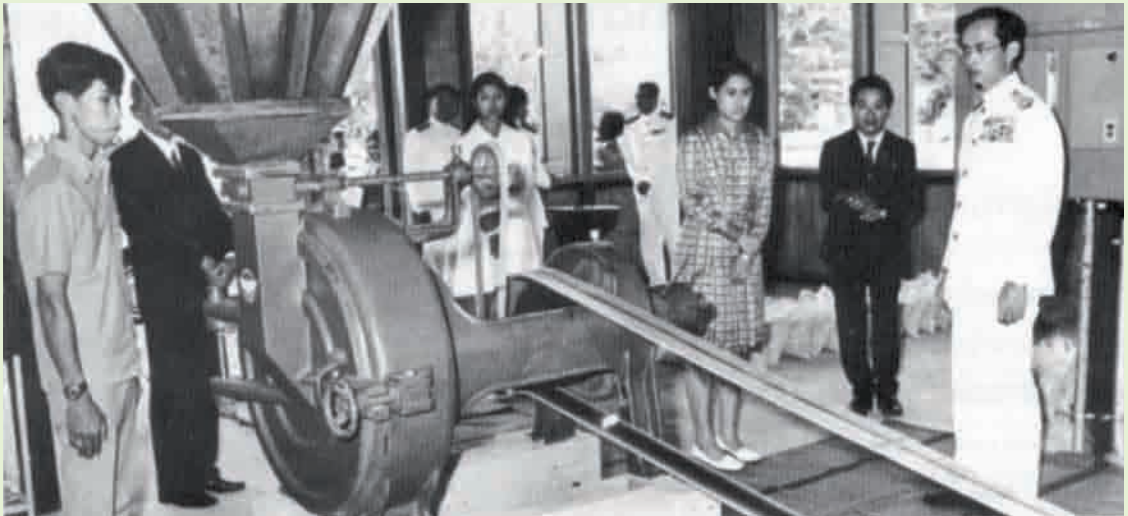
“...ด้วยพื้นที่จำนวนมาก ในจังหวัดนราธิวาสเป็นที่ลุ่มต่ำ มีน้ำขังตลอดปี ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ กลไกจำนวนมากไม่มีที่ทำกิน แม้ระบายน้ำออกหมดแล้วยังยากที่จะใช้ประโยชน์ทางการเกษตร ให้ได้ผล ทั้งนี้เนื่องจากดินมีสารไฟรท์ทำให้เกิดกรดกำมะถันเมื่อดินแห้ง ทำให้ดินเปรี้ยวควรปรับปรุงดินให้ดีขึ้น ดังนั้นจึงเห็นควรที่จะมีการปรับปรุงพัฒนาโดยให้มีหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามาดำเนินการศึกษาและพัฒนาพื้นที่พรุร่วมกันแบบผสมผสาน และนำผลสำเร็จของโครงการไปเป็นแบบอย่างในการพัฒนาพื้นที่พรุอื่นในโอกาสต่อไป...”

จากผลการดำเนินการปรับปรุงดินเปรี้ยวจัดดังกล่าว การพัฒนาดินเปรี้ยวจึงประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และทรงถือเป็นชัยชนะแห่งการพัฒนา ดังที่ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งเมื่อคราวเสด็จพระราชดำเนินบ้านโคกอิฐ-โคกโน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส เมื่อปี ๒๕๓๕ ความตอนหนึ่งว่า

“...เราเคยมาโคกอิฐ-โคกโน มาดูเขาชี้ตรงนั้นๆ เขาทำแต่ว่าเขาได้เพียง ๕-๑๐ ถัง แต่ตอนนี้ได้ขึ้นไปถึง ๔๐-๕๐ ถัง ก็ใช้ได้แล้ว ต่อไปดินก็จะไม่เปรี้ยวแล้ว เพราะว่าทำให้เปรี้ยวเต็มที่แล้ว โดยที่ขุดอะไรๆ ทำให้เปรี้ยวแล้วก็ระบายรูสิกว่านวันเขาจะดีขึ้น...

อันนี้ลีเป็นชัยชนะที่ดีใจมากที่สุดที่ใช้งานได้ แล้วชาวบ้านเขาก็ดีขึ้นแต่ก่อนชาวบ้านเขาต้องซื้อข้าว เดียวนี้เขามีข้าวอาจจะขายได้...”

● โครงการเกี่ยวกับเทคโนโลยีด้านต่างๆ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นเรื่องการค้นคว้า ทดลอง และวิจัย เพื่อนำความรู้ที่ได้เผยแพร่แนะนำให้เกษตรกรนำไปปฏิบัติได้ด้วยราคาถูกและใช้เทคโนโลยีที่ง่ายๆ ไม่ซับซ้อน โดยเกษตรกรสามารถทำได้ด้วยตนเอง อาทิ ด้านการเกษตร พระองค์ทรงมีพระราชดำริเสริมสร้างสิ่งที่ชาวบ้านชนบทขาดแคลนและต้องการในด้านเกษตรกรรมและการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสม รวมทั้งศึกษาค้นคว้าและวิจัยพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ชนิดต่างๆ ตลอดจนการศึกษาเกี่ยวกับแมลงศัตรูพืช การศึกษาสภาพของดินและพัฒนาให้สามารถทำการเกษตรได้ ดังนี้

ด้านพลังงานทดแทน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงห่วงใยเรื่องน้ำมันในโลกซึ่งนับวันจะค่อยๆ หมดไป จึงทรงให้ความสนใจพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับพลังงานทดแทน ก่อนที่จะเกิดภาวะน้ำมันขาดแคลนด้วยทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของแหล่งพลังงานทดแทนที่จะนำมาใช้ภายในประเทศ และช่วยเหลือให้เกษตรกรลดต้นทุนการผลิต รวมทั้งสามารถผลิตพลังงานขึ้นมาใช้ได้เอง ดังพระราชดำรัสพระราชทานแก่เอกอัครราชทูตไทยและกงสุลใหญ่ไทยทั่วโลกที่เข้าเฝ้าฯ เนื่องในโอกาสประชุมประจำปี เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๔๘ ความตอนหนึ่งว่า

“...การที่น้ำมันแพงขึ้น คนซื้อก็ตกใจ เพราะว่าน้ำมันนั้นเป็นสิ่งที่จะทำให้ทำมาหากินได้ และถ้าน้ำมันแพงแล้วค่าตอบแทนในอาชีพมันคงที่ หรือค่าใช้จ่ายมากขึ้น แต่รายได้มันน้อยลง อย่างนี้บางคนเกือบจะอยู่ไม่ได้ ฉะนั้น จะต้องค้นคว้าว่าน้ำมันเชื้อเพลิงทดแทนที่ราคาถูก... เรื่องพลังงานทดแทนนั้น เป็นการนำพืชมาทำพลังงานทดแทน และมีหลายชนิดศึกษามาหลายสิบปี ไม่ใช่เพิ่งจะมาทำตอนน้ำมันแพงขึ้นครั้งละ ๔๐ สตางค์.... สำหรับเชื้อเพลิงที่จะได้จากดินโดยการปลูกนั้น ก็ต้องให้สามารถปลูกในราคาที่ประหยัด...”

พระองค์จึงทรงริเริ่มการศึกษาวิจัยเรื่องพลังงานทดแทนรูปแบบต่างๆ ผ่านโครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดาอย่างเป็นรูปธรรม มาอย่างต่อเนื่องกว่า ๓๐ ปี โดยมีพระราชดำริให้นำพืชผลการเกษตรมาผลิตเป็นพลังงานทดแทน เพื่อให้คนไทยพึ่งตัวเองได้ในด้านพลังงาน รวมทั้งรองรับปัญหาราคาพืชผลเกษตร

ตกต่ำ ตลอดจนเป็นการนำเศษวัสดุเหลือใช้มาทำประโยชน์ให้คุ้มค่าที่สุด และสร้างระบบนิเวศให้เกิดความสมดุล อาทิ ผลิตแก๊สชีวภาพจากมูลโค ทั้งด้านการทำเป็นปุ๋ยสำหรับปรับปรุงสภาพดิน และทำเป็นเชื้อเพลิง โดยได้ทดลองนำวัสดุต่างๆ อาทิ แกลบบด ผักตบชวา และขี้เลื่อยจากทุ่งเพาะเห็ดมาอัดเป็นเชื้อเพลิงแท่งที่ให้ความร้อนได้ดี ซึ่งปัจจุบันมีจำหน่ายแก่บุคคลทั่วไป รวมทั้งผลิตแก๊สชีวภาพจากมูลโคนม ได้แก๊สมีเทนกว่า ๕๐ เปอร์เซ็นต์ และแก๊สอื่นๆ ที่ใช้เป็นเชื้อเพลิงได้

การวิจัยและพัฒนาโรงงานแปรรูปปาล์มน้ำมันหรือไบโอดีเซล พระองค์ทรงค้นพบว่า ปาล์มน้ำมันเป็นพืชที่ให้ปริมาณน้ำมันสูงกว่าพืชน้ำมันชนิดใดๆ ในโลก จึงมีพระราชดำริให้ทำการวิจัยและพัฒนาโรงงานแปรรูปปาล์มน้ำมัน โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ทำการวิจัยและพัฒนาโรงงานสกัดน้ำมันปาล์มขนาดเล็ก ให้กลุ่มเกษตรกรสวนปาล์มรายย่อย และจัดสร้าง

โรงงานทดลองขึ้นที่สหกรณ์นิคมอ่าวลึก จังหวัดกระบี่ และได้พัฒนาปรับปรุงเครื่องจักรหลายครั้ง จนกระทั่งปี ๒๕๓๑ ได้รับสั่งให้สร้างโรงงานแปรรูปน้ำมันปาล์มขนาดเล็กครบวงจรที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนราธิวาส และในปี ๒๕๔๓ โครงการส่วนพระองค์ สวนจิตรลดา และกองงานส่วนพระองค์ วังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เริ่มการทดลองใช้น้ำมันปาล์มเป็นเชื้อเพลิงสำหรับเครื่องยนต์ดีเซล และจากการทดสอบพบว่า น้ำมันปาล์มกลั่นบริสุทธิ์ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ สามารถใช้เป็นน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับเครื่องยนต์ดีเซล โดยไม่ต้องผสมกับน้ำมันเชื้อเพลิงอื่นๆ หรืออาจใช้ผสมกับน้ำมันดีเซลได้ตั้งแต่ ๐.๐๑ เปอร์เซ็นต์ไปจนถึง ๙๙.๙๙ เปอร์เซ็นต์

จากการจุดประกายความคิดการพัฒนาพลังงานทดแทนดังกล่าว ประกอบกับเมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์เชื่อมคลองท่าด่านจังหวัดนครนายก ในวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๔๔ รถยนต์พระที่นั่งติดสติ๊กเกอร์ทำยรว่า “**รถคันนี้ใช้น้ำมันปาล์ม ๑๐๐ %**” ทำให้มีการเคลื่อนไหวและตื่นตัวในการศึกษาค้นคว้าทดลอง และทำวิจัยเกี่ยวกับการนำน้ำมันพืชมาใช้เป็นเชื้อเพลิงกันอย่างกว้างขวาง ส่วนใหญ่เป็นการนำน้ำมันพืชและน้ำมันมะพร้าวมาใช้ในเครื่องยนต์ และเรียกเชื้อเพลิงที่ได้จากน้ำมันพืชนี้รวมๆ ว่า “**ไบโอดีเซล**”

ในปี ๒๕๔๗ จึงได้เริ่มมีการศึกษาเกี่ยวกับการผลิตไบโอดีเซลจากน้ำมันพืชที่ใช้แล้ว โดยโครงการส่วนพระองค์ สวนจิตรลดา ร่วมกับหน่วยงานและบริษัทต่างๆ ดำเนินการสร้างอาคารและอุปกรณ์ผลิตไบโอดีเซลขึ้น ในบริเวณงานทดลองผลิตภัณฑ์เชื้อเพลิงโครงการส่วนพระองค์ฯ และปิดตามบริษัท บางจากปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน) ได้น้อมเกล้าฯ ถวายการปรับปรุงกระบวนการผลิตไบโอดีเซลเพื่อลดต้นทุนการผลิต และได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพดีขึ้น ตลอดจนกรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน กระทรวงพลังงาน ได้สนองพระราชดำริด้วยการให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนทไบโอดีเซลจากน้ำมันพืชใช้แล้ว เพื่อใช้เติมเครื่องยนต์ทางการเกษตรด้วย

ต่อมา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้พระราชทานพระราชดำริให้สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนาประสานกับมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เพื่อจัดทำโครงการเกี่ยวกับปาล์มน้ำมันและพืชพลังงานทดแทน ประกอบด้วย โครงการจัดสร้างโรงงานสกัดน้ำมันพืชและผลิตไบโอดีเซล โครงการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีด้านไบโอดีเซลเพื่อการแข่งขัน โครงการวิจัยการทดสอบใช้น้ำมันปาล์มดิบและไบโอดีเซลในเครื่องยนต์ดีเซล และโครงการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีผลิตภัณฑ์จากอุตสาหกรรมปาล์มน้ำมัน สำหรับใช้ในการศึกษาทดลองการผลิตน้ำมันที่จะใช้เป็นพลังงานทดแทนจากพืช และผลิตน้ำมันไบโอดีเซลแบบครบวงจรจากน้ำมันพืชที่ใช้แล้ว และน้ำมันพืชพลังงานชนิดต่างๆ เพื่อเป็นตัวอย่างให้แก่ชุมชนในโอกาสต่อไป

ปัจจุบัน มีผู้เดินทางมาเยี่ยมชมการดำเนินงานของโรงงานสกัดน้ำมันพืชและผลิตน้ำมันไบโอดีเซลครบวงจรเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ เพื่อศึกษาและนำไปเป็นต้นแบบให้แก่ชุมชนขนาดเล็กได้ใช้เป็นตัวอย่าง

นอกจากนี้ จากบันทึกข้อมูลของสำนักราชเลขาธิการในการเข้าเฝ้าฯ ของ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ประธานกรรมการกิตติมศักดิ์สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร และ ดร.รอยล จิตรดอน กรรมการและเลขานุการสถาบันฯ เมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙ พระองค์ได้รับสั่งเรื่องน้ำมันปาล์มหรือการทำไบโอดีเซลว่า จะต้องคิดให้รอบด้าน ไม่เช่นนั้นจะเป็นการนำน้ำมันดีเซลมาทำไบโอดีเซลเนื่องจากต้องนำดีเซลมาใช้เติมรถเพื่อชนไบโอดีเซล การนำไบโอดีเซลให้มาใช้ประโยชน์ได้จริงควรทำเพื่อรองรับการใช้งานในพื้นที่ เพื่อไม่ต้องขนส่ง ตลอดจนสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเคยเล่าถวายว่า ได้ให้ท้าวจัยส่วนอื่นประกอบด้วย เพื่อเป็นผลผลิตข้างเคียง อาทิ กลีเซอริน มาการิน และถ่าน หากทำได้ครบอย่างนี้ เป็นการเพิ่มมูลค่าให้สูงขึ้น ผลผลิตเพิ่มขึ้น และพึ่งตนเองได้

“แก๊สโซฮอล์” พลังงาน ทดแทนน้ำมันเบนซิน สำหรับ พลังงาน ทดแทนน้ำมันเบนซิน พระองค์มีพระราชดำริให้ศึกษาต้นทุนการผลิตเอทานอลจากอ้อย เพื่อรองรับสถานการณ์ในอนาคตที่อาจจะเกิดภาวะน้ำมันขาดแคลนหรือราคาอ้อยตกต่ำ ตั้งแต่ปี ๒๕๒๘ การนำอ้อยมาแปรรูปเป็นเอทานอลเพื่อใช้เป็นพลังงานทดแทน จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะแก้ปัญหา ซึ่งแม้ว่าในช่วงปี ๒๕๒๘ - ๒๕๓๐ น้ำมันเบนซินยังคงมีราคาถูก แต่พระองค์ยังทรงให้ศึกษาวิจัย ปรับปรุงและพัฒนาเอทานอลอย่างต่อเนื่องมาตลอด ดังนั้น เมื่อเกิดวิกฤตราคาน้ำมันขึ้นสูง จึงได้มีการนำผลการศึกษาวิจัยพลังงานทดแทนตามพระราชดำริมาต่อยอดขยายผลในเชิงพาณิชย์อย่างรวดเร็ว

ทั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานเงินทุนวิจัยสำหรับการดำเนินงานเพื่อใช้จัดสร้างอาคารและซื้ออุปกรณ์ต่างๆ ในขั้นต้น โดยในปี ๒๕๔๐ โครงการส่วนพระองค์ฯ ร่วมกับการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ในปัจจุบัน) และสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ดำเนินการปรับปรุงคุณภาพของเอทานอลที่ใช้เติมรถยนต์ โดยสามารถกลั่นเอทานอลที่มีความบริสุทธิ์ร้อยละ ๙๙.๕ แล้วนำกลับมาผสมกับน้ำมันเบนซินธรรมดาในอัตราส่วน ๑ : ๙ ได้แก๊สโซฮอล์ที่มีค่าออกเทนเทียบเท่าน้ำมันเบนซิน ๙๕

ต่อมา บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ร่วมกับโครงการส่วนพระองค์ฯ ผลิตและจำหน่ายน้ำมันแก๊สโซฮอล์ ซึ่งเปิดจำหน่ายแก่ประชาชนทั่วไป และภายในเวลาไม่กี่ปี น้ำมันแก๊สโซฮอล์ได้รับความนิยมในหมู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง เป็นพลังงานสำคัญในปัจจุบัน ซึ่งนอกจากช่วยลดการนำเข้าน้ำมันได้ส่วนหนึ่งแล้ว ยังช่วยลดมลพิษในอากาศได้อีกด้วย

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทุกโครงการ ล้วนทรงศึกษาและทำประชาพิจารณ์ เพื่อให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง อาทิ โครงการเขื่อนขุนด่านปราการชลอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่บ้านท่าด่าน ตำบลหินตั้ง อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก โดยพระองค์ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับโครงการดังกล่าว ในโอกาสที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และคณะ ขอเข้าเฝ้าฯ และพระราชทานพระราชดำริเพื่อนำความกราบบังคมทูลเชิญเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๔ ความตอนหนึ่งว่า

“โครงการขุนด่าน เป็นโครงการที่น่าสนใจ ถือว่าเป็นเขื่อนที่มีความก้าวหน้า สร้างขึ้นมาด้วยเทคนิคสมัยใหม่ ใหม่ที่สุดในที่มีอยู่ในเมือง นับว่าเป็นโครงการใหญ่ที่เป็นประโยชน์กับการชลประทานในภาคกลาง ซึ่งไม่เคยมีใหญ่โตขนาดนี้ใกล้กรุงเทพฯ ถือว่าเป็นโครงการที่เรียกว่าแหวกแนว เราเลยสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว เป็นประโยชน์ต่อประชาชน

ทันทีเลยซึ่งตามปกติโครงการในภาคกลางนี้สร้างยาก เพราะว่าหาที่ยาก และสถานที่ที่สร้างเป็นที่จำกัด แต่นับว่าเป็นโครงการที่น่าดู แล้วก็โครงการที่มีประโยชน์อย่างมากสำหรับหลายจังหวัด รวมทั้งจังหวัดพระนคร ซึ่งต้องการโครงการชลประทานอย่างยิ่ง ที่โครงการชลประทานในภาคกลาง ใกล้กรุงเทพฯ ฝ่ายชลประทานน่าจะอธิบายกับประชาชนได้ว่าเป็นโครงการที่หายาก และเป็นโครงการที่สำเร็จขึ้นได้โดยนับว่าเร็ว จึงเป็นโครงการที่น่าสนใจ ชาวบ้านในเขตโครงการนั้นย่อมทราบดี ความสำคัญของโครงการนี้ เพราะว่าครั้งแรกที่ไปเขตนั่นได้คุยกับชาวบ้าน ชาวบ้านเขายินดีมาก เขาสนับสนุนโครงการนี้อย่างยิ่ง ซึ่งตามปกติโครงการแบบนี้จะมีการคัดค้านมาก เพราะว่าจะต้องมีปัญหาเรื่องที่ดิน มีปัญหาเรื่องของชาวบ้าน แต่ไม่มีปัญหา เขาเห็นด้วย และเขาอยู่ในท้องถิ่นนั้นเขาเห็นว่ามีประโยชน์อย่างยิ่งที่จะทำโครงการ และโครงการมีประโยชน์จริงๆ”

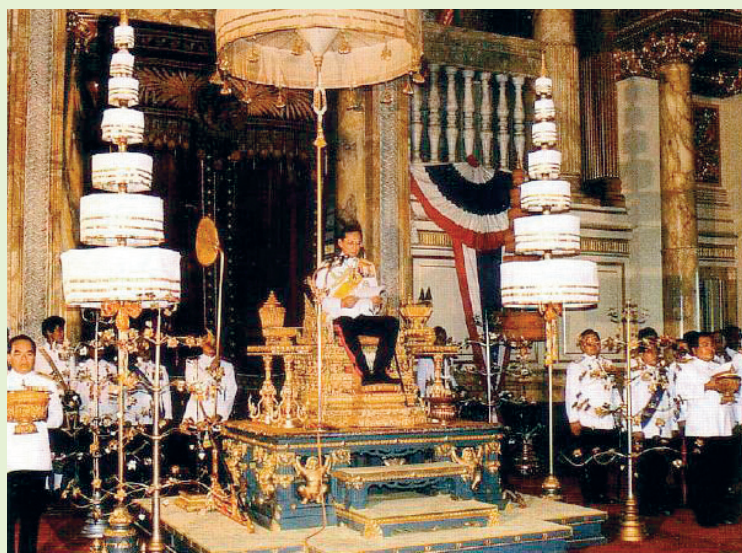

และดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ความตอนหนึ่งว่า

“...มีคนบอกว่าโครงการพระราชดำริแต่ละต้องไม่ได้ ข้อนี้เป็นความคิดที่ผิดหรือเป็นความคิดที่ไม่ถูกต้องนัก เพราะหากโครงการพระราชดำริแต่ละต้องไม่ได้ เมืองไทยไม่เจริญ...”

รวมทั้งการบอกเล่าของ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว ในการบรรยายเรื่อง “การน้อมนำพระราชดำรัสไปปฏิบัติเพื่อให้บ้านเมืองมีความมั่นคงเป็นปกติสุข” ในการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการปลัดจังหวัดและนายอำเภอ ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ ซิตี จอมเทียน พัทยา เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๕๔ ความตอนหนึ่งว่า

“ในการดำเนินโครงการ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงทำประชาพิจารณ์ทุกโครงการ และทำอย่างแท้จริง ไม่ใช่รูปแบบที่เราชอบทำ ทรงทำตั้งแต่วันแรกที่ทรงคิดโครงการ เสด็จพระราชดำเนินไปหาประชาชน กางแผนที่อยู่ท่ามกลางประชาชน นายอำเภอ หรือข้าราชการที่ได้เคยตามเสด็จฯ จะเป็นพยานได้ดี ทรงทำประชาพิจารณ์ แล้วตรัสด้วยถ้อยคำธรรมดา อธิบายว่า ทำอย่างไร แล้วทรงถามประชาชนว่า เห็นด้วยไหม บางแห่งประชาชนก็เสนอความเห็นที่ต่างไป เพราะรู้จักพื้นที่ดีกว่า พระองค์ก็ทรงรับฟัง เป็นการทำประชาพิจารณ์รอบวง พอประชาชนเกลี้ยประโยชน์ได้ครบถ้วนหมดแล้ว ก็กลับมาที่ฝ่ายปฏิบัติ คือนายอำเภอ ป่าไม้ ชลประทานจังหวัด ว่า ประชาชนพร้อมแล้วพวกท่านพร้อมหรือไม่ ทรงถามหมดเลยแต่ละโครงการ บางโครงการในภาคใต้ ประชาชนไม่เห็นด้วย พระองค์ก็ทรงยกเลิกโครงการพระราชดำรินั้น ทรงเป็นประชาธิปไตยจริงๆ”

- การใช้พระราชอำนาจในการปกครองภายใต้ระบอบประชาธิปไตย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงลงพระปรมาภิไธยพระราชทานรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดขึ้นจำกัดพระราชอำนาจของพระองค์เอง โดยทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ และพระราชทานอำนาจสูงสุดไปสู่ปวงชนชาวไทย ในฐานะองค์พระประมุขอันเป็นที่เคารพสูงสุด ทรงอยู่เหนือการเมืองและการล่วงละเมิดทั้งปวง

พระองค์ทรงใช้อำนาจอธิปไตยทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ในการใช้อำนาจนิติบัญญัติโดยตรากฎหมายต่างๆ นั้น เมื่อทรงลงพระปรมาภิไธยและประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว จึงให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้ นอกจากนั้น ยังทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการตราพระราชกฤษฎีกาต่างๆ โดยไม่ขัดต่อกฎหมาย

นอกจากนี้ พระองค์ทรงใช้พระราชอำนาจตามบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของพระมหากษัตริย์ทั่วโลก ดังคำกล่าวของ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนาในการบรรยายเรื่อง “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับความเป็นประชาธิปไตยที่ยั่งยืน” การอบรมหลักสูตรพัฒนาการเมืองและการเลือกตั้งระดับสูง รุ่นที่ ๔ ณ สถาบันพัฒนาการเมืองและการเลือกตั้ง สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๕๖ ความตอนหนึ่งว่า

“...ความจริงพระมหากษัตริย์ทั่วโลกมีหน้าที่ความรับผิดชอบอยู่ ๓ ประการด้วยกัน **ประการแรก คือ The Right to Advice** หน้าที่และสิทธิในการให้คำแนะนำ ซึ่งหากรัฐบาลเห็นด้วยก็นำไปปฏิบัติ และหากไม่เห็นด้วยก็ไม่ต้องนำไปปฏิบัติ ซึ่งไม่ถือว่ามีความผิด ดังตัวอย่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแนวพระราชดำริและคำแนะนำ เรื่อง “การบริหารจัดการน้ำ” ตั้งแต่ปี ๒๕๓๘

โดยทรงให้รายละเอียดการบริหารจัดการ เช่น พื้นที่ตรงไหนควรทำ Flood way เป็นต้น แต่ไม่มีผู้ใดตระหนักถึงความสำคัญของแนวพระราชดำริดังกล่าว จนเกิดเหตุการณ์มหาอุทกภัยในปี ๒๕๕๔ ต่างจึงระลึกได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแนะนำมาเป็นเวลาล่วงหน้าถึง ๑๖ ปีแล้ว

ประการที่สอง คือ The Right to be Consult หน้าที่และสิทธิในการทรงเป็นที่ปรึกษา

โดยใครมาขอพระราชทานคำปรึกษา พระองค์ก็จะพระราชทานให้ทุกครั้ง ดังที่นายกรัฐมนตรีขอเข้าเฝ้าฯ ถวายรายงานเรื่องน้ำ และขอพระราชทานคำปรึกษา ก็พระราชทานคำปรึกษาให้หรือแม้แต่ลงมี ลุงมาที่อยู่หัวไร่ปลายนาเขียนจดหมายมา พระองค์ยังทรงตอบ โดยพระองค์ทรงยึดถือว่าใครเขามาปรึกษาอะไร ต้องตอบ โดยเฉพาะฎีกาที่ชาวบ้านร้องเรียนมา หรือขอคำแนะนำเรื่องน้ำดิน หรือการประกอบอาชีพ หรือตัวเองต้องทนทุกข์อะไร ต้องตอบพร้อมทั้งหาทางแก้ไขให้เขาด้วย

ประการสุดท้าย คือ The Right to Warn หน้าที่และสิทธิในการตักเตือน เมื่อทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่าจะมีภัยอันตรายจะมาสู่ประเทศ พระองค์จะทรงเตือน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ “เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาฯ” และ “พฤษภาทมิฬ”... ขอให้สังเกตว่าทั้ง ๒ เหตุการณ์ที่พระองค์ทรงมีพระราชดำรินั้นจะไม่เคยทรงระบุเลยว่าใครผิดใครถูก พระองค์รับสั่งกับผมว่า ไม่ทรงมีอำนาจที่จะไปชี้ว่าใครผิดใครถูก มีขบวนการทางกฎหมายอยู่แล้ว เพียงแต่พระองค์ทรงเรียกสติของผู้ที่เกี่ยวข้องกลับคืนมา พระองค์ไม่ทรงเข้าไปยุ่งเกี่ยว ทรงระวังพระองค์มาก”

● การสร้างความมั่นคงเพื่อความเป็นประชาธิปไตยของประเทศ

เมื่อศึกษาถึงพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ ที่ทรงปฏิบัติมาเป็นระยะเวลายาวนานแล้ว จะพบว่าสิ่งที่พระองค์คำนึงถึงตลอดเวลา คือ ความสงบสุขและความมั่นคงของประเทศและสังคมไทย ดังที่ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา กล่าวไว้ในการบรรยายเรื่องเดียวกันในข้างต้น ความตอนหนึ่งว่า

“บทบาทของพระองค์ในการสร้างความมั่นคงของประเทศ จะไม่ทรงลงไปรบ แต่พระองค์ทรงไปชี้แนะ จึงเป็นที่มาของแนวพระราชดำริการจัดสรรที่ดิน ส.ป.ก. (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์) ให้ผู้ก่อการร้ายที่มามอบตัวได้มีที่ทำกินในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม โดยทรงเห็นว่ารัฐน่าจะดำเนินการตามความเหมาะสมของสภาพพื้นที่นั้นๆ เพื่อให้กรรมสิทธิ์แก่ราษฎร

ได้ทำกินอย่างถูกกฎหมาย แต่มีได้เป็นการออกโฉนดที่จะสามารถนำไปซื้อขายได้ เพียงแต่ให้ออกใบสัญญารับรองสิทธิทำกิน (สทก.) แบบมรดกตกทอดแก่ทายาทให้สามารถทำกินได้ตลอดไป และด้วยวิธีการนี้ได้ช่วยให้ราษฎรมีกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของตนเองและครอบครัว โดยไม่อาจนำที่ดินนั้นไปขายและไม่ไปบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนอื่นๆ”

นอกจากนี้ นายอานันท์ ปันยารชุน อดีตนายกรัฐมนตรี ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พระมหากษัตริย์นักวิทยาศาสตร์ ความตอนหนึ่งว่า “เมื่อติดตามถึงพระราชกรณียกิจที่พระองค์ทรงปฏิบัติตลอดระยะเวลาที่ยาวนาน พบว่าสิ่งที่พระองค์ทรงคำนึงถึงตลอดเวลา ๓ ประการ คือ **ประการแรก ความสงบของสังคมไทย** ไม่ว่าจะเป็นพระราชกรณียกิจในเรื่องโครงการหลวง โครงการในพระราชดำริ ซึ่งเมื่อมองผิวเผินแล้วจะเห็นว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือต่อเกษตรกร แต่แท้ที่จริงแล้วเป็นโครงการเสริมสร้างความมั่นคง เสถียรภาพของประเทศให้อยู่ดีกินดี **ประการที่สอง ทรงเน้นเตือนสติคนไทยให้รู้จักสามัคคี** บ้านเมืองไทยไม่มีปัญหาในเรื่องการแบ่งแยกเชื้อชาติ ดินแดน ศาสนา พระองค์จึงทรงปลุกฝังให้คนไทยรู้จักปฏิบัติตนในหน้าที่ให้ถูกต้อง ใครมีปัญหาให้แก้ไขกันไป ใครมีหน้าที่อะไรก็ปฏิบัติกันไป ส่วน**ประการสุดท้าย พระองค์ทรงให้ความช่วยเหลือต่อผู้ด้อยโอกาส** โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรซึ่งเป็นกระดูกสันหลังของชาติ ได้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และสามารถช่วยเหลือตนเองและสังคมได้”

ชัยชนะแห่งการพัฒนา : เพื่อความผาสุกและประชาธิปไตยของชาวไทย

ตลอดระยะเวลานับตั้งแต่เสด็จขึ้นครองราชย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง “**ต่อสู้กับความยากจน**” ด้วยการแก้ไขปัญหาและพัฒนาประเทศ เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์สูงสุด ช่วยให้ราษฎรโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ห่างไกลความเจริญและยากไร้ ได้กินดีอยู่ดีและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อาทิ ทรงดูแลรักษาและส่งเสริมสุขภาพประชาชน สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนด้วยการพระราชทานสิ่งจำเป็นหรือสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลักที่จำเป็นต่อการผลิต ส่งเสริมอาชีพและรายได้ ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ และเมื่อพึ่งตนเองได้ก็จะมีอิสระและเสรีภาพ อันนำไปสู่การเป็น “**ประชาธิปไตย**” อย่างแท้จริง

“...ให้พอเพียงนี้ก็หมายความว่า
มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ.
แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ้งเฟ้อ แต่ถ้าทำให้มีความสุข
ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ.
อันนี้ก็ความหมายอีกอย่างของเศรษฐกิจ หรือระบบพอเพียง
คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความสุขน้อย
เมื่อมีความสุขน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย.
ถ้าทุกประเทศมีความคิด อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ
มีความสุขคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง
หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก
คนเราก็อยู่เป็นสุข...
พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้
แต่ว่าต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น. ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ
พูดเขาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง...”

พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ

เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

๔ ธันวาคม ๒๕๔๑

๓

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
นำสู่ความสุขอย่างยั่งยืน

ส่วนที่ ๓

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นำสู่ความสุขอย่างยั่งยืน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระวิสัยทัศน์กว้างไกล โดยทรงมองเห็นอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับสังคมไทยในอนาคต อันเนื่องมาจากการพัฒนาที่ขาดความสมดุล ที่เน้นการสร้างเศรษฐกิจเติบโตทางเศรษฐกิจ และความเจริญทางวัตถุ โดยการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ แต่สุดท้ายความเจริญส่วนใหญ่ยังไม่สามารถกระจายไปสู่คนในชนบท หรือผู้ด้อยโอกาสในสังคมได้อย่างทั่วถึง

ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้พระราชทานพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศที่นำสู่ความสุขอย่างยั่งยืน เพื่อให้ประชาชนชาวไทยตระหนักถึงปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นว่า การพัฒนาประเทศนั้น จำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น และต้องสร้างพื้นฐานความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่ก่อน จากนั้นทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับความพอเพียงอย่างต่อเนื่องแต่ผู้คนส่วนใหญ่ยังคงหลงอยู่กับความเจริญทางวัตถุ ทำให้มิได้นำมาไตร่ตรองและปฏิบัติเท่าที่ควร

จนกระทั่งเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี ๒๕๔๐ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้ตระหนักถึงความสำคัญของพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสดังกล่าว จึงได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่างๆ มาร่วมกันกลั่นกรองพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สรุปเป็นนิยามความหมาย “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และทูลเกล้าฯ ถวาย เพื่อทรงมีพระบรมราชวินิจฉัย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขและพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ สศช. นำไปเผยแพร่เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องและประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งนับแต่นั้นมา สศช. ได้อัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙) จนถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙) ในปัจจุบัน

ภายในส่วนนี้จึงนำเสนอองค์ประกอบของความพอเพียงและตัวอย่างของประชาชนกลุ่มต่างๆ ที่น้อมนำไปปฏิบัติและเกิดประโยชน์สุขอย่างเห็นเป็นรูปธรรม ได้แก่

๑. ความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ประกอบด้วย “พอเพียง พออยู่พอกิน” รู้จัก “พึ่งตนเอง” เน้นความคุ้มค่า “ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด” มีการ “ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ” รวมทั้งเน้นการ “แก้ปัญหาจากจุดเล็ก”

๒. ใช้หลักวิชาความรู้ มีคุณธรรม ดำเนินชีวิตด้วยความเพียร ประกอบด้วยการใช้ “หลักวิชา อันถูกต้อง” มีความ “ซื่อสัตย์ สุจริต จริ่งใจต่อกัน” ตลอดจน “มีความเพียรดังพระมหาชนก”

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นแนวทางการพัฒนาที่ครอบคลุมทุกมิติการพัฒนาบวรวิถิแห่งความมั่นคงยั่งยืน และเอื้อประโยชน์สุขแก่ปวงชนชาวไทยอย่างแท้จริง จนนานาประเทศต่างยกย่องและน้อมนำมาส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติตามแนวพระราชดำริของพระองค์อย่างกว้างขวาง

ตัวอย่างของผู้ที่น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติต่างได้พบกับความสุขในชีวิตอย่างยั่งยืน หากประชาชนชาวไทยพร้อมใจกันนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับตนเอง จนถึงระดับประเทศ บนพื้นฐานของการ รู้ รัก สามัคคี จะทำให้ประเทศไทย มีความก้าวหน้าอย่างสมดุล มั่นคง ยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี นำมาซึ่งความสุขของคนในสังคมไทยอย่างยั่งยืนตลอดไป

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอด เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากหลายสาขาวิชามาร่วมกันประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย บทความเรื่อง “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตนำบทความดังกล่าวไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของ สศช. และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนประชาชนโดยทั่วไป สำนักพระราชเลขาธิการได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทาน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตตามที่ขอพระมหากรุณา เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๒ ให้ สศช. นำไปเผยแพร่เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องและประชาชนทั่วไป ดังนี้

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชน ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน**ทางสายกลาง** โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง **ความพอประมาณ** **ความมีเหตุผล** รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมี**ระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี**พอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัย**ความรอบรู้** **ความรอบคอบ**และ**ความระมัดระวัง**อย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกใน**คุณธรรม** ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

สศช. ได้อัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙) ซึ่งนับเป็นการเผยแพร่ปรัชญาฯ สู่สาธารณะเป็นครั้งแรก ทั้งนี้หากพิจารณานิยามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ข้างต้น จะพบว่า การพัฒนาประเทศตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงนั้น คือการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผลการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนใช้หลักวิชาความรู้ มีคุณธรรม ดำเนินชีวิตด้วยความเพียร อย่างรอบคอบ ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และในการกระทำ ทำงานอย่างมีความสุข รู้ รัก สามัคคี ก็จะนำไปสู่ความก้าวหน้า อย่างสมดุล มั่นคง ยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นย้ำว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน ดังพระราชดำรัสจากวารสารชัยพัฒนา ฉบับประจำเดือนสิงหาคม ๒๕๔๒ ความตอนหนึ่งว่า

“...เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรองรับบ้านเรือนตัวอาคารได้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็ม และลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป...”

๑. พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

เศรษฐกิจพอเพียง หรือความพอเพียงนั้น ประกอบด้วย ๓ องค์ประกอบ ซึ่งดำเนินไปพร้อมๆ กันได้แก่

“**ความพอประมาณ**” หมายถึง ความพอดีต่อความจำเป็นและเหมาะสมกับฐานะของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป ต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และเป็นการบริหารทรัพยากรให้เกิดการใช้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด ซึ่งเมื่อพิจารณาจากสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย จะพบว่า ความพอประมาณนั้น นับเป็นแนวปฏิบัติที่มีมายาวนานแล้ว สังเกตได้จากการดำเนินชีวิตของคนไทยที่เรียบง่าย “พออยู่ พอกิน” “พึ่งตนเอง” “ประหยัด เรียบง่าย และได้ประโยชน์สูงสุด”

“**ความมีเหตุผล**” หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียง และการดำเนินการอย่างพอเพียงนั้นต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลตามหลักวิชาการหลักกฎหมาย หลักคุณธรรม และวัฒนธรรมที่สั่งมาโดยค่านึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ ถ้วนถี่ “รู้จักอ่อน จุดแข็ง โอกาส อุปสรรค” และคาดการณ์ผลที่จะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ “รู้เขา รู้เรา รู้จักเลือกนำสิ่งที่ดีและเหมาะสมมาประยุกต์ใช้” ทั้งนี้ ความมีเหตุผลในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความหมายที่สะท้อนถึงความเข้าใจถึงผลที่อาจเกิดขึ้นจากการกระทำ ณ สถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง โดยความมีเหตุผลจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการสั่งสมความรู้และประสบการณ์มาอย่างต่อเนื่อง มีการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบและรู้วิธีประมวลปัจจัยที่ซับซ้อนมาประยุกต์ใช้ในการตัดสินใจ เพื่อให้ความคิดและการกระทำอยู่ในกรอบที่ถูกต้องตามหลักเหตุผล ดังนั้น ความมีเหตุผลในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเน้นการตัดสินใจและการปฏิบัติบนพื้นฐานของความรู้และประสบการณ์

“**การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี**” หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากทั้งในประเทศและต่างประเทศที่จะเกิดขึ้น เพื่อให้

สามารถบริหารความเสี่ยง ปรับตัว และรับมือได้อย่างทันท่วงที โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ทั้งนี้ การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี อาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือเกิดจากความไม่ประมาท ซึ่งต้องดำเนินไปพร้อมๆ กับความมีเหตุผล และความพอประมาณ หลีกเลี่ยงความต้องการที่เกินพอดีของแต่ละบุคคล เป็นการสร้างวินัยในตัวเอง ให้เกิดขึ้นในระดับบุคคล เพื่อปกป้องตัวเองจากกระแสบริโภคนิยม หรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากกระแสโลกาภิวัตน์ต่างๆ เป็นกลไกการรองรับผลกระทบจากสถานการณ์ต่างๆ โดยดำเนินการอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เริ่มจากการ “แก้ไขปัญหาคู่จุดเล็ก” หรือ คิด Macro ทำ Micro

แนวพระราชดำริ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในแต่ละเรื่อง พอเพียง พออยู่พอกิน พึ่งตนเอง ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด และศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบและแก้ปัญหาที่จุดเล็ก (คิด Macro ทำ Micro) ตลอดจนมีตัวอย่างการดำเนินโครงการตามแนวพระราชดำริและตัวอย่างการประยุกต์ใช้ตามแนวพระราชดำริ ดังนี้

๑.๑ พอเพียง พออยู่พอกิน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงและพออยู่พอกิน ว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หรือที่ทรงใช้คำภาษาอังกฤษว่า “Sufficiency Economy” ซึ่งแบ่งได้เป็น ๒ แบบ คือ เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน และเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ดังแนวพระราชดำริ ดังนี้

- เป้าหมายของการพัฒนา คือ การทำให้ประชาชนพออยู่พอกิน และประเทศมีความสงบ ซึ่งหากสามารถรักษาไว้ได้ ก็จะมีส่วนนำพาประเทศไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และทรงใช้คำว่า “พออยู่พอกิน” เป็นครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๑๗ ดังพระราชดำรัสพระราชทานในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๑๗ ความตอนหนึ่งว่า

“...คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัยว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งที่มีสมัยใหม่ แต่เรา พอมีพอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพออยู่พอกิน มีความสงบและทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธาน ในทางนี้ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพออยู่พอกิน ไม่ใช่ว่าจะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ว่ามีความพออยู่พอกิน มีความสงบเปรียบเทียบกับ ประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษา ความพออยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้ ประเทศต่างๆ ในโลกนี้กำลังตก กำลังแย่ กำลังยุ่งเพราะแสวงหาความยิ่งยวด ทั้งในอำนาจ ทั้งในความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ทางอุตสาหกรรม ทางลัทธิ ฉะนั้น ถ้าทุกท่านซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีความคิดและมีอิทธิพล มีพลังที่จะทำให้ผู้อื่นซึ่งมีความคิดเหมือนกัน ช่วยกันรักษาส่วนรวมให้อยู่ดีกินดีพอสมควร ขอย้ำ พอควร พออยู่พอกิน มีความสงบ ไม่ให้คนอื่นมาแย่งคุณสมบัตินี้จากเราไปได้ก็จะเป็นของขวัญวันเกิดที่ถาวร ที่จะมีคุณค่าอยู่ตลอดกาล...”

ในระยะต่อมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงให้ความสำคัญกับความพอเพียงหรือความพออยู่พอกินว่า เป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยทรงเตือนสติประชาชนให้มีความพอเพียง พออยู่พอกิน พอดี พอเหมาะตามอัตภาพ ด้วยทรงชี้ให้เห็นว่าความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนเป็นจุดที่ควรเริ่มต้นก่อน และเมื่อมีพื้นฐานมั่นคงแล้ว จึงสร้างความเจริญและ

ฐานทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้น ซึ่งหมายถึงการทำให้ประชาชนในชนบทที่เป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ พอมี พอกิน เพื่อเป็นการสร้างพื้นฐานที่เข้มแข็งก่อนที่จะพัฒนาในด้านอื่นๆ ต่อไป ดังพระบรมราโชวาท พระราชทานแก่นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗ ความตอนหนึ่งว่า

“...การช่วยเหลือ สนับสนุนให้ประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัวให้มี ความพอกินพอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้ที่มีอาชีพ และฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงขึ้นต่อไปได้โดยแน่นอน... ในการสร้างความเจริญก้าวหน้านี้ควรอย่างยิ่งที่จะค่อยสร้าง ค่อยเสริมทีละเล็กทีละน้อยให้เป็นลำดับ ให้เป็นการทำไปพิจารณาไปและปรับปรุง ไป ไม่ทำด้วยอาการเร่งรีบ ตามความกระหายที่จะสร้างของใหม่เพื่อความแปลกใหม่ เพราะความจริง สิ่งใหม่แท้ๆ นั้นไม่มี สิ่งใหม่ทั้งปวงย่อมสืบเนื่องมาจากสิ่งเก่า และต่อไปย่อมจะต้องกลายเป็นสิ่งเก่า...”

● การปฏิบัติตามเศรษฐกิจพอเพียงนั้น คือ การปฏิบัติอย่างพอมีพอกิน ทั้งในระดับบุคคล และประเทศ โดยระดับบุคคลนั้นคือ ให้แต่ละคนพอมีพอกิน ส่วนในระดับประเทศนั้น ต้องมีนโยบายที่จะทำเศรษฐกิจพอเพียงให้ทุกคนมีพอเพียงได้ คือ มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย แม้บางอย่างจะดูหรูหรา แต่ถ้าทำให้มีความสุขและไม่เบียดเบียนคนอื่น ก็สามารถปฏิบัติและใช้ได้ ดังพระราชดำรัสพระราชทานเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ความตอนหนึ่งว่า

“...คำว่าพอเพียงมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีก. ไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้เองเท่านั้น แต่มีความหมายว่า พอมีพอกิน. พอมีพอกินนี้ถ้าใครได้มาอยู่ที่นี้ในศาลานี้. เมื่อปี ๒๕๑๗... วันนั้นได้พูดถึงคำว่า เราควรปฏิบัติให้พอมีพอกินพอมีพอกินนี้ก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง. ถ้าแต่ละคนพอมีพอกิน ก็ใช้ได้. ยิ่งถ้าประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี. สมัยก่อนนี้ พอมีพอกิน มาสมัยนี้ ชักจะไม่พอมีพอกิน จึงต้องมีนโยบายที่จะทำเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อที่จะให้ทุกคนมีพอเพียงได้ให้พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหรา ก็ได้แต่ว่าพอ. แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ ก็สมควรที่จะทำสมควรที่จะปฏิบัติ. อันนี้ก็ความหมายอีกอย่างของเศรษฐกิจหรือระบบพอเพียง... พอเพียงนี้อาจจะมีมากอาจจะไม่มีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น. ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียงทำอะไรก็พอเพียงปฏิบัติตนก็พอเพียง...”

● ในเรื่องของการพัฒนา ประเทศนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นย้ำให้ประเทศไทยมีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน คือ ให้สามารถเลี้ยงตัวเองได้โดยที่ไม่ได้ปิดประเทศหรือไม่ติดต่อกับสังคมภายนอก ดังพระราชดำรัสพระราชทานเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ความตอนหนึ่งว่า

“...การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ. สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน. แบบพอมีพอกินนั้น หมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง. อันนี้ก็เคยบอกว่า ความพอเพียงนี้ ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง. อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความพอเพียงพอสมควร. บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก...”

● พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้ภาษาอังกฤษแทนคำ “เศรษฐกิจพอเพียง” ว่า “Sufficiency Economy” และคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” นี้มีความหมายที่ครอบคลุมความพอเพียงที่มากกว่าการพออยู่พอกินสำหรับตนเอง แต่ครอบคลุมไปจนถึงระดับองค์กร ชุมชน และประเทศด้วย โดยแบ่งได้เป็น ๒ แบบ คือ เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานและเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ดังนี้

๑) แบบแรก เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน คือ ความพอเพียงในระดับบุคคลและระดับครอบครัว โดยเฉพาะเกษตรกร เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานซึ่งเทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๑ คือ มุ่งแก้ไขปัญหของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำ หรือมีความเสี่ยงจากการที่น้ำไม่พอ จึงเน้นเพาะปลูกหรือบริหารจัดการพื้นที่ เพื่อให้เกษตรกรพออยู่พอกิน หรือเพื่อสนองความต้องการอุปโภคบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น แต่หากมีเหลือจากการบริโภคก็สามารถนำไปขาย เพื่อมีรายได้ที่จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ นับเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว

๒) แบบที่สอง เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า คือ ความพอเพียงในระดับชุมชน/องค์กร และความพอเพียงในระดับประเทศ ซึ่งเทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๒ และ ๓ มีรายละเอียดดังนี้

๒.๑) ความพอเพียงในระดับชุมชน/ องค์กร ซึ่งตรงกับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๒ เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ หรือการที่ธุรกิจต่างๆ รวมตัวกันในลักษณะ

เครือข่ายวิสาหกิจ กล่าวคือ เมื่อสมาชิกแต่ละครอบครัวหรือองค์กรมีความพอเพียงขั้นพื้นฐานในเบื้องต้นแล้วก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวม บนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน มีการแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของแต่ละคน ทำให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจมีความพอเพียงในวิถีปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

๒.๒) ความพอเพียงในระดับประเทศ ซึ่งตรงกับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๓ เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ ในประเทศ เช่น บริษัทขนาดใหญ่ ธนาคาร สถาบันต่างๆ เป็นต้น โดยการสร้างเครือข่ายในลักษณะนี้เป็นประโยชน์ต่อการสืบทอดภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และบทเรียนจากการพัฒนา หรือเกิดการร่วมกันพัฒนาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะส่งผลให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่ ที่ประกอบด้วย ชุมชน องค์กรและธุรกิจต่างๆ ดำเนินชีวิตได้อย่างพอเพียง เกิดเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลักคุณธรรม คือ ไม่เบียดเบียนกัน แต่มีการแบ่งปันและช่วยเหลือกันและกันได้ในที่สุด

- พระราชดำรัสพระราชทานเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๒ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ความตอนหนึ่งว่า

“...เศรษฐกิจพอเพียง แปลว่า Sufficiency Economy โดยเขียนเป็นตัวหนาในหนังสือเสร็จแล้ว เขาก็มาบอกว่า คำว่า Sufficiency Economy ไม่มีในตำรา เศรษฐกิจจะมีได้อย่างไร เพราะว่าเป็นทฤษฎีใหม่ เป็นตำราใหม่... เศรษฐกิจพอเพียงก็มีเป็นขั้นๆ แต่ว่าต้องดูว่าเศรษฐกิจพอเพียงที่จะมาบอกว่าให้พอเพียงเฉพาะตัวเอง ๑๐๐ % เป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ จะต้องมีการแลกเปลี่ยน ต้องมีการช่วยกัน ถ้ามีการช่วยกันแลกเปลี่ยนไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง แต่ว่า พอเพียงในทฤษฎีหลวงนี้คือสามารถที่จะดำเนินงานได้... ขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพออยู่พอกิน มีความสงบและทำงานตั้งอธิฐาน ตั้งปณิธานในทางนี้ ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพออยู่พอกิน ไม่ใช่ว่าจะรุ่งเรืองอย่างยอดแต่มีความพออยู่พอกิน มีความสงบเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษาความพออยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้... ฉะนั้นถ้าทุกท่านซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีความคิดและมีอิทธิพล มีพลังที่จะทำให้อื่นซึ่งมีความคิดเหมือนกันช่วยกันรักษาส่วนรวมให้อยู่ดีกินดีพอสมควร ขอย้ำพอควร พออยู่พอกิน มีความสงบ ไม่ให้คนอื่นมาแย่ง คุณสมบัตินี้จากเราไปได้ ก็จะเป็นของขวัญวันเกิดที่ถาวรที่จะมีคุณค่าอยู่ตลอดกาล...”

๑.๒ พึ่งตนเอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับการพึ่งตนเองให้ช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะพึ่งพาตนเองให้ได้ก่อน โดยหลักการพึ่งตนเองนี้ครอบคลุมทั้ง ๕ ด้าน ได้แก่ จิตใจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเทคโนโลยีและเศรษฐกิจ ดั่งแนวพระราชดำริ ดังนี้

- ตามแนวพระราชดำริ หลักการพึ่งตนเอง ถือเป็นพื้นฐานสำคัญของหลักการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาในเบื้องต้น คือ ช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในพื้นที่ที่มีความพอกิน พอใช้ และมีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะพึ่งพาตนเองให้ได้ก่อน เพื่อเป็นพื้นฐานอันมั่นคงให้มีความพร้อมที่จะรับมือกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย และให้อยู่รอดได้อย่างสมดุล มั่นคง และยั่งยืน

ดังจะเห็นได้ว่าภายใต้สถานการณ์ปัจจุบัน ประเทศไทยต้องเผชิญกับความท้าทายและความเสี่ยงอันเกิดจากความเปลี่ยนแปลงในหลากหลายด้านทั้งในระดับประเทศและระดับโลก โดยเฉพาะความผันผวนด้านเศรษฐกิจ พลังงาน และภูมิอากาศ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้าง แม้ในภาพรวมสังคมไทยจะมีภูมิคุ้มกันมากขึ้น และมีความแข็งแกร่งแตกต่างกันไปทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชนและสังคม แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะรองรับสถานการณ์ที่จะเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ประเทศต้องเผชิญกับความเสี่ยงในหลากหลายมิติ ได้แก่ ความเสี่ยงจากการบริหารภาครัฐที่อ่อนแอ โครงสร้างเศรษฐกิจที่ไม่สามารถรองรับการเติบโตได้อย่างยั่งยืน ความเสี่ยงจากความเสื่อมถอยของค่านิยมที่ดีงาม ความเสื่อมโทรมของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและความเสี่ยงจากความมั่นคงของประเทศ

นอกจากนี้ การไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารและความก้าวหน้าของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้สังคมไทยต้องเตรียมศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่จะทำให้เกิดการไหลเวียนของวัฒนธรรมจากประเทศต่างๆ อันรวมถึงประเทศสมาชิกในประชาคมอาเซียน และเกิดการไหลบ่าของข้อมูลทั้งในเชิงลบและเชิงบวกเข้ามาในประเทศไทย

ดังนั้น เพื่อจะรับมือกับสถานการณ์ข้างต้น สังคมไทยจำเป็นต้องเร่งกำหนดทิศทางการบริหารจัดการประเทศที่อยู่บนฐานของการพึ่งตนเอง พัฒนา

ศักยภาพของคนในประเทศให้ใช้สติและปัญญา โดยแต่ละบุคคลจะต้องปรับเปลี่ยนวิถีคิด วิธีการดำเนินชีวิตให้มุ่งพึ่งตนเองให้ได้ รับผิดชอบตนเองให้ได้ แล้วจึงช่วยคนที่ยังอ่อนแอกว่าให้เขาพึ่งตนเองได้ โดยการให้ความรู้ เสริมสร้างทักษะ พัฒนาอาชีพ และสวัสดิการขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพเพื่อให้เขายืนอยู่บนขาของตัวเองได้

โดยเฉพาะในกลุ่มข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนในการเป็นผู้ให้บริการแก่สังคม ร่วมเสริมสร้างสภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม โดยไม่ควรเข้าไปสั่งการหรือชี้นำประชาชน หรือชุมชนมากเกินไป แต่ควรสนับสนุนให้ประชาชนหรือชุมชนสามารถช่วยตนเอง กำหนดทิศทางการพัฒนาหรือแผนงาน กิจกรรมที่ยืนอยู่ได้บนขาของตัวเอง พึ่งพาตนเองได้ โดยมีข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้สนับสนุนให้กิจกรรมต่างๆ เป็นจริงขึ้นมาตามหลักการพัฒนาที่ว่ามุ่งช่วยเหลือประชาชนหรือชุมชนให้เขาช่วยตนเองได้

● การพึ่งตนเองนี้ถือเป็นแนวคิดพื้นฐานในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยทุกระดับให้ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและเป็นวิถีปฏิบัตินำสู่ความสมดุล เพื่อผลแห่งความสุขอย่างยั่งยืน โดยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นมีความหมายที่กว้างกว่าการพึ่งตนเองหรือที่เรียกว่า Self-sufficiency คือ ผลิตอะไรให้พอมีพอใช้ไม่ต้องไปขอซื้อจากผู้อื่น แต่พอเพียงนี้ให้ความหมายรวมถึง ความพอเพียงทางความคิดและการกระทำ ที่มีความโลภน้อยและไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วย ดังพระราชดำรัสพระราชทานในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาเมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๒ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ความตอนหนึ่งว่า

“...เมื่อปีที่แล้วตอนที่พูดพอเพียง แปลในใจ แล้วก็ได้พูดออกมาด้วยว่าจะแปลเป็น Self-sufficiency. (พึ่งตนเอง) ถึงได้บอกว่า พอเพียงแก่ตนเอง แต่ความจริงเศรษฐกิจพอเพียงนี้ กว้างขวางกว่า Self-sufficiency คือ Self-sufficiency นั้นหมายความว่า ผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง (พึ่งตนเอง)... บางคนแปลจากภาษาฝรั่งว่า ยืนบนขาตัวเอง. คำว่ายืนบนขาตัวเองนี้ มีคนบางคนพูดว่าชอบกล. ใครจะมายืนบนขา. คนอื่นมายืนบนขาเรา เราก็กอร์ธ แต่ตัวเอง ยืนบนขาตัวเองก็ต้องเสียหลักหกล้มหรือล้มลง. อันนี้ก็เป็นความคิดที่อาจจะเพื่องไปหน่อย. แต่ว่า เป็นตามที่เขาเรียกว่า ยืนบนขาของตัวเอง (ซึ่งแปลว่าพึ่งตนเอง). หมายความว่าสองขาของเรานี้ ยืนบนพื้น ให้อยู่ได้ไม่หกล้ม. ไม่ต้องไปขอยืมขาของคนอื่นมาใช้สำหรับยืน. แต่พอเพียงนี้มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือคำว่า พอก็เพียงพอ เพียงนี้ก็พอดังนั้นเอง. คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย. ถ้าทุกประเทศมีความคิด “อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ” มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็คือเป็นสุข...”

หลังจากที่ได้ทอดพระเนตรเห็นความเสี่ยงของเศรษฐกิจและสังคมไทยที่พึ่งพิงปัจจัยภายนอกมากเกินไป ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงเตือนพสกนิกรให้ตระหนักถึงความสำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งนำสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และทรงเน้นย้ำว่า การพัฒนาต้องเริ่มจากการพึ่งตนเอง สร้างพื้นฐานให้พอมี พอกิน พอใช้ ด้วยวิธีการประหยัดและถูกต้องตามหลักวิชา ให้คนที่เราจะเข้าไปพัฒนาให้เข้มแข็งและมีความพร้อมก่อนดำเนินชีวิตด้วยความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง และทำตามลำดับขั้นตอน สู่การร่วมมือช่วยเหลือกันและกัน ต่อเมื่อพัฒนาตนเองและชุมชนให้เข้มแข็งแล้ว จึงได้พัฒนาเครือข่ายเชื่อมสู่สังคมภายนอกอย่างเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนต่อไป ดังที่ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ในหนังสือใต้เบื้องพระยุคลบาทไว้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำรงชีวิตให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง ๕ ประการ ได้แก่

ประการแรก ด้านจิตใจ คือ การทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเอง มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ตนเองและสังคมโดยรวม และเป็นจิตใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประนีประนอมกัน ซื่อสัตย์สุจริต และเน้นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

ประการที่สอง ด้านสังคม คือ แต่ละคนในชุมชนและสังคมจะต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็งและเป็นอิสระ

ประการที่สาม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ ต้องรู้จักใช้และจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด พร้อมทั้งเพิ่มมูลค่าโดยยึดหลักการของความยั่งยืนและให้คุ้มค่าเกิดประโยชน์สูงสุด

ประการที่สี่ ด้านเทคโนโลยี คือ จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้มีเทคโนโลยีใหม่ๆ ทั้งที่ดีและไม่ดีไหลบ่าเข้ามาอย่างมาก ชุมชนจึงต้องแยกแยะ โดยเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการของสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศและสภาพสังคม รวมทั้งพิจารณาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย

ประการที่ห้า ด้านเศรษฐกิจ คือ ต้องสนับสนุนให้ปรับทิศทางการพัฒนาประเทศใหม่ มุ่งลดรายจ่ายและยึดหลักความพออยู่ พอดี พอกิน พอใช้ ก่อนเป็นสำคัญให้สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองก่อนเป็นลำดับแรก

๑.๓ ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชจริยวัตรที่พอเพียง ประหยัด และมีธำรงโดยได้ทรงแนะแนวทางปฏิบัติตนให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการประหยัดว่าป็นพื้นฐานและหลักประกันสำคัญในการสร้างความสมบูรณ์และมั่นคงให้กับผู้ประหยัดและครอบครัวด้วยดัง แนวพระราชดำริ ดังนี้

- สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงสอนพระราชโอรส พระราชธิดาให้ดำเนินชีวิตและบริโภคด้วยปัญญา โดยทรงใช้ชีวิตเรียบง่ายอย่างสามัญชน มัธยัสถ์อดออม ใฝ่หาความรู้ มีความรับผิดชอบต่อสังคม แบ่งปัน และช่วยเหลือผู้อื่น

- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชจริยวัตรที่พอเพียง ประหยัดและมีธำธัมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ดังจะเห็นได้จากการศึกษาพระราชประวัติและพระราชจริยวัตร พบว่า เมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเก็บออมเงินที่เหลือจากค่าขนม เพื่อนำไปซื้อของเล่นตามพระราชประสงค์ หรือไม่ทรงซื้อของเล่นที่มีราคาสูงกว่าทรัพย์ที่มี รวมทั้งทรงมีพระราชจริยวัตรที่พอเพียง อาทิ ทรงจักรยานไปโรงเรียนแทนการเสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่ง

เมื่อทรงเป็นพระมหากษัตริย์ก็ยังทรงประหยัดในเรื่องส่วนพระองค์ อาทิ หลอดยาสีพระทนต์ ทรงใช้อย่างคุ้มค่า หรือฉลองพระองค์แต่ละองค์ทรงใช้อยู่เป็นเวลานาน และในยามปฏิบัติพระราชภารกิจ ทรงใช้ดินสอไม้ราคาไม่แพง มียางลบติดอยู่ตรงปลายดินสอเพื่อลบคำที่เขียนผิดออกได้ง่าย ไม่เปลืองกระดาษเหมือนใช้ปากกา และจะทรงเหลาดินสอด้วยพระองค์เอง เห็นได้ว่าที่กระเป๋าลองพระองค์เดือนละหนึ่งแท่งใช้จนกุดสั้น ทรงถ่ายรูปจนสุดม้วนฟิล์ม และทรงเลือกใช้นานาพาหนะที่ไม่ใช่เชื้อเพลิงจากฟอสซิล ยามน้ำมันมีราคาสูงตลอดจนทรงชี้แนะให้ยึดแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบในการดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่างๆ

ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ได้กล่าวถึงพระราชดำริและพระราชจริยวัตรในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดระยะเวลาที่ทรงครองราชย์มากกว่า ๖๗ ปีว่าทรงเป็น ต้นแบบแห่งความพอเพียง ดำเนินชีวิตอย่างประหยัด เรียบง่ายว่า

“...กองงานในพระองค์ โดยท่านผู้หญิงบุตร วิระไวทยะ บอกว่าปีหนึ่งพระองค์ทรงเบิกดินสอ ๑๒ แท่ง เดือนละแท่ง ใช้จนกระทั่งกุด ใครอย่าไปทิ้งของท่านนะจะกริ้วเลยโดยทรงประหยัดทุกอย่าง เป็นต้นแบบทุกอย่าง ทุกอย่างนี้มีค่าสำหรับพระองค์หมด ทุกบาททุกสตางค์จะใช้อย่างระมัดระวังจะสั่งให้เราปฏิบัติงานด้วยความรอบคอบ...”

และ “...หากนำพระบรมฉายาลักษณ์เก่าๆ มาเปรียบเทียบกันในระยะเวลาห่างกันสิบปี ยี่สิบปี จะสังเกตเห็นได้ว่า ฉลองพระองค์และสนับเพลาหลายองค์ก็ยังทรงใช้อยู่ ดังเช่นฉลองพระบาทใบ (รองเท้าผ้าใบ) ก็ยังทรงใช้แบบเดิม ราคาไม่กี่ร้อยบาท หรือเวลาเสวยเครื่องเสวยก็เรียบง่าย ธรรมดา ไม่ทรงใส่พระราชหฤทัยว่า บนโต๊ะเสวยมีอะไรบ้าง ไม่ทรงเคยปรุงหรือแต่งเติมอะไร ทรงเหมือนพระ ละซึ่งสิ่งต่างๆ แล้ว เสวยของที่เรียบง่าย และด้วยวิถีแห่งพระชนม์ชีพแล้ว ก็ถือว่า ทรงดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย เวลามีปัญหาอะไรก็ทรงค้นพบวิธีการที่เรียบง่ายเสมอในการหาทางออก ทรงใช้ความเรียบง่ายหรือศิลปะชั้นสูงของสติปัญญาในการแก้ไข...”

- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงแนะแนวทางปฏิบัติตนให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการประหยัดว่าเป็นพื้นฐานและหลักประกันสำคัญในการสร้างความสมบูรณ์และมั่นคงให้กับผู้ประหยัดและครอบครัว เพื่อเตรียมความพร้อมรับมือกับผลที่อาจเกิดขึ้นจากสภาวะที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ดังพระราชดำรัสพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยเนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ ๒๕๐๓ เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๐๒ ความตอนหนึ่งว่า

“...การใช้จ่ายโดยประหยัดนั้น จะเป็นหลักประกันความสมบูรณ์พูนสุขของผู้ประหยัดเองและครอบครัว ช่วยป้องกันความขาดแคลนในวันข้างหน้าการประหยัดดังกล่าวนี้ จะมีผลดีไม่เฉพาะแก่ผู้ประหยัดเท่านั้น แต่ยังเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติด้วย...”

- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเตือนสติให้ประชาชนชาวไทยตระหนักถึงความสำคัญของการประหยัดว่าเป็นพื้นฐานความประพฤติที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังพระบรมราโชวาทพระราชทานในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าฯ เมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๒๑ ความตอนหนึ่งว่า

“...การประหยัด เป็นสิ่งที่พึงประสงค์อย่างยิ่งในทุกแห่งและในกาลทุกเมื่อ... ขอให้คำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นจากการประหยัดนี้ให้มาก... การประหยัดนี้ ควบคู่ไปกับหลักการพออยู่ พอกิน พอใช้ จึงใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย และเป็นไปตามแนวทางปฏิบัติตนตามเศรษฐกิจพอเพียงโดยแท้...”

- การพัฒนาและช่วยเหลือราษฎร ทรงใช้หลักในการแก้ไขปัญหาด้วยความเรียบง่ายและประหยัด ได้ประโยชน์สูงสุด ราษฎรสามารถทำได้เอง หาวัสดุได้ในท้องถิ่น และประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้นๆ มาแก้ไขปัญหา โดยไม่ต้องลงทุนสูง และใช้เทคโนโลยีที่ไม่ยุ่งยากนัก ทรงเน้นเรื่องความคุ้มค่าและคุ้มทุน แต่ไม่ใช่เป็นการขาดทุนหรือกำไร ดังเช่นที่หลักวิชาการสมัยใหม่ยึดถือ

- การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้มีได้หมายความว่า จะต้องใช้ชีวิตอย่างขี้นเหนียวหรือตระหนี่ หรือปิดประเทศ และปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์ หากแต่เป็นการใช้ชีวิตอย่างเข้าใจและเข้าถึงตนเอง รู้ศักยภาพและความสามารถของตนเอง ตลอดจนเข้าใจบริบทและ

สถานการณ์ในประเทศ สามารถพัฒนาประเทศและเชื่อมโยงกับตลาดหรือสถานการณ์ภายนอกได้เป็นอย่างดี ดังพระราชดำรัสในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงชี้แจงไว้ในการประชุมนานาชาติระดับรัฐมนตรี เมื่อเดือนพฤศจิกายน ๒๕๔๗ ความตอนหนึ่งว่า

“...แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการแก้ปัญหาทั้งในเมืองใหญ่และในชนบท คำว่าเศรษฐกิจพอเพียงมิได้ หมายความว่า จะต้องใช้ชีวิตอย่างขัดสนและตระหนี่ และไม่ได้หมายความว่า จะต้องปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์ ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ แต่สามารถเชื่อมโยงกับตลาดภายนอกได้โดยการจัดตั้งเป็นสหกรณ์ ซึ่งทำให้เป็นกลุ่มที่มีอำนาจต่อรองมากขึ้น เนื่องจากระบบการซื้อขายจะทำการเป็นกลุ่ม ซึ่งหมายถึงว่ามีค่าใช้จ่ายน้อยลงและใช้ประโยชน์มากขึ้น โดยคำนึงว่า จะต้องมีการควบคุมงบประมาณรายจ่ายในระดับหมู่บ้านและชุมชนอย่างเป็นระบบและพอเพียง ซึ่งหมายถึงว่า จะต้องมีความสมดุล ระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา...”

- หากพิจารณาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การประหยัดนั้นคือการใช้จ่ายอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และเป็นการดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง ไม่สุดโต่งไปด้านหนึ่ง คือขี้นเหนียว หรือสุดโต่งไปอีกข้างหนึ่ง คือฟุ่มเฟือยคนที่ดำเนินชีวิตอย่างประหยัด และพอประมาณจะเป็นคนเรียบง่าย สมถะ และมีสันโดษในการดำเนินชีวิต คือไม่สร้างเงื่อนไขชีวิตที่ขาดเหตุผลหรือนำไปสู่ความฟุ้งเฟ้อ จนทำให้เป็นหนี้สิน ดังนั้น ท่ามกลางสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน หากประชาชนชาวไทยพร้อมใจกันดำเนินชีวิตอย่างฉลาดรู้ตามแนวพระราชดำริ คือ ศึกษาและทำความเข้าใจแนวพระราชดำริและมีไหวพริบที่จะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ รู้จักใช้อะไรก็ตามอย่างประหยัด ไม่ขี้นเหนียว ก็จะทำให้ประเทศไทยมีเงินออมมาก และมีทุนที่เพียงพอสำหรับลงทุนโครงการใหญ่ที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะได้มากโดยไม่ต้องไปกู้ยืมใครจนเกินตัว หรือเป็นหนี้เป็นสินมากขึ้น ตรงกันข้าม หากประชาชนชาวไทยรู้จักดำเนินชีวิต

อย่างประหยัดทั้งในชีวิตประจำวันและในการทำงาน ประกอบธุรกิจที่จะทำให้เกิดประโยชน์กับตัวเองและสังคม ตลอดจนประหยัดในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน นำไปสู่วิถีชีวิตที่พอเพียงในที่สุด

- พื้นฐานสำคัญเบื้องต้นแห่งแนวทางการปฏิบัติตนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงคือ ผู้ประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต้องยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นและความฟุ่มเฟือยลงใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น แต่ก็ไม่ใช้ตระหนี่ถี่เหนียวไม่ยอมใช้เงินเลย ส่วนการใช้จ่ายจะมากน้อย

เพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับอัตราของแต่ละบุคคลจากรายได้ที่สุจริตและไม่คดโกง หรือเปิดเผยในให้คนอื่นได้รับความเดือดร้อน ด้วยเหตุนี้ ความประหยัดจึงต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง คือการตระหนักรู้ถึงคุณค่าของเงิน ฉลาดใช้ ฉลาดออม และฉลาดทำบุญตามอัธยาศัย

โดยเฉพาะระดับครอบครัวนั้น ประการสำคัญ อันดับแรกนั้น ต้องพัฒนาสมาชิกในครอบครัวให้ปลอดจากหนี้สินและมีฐานะดีขึ้นอย่างน้อยในระดับพอกินพอใช้ก่อน แล้วจึงพัฒนาต่อเนื่องให้เป็นครอบครัวที่อยู่ดีกินดี เป็นครอบครัวที่พึงประสงค์ในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ให้บังเกิดผลต่อไป โดยต้องเริ่มต้นจาก การรู้จักจัดการแผนการเงินของตนเองและครอบครัว ประหยัดอดออม ทำอะไรด้วยความอะลุ่มอล่วย มีเหตุผล ไม่ใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็น จนกลายเป็นความฟุ่มเฟือยจนเกินอัตราที่เป็นอยู่ แต่ให้ปลูกฝังนิสัยความประหยัด สร้างวินัยรักการออมและมีทักษะในการจัดการทางการเงินได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการปลูกฝังในวัยเด็กให้รู้จักคุณค่าของเงิน ใช้จ่ายอย่างมีวินัย รู้จักทำบัญชีรายรับรายจ่ายเป็นประจำ เพื่อให้รู้ถึงสถานะการเงินของตน จะได้ใช้จ่ายตามอัตราและฐานะของตนและครอบครัว และเมื่อสะสมเงินออมไว้ใช้ในยามจำเป็นได้อย่างพอเพียงแล้ว ให้แบ่งเงินส่วนหนึ่งไปทำทานในโอกาสต่างๆ เพื่อปลูกฝังความมีน้ำใจและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ลดความเห็นแก่ตัว และเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางด้านศีลธรรมและวัฒนธรรมการให้ ให้บังเกิดขึ้นในตัวเด็กและสมาชิกของสังคม อันเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งสู่การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๑.๕ ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ และแก้ปัญหาจากจุดเล็ก (คิด Macro ทำ Micro)

การศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ นับเป็นหนทางพื้นฐานสู่การแก้ไขปัญหให้สัมฤทธิ์ผล โดยเริ่มจากการแก้ไขปัญหจากจุดเล็กๆ ค่อยๆ ทำไป แก้ไขไป โดยเน้นให้เห็นภาพรวมของปัญหาก่อน แล้วจึงค่อยลงมือแก้ไขทีละจุดจากจุดเล็กๆ เน้นให้ดำเนินไปอย่างมั่นคง ดังแนวทางการทรงงานตามแนวพระราชดำริดังนี้

- ในการจะพระราชทานโครงการใดโครงการหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงศึกษาข้อมูลรายละเอียดอย่างเป็นระบบ ทั้งจากข้อมูลเบื้องต้น จากเอกสารแผนที่สอบถามจากเจ้าหน้าที่ นักวิชาการ และราษฎรในพื้นที่ให้ได้รายละเอียดที่ถูกต้อง เพื่อที่จะพระราชทานความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว ตรงตามความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง และภายหลังจากที่ได้รับข้อมูล รวมทั้งปัญหาต่างๆ ของราษฎรแล้วจึงทรงหาวิธีการแก้ไขปัญห

- การพิจารณาและแก้ไขปัญหต่างๆ นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมองปัญหในภาพรวม (คิดMacro) ก่อนเสมอ และเมื่อต้องการแก้ปัญหจึงจะทรงเริ่มจากจุดเล็กๆ (ทำMicro) คือ แก้ไขปัญหเฉพาะหน้า ที่คนมักจะมีมองข้าม พิจารณาและทำทุกๆ สิ่งอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับขั้น เพื่อผลแห่งความมั่นคงอย่างยั่งยืนที่จะตามมา

- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า ต้องเริ่มจากสิ่งที่จำเป็นของประชาชนที่สุดก่อน คือ สุขภาพร่างกาย การมีอยู่มีกิน จากนั้นจึงเป็นเรื่องสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน และสิ่งจำเป็นในการประกอบอาชีพ ตลอดจนต้องมีความพอเพียง เหมือนกับการการสร้างบ้าน สิ่งแรกที่ต้องทำนั้นคือ ต้องวางรากฐานให้มั่นคง วางเสาเข็ม ให้พร้อมเพรียงที่จะแบกน้ำหนักบ้านให้ได้ และต่อจากนั้นจึงต่อเติมรุดหน้าไปเรื่อยๆ ตามลำดับขั้น ไม่ใจร้อน ไม่ทำอะไรที่เกินตัว เพราะถ้าเกินตัวเมื่อใดภูมิคุ้มกันก็จะไม่มี และความเสื่งก็จะเกิดขึ้น หรือถ้าทำน้อยไปก็ขาดประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงต้องยึดความพอเพียง ความพอดี ทำอย่างเต็มศักยภาพ ก็จะนำไปสู่ความมั่นคง สมดุล และยั่งยืนได้ดังพระราชดำรัสพระราชทานไว้ ความตอนหนึ่งว่า

“...ถ้าปวดหัวก็คิดอะไรไม่ออก เป็นอย่างนั้น ต้องแก้ไขการปวดหัวนี้ก่อนมันไม่ได้เป็น การแก้อาการจริง แต่ต้องแก้ปวดหัวก่อนเพื่อที่จะให้อยู่ในสภาพที่คิดได้... แบบ (Macro) นี้ เขาจะทำแบบรื้อทั้งหมด ฉันไม่เห็นด้วย... อย่างบ้านคนอยู่ราบอกบ้านนี้มันผิดตรงนั้น ผิดตรงนี้ ไม่คุ้มที่จะซ่อม... เอาตกลงรื้อบ้านนี้ ระเบิดเลย เราจะไปอยู่ที่ไหน ไม่มีที่อยู่... วิธีทำต้องค่อยๆทำ จะไประเบิดหมดไม่ได้...”

- การศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบและการแก้ปัญหาจากจุดเล็ก สะท้อนให้เห็นถึงองค์ประกอบ เรื่องความมีเหตุผลในการคิดอย่างเป็นระบบ และมีการวางแผนในทุกเรื่อง ตลอดจนเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ที่ถูกต้อง ตลอดจนพิจารณาอย่างเป็นลำดับขั้นและค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งเป็นองค์ประกอบและเงื่อนไขสำคัญของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ตัวอย่างการดำเนินโครงการ และประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง

ตัวอย่างโครงการที่นำหลักความพอเพียง / พออยู่พอกินมาใช้เป็นพื้นฐานของการพัฒนา และดำเนินโครงการ ได้แก่ โครงการอัมพวา ชัยพัฒนานุรักษ์ อำเภอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ส่วนตัวอย่างการน้อมนำหลักการทรงงานมาใช้ในการปฏิบัตินั้นสามารถเรียนรู้ได้ตามลำดับดังนี้ หลักการทรงงานในเรื่องการพึ่งตนเอง สามารถเรียนรู้ได้จากการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ : แนวคิด แห่งการพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำริ ส่วนหลักการทรงงานในเรื่องประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์ สูงสุดนั้น สามารถเรียนรู้ได้จากการเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริของประชาชนในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จจากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ รวมทั้งตัวอย่างการนำหลักการทรงงานเรื่อง การศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบและการแก้ปัญหาจากจุดเล็กไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัตินั้น สามารถเรียนรู้ได้จากโครงการธนาคารข้าว ซึ่งในแต่ละตัวอย่างมีสาระสำคัญ สรุปได้ดังนี้

โครงการอัมพวา ชัยพัฒนานุรักษ์ อำเภอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

๑) ความเป็นมาของโครงการฯ โครงการ อัมพวา ชัยพัฒนานุรักษ์ อำเภอัมพวา จังหวัด สมุทรสาคร เป็นโครงการที่เกิดขึ้นจากการที่ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

มีพระราชดำริให้สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนานำที่ดินที่คุนประยงค์ นาคะวะรังค์ ชาวอัมพวา น้อมเกล้าฯ ถวายมาดำเนินการพัฒนาให้เกิดประโยชน์ เพื่อสืบสานภูมิปัญญาชาวบ้านและอนุรักษ์วิถีการดำเนินชีวิตของชาวอัมพวา นับเป็นแบบจำลองเศรษฐกิจพอเพียงที่ควรคุณค่าแก่การเรียนรู้

๒) เป้าหมายของโครงการอัมพวา ชัยพัฒนานุรักษ์ คือ มุ่งฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น ฟื้นฟูสืบสานชีวิตพอเพียงแบบอัมพวา โดยเสริมสร้างปัจจัยเกื้อหนุนต่างๆ ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เพื่อให้เอกลักษณ์แห่งวิถีภูมิปัญญาไทยดำรงไว้อย่างยั่งยืน และเสริมสร้างศักยภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ตลอดไป ตามแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเพื่อพัฒนาให้เป็นชุมชนต้นแบบตัวอย่างของหมู่บ้านอุตสาหกรรมเศรษฐกิจพอเพียงด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมสมบูรณ์แห่งหนึ่งของประเทศไทย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงย้ำถึงการวางรากฐานให้ประชาชนพึ่งพาตนเองให้ได้ มีความพออยู่พอกิน และไม่ผันแปรไปตามกระแสความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้น

๓) ความสอดคล้องกับหลักความพอเพียง จากการศึกษาศักยภาพของอัมพวา โดยอาศัยข้อมูลที่วิเคราะห์ได้จากโครงการนาร่องเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมคลองอัมพวา จัดทำโดยคณะผู้ศึกษาจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่า การพัฒนาภายใต้โครงการอัมพวา ชัยพัฒนานุรักษ์นี้ เป็นการดำเนินการตามองค์ประกอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ดังนี้

๓.๑) ความพอประมาณ การกำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาเป็นไปตามศักยภาพ สภาพความเหมาะสม และความเป็นจริงของชุมชน ซึ่งได้จากการศึกษาและวิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็งของชุมชน โดยมีการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ พบว่า อัมพวามีศักยภาพเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์สำคัญเกี่ยวกับราชินิกุลของพระบรมจักรีวงศ์ มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นเอกลักษณ์ คือเป็นชุมชนริมน้ำ มีสภาพแวดล้อมที่งดงาม น่าอยู่และคมนาคม

สะดวกเพราะตั้งอยู่ใกล้กรุงเทพฯ ชาวอัมพวาเป็นคนมีน้ำใจ รักสันติ และมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีการรวมกลุ่มของชุมชนที่เข้มแข็ง จึงนำไปสู่การกำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาอัมพวาได้ว่า “จะมุ่งฟื้นฟูอัมพวาให้เหมือนเวนิสตะวันออก โดดเด่นด้วยศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงชีวิตเรียบง่าย สงบและมีสันติสุข”

๓.๒) ความมีเหตุผล ขั้นตอนในการหาข้อมูลเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาอัมพวานั้น เป็นไปอย่างมีเหตุผล มีหลักเกณฑ์ คำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผลที่คาดว่าจะเกิดจากการดำเนิน

กิจกรรมหรือโครงการพัฒนาอย่างรอบคอบ ดังจะเห็นได้ว่า ได้อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมในการรับฟังหรือประเมินข้อมูลและความคิดเห็น ตลอดจนมีการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล โดยวางแผนกิจกรรมโครงการต่างๆ ที่จะดำเนินการจากข้อเท็จจริงอย่างเป็นขั้นเป็นตอน จึงสามารถกำหนดกรอบแนวทางการดำเนินงานของโครงการอัมพวา ชัยพัฒนานุรักษ์ที่ประมวลได้จากการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับความต้องการของคนในชุมชนอัมพวา สรุปได้ว่า จะมุ่งอนุรักษ์ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น (๒) การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชนอัมพวา ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง และ (๓) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๓.๓) การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โครงการอัมพวา ชัยพัฒนานุรักษ์ได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาไว้ว่า การดำเนินการใดๆ ต้องเป็นไปเพื่อมุ่งอนุรักษ์วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนอัมพวาแบบดั้งเดิมไว้ ให้เยาวชนรุ่นหลังและผู้สนใจได้เรียนรู้และศึกษา เพื่อเห็นคุณค่า และสืบสานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่ดั่งามไว้ร่วมกัน เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนเข้มแข็ง ไม่หวั่นไหวไปกับผลกระทบต่างๆ ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน

๓.๔) เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม ในการดำเนินการนั้น ได้มุ่งพัฒนาองค์ความรู้และสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งดำเนินไปบนพื้นฐานของความรักและสามัคคี ทุกฝ่ายมีเป้าหมายร่วมกัน คือ ยึดประโยชน์ส่วนรวม ชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาชุมชนให้ชาวอัมพวาสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีไทยให้คงอยู่ต่อไปชั่วลูกชั่วหลาน

การทำเกษตรทฤษฎีใหม่ : แนวคิดแห่งการพึ่งตนเอง ตามแนวพระราชดำริ

หลักของการพึ่งตนเองสะท้อนออกมาเป็นตัวอย่างแนวคิดของการพึ่งตนเอง ดังเช่น เมื่อปี ๒๕๒๙ ที่เศรษฐกิจของประเทศไทยเริ่มพุ่งทะยานขึ้นอย่างต่อเนื่องอันเป็นผลจากกระแสโลกาภิวัตน์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเตือนสติปวงชนชาวไทย และทรงเสนอรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ดูเหมือนจะเป็นการสวนกระแสกับสถานะเศรษฐกิจดังกล่าว โดยทรงแสดง

ให้เห็นถึงตัวอย่างของการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ในระดับครอบครัว ซึ่งพระองค์ได้ทรงเริ่มทดลองรูปแบบดังกล่าวในพื้นที่ขนาดเล็กในจังหวัดสระบุรี บนพื้นที่ ๑๕ ไร่ ซึ่งถือเป็นที่ดินขนาดปานกลางสำหรับการถือครองของเกษตรกรรายย่อยทั่วไป โดยมีหลักการสำคัญที่พึงตระหนัก ดังนี้

หลักการที่หนึ่ง ต้องเป็นระบบการผลิตแบบพอเพียงที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับที่ประหยัดก่อน โดยชุมชนต้องมีความสามัคคี เพราะความร่วมมือร่วมใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นปัจจัยสำคัญในการปฏิบัติ เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานได้อีกด้วย

หลักการที่สอง กำหนดให้ทุกครัวเรือนทำนา ๕ ไร่ เพราะข้าวเป็นอาหารหลักของชุมชน ต้องปลูกเพื่อให้มีข้าวเพียงพอต่อการบริโภคทั้งปี และสามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพไม่ต้องซื้อหาในราคาแพง

หลักการที่สาม ต้องมีน้ำเพื่อเพาะปลูกสำรองไว้ใช้ในฤดูแล้ง หรือระยะฝนทิ้งช่วงได้อย่างพอเพียง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริเป็นแนวทางไว้ว่า ต้องมีน้ำ ๑,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อการเพาะปลูก ๑ ไร่ หากทำนา ๕ ไร่ และปลูกพืชผลอีก ๕ ไร่ รวมเป็น ๑๐ ไร่ จึงต้องมีน้ำ ๑๐,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อปี ดังนั้น จึงจำเป็นต้องกันที่ดินส่วนหนึ่งไว้ขุดสระน้ำเพื่อให้มีน้ำพอเพียงพอต่อการทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี

หลักการที่สี่ คือ เป็นการจัดแบ่งแปลงที่ดินเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคำนึงให้ถือครองที่ดินถั่วเฉลี่ยครัวเรือนละ ๑๕ ไร่ อย่างไรก็ตาม หากเกษตรกรมีพื้นที่ถือครองน้อยหรือมากกว่านี้สามารถพิจารณาสัดส่วนการบริหารพื้นที่ ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ ไปปรับใช้ได้ ตามความเหมาะสมกับพื้นที่และตามสภาพของที่ดิน ปริมาณน้ำฝน และสภาพแวดล้อม โดยสัดส่วนการบริหารพื้นที่ดังกล่าวมีรายละเอียดในแต่ละส่วนดังนี้

ส่วนแรก ๓๐ เปอร์เซ็นต์ ให้เป็นพื้นที่สำหรับขุดสระน้ำ เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้โดยยึดหลักให้มีน้ำ ๑,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อไร่สำหรับปลูกพืชในฤดูแล้ง เพื่อจะได้ไม่ต้องพึ่งพิงน้ำจากธรรมชาติเพียงอย่างเดียว และสระน้ำนี้ยังสามารถใช้เลี้ยงปลา เพื่อเป็นอาหารโปรตีนราคาถูกและขายเป็นอาชีพเสริมได้อีกด้วย

ส่วนที่สอง ๓๐ เพอร์เซ็นต์ ใช้เป็นพื้นที่ปลูกข้าว เพื่อไว้กินเป็นอาหารหลักของครอบครัวอย่างพอเพียงตลอดปี และใช้รำข้าวไว้เลี้ยงหมูด้วย

ส่วนที่สาม ๓๐ เพอร์เซ็นต์ ให้เป็นพื้นที่ปลูกพืชไร่ พืชสวน ไม้ยืนต้น และไม้ผล สำหรับบริโภคในครัวเรือนและขายได้อีกด้วย

ส่วนที่สี่ ๑๐ เพอร์เซ็นต์ที่เหลือ ให้กันไว้เป็นบริเวณที่อยู่อาศัย โรงเรือน ยุ้งฉาง โรงเก็บเครื่องมือ รวมทั้งไว้เป็นพื้นที่ปลูกพืชสวนครัวและเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคในครัวเรือน ตลอดจนให้ใช้วิถีธรรมชาติทั้งหมดในการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน การควบคุมวัชพืชและการควบคุมแมลงศัตรูพืช ขณะที่ระบบการผลิตจะเน้นการเกื้อกูลกันระหว่างสัตว์เลี้ยงและพืชผล เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ต้นแบบการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ที่พระราชทานข้างต้นนี้ สามารถแก้ไข้ปัญหาจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวของเกษตรกรที่ดำเนินการมาหลายชั่วอายุคนได้ เพราะเป็นการปรับแนวคิดการทำเกษตรจากเดิมที่เกษตรกรปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้ต้องพึ่งพาสารเคมีและอิงกับความไม่แน่นอนของตลาดมาก แต่การทำเกษตรในรูปแบบใหม่นี้ช่วยแก้้ปัญหาความขาดแคลนน้ำ และเป็นวิธีการที่ทำให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้

ทั้งนี้ **แนวคิดว่าพึ่งตนเองตามการทำเกษตรทฤษฎีใหม่นี้** มิได้หมายถึงการอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ติดต่อกับภายนอก แต่เป็นแนวทางการพึ่งตนเองให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคงใน ๓ ระดับได้แก่

ระดับแรก เป็นการพึ่งตนเองในลักษณะของการเสริมสร้างพื้นฐานให้เกษตรกรยืนได้อย่างบนลำแข้งของตนเอง ให้พออยู่ พอกิน มีผลผลิตเพียงพอที่จะบริโภคภายในครัวเรือนก่อนหากมีส่วนเกินจึงนำไปแลกเปลี่ยน ซื้อขายในตลาดท้องถิ่นได้ เข้าสู่การพัฒนาาร่วมกันในระดับที่สองต่อไป

ระดับที่สอง คือ พัฒนาให้มีความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับชุมชน โดยการเพิ่มการผลิตและทำให้มีสินค้าและบริการในท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น ด้วยการนำเอาผลผลิตส่วนเกินในครอบครัว

ต่างๆ มาจัดการร่วมกันในระดับชุมชน ซึ่งสามารถดำเนินการได้หลายทาง เช่น ผ่านการจัดตั้งกลุ่มการผลิตร่วมกัน รวมกลุ่มกันในรูปสหกรณ์ออมทรัพย์ ของชุมชน ร่วมมือกันด้านการผลิต จัดการตลาดและพัฒนาสวัสดิการของชุมชน ในรูปแบบต่างๆ ที่อยู่บนพื้นฐานของความสามัคคีในท้องถิ่น เป็นต้น โดยมีพื้นฐานแนวคิดหลัก คือ มุ่งผลิตสินค้าและบริการ เพิ่มขึ้นในชุมชนด้วยการแบ่งงานกันทำ เพื่อความประหยัดและคุ้มค่า ลดต้นทุน โดยการใช้ความสามารถและทรัพยากรที่มี อยู่ในชุมชน ตลอดจนเน้นการแลกเปลี่ยน กันเองภายในชุมชนเป็นหลักเพื่อสร้างความเข้มแข็งขึ้นพื้นฐานให้ชุมชนก่อน แม้ว่าชุมชนจะเริ่มมีความสัมพันธ์กับ ภายนอกมากขึ้นบ้างแล้วก็ตาม

ระดับที่สาม คือ เมื่อชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้แล้ว ก็เข้าสู่การพัฒนาชุมชนให้สามารถติดต่อสัมพันธ์กับระบบ

ตลาดและเศรษฐกิจนอกหมู่บ้าน เพื่อจำหน่ายผลผลิตส่วนเกิน จัดหาทุน วิชาการและแสวงหาความรู้ทางเทคโนโลยีและทรัพยากรจากภายนอกเพื่อใช้ในกิจการของชุมชน ซึ่งหากชุมชนมีความเข้มแข็งเพิ่มขึ้น ก็อาจมีการเจรจาต่อรองความร่วมมือกับบริษัทต่างๆ เพื่อประโยชน์ของชุมชนและธุรกิจระหว่างประเทศเหล่านั้นได้

อย่างไรก็ตาม ผู้สนใจสามารถเรียนรู้ตัวอย่างการทำเกษตรทฤษฎีใหม่นี้ ได้จากโครงการพัฒนาพื้นที่น้ำฝนที่บ้านแดนสามัคคี ตำบลคุ้มเก่า อำเภอเขาวงจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นการทำเกษตรกรรมตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ และเป็นแบบอย่างการจัดการน้ำและที่ดินของเกษตรกรให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้ได้ผลผลิตและรายได้พอเลี้ยงตนเองอย่างพอเพียง ตามหลักการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ

การเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริในเรื่องประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุดของประชาชน ในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จจากการนำปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้

จากการศึกษาแนวทางความประพฤติของประชาชน ในพื้นที่ห่างไกลที่น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างสำเร็จ จนทำให้มี ฐานะความเป็นอยู่ที่มั่นคงและสามารถยึดอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำสวนยางพาราและสวนลองกองเป็นแนวทาง ในการหาเลี้ยงชีพ พบว่า การปลูกฝังนิสัยแห่งการประหยัด ให้ใช้จ่ายอย่างไม่ฟุ่มเฟือย นับเป็นการสร้างภูมิคุ้มกัน ทางเศรษฐกิจเพื่อการดำเนินชีวิตที่มั่นคง โดยควรดำเนินการ

ควบคู่ไปกับการสนับสนุนให้ครัวเรือนมีการออม ทำบัญชีรายรับรายจ่ายของครอบครัว พร้อมถ่ายทอดและ ส่งเสริมให้เพื่อนบ้านรู้จักการทำบัญชีครัวเรือน ซึ่งช่วยให้ชีวิตมีความมั่นคงในปัจจุบันด้วย

นอกจากการเพิ่มรายได้ จากอาชีพทำนา ทำสวนแล้ว ผู้ประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงควรมุ่งลดค่าใช้จ่าย ในครัวเรือน โดยปลูกไม้ผล หรือพืชหมุนเวียนและปลูกพืชผัก สวนครัว เลี้ยงเป็ด และเลี้ยงปลา และดำเนินชีวิตอย่างประหยัด โดยนำผลผลิตที่เป็นส่วนเกินจาก การบริโภคในครอบครัวไปขายใน ตลาดชุมชนและต้องทำบัญชี ครัวเรือน รู้จักออมและปรักษา

หารือกับสมาชิกในครอบครัว เพื่อวางแผนการลงทุนในแต่ละปีอย่างรอบคอบ การดำเนินชีวิตด้วยวิธีนี้ จะทำให้มีภูมิคุ้มกัน ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ ในเรื่องการศึกษาข้อมูลอย่างเป็น ระบบและการแก้ปัญหาจาก จุดเล็กผ่านโครงการธนาคารข้าว

แนวพระราชดำริหลักการทรงงาน
เรื่องการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบและ
การแก้ไขปัญหาจากจุดเล็กนี้ได้ถูกนำมา
ใช้เป็นแนวทางในการเรียนรู้และปฏิบัติ
จริง ในกรณีการก่อตั้ง “โครงการธนาคาร
ข้าวตามแนวพระราชดำริในพระบาท

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ที่เกิดขึ้น ขณะที่เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมเยียนราษฎรในภูมิภาคต่างๆ และได้ทรงพบ
เห็นสภาพความยากจนและเดือดร้อนของเกษตรกรไทย

ทั้งนี้ จากการเสด็จลงพื้นที่เพื่อเยี่ยมเยียนราษฎรแต่ละครั้ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้
ทรงศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้วยพระองค์เองจากแหล่งต่างๆ เช่น เอกสารของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือ
จากข้อมูลความรับผิดชอบด้านการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรในแต่ละท้องถิ่น ที่มีผู้นำขึ้น
ทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อทรงมีพระบรมราชวินิจฉัย หรือทรงสอบถามรายละเอียดจากราษฎรโดยศึกษาข้อมูล
อย่างเป็นระบบ ทำให้ทรงได้ข้อมูลที่เกิดประโยชน์ ถูกต้อง และตรงตามสภาพความเป็นจริง รวมทั้ง
สามารถค้นพบปัญหาแท้จริงที่เกิดขึ้นในหมู่เกษตรกรไทย

อย่างไรก็ตาม ยังมีปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้นอีกและเป็นปัญหาที่ไม่อาจแก้ไขให้สิ้นสุดลงได้
เช่น ปัญหาเกษตรกรขาดแคลนเงินทุน เมื่อต้องการซื้อพันธุ์พืช โคหรือกระบือ เกษตรกรก็มักจะแก้
ปัญหาด้วยการกู้เงินจากแหล่งที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง โดยเกษตรกรหวังว่าจะสามารถแบ่งรายได้จาก
ผลผลิตของตนที่เก็บเกี่ยวได้ไปใช้หนี้ในภายหลัง แต่เมื่อปีใดสภาวะทางธรรมชาติไม่เป็นใจ
เกิดฝนแล้ง น้ำท่วม ต้องประสบกับภัยธรรมชาติ เกษตรกรจึงสูญเสียผลผลิตในปีนั้นทั้งหมดหรือ
เกือบทั้งหมด และไม่อาจชำระหนี้ที่มีอยู่ได้ การลงทุนในปีต่อไป เกษตรกรก็ยังต้องพึ่งพาทุนจากผู้ให้กู้
และหากเกิดภัยธรรมชาติอีก หนี้สินก็จะยิ่งพอกพูน แม้หากมีผลผลิตบ้าง ชาวนา ก็มักจะถูกกดราคา

จากเหตุผลข้างต้น ทำให้เมื่อต้องการซื้อข้าวเพื่อบริโภค ประชาชนจึงต้องซื้อข้าวในราคาแพง
เกษตรกรไทยซึ่งเป็นผู้ผลิตจึงไม่อาจมีสภาพกินดี อยู่ดีได้ ต้องประสบกับความยากลำบากมีปัญหานี้สิน
มีปัญหาผลิตผลถูกกดราคา และมีปัญหาข้าวบริโภคที่มีราคาแพง ซึ่งปัญหาทุกปัญหาในวงจรล้วน
เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันและนำไปสู่ปัญหาที่ยิ่งใหญ่ คือ ความยากจนของเกษตรกรไทยทั่วประเทศ

ดังนั้น เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน และการขาดแคลนทุนทางการเกษตร ของเกษตรกร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงตั้งพระราชหฤทัยทรงเริ่ม แก้ไขปัญหาจากจุดเล็กๆ ที่เป็นปัญหา เดือดร้อนเฉพาะหน้าของประชาชนก่อน โดยเฉพาะในเรื่องข้าว โดยที่ทรง พยายามทำทุกวิถีทางให้เกษตรกร มีข้าวพอกินก่อน

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ได้กล่าว ไว้ในสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ฉบับที่ ๑๒ ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชปรารภ ความตอนหนึ่งว่า

“...ขณะนี้ ราษฎรต้องซื้อข้าวบริโภคในราคาสูงต่างๆ ที่ข้าวเปลือกมีราคาต่ำ เนื่องจาก พ่อค้าคนกลางแสวงหากำไรเกินควร บางท้องที่ชาวนาขาดแคลนข้าวบริโภค ในบางฤดูกาล...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชประสงค์ให้พิจารณาตั้งธนาคารข้าวแก่ราษฎรขึ้น โดยทั่วไป เพื่อเป็นช่องทางหนึ่งในการส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักช่วยเหลือตนเองและรวมกลุ่ม เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนเพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้ยากจนให้ได้กู้ยืมข้าวไปใช้บริโภคและ ทำพันธุ์ในฤดูทำนา และเพื่อให้ธนาคารเป็นแหล่งกลางในการรวบรวมข้าวไว้ขายในราคายุติธรรมด้วย

เพื่อเป็นการดำเนินการตามแนวพระราชดำริ คณะรัฐมนตรีได้มีมติในการประชุมเกี่ยวกับเรื่องนี้ เป็นกรณีพิเศษ เมื่อวันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๙ มอบหมายให้กรมการพัฒนาชุมชนเป็นเจ้าของเรื่อง ปรับปรุงโครงสร้างนางข้าวของบ้านท่าส้มป่อย ตำบลทุ่งผาย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นพื้นที่ ดำเนินโครงการกลุ่มออมข้าวช่วยเหลือคนจน มาตั้งแต่ปี ๒๕๑๕ และหลังจากที่ได้ปรับปรุงโครงการ เสร็จแล้ว กรมการพัฒนาชุมชนได้ให้จังหวัดต่างๆ ดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องนี้มาตั้งแต่วันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๒๐ เรื่อยมา จนกระทั่งในปี ๒๕๔๘ ก็มีการจัดตั้งธนาคารข้าวขึ้นในท้องถิ่นต่างๆ อีก ๔,๐๐๐ กว่าแห่ง ครอบคลุมพื้นที่ ๕๗ จังหวัด และในปัจจุบันก็ได้มีหน่วยงานริเริ่มโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจน และการขาดแคลนทุนเพื่อเลี้ยงชีพของเกษตรกรต่างๆ อีกมากมาย เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร (ธกส.) หรือการให้สินเชื่อทางการเกษตรของธนาคารพาณิชย์ เพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องเงินทุนของ เกษตรกร และการจัดตั้งธนาคารโค กระบือ เพื่อแก้ปัญหาคการขาดแคลนแรงงานที่นำมาใช้ไถนา ฯลฯ

ทั้งนี้ การจัดตั้งหน่วยงาน ต่างๆ เหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างทันทีทันใด หากแต่มีจุดเริ่มต้นมาจากการค้นคว้าและศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อที่จะทราบรายละเอียดและค้นพบปัญหาที่มีอยู่ แล้วจึงทำการศึกษาทดลองและแก้ไข ปัญหาที่จุดเล็กๆ เรียนรู้ ปรับปรุง และ พัฒนาการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพ ขึ้นเรื่อยๆ ดังเช่น การจัดตั้งธนาคารข้าว ที่เริ่มต้นจากการศึกษาสาเหตุของข้าว และสิ่งของเพื่อการอุปโภคบริโภคที่มีราคาแพงของเกษตรกรชาวไทย ก่อนมุ่งพิจารณาพัฒนา แนวทางการแก้ไขปัญหาจากจุดเล็กๆ โดยเริ่มจากการปรับปรุงโครงการกลุ่มออมข้าวช่วยเหลือ คนจนก่อน เป็นต้น

๒. ใช้หลักวิชาความรู้ มีคุณธรรม ดำเนินชีวิต ด้วยความเพียร

การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรม ต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้นต้องมีคุณธรรม ใช้หลักวิชา ความรู้ ดำเนินชีวิตด้วยความเพียรเป็นพื้นฐานสำคัญ ดังนี้

“ใช้หลักวิชาความรู้” โดยนำหลักวิชาและความรู้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ ทั้งในขั้น การวางแผนและปฏิบัติอย่างรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง กล่าวคือ นำวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาศึกษา อย่างรอบด้าน และมีความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบ การวางแผน ตลอดจนมีความระมัดระวังในขั้นของการปฏิบัติ

“มีคุณธรรม” การปฏิบัติเพื่อให้เกิดความพอเพียงนั้น ต้องเสริมสร้างให้คนในชาติมีพื้นฐาน จิตใจในการปฏิบัติ โดยเสริมสร้างคุณธรรมสำคัญให้เกิดขึ้น ประกอบด้วย มีความตระหนักใน ความซื่อสัตย์ สุจริต จริงใจ ทั้งนี้ การที่บุคคล ครอบครัว องค์กร และชุมชนจะนำปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงไปใช้ต้องนำระบบคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริตมาประพฤติปฏิบัติก่อน โดยเริ่มจาก การอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว การศึกษาอบรมในโรงเรียน การสั่งสอนศีลธรรมจากศาสนา ตลอดจน การฝึกจิต ข่มใจตนเอง

“ดำเนินชีวิตด้วยความเพียร” มีความอดทน ความรอบคอบ และความเพียร ตลอดจน ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

แนวพระราชดำริและพระราชจริยวัตร

๒.๑ หลักวิชาอันถูกต้อง

หลักวิชาอันถูกต้องถือเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งของการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยทรงสนับสนุนให้แต่ละบุคคลหมั่นแสวงหาความรู้ และใช้ความรู้ที่นั่นบนพื้นฐานของคุณธรรม เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างก้าวหน้า ดังแนวพระราชดำริ ดังนี้

- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทรงสนับสนุนให้ทุกคนหมั่นแสวงหาความรู้เพิ่มเติม คิดวิเคราะห์บนพื้นฐานของการมีหลักวิชาอันถูกต้อง โดยใช้ควบคู่ไปกับเงื่อนไขด้านคุณธรรม ซึ่งเป็น ๒ เงื่อนไข สำคัญต่อการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ดังเช่นที่ ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล ได้เล่าประสบการณ์ที่ได้จากการถวายงานตามรอยเบื้องพระยุคลบาทไว้ในหนังสือ การทรงงานพัฒนาประเทศในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ความตอนหนึ่งว่า

“....พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีความเป็นครูมาก โดยทรงมีวิธีการสอนที่มีศิลปะสูงและพระราชทานคำอธิบายที่มีแง่มุมต่างๆ ได้อย่างครอบคลุม เรียกได้ว่า ทรงอธิบายทุกหน้าของเหรียญ

เนื่องจากเรื่องบางเรื่อง หากอธิบายด้านเดียวก็อาจจะทำให้เข้าใจผิดได้ นอกจากนี้เวลารับสั่งกับคณะผู้ถวายงาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงกระตุ้นให้ทุกคนคิดตามไปด้วย โดยจะไม่ทรงรับสั่งทั้งหมดหรือรับสั่งสำเร็จรูป แต่ทรงต่อวิชา ต่อความรู้ เพื่อให้ผู้ถวายงานแต่ละคนได้ใช้ดุลยพินิจและสติปัญญา คิดตาม เสมือนเป็นการลับสมองและพัฒนาวิชาความรู้ให้คมอยู่เสมอ ผู้ถวายงานทุกคนจึงต้องหมั่นฝึกฝนทักษะในเรื่องการคิด การใช้ความรู้ ค้นคว้า และในขณะเดียวกันก็ต้องคิดและกราบบังคมทูลฯ ด้วย เรียกได้ว่าต้องมีสติ เพราะทุกอย่างต้องประสานสัมพันธ์กันหมด....”

- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับการแสวงหาความรู้เพื่อสร้างตนนี้ว่า
ในขั้นแรกนอกจากจะทำให้ตนเองก้าวหน้าอย่างมีความสุข และยังถือเป็นการให้เกียรติ
ตนเองที่สามารถยืนได้ด้วยลำแข้งของตัวเองด้วย ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้
เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้าที่มีความสุข พอมิพอกินเป็น
ขั้นหนึ่ง และขั้นต่อไปก็ คือ ให้มีเกียรติว่า ยืนได้ด้วยตนเอง...”

- ในการใช้ความรู้นั้น พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสอนให้ใช้หลัก
วิชาการความรู้ควบคู่ไปกับการเป็นคนมี
คุณธรรมเสมอ คือ ให้พัฒนาทางวัตถุซึ่ง
เป็นสิ่งของภายนอกและในขณะเดียวกัน
ต้องพัฒนาจิตใจควบคู่ไปด้วยเสมอ
เพื่อให้เป็นคนที่มีความรู้คู่คุณธรรม
โดยคุณธรรมที่จะนำไปใช้นั้นก็มีได้
หลายเรื่อง เช่น ความเพียร ความซื่อสัตย์
การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น
ดังพระบรมราโชวาทพระราชทานในพิธี

พระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๐๔ ความตอนหนึ่งว่า

“...การดำเนินชีวิตโดยใช้วิชาการอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ จะต้องอาศัยความรู้
รอบตัวและหลักศีลธรรมประกอบด้วย ผู้ที่มีความรู้ดีแต่ขาดความยังคิด นำความรู้
ไปใช้ในทางมิชอบ ก็เท่ากับเป็นบุคคลที่เป็นภัยแก่สังคมมนุษย์...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงขยายความเกี่ยวกับเรื่องความสำคัญของคุณธรรมที่จะต้อง
ดำเนินควบคู่กันไปกับหลักการของความรู้ที่นำมาใช้บริหารบ้านเมือง อันประกอบด้วย การระมัดระวัง
พิจารณาเรื่องราวและและปัญหาด้วยจิตใฝ่มั่นคงกับความจริงใจในภาระหน้าที่งานที่ปฏิบัติ
ดังพระบรมราโชวาทพระราชทานในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่
๑๖ กรกฎาคม ๒๕๒๖ ความตอนหนึ่งว่า

“...วิชาความรู้ที่แต่ละคนมีอยู่เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการทำงาน สร้างฐานะ
ความเจริญมั่นคงของตนเองและบ้านเมือง. แต่นอกจากนั้นบุคคลยังต้องอาศัยคุณธรรม

อีกหลายอย่างเป็นพื้นฐานรองรับและส่งเสริมวิชาการ เพื่อให้สำเร็จความมุ่งหมายได้ โดยสมบูรณ์ คุณธรรมข้อแรก คือ การระมัดระวังพิจารณาเรื่องราวและปัญหาทุกอย่าง ด้วยจิตใจที่มั่นคง และเป็นกลางปราศจากอคติ ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นเหตุ เห็นผล เห็นสาระของเรื่องได้อย่างถูกต้อง ทำให้สามารถจำแนกความถูกผิด ดีชั่ว และปฏิบัติตน ปฏิบัติงานได้ถูกต้อง เทียบตรง พอเหมาะพองาม. ข้อที่สอง คือ ความจริงใจต่อฐานะหน้าที่ของตน ไม่หลอกลวงตนเอง ไม่หลอกลวงกันและกัน อันเป็นมูลเหตุสำคัญของความผิดพลาดล้มเหลวของภารกิจทั้งปวง. ความจริงใจนี้ ทำให้บุคคลเข้าถึงกันเข้าถึงงาน เข้าถึงเป้าประสงค์ได้โดยตรงและช่วยให้สามารถ สร้างสรรค์ ความดีความเจริญได้โดยอิสระ คล่องตัวและมีประสิทธิภาพ...”

ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผู้ที่จะนำความรู้หรือหลักวิชาการไปประยุกต์ใช้ จำเป็นจะต้องมีสติและคุณธรรมกำกับความรู้ เพื่อให้เป็นความรู้ที่เป็นปัญญาและมีคุณค่าต่อการนำไปใช้หรือนำไปประกอบการปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ แก่ส่วนรวมได้อย่างแท้จริง

ทั้งนี้ การใช้ความรู้อย่างถูกต้องนั้น เป็นเงื่อนไขสำคัญในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ให้ได้ผล โดยหลักวิชาหรือความรู้ที่นำมาใช้นั้นจะต้องอาศัยความรู้รอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังด้วย ดังจะขออธิบายเพิ่มเติมในแต่ละประเด็น ดังนี้

ความรู้รอบรู้ คือ การมีความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ อย่างรอบด้าน เข้าใจและมีความรู้ในเนื้อหาของเรื่องต่างๆ อย่างถ่องแท้ จนสามารถใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการนำความรู้นั้นไปใช้ในโอกาสต่างๆ ได้

ความรู้รอบคอบ คือ ความสามารถที่จะนำความรู้และหลักวิชาต่างๆ มาพิจารณา วิเคราะห์ให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นขั้นเป็นตอน เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการวางแผน ก่อนที่จะนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติทุกขั้นตอน

ความระมัดระวัง คือ การมีสติในการนำแผนการดำเนินงานตามหลักวิชาต่างๆ เหล่านั้นไปใช้ในทางปฏิบัติ เพื่อให้เป็นความรู้ที่มีความทันสมัยต่อสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

๒.๒ มีความเพียร ซื่อสัตย์ สุจริต จริงใจต่อกัน รู้ รัก สามัคคี ทำงานอย่างมีความสุข

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจด้วยความเพียร โดยทรงเน้นย้ำถึงการมีความพยายามในการทำสิ่งใดๆ ก็ตามเพื่อให้เกิดผลสำเร็จ ทรงสั่งสอนพสกนิกรให้มีความเพียร มีความซื่อสัตย์ สุจริต และจริงใจต่อกัน รวมถึงทรงปลูกฝังให้พสกนิกรมีความรัก ความสามัคคี และความปรองดอง โดยทรงเน้นย้ำให้สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นในจิตใจของทุกคน อีกทั้งทรงแนะนำให้พสกนิกรรู้จักการทำงานอย่างมีความสุข เรียนรู้ที่จะเป็นผู้ให้และ

ผู้รับที่ดี ดังเช่นเมื่อทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน แต่ทรงมีความสุขจากการเป็นผู้ให้

ด้วยทรงเห็นว่าคุณสมบัติต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการพัฒนาชาติบ้านเมือง ให้มีความเจริญก้าวหน้า ก่อเกิดประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม ดังแนวพระราชดำริ ดังนี้

- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแนะแนวทางปฏิบัติให้ประชาชนตระหนักถึง การใช้ชีวิตในการทำงาน เมื่อมีโอกาสดำรงตำแหน่งไม่ว่างานนั้นจะเป็นงานอะไรก็ตาม **ทุกคนควรมีความสุข และเต็มใจกับการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย** ไม่ตั้งข้อแม้หรือเงื่อนไขใดๆ กับงานนั้นๆ แต่ควรมีความเพียร ขยันอดทน และมีความซื่อสัตย์สุจริต สิ่งเหล่านี้จะช่วยทำให้ประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงาน ดังพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๓๐ ความตอนหนึ่งว่า

“...เมื่อมีโอกาสและมืงานทำ ควรเต็มใจทำโดยไม่จำเป็นต้องตั้งข้อแม้หรือเงื่อนไขอันใด ไว้ให้เป็นเครื่องกีดขวาง คนที่ทำงานได้จริงๆ นั้นไม่ว่าจะจับงานสิ่งใด ย่อมทำได้เสมอ ถ้ายังมีความเอาใจใส่ มีความขยันและความซื่อสัตย์สุจริต ก็ยิ่งจะช่วยให้ประสบผลสำเร็จในงานที่ทำสูงขึ้น...”

● พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงให้ความสำคัญกับการมีความเพียร หรือความอดทนว่า เป็นสิ่งที่สามารถกำจัด ความเสื่อมให้หมดไปได้ และเป็นการพัฒนา ความสามารถในการนำมาซึ่งสิ่งดีงาม โดยทรงเชื่อมั่นว่า ผู้ใดที่มีความเพียรในตัว ไม่ว่าจะปฏิบัติสิ่งใดก็ย่อมจะเกิดประโยชน์ และเกิดผลสำเร็จ อันนำมาซึ่งความเจริญ ก้าวหน้าในหน้าที่ของตนเองและประเทศชาติ ดังพระราชดำรัสพระราชทานในพิธี กาญจนภิเษก ทรงครองราชย์ครบ ๕๐ ปี เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๓๙ ความตอนหนึ่งว่า

“...ความเพียรที่ถูกต้องเป็นธรรม และพึงประสงค์นั้น คือความเพียรที่จะกำจัด ความเสื่อมให้หมดไป และระวังป้องกันมิให้เกิดขึ้นใหม่อย่างหนึ่งกับความเพียร ที่จะสร้างสรรค์ความดีงาม ให้บังเกิดขึ้นและระวังรักษามิให้เสื่อมสิ้นไปอย่างหนึ่ง ความเพียรทั้งสองประการนี้ เป็นอุปการะอย่างสำคัญต่อการปฏิบัติตน ปฏิบัติงาน ถ้าทุกคนในชาติจะได้ตั้งตน ตั้งใจอยู่ในความเพียรดังกล่าว ประโยชน์และความสุข ก็จะบังเกิดขึ้นพร้อมทั้งแก่ส่วนตัวและส่วนรวม...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังได้ทรงชี้แนะ ให้พสกนิกรรู้จักอดทนอดกลั้นและปลูกฝังเรื่อง ความเพียรโดยได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหาชนก” พระราชทาน เป็นธรรมะแก่พสกนิกรให้มีความเพียรด้วยความอดทน โดยไม่ท้อแท้ จนกว่าจะประสบความสำเร็จและไม่หวังผลตอบแทน ซึ่งเป็น พระราชนิพนธ์ที่ทรงใช้เวลาค่อนข้างนานในการคิดประดิษฐ์ให้เข้าใจง่ายและปรับเปลี่ยนให้เข้ากับ สภาพสังคมปัจจุบัน มีทั้งภาคภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์ขึ้น ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนภิเษกที่ทรงครองสิริราชสมบัติเป็นปีที่ ๕๐ ในปี ๒๕๓๙ และได้ทรง พระราชปรารภจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก คือ “ขอจงมีความเพียรที่บริสุทธิ์ ปัญญาที่เฉียบแหลม กำลังกายที่สมบูรณ์” ด้วย

ประชาชนชาวไทยสมควรที่จะได้ศึกษาหนังสือเล่มนี้ แล้วน้อมรับมาวิเคราะห์และปฏิบัติตามรอย พระมหาชนก พระมหากษัตริย์ผู้มีความเพียรอันบริสุทธิ์ที่พยายามว่ายน้ำข้ามมหาสมุทรต่อไป เมื่อเรืออับปาง แม้จะไม่เห็นฝั่ง เพราะถ้าไม่เพียรว่ายน้ำก็จะตกเป็นอาหารของสัตว์นานาชนิด ทั้งปู ปลา และไม่ได้พบกับนางมณีเมขลา เทพธิดาผู้ดูแลรักษาสัตว์ทั้งหลายผู้ประกอบคุณความดี ที่มาช่วยเหลือ มิให้จมน้ำไป

เมื่อนางมณีเมขลาได้เหาะมาช่วยเหลือพระมหาชนกแล้ว ก็ได้คำตอบว่า ถึงแม้มองไม่เห็นฝั่ง แต่พระองค์ยังเพียรว่ายน้ำต่อไป เพราะไตรตรองเอาไว้แล้วว่า อาณิสสแห่งความเพียรย่อมไม่นำความเดือดร้อนมาให้ในภายหลังเป็นแน่ ดังที่พระมหาชนกได้ตรัสตอบว่า

“...เราไตรตรองเห็นปฏิบัติแห่งโลก และอาณิสสแห่งความเพียร เพราะฉะนั้น ถึงจะมองไม่เห็นฝั่งเราก็ต้องพยายามว่ายอยู่ท่ามกลางมหาสมุทร และทำความพยายามแม้ตายก็จักพ้นครหา บุคคลเมื่อกระทำความเพียร แม้จะตายก็ชื่อว่าไม่เป็นหนี้ ในระหว่างหมู่ญาติ เทวดา และบิดา มารดา อนึ่ง บุคคลเมื่อทำกิจอย่างลูกผู้ชาย ย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง...”

- นอกจากความเพียรพยายาม ที่ทรงเน้นย้ำให้พสกนิกรพึงตระหนัก และยึดถือนำไปปฏิบัติแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงเน้นย้ำให้พสกนิกรทุกหมู่เหล่ามีความซื่อสัตย์ สุจริต จริใจต่อกัน โดยทรงเห็นว่า หากคนไทยทุกคนได้ร่วมมือช่วยพัฒนาชาติ ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต จริใจต่อกันแล้ว ประเทศไทยจะเจริญก้าวหน้าอย่างมาก

การเป็นคนมีความซื่อสัตย์ แม้ว่าจะมีความรู้่น้อย ก็สามารถสร้างประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ ได้มากกว่าคนที่มีความรู้มาก แต่ไม่มีความซื่อสัตย์สุจริต ดังพระราชดำรัสพระราชทานเมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๓๓ ความตอนหนึ่งว่า

“...ผู้ที่มีความสุจริตและบริสุทธิ์ใจ แม้จะมีความรู้่น้อยก็ย่อมทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้มากกว่าผู้ที่มีความรู้มาก แต่ไม่มีความสุจริต ไม่มีความบริสุทธิ์ใจ...”

● ในการทรงงาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงกำชับอยู่ตลอดเวลาให้ผู้ปฏิบัติยึดความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นพื้นฐานของความคิดและการกระทำ ด้วยถือเป็นคุณธรรมสำคัญข้อแรกที่ต้องปลูกฝังให้มีขึ้น เพื่อการพัฒนาตนของแต่ละบุคคลให้เป็นคนดีของสังคม ดังพระบรมราโชวาทเรื่องคุณธรรม ๔ ประการ ที่จะช่วยให้ประเทศชาติเจริญงอกงาม หากได้รับการปลูกฝังโดยทั่วกัน อันได้แก่ การรักษาความสัจ การรู้จักอดทน อดกลั่น และการรู้จักละวางความชั่วพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย เมื่อคราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๕ ความตอนหนึ่งว่า

“...ประการแรก คือ การรักษาความลับ ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติ แต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ และเป็นธรรม

ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจอันดีนั้น

ประการที่สาม คือ การอดทน อดกลั้น และอดออมที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริต ไม่ว่าด้วยเหตุประการใด

ประการที่สี่ คือ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้น โดยทั่วกันแล้วจะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์...”

● พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นย้ำถึงคุณค่าของความซื่อสัตย์สุจริตว่าจะนำมาซึ่งงานอันเกิดประโยชน์ แตกต่างจากคนไม่สุจริตที่ไม่สามารถก่อให้เกิดงานอันเกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมได้ ดังพระราชดำรัสพระราชทานเมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๒ ความตอนหนึ่งว่า

“...คนที่ไม่มีความสุจริต คนที่ไม่มีความมั่นคง ชอบแต่ makkelijk ไม่มีวันจะสร้างสรรค์ประโยชน์ส่วนรวมที่สำคัญอันใดได้ ผู้ที่มีความสุจริตและความมุ่งมั่นเท่านั้น จึงจะทำงานสำคัญยิ่งใหญ่ที่เป็นคุณ เป็นประโยชน์แท้จริงได้สำเร็จ...”

● นอกจากความซื่อสัตย์สุจริตที่ต้องมีทั้งต่อตนเองและผู้อื่นแล้ว ยังต้องอาศัยความบริสุทธิ์ใจ และจริงใจ เป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำงานให้สัมฤทธิ์ผลอย่างถูกต้อง โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเปรียบเทียบความรู้เป็นเหมือนเครื่องยนต์ที่ขับเคลื่อนไปได้ แต่คุณธรรมเป็นดังหางเสือที่กำหนดทิศทางการดำเนินไปให้ถูกใจควร ดังพระบรมราโชวาทพระราชทานในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร มหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๒๐ ความตอนหนึ่งว่า

“...การที่จะทำงานให้สัมฤทธิ์ผลที่พึงปรารถนา คือ ที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ด้วยนั้น จะอาศัยความรู้แต่เพียงอย่างเดียวไม่ได้ จำเป็นต้องอาศัยความสุจริต ความบริสุทธิ์ใจ และความถูกต้องเป็นธรรมประกอบด้วย เพราะเหตุว่า ความรู้นั้น เป็นเหมือนเครื่องยนต์ที่ทำให้รถยนต์เคลื่อนที่ไปได้ประการเดียว ส่วนคุณธรรมดังกล่าว เป็นเหมือนหนึ่งพวงมาลัยหรือหางเสือ ซึ่งเป็นปัจจัยที่จะนำพาให้รถยนต์ดำเนินไป ถูกทางด้วยความสามัคคี คือ ปลอดภัย จนบรรลุถึงจุดหมายที่พึงประสงค์...”

การมีความเพียร ความซื่อสัตย์สุจริต และจริงใจ ต่อกัน นับว่าเป็นสิ่งที่ดีงามแล้ว แต่หากคนในชาติรู้จักวิธีการ ดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง และมีความรู้ รัก สามัคคี ตลอดจน มีความสุขในการทำงาน โดยรู้จักที่จะเป็นทั้งผู้ให้ ผู้รับ และ สิ่งเหล่านี้ย่อมจะนำพาให้ชาติบ้านเมืองสุขสวัสดิ์

ตลอดระยะเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์ พระองค์ได้ทรงทุ่มเทพระวรกายตรากตรำ และมุ่งมั่นเพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้แก่พสกนิกร ทั่วประเทศ ไม่ว่าจะเชื้อชาติใด ศาสนาใด หรืออยู่ห่างไกลเพียงใด ก็มีทรงย่อท้อ พระองค์ได้เสด็จฯ ไปทั่วทุกพื้นที่ เพื่อเข้าไป ช่วยเหลือราษฎรในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านสาธารณสุข การศึกษา สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การเกษตร ฯลฯ โดยทรงงานหนัก

และบำเพ็ญพระราชกรณียกิจด้วยพระวิริยะอุตสาหะ ใช้ความรู้ ความสามารถและความร่วมมือร่วมใจ ในการฝ่าฟันอุปสรรคนานัปการ เพื่อผลแห่งความอยู่ดี กินดี ของพสกนิกรชาวไทยให้ได้มีชีวิตความเป็นอยู่ ที่ดีขึ้น

ดังจะเห็นว่า ในการจะริเริ่มโครงการหรือมูลนิธิใดๆ จะทรงมุ่งเน้นไปที่เป้าหมายคือ เพื่อความ อยู่ดีมีสุขของพสกนิกรทั้งสิ้น ดังเช่น เป้าหมายสำคัญของการจัดตั้งมูลนิธิชัยพัฒนา เพื่อสงเคราะห์ ช่วยเหลือประชาชนให้มีความร่มเย็นเป็นสุขและอยู่ดีกินดี ซึ่งจะนำไปสู่ความมั่นคงของประเทศคือ ชัยชนะแห่งการพัฒนา

● ในการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัส ถึงความซื่อสัตย์สุจริต ที่ต้องปลูกฝังให้เกิดมีขึ้นไปพร้อมๆ กับการดำเนินชีวิตด้วยความอดทนและ การมีความเพียรว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่ง ที่ต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นกับการมีสติปัญญา ความรอบรู้และความรอบคอบ ดังที่ปรากฏในนิยามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตอนหนึ่งว่า

“...ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันก็ต้องเสริมสร้างพื้นฐานทางจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี นักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์ สุจริต มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ หลักการนี้ คือ เงื่อนไขที่สำคัญที่สุด...”

● นิยามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น แสดงให้เห็นว่า ในการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความพอเพียงนั้น จะต้องเสริมสร้างให้คนในชาติมีพื้นฐานจิตใจที่เข้มแข็ง โดยปลูกฝังระบบคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริตในแต่ละบุคคลก่อน เริ่มจากการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว การศึกษาอบรมในโรงเรียนการสั่งสอน ศีลธรรมจากศาสนา ตลอดจนหมั่นฝึกฝนฝึกจิตและข่มใจของตนเอง ควบคู่ไปกับการปลูกฝังความเพียร ความอดทน มีสติปัญญาในการดำเนินชีวิต และรู้จักนำหลักวิชาและความรู้ เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ ทั้งในขั้นการวางแผนและปฏิบัติ ด้วยความรอบรู้รอบคอบและระมัดระวังอย่างยิ่ง โดยประชาชนจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะกลุ่มนักธุรกิจ ข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ควรจะต้องตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนและมุ่งพัฒนาใน ๒ ระดับ ได้แก่

๑) **ระดับแรก ระดับบุคคลหรือเจ้าหน้าที่** : ควรปรับวิถีและใช้ชีวิตแบบพอเพียง รู้จักพอประมาณและพึ่งตนเองเป็นหลัก ซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ รอบคอบและระมัดระวังในการใช้จ่ายอย่างเหมาะสมกับรายได้ พัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ และร่วมเสริมสร้างสภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม อยู่ร่วมกับระบบนิเวศได้อย่างสมดุล มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต มีสติยั้งคิด ใช้ปัญญาพิจารณาอย่างรอบคอบในการดำเนินชีวิต และปฏิบัติหน้าที่บนพื้นฐานของความมีเหตุผล พอประมาณกับศักยภาพและสถานภาพของตน ตลอดจนต้องหมั่น

เสริมสร้างความรู้ให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เพื่อจะได้มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ที่สมัยใหม่เรียกว่าการบริหารความเสี่ยงด้วย

๒) ระดับที่สอง ระดับองค์กร หรือผู้บริหาร : ต้องมีการบริหารความเสี่ยง ไม่ทำธุรกิจ หรือโครงการที่เกินตัวหรือเสี่ยงเกินไป แต่ต้องรู้จักปรับขนาดองค์กรให้เหมาะสม จัดกำลังคนตามความรู้ความสามารถบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลด้วยความโปร่งใส มีคุณธรรม บริหารจัดการทรัพยากรอย่างประหยัดและคุ้มค่า ตลอดจนมีการ

พัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่ในองค์กรและถ่ายทอดความรู้ในการปฏิบัติงานเตรียมแผนงาน โครงการต่างๆ อย่างสอดคล้องกับแนวทางการบริหารและพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

นอกจากการเสริมสร้างและปลูกฝังจิตสำนึกคุณธรรม เรื่อง การมีความเพียร ความซื่อสัตย์สุจริตจริงใจต่อกัน อันเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้กับประชาชนข้างต้นแล้ว บันได ๓ ขั้น ที่เป็นแนวคิดที่ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์เกษม วัฒนชัย องคมนตรี ได้น้อมนำและเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ ก็เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนให้การใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบรรลุผลได้ง่ายยิ่งขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายให้เป็นแนวทางสำหรับประชาชนผู้ประยุกต์ใช้ปรัชญาดังกล่าวได้น้อมนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติ ได้แก่ การเรียนรู้และมีศรัทธา การประยุกต์ใช้ และการปลูกฝังจนกลายเป็นวัฒนธรรม ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละขั้น ดังนี้

บันไดขั้นที่หนึ่ง คือ ต้องเรียนรู้และมีศรัทธาในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยต้องน้อมนำพระราชดำรัสเรื่อง “ความรู้ รัก สามัคคี” มาใช้ โดย “รู้” คือ การที่แต่ละบุคคลได้มาร่วมกันถกแถลงและศึกษา เพื่อให้รู้และเข้าใจแก่นสาระที่แท้จริงของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงว่า เป็นการดำเนินชีวิตตามทางสายกลางที่ไม่สุดโต่งไปด้านใดด้านหนึ่ง ผ่านเวทีการหารือในรูปแบบต่างๆ เช่น การบรรยาย การประชุมกลุ่มย่อย การถกแถลงกัน ฯลฯ

เมื่อทุกคนเข้าใจตรงกันอย่างถูกต้องแล้วก็จะนำมาสู่ **บันไดขั้นที่สอง** คือ เห็นคุณค่าและรักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้ จนเกิดศรัทธาที่จะน้อมนำไปปฏิบัติ

หลังจากนั้น จึงเข้าสู่**บันไดขั้นที่สาม** คือ การนำปรัชญาไปประยุกต์ใช้จนกลายเป็นวัฒนธรรมของสังคม ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสามัคคี แต่ละภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน หรือประชาชน ต้องช่วยกันขับเคลื่อนปรัชญา นี้ไปสู่ระดับครัวเรือนให้ได้และเมื่อปรัชญา นี้ ถูกใช้บ่อยๆ จนเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ก็จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและวิถีคิดของคนไทย นำมาซึ่งผลแห่งความสุขจากการปฏิบัติของทุกคน

- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนับสนุนให้พลกนิกรมี**คุณธรรมในจิตใจที่เป็นที่ตั้งของความรักและความสามัคคีของคนในชาติ** และเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป ดังพระราชดำรัสเกี่ยวกับคุณธรรมที่จะช่วยให้เกิดความรัก ความสามัคคีในชาติ ในวโรกาสเสด็จออกมหาสมาคมฯ เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๔๙ ความตอนหนึ่งว่า

“...คุณธรรมซึ่งเป็น**ที่ตั้งของความรัก ความสามัคคี**ที่ทำให้คนไทยเราสามารถร่วมมือร่วมใจกันรักษา และพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อกันไปได้ตลอดรอดฝั่ง

ประการแรก คือ การที่ทุกคนคิด พูด ทำด้วยความเมตตา มุ่งดี มุ่งเจริญต่อกัน

ประการที่สอง คือ การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กัน ให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และแก่ประเทศชาติ

ประการที่สาม คือ การที่ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎ กติกา และในระเบียบแบบแผน โดยเท่าเทียมเสมอกัน

ประการที่สี่ คือ การที่ต่างคนต่างพยายามทำความดี **ความเห็นของตนให้ถูกต้อง เทียงตรง และมั่นคงอยู่ในเหตุในผล...**”

- ผลจากการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ จะนำสู่การพัฒนาและความอยู่ดีมีสุขของคนในสังคมไทย ให้ก้าวหน้าไปอย่างสมดุล มั่นคง ยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นเรื่องความสุขเป็นเป้าหมายสุดท้ายของการดำเนินชีวิต ที่เกิดจากความพอมีพอกินของทุกคน โดยไม่ได้ทรงเน้นไปที่เงินรายได้ แต่เน้นไปที่ผลแห่งการมีความสุขหรือความอยู่เย็นเป็นสุขให้ทุกคนทั้งที่เป็นผู้มีหน้าที่และประชาชนทั่วไปไม่ว่ามาจากสาขาอาชีพใดยึดถือ **“การทำงานอย่างมีความสุข”** หรือการมีความสุขเป็นค่านิยมหลักในการดำเนินชีวิต โดยมีวิถีชีวิตแบบไทยที่อยู่บนพื้นฐานของความพออยู่พอกิน พอดี ไม่พุ่มเฟิยไผ่ยึดวัตถุเป็นที่ตั้ง แต่ให้อยึดทางสายกลางและใช้สติปัญญาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ให้พัฒนาและเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับขั้น บนหลักของการ **“รู้ รัก สามัคคี”** และมุ่งรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม ตลอดจนมีความปรารถนาดีและมีเมตตาที่จะพัฒนาให้สังคมพ้นจากภัยพิบัติ เพื่อผลแห่งความสุขของสังคมโดยรวม โดยความสุขนี้ครอบคลุมทั้งในเรื่องระดับความอยู่เย็นเป็นสุขของคนและสังคม และปัจจัยที่เอื้อให้เกิดความสุขด้วย

- ดังจะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระเกษมสำราญและทรงมีความสุขทุกคราที่ได้ช่วยเหลือประชาชน ทรงเชื่อมั่นว่า การมีความสุขจากการเป็นผู้ให้ นั้น เป็นผลตอบแทนที่ยิ่งใหญ่ที่ผู้ปฏิบัติสมควรจะได้รับ อันจะนำมาซึ่งความสุขและอิ่มเอิบใจ เป็นความสุขที่พอเพียงจากการดื่มด่ำในจิตใจที่สะอาด สว่าง สงบ โดยไม่ต้องอาศัยอามิสใดๆ ดังพระราชดำรัสที่เคยรับสั่งไว้ครั้งหนึ่งความว่า

“...ทำงานกับฉัน ฉันไม่มีอะไรจะให้ นอกจากการมีความสุขร่วมกันในการทำประโยชน์ ให้กับผู้อื่น...”

- ในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมุ่งเน้นให้ทุกคนตระหนักถึงการปฏิบัติหน้าที่ที่จะต้องทำตัวเองให้ดีเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ดังนี้

๑) ให้ทุกคนถือเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เต็มกำลัง ด้วยสติรู้ตัว ด้วยปัญญา รู้คิด และด้วยความสุจริต จริ่งใจ โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนอื่น เพื่อความเจริญมั่นคงของประเทศชาติเป็นสำคัญ

๒) ผู้ประพฤติปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ก็จะได้รับการพัฒนารากฐานทางจิตใจให้เข้มแข็งและมีความเจริญทางจิตใจมากขึ้น ซึ่งความเจริญทางจิตใจนี้เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องมุ่งฝึกฝนและพัฒนาอย่างยั่งยืนยวด ไม่สามารถหาซื้อด้วยเงินได้

แนวพระราชดำรินี้สอดคล้องกับพระราชดำรัสพระราชทานในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๒ ความตอนหนึ่งว่า

“...ความสุข ความสวัสดิ
ของข้าพเจ้า จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วย
บ้านเมืองของเรามีความเจริญ
มั่นคงเป็นปกติสุขความเจริญนั้นคง
ทั้งนั้นจะสำเร็จผลเป็นจริงไปได้
ก็ด้วยทุกคนทุกฝ่ายในชาติ
มุ่งที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนให้เต็ม
กำลัง ด้วยสติ รู้ตัว ด้วยปัญญา
รู้คิดและด้วยความสุจริต จริใจ

โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าส่วนอื่น. จึงขอให้ท่านทั้งหลายในที่นี้ ที่มีตำแหน่ง
หน้าที่สำคัญอยู่ในสถาบันหลักของประเทศและชาวไทยทุกหมู่เหล่า ทำความเข้าใจ
ในหน้าที่ของตนให้กระจ่าง แล้วตั้งจิตตั้งใจให้เที่ยงตรงหนักแน่น ที่จะปฏิบัติหน้าที่
ของตนให้ดีที่สุด เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ส่วนรวมอันไพบูรณ์ คือชาติบ้านเมือง อันเป็น
ถิ่นที่อยู่ที่ทำกินของเรา มีความเจริญมั่นคงยั่งยืนไป...”

● ความรัก ความสามัคคี และความปรองดอง เป็นอีกคุณสมบัติหนึ่งที่ทุกคนในชาติพึงมี หากสมาชิก
ในชาติใดยึดถือและปฏิบัติสิ่งเหล่านี้ ก็ย่อมจะนำมาซึ่งความกลมเกลียวกันของชาติบ้านเมือง
อันจะนำพาให้ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรืองต่อไป

● พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสเรื่อง “รู้ รัก สามัคคี” มาอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็น
หลักปฏิบัติของชาวไทยทุกคน ซึ่งถือเป็นคำ ๓ คำที่มีค่าและความหมายลึกซึ้ง สามารถนำไป
ปรับใช้ได้ในทุกยุคทุกสมัย ดังนี้

รู้ คือ การที่เราจะลงมือทำสิ่งใดนั้น จะต้องรู้เสียก่อน รู้ถึงปัจจัยทั้งหมด รู้ถึงปัญหาและ
รู้ถึงวิธีการแก้ปัญหา

รัก คือ ความรัก เมื่อเรารู้ครบด้วยกระบวนความแล้ว จะต้องมีความรัก การพิจารณา
ที่จะเข้าไปลงมือปฏิบัติแก้ไขปัญหานั้นๆ

สามัคคี คือ การที่จะลงมือปฏิบัตินั้น ควรคำนึงเสมอว่า เราจะทำงานคนเดียวไม่ได้
ต้องทำงานร่วมมือร่วมใจเป็นองค์กร เป็นหมู่คณะ จึงจะมีพลังเข้าไปแก้ปัญหา
ให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี

ตัวอย่างการน้อมนำหลักการทรงงานไปประยุกต์ใช้

หลักการทรงงานในเรื่องหลักวิชาอันถูกต้อง มีความเพียรซื่อสัตย์สุจริตจริงใจต่อกัน การทำงานอย่างมีความสุข และรู้ รักสามัคคี สามารถเรียนรู้ได้จากตัวอย่างการเรียนรู้และประยุกต์ใช้หลักการทรงงานดังกล่าวทั้งในระดับบุคคลหรือองค์กร ดังนี้

- การเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ ในเรื่องหลักวิชาอันถูกต้อง

ในการนำความรู้ไปใช้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ผู้ใช้ต้องตระหนักว่า ใช้ความรู้บนพื้นฐานของการมีคุณธรรมกำกับเสมอ ดังเช่นที่ปราชญ์ชาวบ้านหรือเกษตรกรดีเด่นในหลายชุมชนที่เข้มแข็งได้น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและหลักการทรงงานที่สอดคล้องกับองค์ประกอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ หลักวิชาอันถูกต้อง การมีความเพียร และความซื่อสัตย์สุจริตจริงใจต่อกันไปใช้ในการดำเนินชีวิต ดังนี้

จากการเรียนรู้ประสบการณ์ของปราชญ์ชาวบ้านที่ประสบความสำเร็จจากการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พบว่า ต้องเริ่มต้นจากการมีความเชื่อมั่นในผลแห่งความยั่งยืนจากการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ และยึดมั่นในแนวคิดหลักคือ การพึ่งพาตนเอง โดยมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองให้สามารถยืนอยู่บนลำแข้งของตัวเองได้ แล้วจึงสนใจ ใฝ่เรียนรู้และใฝ่หาความรู้จากสื่อต่างๆ เพื่อนๆ เครือข่าย หรือเวทีการประชุมสัมมนาต่างๆ เพื่อให้มีความรู้เท่าทันต่อความเคลื่อนไหว ความเปลี่ยนแปลง และเกิดความคิดริเริ่มพัฒนาตนเอง เป็นปัญญาชนท้องถิ่นที่มีส่วนสำคัญในการร่วมแก้ไขปัญหากับชาวบ้าน

หลังจากนั้น จึงพัฒนาความรู้และหลักวิชาที่ได้ศึกษามา โดยส่งเสริมการจัดเก็บข้อมูลให้ครบถ้วนรอบด้าน เพื่อใช้ประกอบการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ทำให้มีความรู้เกี่ยวกับทุนในชุมชน ทั้งทุนเศรษฐกิจ ทุนทรัพยากร ทุนทางภูมิปัญญา ทุนทางวัฒนธรรม ฯลฯ ตลอดจนรู้จักจุดอ่อนและจุดแข็งของชุมชน และรู้ว่าชุมชนขาดความรู้ในการจัดการทุนที่มีอยู่ ทำให้เสียเปรียบคนนอกชุมชนที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์

เมื่อมีความรู้แล้ว จึงใช้ความรู้เหล่านั้น อย่างมีคุณธรรม ทำให้ความรู้นั้น เป็นความรู้ ที่มีคุณค่า โดยนำความรู้นั้นไปเผยแพร่ ขยายผล ให้แก่ผู้อื่นที่สนใจนำไปใช้แก้ปัญหาในชุมชนได้ อย่างกว้างขวางขึ้นและทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างพอเพียง เน้นความสุขและความสงบมากกว่าตัวเงิน ทำประโยชน์ให้ผู้อื่นและชุมชนโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน นอกจากความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง และเป็นชุมชน ต้นแบบหรือเป็นศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ต่อไป หลังจากนั้นเมื่อได้พิจารณาแล้วว่า

สิ่งใดทำแล้วเป็นประโยชน์ จึงมุ่งมั่น บากบั่น มีความเพียรพยายามทำจนสำเร็จอย่างไม่ท้อถอย นับเป็น การใช้ความรู้คู่คุณธรรม ด้วยมุ่งหวังให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นและส่วนรวมอย่างจริงใจ

● การเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริในเรื่องการมีความเพียร ความซื่อสัตย์ สุจริต จงใจต่อกัน ในระดับบุคคลและระดับองค์กร

ระดับบุคคล : เกษตรกรหลายๆ ท่านที่ได้รับการยกย่องให้เป็นเกษตรกรดีเด่น เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ส่วนใหญ่มีการน้อมนำเอาแนวพระราชดำริและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมายึดถือและปฏิบัติตาม โดยคุณสมบัติที่สามารถพบได้จากเกษตรกรที่ได้รับการยกย่องทั้งจากคนในชุมชนและหน่วยงานต่างๆ คือ การมีความวิริยะอุตสาหะและเพียรพยายาม การดำรงตนในหลักคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริต และรู้จักใช้ชีวิตอย่างถูกวิธีโดยทำงานด้วยความสุข

จากการศึกษาประวัติของเกษตรกรและผู้นำชุมชนหลายท่านที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ โดยถูกยกย่องให้เป็นบุคคลต้นแบบนั้น พบว่า กว่าที่บุคคลเหล่านี้จะสามารถประสบความสำเร็จได้ ดังเช่นปัจจุบัน พวกเขาต่างเคยประสบกับภาวะวิกฤตทั้งเล็กและใหญ่มาแล้ว บางราย แรกเริ่มเคยมีฐานะดี แต่เนื่องจากใช้ชีวิตอย่างไม่ระมัดระวัง เมื่อเกิดวิกฤตก็วิ่งตามกระแส ถูกคนหลอกจนหมดตัว สุดท้ายเงินทองที่สะสมมาก็เริ่มเหลือน้อยลง ประกอบกับการทำการเกษตรที่ผิดวิธี ทำให้ขาดทุน ล้มละลาย

หรือบางราย แรกเริ่มลงทุนปลูกพืชผลด้วยสารเคมีเป็นหลัก หวังผลิตเพื่อจำหน่ายอย่างเดียว แต่เนื่องจากการพึ่งพาจากภายนอกตลอดเวลาทำให้มีต้นทุนในการเพาะปลูกสูง รายได้ที่พึงได้จึง น้อยกว่ารายจ่ายที่เสียไป เกิดหนี้สินที่ต้องชำระเป็นจำนวนมาก หรือแม้กระทั่งบางรายที่ได้รับผลกระทบ จากภัยธรรมชาติ พืชนาที่เคยสร้างรายได้ให้กับครอบครัวถูกน้ำเข้าท่วม นอกจากจะสูญเสียแหล่งทำกินหลักแล้วยังเกิดเป็นหนี้สินจำนวนหนึ่งขึ้นมาแทนด้วย

แม้ว่าบุคคลทั้งหลายจะประสบกับวิกฤตที่รุนแรงแค่ไหนก็ตาม แต่พวกเขาก็ไม่เคยย่อท้อต่อความยากลำบากที่เข้ามาในชีวิต ทุกคนต่างมีความเพียรพยายามในการเริ่มต้นใหม่ ไม่ท้อแท้ต่อปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น ด้วยอาศัยความตั้งใจจริงและอดทนเป็นพื้นฐาน ต่างเรียนรู้และหาวิธีทำการเกษตรเพื่อความยั่งยืนและรู้จักความพอประมาณตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรกรบางท่านทำการเกษตรตามแนวคิดทฤษฎีใหม่ บางท่านใช้หลักการปลูกพืชหมุนเวียน แต่ทั้งนี้ต่างก็พยายามลงมือทำด้วยกำลังความสามารถที่ตนมี ใช้แรงกายและแรงใจของตนและคนในครอบครัว ไม่กู้ยืมเงินใครให้เกิดเป็นภาระ อีกทั้งในส่วนของการใช้จ่าย ก็พยายามลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นโดยการทำบัญชีครัวเรือน จัดบันทึกการใช้จ่ายเงินของครอบครัวและใช้วิธี ซื้ออะไรก็ปลูกอย่างนั้น นอกจากนี้ยังหาวิธีทำปุ๋ยเองซึ่งจากเดิมเคยใช้ปุ๋ยเคมีที่มีราคาแพง ก็ทำให้ลดรายจ่ายลงได้มาก หรือปลูกพืชผักผลไม้เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลา ทำให้มีกินมีเก็บ และครอบครัวสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เนื่องจากคนในครอบครัวต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หลีกเลี่ยงการทะเลาะวิวาทอันจะนำมาซึ่งความสูญเสียไม่น้อยเลย

ดังเช่นหลักคิดและแนวทางในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรต้นแบบของชาวบ้านในชุมชนที่กล่าวไว้ว่า “ต้องทำงานแบบยึดความสุขและความพอเพียงเป็นที่ตั้ง อย่ายึดที่ตัวเงินแล้วก็จะพบกับความสุขที่ยั่งยืน”

คำกล่าวนี้นี้ช่วยเตือนให้เรามีสติในการดำเนินชีวิต ตระหนักถึงระดับความพอดีพอประมาณ ไม่โลภมาก ตั้งอยู่ในหลักคุณธรรม ประพฤติชอบ ไม่คดโกง มีความซื่อสัตย์สุจริต อันจะนำมาซึ่งผลงานที่มีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์ เพราะตั้งอยู่บนพื้นฐานคุณธรรม

ระดับองค์กร : จากการศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จขององค์กรธุรกิจทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก พบว่า การพัฒนาบุคลากรในองค์กรให้เป็นทั้งคนดีและคนเก่ง โดยเฉพาะการปลูกฝังให้บุคลากรมีความเพียร มุมานะในการเรียนรู้ปรับตัวและพัฒนาตนเอง รวมถึงการรู้จักวิธีการทำงานที่ดี ทำด้วยใจรักและมีความสุขในการทำงาน มีความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจกันถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้องค์กรสามารถผ่านพ้น

วิกฤตการณ์และความเปลี่ยนแปลง
ต่างๆ จนได้รับการยอมรับในวงกว้าง
และเป็นแบบอย่างให้องค์กรอื่นๆ
ทั้งในระดับประเทศและระดับโลก

ขณะที่ผู้บริหารองค์กรมี
หน้าที่ต้องกำหนดนโยบายและแนว
ปฏิบัติในการประกอบธุรกิจและ
บริหารงานบุคคล เน้นให้พนักงาน

ทุกคนของบริษัทยึดมั่นอุดมการณ์ในการทำธุรกิจและมีความซื่อสัตย์ที่จะปฏิบัติตามจรรยาบรรณของ
บริษัทอย่างเคร่งครัด และสม่ำเสมอในทุกกรณีขณะที่ระดับผู้จัดการและผู้บังคับบัญชาต้องบริหารงาน
อย่างรับผิดชอบ มีจริยธรรม ความเพียร ซื่อสัตย์และยึดมั่นในหลักการ ระบบและแผนงานอย่างมีอาชีพ
มีความรู้ในหน้าที่การงานที่ได้รับ รักที่จะปฏิบัติงาน พร้อมรับฟังและเข้าช่วยเหลือผู้ใต้บังคับบัญชา

ในส่วนของการพัฒนาองค์กรก็ต้องวางระบบการสรรหาพนักงาน โดยใช้ระบบการคัดเลือกที่มี
ประสิทธิภาพและอยู่บนพื้นฐานของการมีคุณธรรม สร้างบุคลากรให้เป็นทั้งคนเก่งและคนดี มีคุณภาพ
และความซื่อสัตย์สุจริตเข้าร่วมปฏิบัติงานกับองค์กร หากมีความทุจริตแม้เพียงนิดเดียว ก็ถือเป็น
สิ่งที่บริษัทไม่สามารถยอมรับได้

นอกจากนี้ ในการขยายธุรกิจก็ต้องดำเนินไปอย่างพอประมาณขยายการลงทุนอย่างค่อยเป็น
ค่อยไป เป็นขั้นเป็นตอน ทำธุรกิจโดยไม่หวังเพียงผลกำไร แต่มุ่งพัฒนาสภาพแวดล้อมและต่อยอด
ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปด้วย ทำธุรกิจโดยอยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมาภิบาลและความซื่อสัตย์ สุจริต
อดทน มุ่งมั่น จริ่งใจ ไม่เอาเปรียบลูกค้าและคนในชุมชน สังคมและสภาพแวดล้อมที่องค์กรตั้งอยู่

ท้ายที่สุด องค์กรทุกองค์กร ไม่ว่าจะขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ ที่สามารถประสบความสำเร็จ
และยืนหยัดอยู่ในปัจจุบันได้ เป็นผลลัพธ์จากการมีความรับผิดชอบต่อและพร้อมใจกันของบุคลากร
ในองค์กร ร่วมแรงร่วมใจ รู้ รัก สามัคคี ในการฝ่าอุปสรรคต่างๆ ไปด้วยกันนั่นเอง

- การเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริในเรื่อง รู้ รัก สามัคคี ของชุมชนเข้มแข็ง

ชุมชนที่เข้มแข็งนิยมใช้หลักการทรงงาน เรื่อง รู้ รัก สามัคคี มาเป็นแนวทางพื้นฐาน
ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน ทำให้ชุมชนนั้นมีภูมิคุ้มกันทางสังคมเป็นอย่างดีโดยสมาชิกในชุมชน
ได้ร่วมกันพัฒนาชุมชนมาได้จนถึงทุกวันนี้ก็เพราะพลังแห่งสามัคคีปรองดองเป็นสำคัญ

ดังจะเห็นได้จากการศึกษาประวัติการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งหลายแห่ง พบว่า หากย้อนหลังไปในอดีต ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเห็นไม่ตรงกัน แต่ละคนไม่ยอมเสียสละเพื่อส่วนรวม และยังเคยบุกรุกที่สาธารณะ ทำไร่ส่วนตัว เมื่อทำอะไรไม่ได้ผล ก็ปล่อยทิ้งร้าง แต่ละคนมีความคิดเกี่ยวกับการใช้พื้นที่แตกต่างกันไป ชุมชนจึงทะเลาะกัน ดังคำบอกเล่าของผู้นำชุมชนที่ได้เล่าให้ฟังว่า “ที่นี่ แต่เดิม พื้นที่ในชุมชนเป็นที่ สาธารณประโยชน์ โลงเตียนไปหมด ชาวบ้านบางส่วนก็อยากสงวนไว้เลี้ยงสัตว์ บางส่วนก็อยากได้เมรุ เอาไว้ทำพิธีเผาศพ จึงไม่ลงรอยกัน บางส่วนก็ไม่ได้อยากได้ อยากจะให้เป็นที่อยู่รอบขอบชิด เป็นที่หวงห้าม ทำให้ไม่มีที่เลี้ยงสัตว์ ชาวบ้านก็เลยขัดแย้งกันและไม่สามารถร่วมกิจกรรมใดๆ กันได้”

ต่อมา เมื่อสมาชิกในชุมชนได้น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและแนวปฏิบัติแบบ รู้ รัก สามัคคี มาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยผ่านรูปแบบการปลูกฝังที่หลากหลาย ทั้งจากการสอนของผู้นำชุมชน การประพฤติ ปฏิบัติที่ดี หรือการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง และการชักชวนโดยใช้เครือข่ายกลยุธยมิตร ซึ่งต้องตระหนักว่า เป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลา ใจเย็นๆ ทำบ่อยๆ และพอถึงเวลาที่เหมาะสมในโอกาสใด โอกาสหนึ่ง แล้วพฤติกรรมต่างๆ ก็จะสนับสนุนและเกื้อกูลกันเรื่อยๆ ดังเช่นประสบการณ์พัฒนาชุมชน ให้เข้มแข็งส่วนใหญ่ มักเริ่มต้นจากการทำกิจกรรมในวัด หรือ สหกรณ์โรงเรียนตามแนวพระราชดำริ เพื่อพัฒนาชุมชนร่วมกันมากขึ้นทำให้ชาวบ้านได้รู้จักกัน เกิดปรองดองระหว่างกัน จนชุมชนมีความสุข และมีพลังที่จะร่วมกันทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ด้วยกันมากขึ้น ดังจะเห็นได้ว่า ได้ขยาย ความร่วมมือกันไปทำกิจกรรมพัฒนาสภาพแวดล้อมรอบๆ ชุมชนให้สะอาดและปลอดภัย กิจกรรมที่จะ ปลูกฝังเรื่องความสามัคคีให้แก่เด็กและเยาวชนไปพร้อมๆ กันด้วย

● การเรียนรู้ตามแนวพระราชดำรินำมาซึ่งการทำงานอย่างมีความสุขในระดับบุคคล : กรณี ตัวอย่าง “ดาบวิชัย ปลูกต้นไม้”

ประสบการณ์ของดาบวิชัย ผู้ประสบความสำเร็จจากการทำงานที่รัก สรุปได้ว่า จุดเริ่มต้นของแรงบันดาลใจที่ทำให้หันมาปลูกต้นไม้จนโด่งดังไปทั่วประเทศนั้น เริ่มต้นประมาณ ปี ๒๕๒๐ เมื่อกระทรวงมหาดไทยประกาศว่า อำเภอปรางกู จังหวัดศรีสะเกษ เป็นอำเภอที่ยากจนที่สุดในประเทศไทย ดาบวิชัย จึงเริ่มหาข้อมูลและเดินทางไปยังจังหวัดอื่นๆ ซึ่งก็พบว่า อำเภอ ปรางกูด้อยกว่าที่อื่นจริงๆ ทั้งด้านการพัฒนา การศึกษา การคมนาคม หรือด้านเศรษฐกิจ ฯลฯ และในฐานะที่เป็นลูกชาวนาที่ลำบากยากจนมาคนหนึ่ง ดาบวิชัยจึงเริ่มชวนขาย และหาเงินเรียนหนังสือ ด้วยหวังว่าเมื่อจบมาแล้วจะมาช่วยแก้ไขปัญหายากจนของชาวปรางกูได้

เมื่อเรียนจบมา ดาวิชัยได้เป็นเสมียนชั่วคราวที่อำเภอก่อนเป็นงานแรก โดยในขณะที่ทำงานอยู่นั้น ก็ตระหนักมาตลอดว่า ความต้องการของชาวบ้านนั้นคืออะไร และเมื่อเริ่มเห็นว่างานที่อำเภอไม่น่าตื่นเต้นแล้ว ดาวิชัยจึงลาออกมาสอบเป็นตำรวจ และได้มีโอกาสไปคุมจำเลยในศาล โดย ณ ที่นั่นเอง ทำให้ได้รู้เหตุและรู้ผลว่าคนมาเป็นโจรผู้ร้ายเพราะความจน และจนเพราะอะไร ประกอบกับในขณะนั้น ได้มีโอกาสเข้ารับการอบรมภายใต้โครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ก็ทำให้รู้เพิ่มถึงสาเหตุของความจน และถ้าจะพัฒนาจะต้องเริ่มที่การพัฒนาจิตใจและความคิด ติดตามความคิดทางปัญญาให้มีความรู้ เพราะพระพุทธเจ้าสอนให้เรากำหนดพุทโธ คือต้องรู้และตื่นตัว มีจิตใจที่เบิกบานและแจ่มใสและปฏิบัติตามศีล ให้มีสมาธิ คือ ความตั้งใจและมีความสุขจากการทำงาน

หลังจากที่ได้คิดในวันนั้น เขาจึงตั้งเป้าหมายในชีวิตว่าจะเดินทางพัฒนาชุมชนบ้านปรางกูอย่างจริงจัง และยึดหลักปรัชญาของนักพัฒนาที่ว่า **“จะปลูกพืชต้องเตรียมดินจะกินต้องเตรียมอาหาร จะพัฒนาการต้องเตรียมประชาชน จะพัฒนาคนต้องพัฒนาที่จิตใจ ส่วนจะพัฒนาใครก็ให้พัฒนาที่ตัวเราก่อน”** ดังนั้น ตั้งแต่ปี ๒๕๓๑ เป็นต้นมา ดาวิชัยจึงเริ่มต้นทำเป็นตัวอย่างด้วยการปลูกต้นไม้ เนื่องจากเป็นสิ่งที่รัก และต้นไม้ถือเป็นปัจจัยสี่ด้วย คือ เป็นได้ทั้งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย สามารถเป็นจุดเริ่มต้นของการลดรายจ่าย และช่วยแก้ไขปัญหาคความยากจนในชุมชนได้ ทำมานานกว่า ๑๐ ปี จนกระทั่งปี ๒๕๔๘-๒๕๔๙ ชาวบ้านในชุมชนปรางกูถึงได้ตระหนักว่า ดาวิชัยทำเพื่อชุมชน และเห็นคุณค่าของกิจกรรมดังกล่าว จึงมาร่วมขบวนการปลูกต้นไม้กับดาวิชัยมากขึ้น

ดาวิชัยได้เผยเป้าหมายชีวิตในบั้นปลายของตนเองว่า **“จะปลูกต้นไม้ไปจนวันตาย”** โดยวันหนึ่งๆ ของดาวิชัยนั้นจะเหมือนกันทุกวัน คือ ขนกล้าไม้ออกไปปลูก เพราะเป็นงานที่ทำแล้วมีความสุข ได้ทำเพื่อตัวเองและเพื่อชุมชนคนอื่นๆ ด้วย และยังทำงานจิตอาสาเพื่อสาธารณะ คือรับไปเป็นวิทยากรบรรยายให้กับหน่วยงานต่างๆ เช่น ธนาการเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร อบต. ฯลฯ รวมทั้งได้ตั้งมหาวิทยาลัยของตนเองชื่อ **“มหาวิทยาลัยธรรมชาติ”** ที่เน้นให้คนรักถิ่นฐานบ้านเกิด ไม่หันไปเป็นแรงงานในเมือง แต่จะมุ่งปลูกฝังให้เด็กและสมาชิกรุ่นใหม่อยู่กับชุมชนปรางกู ปลูกฝังความรักและสติปัญญาที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชน โดยมีสมาชิกในชุมชนที่เป็นผู้ใหญ่ได้ปฏิบัติตามเป็นแบบอย่างที่ดี พัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับพันธุ์ไม้และความรู้เกี่ยวกับการเกษตรให้เพียงพอ เพื่อที่ว่าจะได้ถ่ายทอดไปยังเด็กรุ่นต่อไปได้

ทุกวันนี้ ดาวิชัยมีความสุขอยู่กับการปลูกต้นไม้ ซึ่งเป็นงานที่รักและเป็นงานที่มีประโยชน์ โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่เข้าสู่ภาวะโลกร้อน การปลูกต้นไม้ของดาวิชัยจึงเป็นงานที่มีคุณค่าและนำมาซึ่งความสุขยังผู้ปฏิบัติและสมาชิกคนอื่นๆ ในชุมชนได้ นับเป็นการดำเนินตามรอยพระยุคลบาทในเรื่องการทำงานเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวมและทำงานอย่างมีสุขที่แท้จริง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : นำสู่ความสุขอย่างมั่นคงและยั่งยืน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการ ด้วยทรงถือว่าทุกข์ของราษฎรนั้นประดุจดังทุกข์ของพระองค์เอง จึงทรงงานหนักอย่างต่อเนื่อง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ของพสกนิกรทุกหมู่เหล่าให้ดีขึ้นในทุกด้าน

ดังจะเห็นได้จากการทรงงานพัฒนาประเทศตลอดกว่า ๖๐ ปี ที่ผ่านมานั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเพื่อชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยทรงให้ความสำคัญกับการพัฒนาตามหลักความพอเพียง หรือ ที่รู้จักกันภายใต้ชื่อว่า “**ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**” ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีตลอดจนใช้ความรู้อย่างรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง และมีคุณธรรมในการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำเพื่อผลแห่งการปฏิบัติ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน นำสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชนชาวไทย

ปัจจุบัน การพัฒนาตามแนวพระราชดำริปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้รับการยอมรับจากทั้งภายในประเทศและในระดับสากล ดังเช่นที่ องค์การสหประชาชาติได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล “ความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์” แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยนายโคฟี อานัน เลขาธิการฯ ในขณะนั้น ได้กล่าวสดุดีไว้เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๔๙ ว่า

“...หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระองค์ มีความหมายอย่างยิ่ง ต่อชุมชนทุกแห่งในยุคโลกาภิวัตน์ที่การเปลี่ยนแปลงต่างๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ปรัชญาดังกล่าวซึ่งเน้นแนวทาง “การเดินสายกลาง” มีความสอดคล้องกับแนวทาง การพัฒนาคนของสหประชาชาติที่เน้นการให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และการใช้กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน พระราชปณิธานในการพัฒนาประเทศ ของพระองค์และพระราชดำริที่แสดงถึงพระวิสัยทัศน์อันชาญฉลาด ได้สร้าง แรงบันดาลใจให้แก่พสกนิกรของพระองค์และประชาชนทั่วทุกแห่ง...”

“...ทุกวันนี้ประเทศไทยยังมีทรัพยากรพรอุดม
ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรบุคคล
ซึ่งเราสามารถนำมาใช้เสริมสร้างอุดมสมบูรณ์และเสถียรภาพ
อันถาวรของบ้านเมืองได้เป็นอย่างดี.
ข้อสำคัญเราจะต้องรู้จักใช้ทรัพยากรนั้นอย่างฉลาด
คือไม่นำมาทุ่มเทใช้ให้สิ้นเปลืองไปโดยไร้ประโยชน์
หรือได้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า
หากแต่ระมัดระวังใช้ด้วยความประหยัดรอบคอบ
ประกอบด้วยความคิดพิจารณาตามหลักวิชา
เหตุผล และความถูกต้องเหมาะสม
โดยมุ่งถึงประโยชน์แท้จริงที่จะเกิดแก่ประเทศชาติ
ทั้งในปัจจุบันและอนาคตอันยืนยาว. ...”

พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ในการออกมหาสมาคม
ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พุทธศักราช ๒๕๒๙
๕ ธันวาคม ๒๕๒๙

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงวางรากฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ส่วนที่ ๔

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงวางรากฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืน

โครงการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ และพระราชกรณียกิจนานับประการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สะท้อนถึง “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” มาโดยตลอด ดังที่ได้พระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาตั้งแต่ปี ๒๕๑๗ โดยทรงเน้นไปที่การพัฒนาคน การพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคม และไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาที่ไม่สมดุล

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาในภาพรวมของประเทศ ที่ใช้แนวทางการพัฒนาตามเศรษฐกิจกระแสหลัก ทำให้ผลการพัฒนาประเทศอยู่ในภาวะ “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่มีคุณภาพและไม่ยั่งยืน” และนำไปสู่วิกฤตเศรษฐกิจในปี ๒๕๔๐ สถานการณ์การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนนี้ไม่ได้เกิดขึ้นในสังคมไทยเท่านั้น แต่ได้เกิดขึ้นกับประเทศต่างๆ ทั่วโลก เป็นเหตุให้ประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติได้ให้ความสนใจต่อผลการพัฒนาเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสภาวะเลวร้ายที่โลกกำลังเผชิญอยู่ ทั้งความยากจน ความอดอยากหิวโหย ความเจ็บป่วย การไม่รู้หนังสือ และความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ และเห็นพ้องร่วมกันว่า หนทางเดียวที่จะนำไปสู่อนาคตที่ปลอดภัยและมั่นคง ก็คือ การบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่สมดุล โดยใช้ทรัพยากรของโลกอย่างเหมาะสมและมีเหตุผล เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ พร้อมทั้งจัดการและคุ้มครองระบบนิเวศให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของพระองค์ตั้งแต่เริ่มแรก และแนวพระราชดำริ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” อันเป็นแนวทางการพัฒนาสู่ความมั่นคง สมดุล และยั่งยืนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้แก่ปวงชนชาวไทยมาเกือบ ๔๐ ปีแล้ว

เนื้อหาภายในส่วนนี้ จึงนำเสนอแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นั่นก็คือ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” การทรงงานพัฒนาประเทศที่เน้นความสมดุล ครอบคลุมในทุกมิติอย่างเป็นองค์รวม ทั้งในมิติของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม พัฒนาอย่างบูรณาการ ที่ยึดหลัก “พื้นที่ การกิจ และการมีส่วนร่วม” เพื่อผลักดันการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

ท่านผู้อ่านจะได้ทราบถึง นิยามความหมาย แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนในกระแสโลก และแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทไทย ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีดุลยภาพ ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยยึดทางสายกลาง เพื่อให้คนไทยมีภูมิคุ้มกันที่ดีและพึ่งตนเองได้โดยไม่ต้องปรับทัศนคติ ค่านิยม และสังคม ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้น้อยลง ให้การพัฒนาทั้ง ๓ มิติเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ ได้นำเสนอตัวอย่างการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามรอยพระยุคลบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทั้ง ๓ มิติ ได้แก่ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ทรงเน้นการพัฒนาเกษตรกรรม การส่งเสริมอาชีพ การพัฒนาระบบคมนาคมขนส่ง การพัฒนาคนและสังคมอย่างยั่งยืน ทรงเน้น “การพัฒนาคน” เป็นตัวตั้ง โดยมุ่งพัฒนาด้านการศึกษา สาธารณสุข และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ด้วยการพัฒนาทรัพยากรน้ำและดิน การพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และชายฝั่งทะเล และการพัฒนาพลังงานทดแทน เพื่อให้คนไทยพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริหลากหลายด้าน ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงปฏิบัติมาเป็นเวลายาวนาน เป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นว่า ทรงให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม โดยยึดพื้นที่ ภารกิจ และการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นที่ตั้ง รวมถึงมุ่งสร้างความสมดุลของเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืน อันนำพาความสุขมาสู่ประชาชนชาวไทยได้อย่างแท้จริง

๑. ทรงวางรากฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืน

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” พระปฐมบรมราชโองการ ในวันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า พระองค์จะทรงใช้ “ธรรม” หรือ “ธรรมาภิบาล” เป็นหลักในการครองแผ่นดิน ในการดูแลทุกข์สุขและช่วยเหลือราษฎร ของพระองค์ โดยมีเป้าหมายก็คือ ประโยชน์สุขของประชาชนชาวไทยทุกคน ไม่ว่าจะเชื้อชาติและศาสนาใด หรืออยู่ห่างไกลในถิ่นทุรกันดารเพียงใด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงพบประชาชนที่เดือดร้อน เพื่อพระราชทานความช่วยเหลือ แม้จะต้องทรงตรากตรำพระวรกายสักเพียงใด ก็มีทรงย่อท้อ

ตลอดระยะเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมราษฎรในภูมิภาคต่างๆ ทำให้ทรงทราบว่าราษฎรในชนบทจำนวนมากยากจน มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ การศึกษาน้อย ไม่มีหนทางที่จะแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน ด้วยตัวเอง ยามเจ็บไข้ไม่มีแพทย์และยารักษาโรค พระองค์จึงมีพระราชปณิธานแน่วแน่ที่จะพัฒนาชีวิต ความเป็นอยู่ของราษฎรที่อยู่ในความทุกข์ยากให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นอย่างยั่งยืน ดังพระราชดำรัส

ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ที่พระราชทานในพิธีเปิดการประชุมและ
นิทรรศการเรื่อง “มรดกสิ่งทอของเอเชีย
หัตถกรรมและอุตสาหกรรม” ณ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๓๕
ความตอนหนึ่งว่า

“...การที่ข้าพเจ้าเริ่มงานศิลปาชีพขึ้นนั้น ข้าพเจ้าตั้งใจจะสรรหาอาชีพให้ชาวนา
ที่ยากจนเลี้ยงตัวเองได้เป็นเบื้องต้น ทั้งนี้เนื่องจากข้าพเจ้าได้มีโอกาสตามเสด็จฯ พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปเยี่ยมราษฎรตามชนบทมาหลายปี ได้พบว่าราษฎรส่วนใหญ่เป็น
ชาวนาชาวไร่ที่ต้องทำงานหนัก และต้องเผชิญอุปสรรคจากภัยธรรมชาติมากมาย...
ทำให้ชาวนาชาวไร่มักยากจน การนำสิ่งของไปแจกราษฎรผู้ประสบภัยธรรมชาติ
เป็นเพียงบรรเทาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราช
ปรารถนาจะเป็นการช่วยเหลือที่ไม่ยั่งยืน ควรหาวิธีอื่นที่ช่วยให้ราษฎรพึ่งตนเองได้...

ข้าพเจ้าสังเกตว่าชาวบ้านเหล่านี้ล้วนแต่เป็นศิลปินสืบทอดกันมาโดยสายเลือด
เช่นเขาสามารถทอผ้าไหมมัดหมี่เป็นลวดลายโบราณงามแปลกตา หรือทอลายใหม่ๆ
ที่เขาคิดขึ้นเองด้วยสีเส้นที่มีเสน่ห์สวยงาม ข้าพเจ้าเพียงแค่ให้กำลังใจ ส่งเสริม และ
หาแนวทางเผยแพร่ความงามจากฝีมือของชาวนาชาวไร่ออกไปให้โลกรู้จัก สิ่งนี้เป็น
ที่มาแห่งการอนุรักษ์และ
พัฒนาศิลปหัตถกรรมของ
ข้าพเจ้า...”

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารีได้พระราชทาน
สัมภาษณ์ในหนังสือ “พระมหากษัตริย์
นักพัฒนา เพื่อประโยชน์สุขสู่
ปวงประชา” ถึงหลักการทรงงาน
พัฒนาประเทศในพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว ความตอนหนึ่งว่า

“...พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสอนอยู่เสมอว่า งานพัฒนานั้นต้องเป็น ที่ต้องการของบุคคลเป้าหมาย และผู้ร่วมงานต้องพึงพอใจ งานพัฒนาเป็นงานยากและ กินเวลานาน ผู้ที่ทำงานพัฒนาหรือที่เรียกว่า “นักพัฒนา” จึงต้องเป็นผู้ที่อดทน เชื้อมั่น ในคุณความดีมีใจเมตตากรุณา อยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์และอยากให้ผู้อื่นมีความสุข ต้องมีความรู้กว้างขวาง... ต้องมีมนุษยสัมพันธ์ดี เข้าใจ และยอมรับนับถือผู้อื่น เพราะเป็นงานที่ไม่มีทางทำสำเร็จได้โดยลำพัง... นักพัฒนาต้องซื่อสัตย์สุจริต ถ้าคอร์รัปชั่นหรือโกงเสียเองแล้วก็จะเป็นที่เกลียดชัง ผู้อื่นไม่ไว้วางใจหรือไม่เป็น ตัวอย่างที่ดี เมื่อพัฒนาสำเร็จมีความเจริญรุ่งเรือง ก็จะเกิดความสุขถ้วนทั่ว ทั้งบุคคล เป้าหมาย และนักพัฒนาเอง...”

โครงการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สะท้อนถึง “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” มาตั้งแต่ต้น โดยทรงเน้นไปที่การพัฒนาด้าน การพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคม และไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม ซึ่งล้วนแต่เป็นการช่วย สนับสนุนและส่งเสริมโครงการพัฒนา ต่างๆ ของรัฐบาล ขณะเดียวกัน ทรงสาคิด

แนวทางการพัฒนาที่แตกต่างพร้อมทั้งแสดงผลของการดำเนินงานตามแนวทางดังกล่าว เพื่อให้เป็น อีกทางเลือกหนึ่ง

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล กรรมการและเลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนาได้กล่าวไว้ในหนังสือ “การทรงงาน พัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” เรื่อง “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงเป็น พลังแห่งแผ่นดิน” เกี่ยวกับการจัดตั้งมูลนิธิชัยพัฒนาเพื่อช่วยสนับสนุนงานของรัฐบาลและช่วยเหลือ ประชาชนว่า “เมื่อปี ๒๕๓๑ พระองค์ทรงจัดตั้ง “มูลนิธิชัยพัฒนา” ขึ้น โดยทรงดำรงตำแหน่ง องค์นายกิตติมติศักดิ์และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นองค์ประธานกรรมการ วัตถุประสงค์ของมูลนิธิชัยพัฒนา เพื่อสนับสนุนช่วยเหลือประชาชนในงานพัฒนาด้านต่างๆ โดยเน้น กิจกรรมเพื่อการพัฒนาที่ไม่ซ้ำซ้อนกับแผนงานโครงการของรัฐที่มีอยู่แล้ว แต่จะช่วยสนับสนุนส่งเสริม โครงการพัฒนาของรัฐที่ถูกจำกัดด้วยเงื่อนไข งบประมาณ หรืองบประมาณ จนทำให้การดำเนินงาน ล่าช้า ไม่ทันกับสถานการณ์ในการช่วยเหลือประชาชน มูลนิธิชัยพัฒนาจะเข้าไปช่วยเหลือตาม ความเหมาะสม เพื่อให้เกิดความรวดเร็วขึ้น”

จากพระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และบทความของ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล แสดงให้เห็นว่าการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะช่วยสนับสนุนโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐบาลให้สามารถเอื้อประโยชน์แก่ประชาชนได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ ซึ่ง ดร.เสนาะ อุนากุล อดีตเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ในหนังสือ **“พระมหากษัตริย์นักพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา”** ว่า “การดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เริ่มตั้งแต่การรับพระราชกระแสรบสั่งหรือพระราชดำรินั้นอยู่แล้วหรือไม่ เพื่อป้องกันการดำเนินงานซ้ำซ้อน โดย

หากมีหน่วยงานดำเนินโครงการอยู่แล้ว ส.ก.ปร. ก็จะสนับสนุนโครงการนั้นให้มีความสำคัญมากขึ้น และช่วยเร่งการดำเนินงานให้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น”

แม้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะทรงงานพัฒนาสนับสนุนการทำงานของ

ภาครัฐตลอดมา แต่จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนั้น คนไทยยังยากจน มีระดับการศึกษาโดยเฉลี่ยต่ำ ประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในชนบทห่างไกล มีการว่างงานมาก ส่วนใหญ่ทำงานในภาคเกษตรกรรมซึ่งยังพึ่งพิงธรรมชาติในการทำการประกอบอาชีพ การสาธารณสุขยังเข้าไม่ถึงประชาชนที่ห่างไกล และระบบโครงสร้างพื้นฐานยังไม่ได้พัฒนาดังเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทำให้ภาครัฐในสมัยนั้นมีแนวทางการพัฒนาประเทศที่ให้ความสำคัญกับแนวคิดเศรษฐกิจเสรีนิยม หรือเศรษฐกิจทุนนิยม ที่มุ่งพัฒนาเพื่อสร้างความมั่งคั่งและรายได้มาสู่ประเทศเป็นหลัก จากการลงทุน การผลิต และการบริโภค ทั้งในด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และบริการที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ อันได้แก่ ดิน น้ำ ป่า ทะเล และชายฝั่ง รวมทั้งแร่ธาตุต่างๆ ที่เคยมีอยู่เป็นจำนวนมากเป็นปัจจัยหลัก และใช้การเติบโตของรายได้ต่อหัวเป็นเครื่องชี้วัดผลความสำเร็จของการพัฒนา โดยคาดหวังว่าการเพิ่มปริมาณสินค้าและบริการ การจ้างงาน รวมทั้งประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการเติบโตทางเศรษฐกิจนั้น ในที่สุดย่อมสามารถกระจายไปสู่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ทำให้ปัญหาความยากจนหมดไปเป็นที่สุด จึงยังมิได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางด้านสังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเท่าที่ควร

ผลจากการพัฒนาดังกล่าว ทำให้สังคมไทยประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จากอัตราการขยายตัวอยู่ในระดับสูง รายได้ต่อหัวของคนไทยเพิ่มขึ้น สัดส่วนคนยากจนของประเทศ ลดลง การเงินการคลังของประเทศ มีความมั่นคงและได้รับการยอมรับ โดยทั่วไปจากนานาประเทศ ส่วนการลงทุนของภาครัฐในด้าน

โครงสร้างพื้นฐานและบริการพื้นฐานทางสังคมโดยต่อเนื่องนั้น ได้ทำให้คนไทยมีรายได้ ฐานะความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นมาโดยตลอด

แต่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ที่ไม่คำนึงถึงระดับความเหมาะสมกับบริบทของประเทศ ภูมิสังคม อัตภาพขององค์กร ความพร้อมของคน ตามแนวทางการพัฒนาตามพระราชดำริการพึ่งพิงฐานทรัพยากรความรู้ เทคโนโลยี เงินลงทุน หรือตลาดจากภายนอกประเทศมากเกินไป โดยไม่เตรียมสร้างพื้นฐานภายในประเทศให้มั่นคงเข้มแข็ง หรือสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ส่งผลให้ประเทศไม่สามารถพร้อมรับความเสี่ยงจากความผันผวนของปัจจัยภายในและภายนอกประเทศ ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคโลกาภิวัตน์

ขณะเดียวกัน ปัญหาซึ่งทับถมอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม ได้ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการกระจายทุน กระจายความเจริญและผลประโยชน์จากการพัฒนา และกระจายรายได้ระหว่างกลุ่มคนและระหว่างพื้นที่ รวมทั้งเกิดปัญหาทางสังคม ความย่อหย่อนทางศีลธรรม ความเสื่อมถอยของวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทย ตลอดจนความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนทั้งในปัจจุบันและรุ่นต่อไปในอนาคต ซึ่งนำไปสู่ข้อสรุปผลการพัฒนาที่ว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่มีคุณภาพและไม่ยั่งยืน”

ก่อนที่นักวิชาการและรัฐบาลจะตระหนักถึงเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระวิสัยทัศน์กว้างไกล ทรงตระหนักถึงปัญหาร้ายแรงและอันตรายที่จะเกิดขึ้นตามมาจากการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่ง ด้วยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย ขาดการอนุรักษ์ฟื้นฟูอย่างเป็นระบบ และการกระจายรายได้อย่างไม่เป็นธรรมและทั่วถึง ทำให้ความเหลื่อมล้ำของการพัฒนายังคงมีอยู่ในสังคมไทย โดยทรงมีพระราชดำรัสถึงความพอเพียง เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๑๗ ความตอนหนึ่งว่า

“...คนอื่นจะว่าอย่างไร
ก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทย
ล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย
ว่าเมืองไม่มีสิ่งที่สมัยใหม่
แต่เราพออยู่พอกิน
และขอให้ทุกคนมีความ
ปรารถนาที่จะให้เมืองไทย
พออยู่พอกิน มีความสงบ
และทำงานตั้งจิตอธิษฐาน
ปณิธานจตุรมุขหมายในแง่
นี้ ในทางนี้ที่จะให้เมืองไทย
อยู่แบบพออยู่พอกิน ไม่ใช่
รุ่งเรืองอย่างยอด แต่ว่าการพออยู่พอกินมีความสงบนั้น ถ้าจะเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้ารักษาความพออยู่พอกินนั้นได้ เราจะยอดยิ่งยวด...”

ผลการพัฒนาที่ขาดความสมดุล นำสู่จุดเริ่มต้นของวิกฤตเศรษฐกิจครั้งใหญ่ในปี ๒๕๔๐ โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้เริ่มเห็นปัญหาดังกล่าวแล้วตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๓๙) ซึ่งเน้นแนวทางพัฒนาที่นำสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน และต่อมาในการจัดทำแผนพัฒนา ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๔๔) ซึ่งนับเป็นจุดเปลี่ยนกระบวนทัศน์การพัฒนาจากที่เน้นการเติบโตในเชิงปริมาณ กลับมาสู่แนวความคิดการพัฒนาที่มุ่งเน้น “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” ตามแนวทางการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งหมายถึงการพัฒนา “คน” และ “สิ่งแวดล้อมรอบตัวคน” เพื่อเป้าหมายที่มุ่งสู่ “ความอยู่ดีมีสุขของคน” ที่เชื่อมโยงการพัฒนาทุกมิติของการดำเนินชีวิตอย่างเป็นองค์รวม ครอบคลุมทั้งในเรื่องสุขภาพอนามัย ความรู้ ชีวิตการทำงาน รายได้ และการกระจายรายได้ ชีวิตครอบครัว สภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต และการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งการพัฒนาแบบองค์รวมดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้จำเป็นต้องอาศัยหลักการพัฒนาพื้นฐานของการพัฒนาอย่างบูรณาการ จึงจะสามารถผลักดันการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้เกิดขึ้นได้

ต่อมาในการจัดทำแผนพัฒนา ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙) สศช. ได้อัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย มาเป็นปรัชญานำทางในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่มุ่งสู่ความสมดุลของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ต่อเนื่องมาจนถึงแผนพัฒนา ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙) เพื่อนำสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน และความอยู่ดีมีสุขของคนไทยในระยะต่อไป

๒. สู่แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๒.๑ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” พื้นฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ตลอดระยะเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ ทรงสอดแทรกแนวทางการพัฒนาและหลักคุณธรรมที่จำเป็นต่อการพัฒนาที่นำไปสู่ความยั่งยืนของประเทศไทยไว้ในพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่พระราชทานต่อคณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ในโอกาสต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งประมวลออกมาเป็น **“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”** แนวทาง

ปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับรัฐ ที่ใช้ในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทัน

ต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ด้วยการใช้เหตุผล และรู้จักประมาณตน เพื่อให้มีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีโดยอาศัยความรู้รอบคอบ ระมัดระวัง รวมถึงสำนึกในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ และดำเนินชีวิตด้วยความอดทน พากเพียร เพื่อให้เกิดความสมดุลพร้อมรับความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ดังจะเห็นได้จากการทรงงานพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงเน้นความสมดุลครอบคลุมในทุกมิติอย่างเป็นองค์รวม ทั้งในมิติของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม พัฒนาการ นั่นคือ การพัฒนาที่ยึด ๓ เรื่องหลักคือ พื้นที่ การกิจ และการมีส่วนร่วม เพื่อผลักดันการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

(๑) **พื้นที่ (Area)** หรือที่ทรงเรียกว่า “ภูมิสังคม” ในการพัฒนาใดๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคำนึงถึงสภาพพื้นที่ สภาพภูมิศาสตร์ของบริเวณนั้นๆ ว่าเป็นอย่างไร อาทิ มีพื้นที่ป่าหรือแหล่งน้ำหรือไม่ โดยทรงศึกษาจากแผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ รวมถึงเสด็จพระราชดำเนินไปทรงศึกษาข้อมูลในพื้นที่นั้นด้วยพระองค์เอง เพื่อให้โครงการที่ทรงจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือราษฎรมีความเหมาะสม สามารถทำได้จริง รวมทั้งทรงคำนึงถึงสภาพทางสังคมศาสตร์ คือ นิสัยใจคอรวมถึงวัฒนธรรมประเพณีของประชาชน

ในท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย เพื่อสร้างความเข้าใจและทำให้ทราบว่าประชาชนในบริเวณนั้นต้องการความช่วยเหลือเรื่องใดจริงๆ เพื่อให้การพัฒนาเกิดประโยชน์สูงสุด

(๒) ภารกิจ (Function) เมื่อมีแผนงาน/โครงการ ที่มีการบูรณาการในเชิงพื้นที่แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ผู้เกี่ยวข้องด้านต่างๆ ทั้งจากภาครัฐ เอกชน และประชาชน ร่วมดำเนินงานในโครงการตามภารกิจที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การแก้ไขปัญหามีความเชื่อมโยงกับการพัฒนาทั้ง ๓ มิติ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล

(๓) การมีส่วนร่วม (Participation) ในการดำเนินการเพื่อไปสู่ “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ของพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ นั้น ทั้งสองพระองค์ทรงไม่ปล่อยให้ เป็นหน้าที่ของภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว เพราะคงไม่สามารถดูแลโครงการต่างๆ หรือทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั่วประเทศได้อย่างทั่วถึง จึงทรงให้ทุกภาคส่วนของสังคม มีบทบาทร่วมกันโดยเฉพาะราษฎรในพื้นที่ เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุด

๒.๒ การพัฒนาอย่างยั่งยืนในกระแสวิสัยทัศน์

(๑) จุดเริ่มต้นสู่แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนในกระแสวิสัยทัศน์

สถานการณ์การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนของสังคมไทย มีลักษณะเช่นเดียวกับความไม่ยั่งยืนของประเทศต่างๆ ทั่วโลก ประเทศที่ได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว ก็เคยผ่านประสบการณ์เช่นนี้มาก่อนเช่นกัน เป็นเหตุ ให้ประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติได้ให้ความสนใจต่อผลการพัฒนาเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสภาวะเลวร้ายที่โลก

กำลังเผชิญอยู่ ทั้งความยากจน ความอดอยากหิวโหย ความเจ็บป่วย การไม่รู้หนังสือ และความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศซึ่งมนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพา จึงได้เห็นพ้องร่วมกันว่า ความเจริญทางเศรษฐกิจ ไม่อาจดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ หากมนุษย์ไม่คำนึงถึงปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง ตลอดระยะเวลายาวนานที่ผ่านมา และหนทางเดียวที่จะนำไปสู่อนาคตที่ปลอดภัย

และมันคง ก็คือ การบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่สมดุล โดยใช้ทรัพยากรของโลกอย่างเหมาะสมและมีเหตุผลเพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ พร้อมทั้งจัดการและคุ้มครองระบบนิเวศให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

ประเทศต่างๆ ได้เริ่มให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนนับตั้งแต่ปี ๒๕๑๕ โดยองค์การสหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Human Environment) ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ซึ่งเรียกร้องให้ทั่วโลกคำนึงการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยจนเกินขีดจำกัดของทรัพยากรโลก

(๒) นิยามของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ผลจากการประชุมดังกล่าวทำให้ทั่วโลกหันมาตื่นตัวเรื่องนี้อย่างกว้างขวาง และมากยิ่งขึ้นเมื่อสมัชชาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ที่องค์การสหประชาชาติจัดตั้งขึ้นได้พิมพ์เอกสารชื่อ “Our Common Future” ออกเผยแพร่เมื่อปี ๒๕๓๐ โดยมีสาระเรียกร้องให้ชาวโลกเปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือยและวิถีทางการพัฒนาเสียใหม่ ให้ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมและข้อจำกัดของธรรมชาติให้มากขึ้น พร้อมกับได้ให้นิยามการพัฒนาอย่างยั่งยืนไว้ว่า

“การพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ การพัฒนาที่สนองตอบต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง”

แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้รับความสำคัญมากยิ่งขึ้น เมื่อสหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดระดับโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา หรือการประชุม Earth Summit ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อปี ๒๕๓๕ โดยจัดทำแผนปฏิบัติการ ๒๑ (Agenda 21)

และปฏิญญาริโอว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The Rio Declaration on Environment and Development) ซึ่งเป็นเสมือนพันธกรณีและฉันทามติทางการเมืองระหว่างนานาชาติ ที่ประเทศสมาชิกต้องตระหนักถึงปัญหา

สิ่งแวดล้อม และเห็นความสำคัญที่จะต้องร่วมกันพิทักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้เกิดขึ้นในโลก

นอกจากกระแสการพัฒนาอย่างยั่งยืนของโลกแล้ว พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืน ไว้ด้วยว่า

“การพัฒนาอย่างยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นบูรณาการคือทำให้เกิดเป็นองค์รวมหมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่งคือ มีดุลยภาพ หรือพูดอีกนัยหนึ่ง คือ การทำให้กิจกรรมมนุษย์สอดคล้องกับเกณฑ์ของธรรมชาติ”

นั่นคือ การกำหนดแนวทางการพัฒนาจะต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านมนุษย์ โดยให้คุณค่าทางวัฒนธรรมอยู่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังนั้นแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพระธรรมปิฎก จึงสรุปได้ว่า “การพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมการพัฒนาในทุกด้านและทุกมิติ กล่าวคือ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จิตใจ วัฒนธรรม ฯลฯ โดยมีคนเป็นศูนย์กลางหรือเป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้คนอยู่ดีกินดีและมีความสุข ทุกคนในรุ่นนี้และรุ่นต่อไป”

ถ้าจะแปลความเพื่อให้เข้าใจถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืนของไทยก็คือ “การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะต้องเป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดความสมดุล หรือมีปฏิสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันในระหว่างมิติ อันเป็นองค์ประกอบที่จะทำให้ชีวิตมนุษย์อยู่ดี มีสุข คือทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม จิตใจ รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งต่อคนในรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต”

โดยสรุปแล้ว ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงมีแนวคิดมาจาก ๓ แนวทางใหญ่ๆ คือ ๑) แนวทางด้านนิเวศวิทยา ที่ให้ความสำคัญระดับสูงกับคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ๒) แนวคิดด้านสังคม ที่การพัฒนาสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ได้อย่างต่อเนื่อง และ ๓) แนวทางด้านเศรษฐกิจ ที่การพัฒนาอย่างยั่งยืนคือการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนยาวนานบนพื้นฐานการรักษาทุนธรรมชาติไว้ใช้ประโยชน์สำหรับคนรุ่นปัจจุบันและอนาคต

๒.๓ การพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทไทย

(๑) นิยามการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศไทย

ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนเช่นกัน โดยในการจัดทำข้อเสนอของประเทศไทยในการประชุมสุดยอดของโลกว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน ณ นครโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศแอฟริกาใต้ เมื่อเดือนกันยายน ๒๕๔๕ คณะอนุกรรมการกำกับการอนุวัติตามแผนปฏิบัติการ ๒๑ และการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งมีหน้าที่เป็นคณะกรรมการเตรียมการประชุมสุดยอดฯ ของประเทศ ได้ร่วมกับสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย จัดระดมความคิดเห็นจากภาคีต่างๆ ทำให้ได้ข้อยุติด้านคำนิยามของการพัฒนาอย่างยั่งยืนว่า

“การพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทไทย เป็นการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุกๆ ด้านอย่างสมดุล บนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่ม ด้วยความเอื้ออาทรเคารพซึ่งกันและกัน เพื่อความสามารถในการพึ่งตนเอง และคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียม”

จะเห็นได้ว่าแนวคิด “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” จากหลายองค์กรต่างประเทศและภายในประเทศ แม้จะต่างกันไปหลายรูปแบบ แต่ก็มีหลักการที่เหมือนกันคือ การพัฒนาที่ดำเนินไปโดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสนองความต้องการในปัจจุบัน โดยไม่ส่งผลกระทบต่อความต้องการในอนาคต รวมทั้งตระหนักถึงความเป็นองค์รวม โดยมองว่าการกระทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งอื่นๆ จึงต้องยึดหลักความรอบคอบ ค่อยเป็นค่อยไป และเปิดโอกาสให้ภาคีการพัฒนาต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

(๒) กรอบแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทไทย

กรอบแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทไทยได้นำพื้นฐานแนวคิดมาจาก “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีดุลยภาพทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งยึดทางสายกลาง เพื่อให้คนไทยมีภูมิคุ้มกันที่ดีและพึ่งตนเองได้ โดยต้องปรับทัศนคติ ค่านิยม และสังคมที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้น้อยลง โดยการพัฒนาทั้ง ๓ มิติ จะต้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ทั้งนี้ การพัฒนาในมิติที่ ๑ “มิติเศรษฐกิจ” จะมุ่งพัฒนาสู่การเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ มีคุณภาพ และสามารถกระจายความมั่งคั่งไปสู่ประชาชนอย่างทั่วถึง ด้วยการผลิตสินค้าอย่างมีประสิทธิภาพ

สอดคล้องกับศักยภาพทางการผลิตของประเทศ และความต้องการของตลาด มีการนำปัจจัยการผลิตที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงมีแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม อยู่บนพื้นฐานของการอนุรักษ์ ป่าไม้ และรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการปลูกฝังค่านิยมของคนไทยให้มีความพอเพียงและพึ่งตนเองได้ มีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน สร้างบรรยากาศที่เหมาะสมให้เกิดการพัฒนาไปสู่เศรษฐกิจสีเขียว โดยสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจมหภาค พัฒนาความสามารถในการแข่งขัน มีการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างความเข้าใจและจิตสำนึกให้เกิดการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ให้ขยายตัวอย่างมีคุณภาพและแข่งขันได้

นอกจากนี้ จะต้องคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สามารถสงวนรักษาไว้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยาวนาน ใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการของคนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต เพื่อคงความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และคุณภาพสิ่งแวดล้อม ให้เป็นฐานการผลิตของระบบเศรษฐกิจและการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้อย่างต่อเนื่องตลอดไป และต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพคน และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น โดยบริหารจัดการทรัพยากรและผลประโยชน์จากการพัฒนา และการคุ้มครองอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ขณะเดียวกันต้องมีการส่งเสริมการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยมาใช้ในการดำเนินชีวิต

มิติที่ ๒ คือ มิติทาง “สังคม” คือ การพัฒนาที่มุ่งให้คนและสังคมไทยมีคุณภาพสามารถปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีจิตสำนึก พฤติกรรม และวิถีชีวิตที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงในการดำรงชีวิต มีการนำทุนทางสังคมและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ โดยอยู่ภายใต้ระบบการบริหารจัดการที่ดี ที่มุ่งให้คนและสังคมไทยเข้มแข็ง อยู่ดีมีสุข

องค์ประกอบของการพัฒนาในมิติสังคมประกอบด้วย การพัฒนาศักยภาพและการปรับตัวบนสังคม **ฐานความรู้** โดยการพัฒนาคคนในสังคมทั้งในระดับบุคคลและองค์กรให้มีศักยภาพ มีโอกาสในการพัฒนาความรู้ ความคิด ทักษะ อาชีพ การบริหารจัดการได้ด้วยตัวเอง การพัฒนาคุณภาพชีวิตและความมั่นคงในการดำรงชีวิต โดยพัฒนาคคนไทยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีสุขภาพอนามัยแข็งแรงสามารถเข้าถึงระบบการคุ้มครองทางสังคมได้อย่างเท่าเทียมกัน

การสร้างค่านิยม ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย ให้เป็นภูมิคุ้มกันของสังคม โดยสร้างค่านิยมและแบบแผนการดำเนินชีวิตที่ประหยัด ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ไม่ส่งผลกระทบต่อ การพัฒนาเศรษฐกิจและฐานทรัพยากรธรรมชาติในระยะยาว อาศัย ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้อย่างกลมกลืน มีการดำรงวัฒนธรรม วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรมอันเป็น เอกลักษณ์ของชาติไว้อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ **ควรมีการสร้างความเสมอภาคและการมีส่วนร่วม** คนไทยต้องได้รับความเท่าเทียมกันทางเพศ การศึกษา อาชีพ การงาน สวัสดิการ สภาพแวดล้อม และสิทธิเสรีภาพ ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย หลักมนุษยธรรม และมีโอกาสร่วมในกิจกรรมของสังคมโดยรวม มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ต่อนโยบายสาธารณะใดๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อสังคม โดยยึดหลักการบริหารจัดการที่ดี

ในส่วนของการพัฒนาอย่างยั่งยืนในมิติที่ ๓ **“มิติสิ่งแวดล้อม”** คือ การบริหารจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ **เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์ทาง เศรษฐกิจและความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ** และคงไว้ซึ่งคุณภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ดี เพื่อสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันและสงวนไว้ให้คนรุ่นอนาคต รวมทั้งกระจายโอกาสและ การมีส่วนร่วมในเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

อันประกอบด้วย การสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งในเรื่องการใช้ การป้องกัน และการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้งด้านกายภาพและชีวภาพ ต้องเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีการนำ กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาามาผสมผสานเข้าด้วยกันเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่จำกัด ให้เกิดประโยชน์ในด้านต่างๆ มากที่สุด โดยคำนึงถึงความต้องการของคนในปัจจุบันและอนาคต รวมถึงขีดความสามารถสูงสุดของการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้โดยไม่เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศและ สิ่งแวดล้อม เพื่อให้ระบบนิเวศสามารถรองรับและฟื้นฟูกลับสู่สภาพเดิม

การมีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีด้วยการแก้ไขปัญหามลพิษต่างๆ ตลอดจนป้องกันการเกิดมลพิษผ่านทางการผลิตและการบริโภคของประชาชน และการมีส่วนร่วมและการกระจายการใช้ทรัพยากร โดยให้ประชาชนทุกภาคส่วนของประเทศได้รับการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมถึงมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อกำหนดนโยบาย แผนงาน และการดำเนินโครงการด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้ มิติการพัฒนาทั้ง ๓ มิติ ต่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน โดย “มิติเศรษฐกิจและสังคม” เชื่อมโยงกันในเรื่องของการผลิตสินค้าและบริการต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของคนที่อยู่ในสังคม ในกระบวนการผลิตจำเป็นต้องมีการจ้างงาน จึงเป็นการสร้างรายได้ให้กับแรงงานซึ่งเป็นคนในสังคมนั้นเอง ส่งผลให้คนมีงานทำ ลดปัญหาการขาดแคลนรายได้ และความยากจนซึ่งเป็นสาเหตุของการก่ออาชญากรรม

ส่วน “มิติเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม” คือ การที่สภาพแวดล้อมมีความเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการผลิต การบริโภค และเพื่อการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม ภาคเกษตรกรรม และการพาณิชย์กรรม ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจ

สำหรับความเชื่อมโยงของ “มิติทางสังคมและสิ่งแวดล้อม” ได้แก่ วิธีการดำเนินชีวิตของผู้คนในแต่ละวันอันได้แก่ การรับประทานอาหาร การอาบน้ำ การเดินทาง การศึกษา การประกอบอาชีพ การรักษาพยาบาล ฯลฯ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและก่อให้เกิด

ของเสียที่จะส่งผลกระทบต่อให้เกิดการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หากไม่มีการใช้อย่างระมัดระวังและมีสติรอบคอบ

(๓) เป้าประสงค์ของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การพัฒนา เพื่อมุ่งไปสู่ความยั่งยืนของประเทศไทยนั้นมีเป้าประสงค์ในเรื่อง

คุณภาพ เสถียรภาพ และการปรับตัว มีการกระจายการพัฒนาอย่างเป็นธรรมและมีระบบบริหารจัดการที่ดี เพื่อให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีคุณภาพ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเป็นสังคมฐานความรู้ มีการพัฒนาศักยภาพและการศึกษาได้ด้วยตัวเอง มีการผลิตสินค้าและบริการที่มีคุณภาพตามศักยภาพการผลิตในประเทศไทย โดยเน้นความได้เปรียบเชิงแข่งขันควบคู่กับผลิตภาพ เพิ่มผลผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และลดมลพิษ เศรษฐกิจขยายตัวอย่างมีเสถียรภาพทั้งภายในและภายนอกประเทศ มีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคม พัฒนาและบริหารจัดการเศรษฐกิจระดับฐานรากอย่างครบวงจร โดยมีสินค้าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย มีการดำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์อันเป็นมรดกที่สั่งสมของชาติ สร้างความเท่าเทียมทั้งด้านเพศ อาชีพ รายได้ การศึกษา ความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิต บริการพื้นฐานทางสังคม มีโอกาสเข้าถึงตลาดและการจัดสรรฐานทรัพยากรอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม และทุกภาคส่วนของสังคมมีโอกาส และสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร กระบวนการตัดสินใจและนโยบายสาธารณะแก่ประชาชน โดยผ่านการบริหารจัดการและความร่วมมือแบบบูรณาการของสถาบันการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง

๓. สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนตามรอยพระยุคลบาท

ในระยะเวลากว่า ๖๗ ปี ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์ได้พระราชทานหลักการและแนวทางการพัฒนาประเทศผ่านพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสให้แก่ประชาชนชาวไทยมาโดยตลอด โครงการพัฒนาประเทศในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทุกโครงการล้วนแล้วแต่มุ่งสู่การยกระดับคุณภาพชีวิต ลดความยากจน เสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและมุ่งสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่มุ่งสู่ความสมดุลใน ๓ มิติ คือ การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน การพัฒนาคนและสังคมอย่างยั่งยืน และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๓.๑ การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะส่งเสริมให้ราษฎรของพระองค์ทั้งในเมืองและชนบทมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีอาชีพ มีรายได้ ที่สามารถเลี้ยงดูครอบครัวและพึ่งตนเองได้ รวมถึงมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พระองค์จึงได้พระราชทานหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” แก่ปวงชนชาวไทยให้น้อมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ไม่ใช่แค่ประชาชนในชนบท หรือในภาคเกษตรเท่านั้น แต่สามารถประยุกต์ใช้ได้กับสังคมทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ชุมชน ประเทศ นักธุรกิจ นักการเมือง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นต้น

แต่เพราะประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศเป็นชาวชนบทที่มีอาชีพเกษตรกรรม อยู่ในพื้นที่ห่างไกล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงมีพระราชดำริให้จัดทำโครงการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนเพื่อช่วยเหลือราษฎร อาทิ ด้านการส่งเสริมอาชีพ โครงการเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งน้ำ การพัฒนาดินและการจัดสรรที่ดินทำกิน เป็นต้น

(๑) การพัฒนาเกษตรกรรม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีแนวพระราชดำริที่ถือเป็นหลักเกณฑ์ หรือเทคนิควิธีการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายเพื่อการพัฒนาเกษตรกรรมหลายประการ อาทิ **การให้เกษตรกรอยู่ได้ด้วยตนเอง** โดยการบรรเทาทุกข์ต่างๆ เช่น มีพระราชดำริให้จัดตั้งธนาคารข้าวขึ้น เพื่อให้ราษฎรมาขอยืมข้าวได้เมื่อทำนาและมีข้าวเหลือจึงนำมาใช้คืน โดยให้ชาวบ้านดูแลจัดการกันเอง หรือมีพระราชดำริให้กรมปศุสัตว์จัดตั้งธนาคารโค-กระบือ เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรผู้ยากจน ได้มีโค-กระบือไว้ใช้แรงงานเป็นของตนเอง โดยการเข้าซื้อหรือวิธีการอื่นใด ในราคาที่ถูกลงจากรัฐราชการ หรือเอกชน เป็นต้น

พระองค์ทรงมิให้เกษตรกรพึ่งพาอยู่กับพืชเกษตรแต่เพียงอย่างเดียว จึงทรงมุ่งค้นคว้า ทดลอง และวิจัยหาพันธุ์พืชใหม่ๆ ทั้งพืชเศรษฐกิจ พืชเพื่อการปรับปรุงบำรุงดิน และพืชสมุนไพร ตลอดจนทรงศึกษาเกี่ยวกับแมลงศัตรูพืช รวมทั้งพันธุ์สัตว์ต่างๆ ที่เหมาะสม เช่น โค กระบือ แพะ แกะ พันธุ์ปลา ฯลฯ เพื่อแนะนำให้เกษตรกรนำไปปฏิบัติได้ด้วยราคาถูก โดยใช้เทคโนโลยีที่ง่ายและไม่สลับซับซ้อน ซึ่งเกษตรกรจะสามารถนำไปดำเนินการเองได้

นอกจากนี้ ทรงใช้สวนจิตรลดาบางส่วนเป็นสถานีค้นคว้า ทดลองด้านเกษตรกรรมในทุกๆ เรื่อง ตามโครงการสวนพระองค์ มาตั้งแต่ปี ๒๕๐๔ โดยทรงเน้นให้มีการค้นคว้าทดลองทั้งก่อนและหลังการผลิต ซึ่งพิจารณาตั้งแต่เรื่องความเหมาะสมของพืชและดิน ส่วนการค้นคว้าวิจัยหลังการผลิตคือการดูเรื่องความสดคล่องของตลาด คุณภาพของผลผลิต ตลอดจนให้เกษตรกรได้มีความรู้เบื้องต้น ในด้านการบัญชีและธุรกิจการเกษตรในลักษณะที่พอจะทำธุรกิจแบบพึ่งตนเองได้ เช่น “ศูนย์สาธิต สหกรณ์โครงการหุบกะพง” จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งมีผลการดำเนินงานเป็นอย่างดีและยกระดับขึ้นเป็น หมู่บ้านสหกรณ์ตัวอย่าง

การให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์หรือการอยู่ร่วมกันระหว่างธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และ มนุษย์ เช่น การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ทรงให้มีการปลูกป่าควบคู่กันไปด้วย และป่าที่ปลูกนั้น จะมีทั้งป่าไม้ยืนต้น ป่าไม้ผล และป่าไม้ใช้สอย เพื่อให้ราษฎรมีผลไม้บริโภคและมีไม้ใช้สอย ตามความจำเป็น และยังเป็นการปลูกป่าเพื่อช่วยยึดหน้าดินไม่ให้น้ำเซาะพังทลาย และเพื่อให้เกิด ความชุ่มชื้นของดินและอากาศในบริเวณนั้นๆ เป็นต้น

การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติให้มากที่สุด ทรงเน้นความจำเป็นที่จะลดค่าใช้จ่ายในการทำมาหากินของเกษตรกรลงให้เหลือน้อยที่สุด โดยอาศัยพึ่งพิงธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งมีลักษณะ สอดคล้องกับวิธีการที่สำคัญของพระองค์อีกประการหนึ่งคือ การประหยัด

การส่งเสริมอาชีพด้านเกษตรและปศุสัตว์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทาน เกษตรทฤษฎีใหม่ ให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ เช่น โครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงและ ฟาร์มตัวอย่าง ในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงจัดตั้งองค์การส่งเสริมกิจการโคนม

แห่งประเทศไทย สหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด ในพระบรมราชูปถัมภ์ นอกจากนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ก่อตั้ง “โครงการหลวง” โดยมีมูลนิธิโครงการหลวง เป็นผู้ดูแลและดำเนินงานช่วยเหลือชาวเขา ดำเนินงานทดลองค้นคว้าและสนับสนุนการวิจัยพืชเมืองหนาวชนิดต่างๆ พร้อมทั้งพัฒนาและเผยแพร่ผลการศึกษาวิจัยให้แก่เกษตรกรในโครงการหลวงนำไปเพาะปลูก เพื่อสนองความต้องการของตลาดทดแทนการปลูกฝิ่น โดยดำเนินงานส่งเสริมเกษตรกรให้มีรายได้จากการปลูกพืชชนิดต่างๆ จากผลงานวิจัย รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์และการประมง การพัฒนาปัจจัยพื้นฐานและคุณภาพชีวิตชาวเขา ตลอดจนอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขณะที่ยังมีพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้มีพระราชดำริเรื่อง ธนาคารอาหารชุมชน เป็นแหล่งสะสมอาหารตามธรรมชาติที่มีความหลากหลายทั้งพืชผักสวนครัว พืชสมุนไพร และสัตว์ป่า

อีกทั้งยังมีการแนะนำและส่งเสริมการเกษตรที่สูงโดยเฉพาะพืชเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศของภาคเหนือ เพื่อให้ชาวไทยภูเขาสามารถมีรายได้สูง โดยไม่จำเป็นต้องเคลื่อนย้าย ถางป่าทำไร่เลื่อนลอย หรือปลูกฝิ่น โดยทรงพยายามเข้าถึงชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ แม้ในพื้นที่ที่ทุรกันดารและแสนยากลำบากพระองค์ก็เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมเยียน ดังพระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๔ ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ความตอนหนึ่งว่า

“...ก่อนที่จะเป็นโครงการหลวงนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ไปตามดอยต่างๆ ไม่ทราบว่ามีกี่ร้อยครั้ง ลงจากรถพระที่นั่ง หรือเฮลิคอปเตอร์ แล้วก็ต้องทรงพระดำเนินต่อไปอีกหลายกิโลเมตร พระราชประสงค์ที่ทรงจัดตั้งโครงการหลวงก็เพื่อที่จะช่วยชาวไทยภูเขาให้เขาสามารถช่วยตนเองได้ ในการเลี้ยงชีพ ปลูกพืชที่มีประโยชน์ เช่น พืช ผัก ผลไม้ และไม้ดอกเมืองหนาวมากกว่า ๒๐๐ ชนิด ทดแทนการปลูกพืชเสพติด ช่วยสร้างรายได้ให้ชาวไทยภูเขา สามารถเลี้ยงครอบครัวของเขาได้ดีกว่าแต่ก่อนและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น...

นอกจากนั้น โครงการหลวงยังช่วยลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้ ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งว่า ถ้าเราช่วยชาวไทยภูเขาให้อยู่ดีกินดีโดยไม่ต้องปลูกพืชเสพติด เท่ากับช่วยบ้านเมืองของเราให้ปลอดภัยได้ทั่วประเทศ และได้รักษาป่าไม้ รักษาดินให้เป็นประโยชน์ต่อไปซึ่งประโยชน์อันนี้จะยั่งยืนมาก ขณะนี้โครงการหลวงกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ที่มีทั้งชาวไทยและชาวต่างชาตินิยมไปท่องเที่ยวและพักผ่อนจำนวนมากทุกปี ผลงานของโครงการหลวงเป็นที่ประจักษ์ไปทั่วโลก หลายประเทศมาขอรับคำแนะนำ จนกลายเป็นต้นแบบของการพัฒนาพื้นที่สูงให้แก่หลายประเทศไปแล้ว... การที่พระองค์เสด็จฯ ไปในพื้นที่ทุรกันดารด้วยพระองค์เอง ทำให้ทรงเข้าถึงปัญหาของแต่ละพื้นที่ และหาวิธีแก้ไขได้ตรงจุด...”

นอกจากนี้ ได้มีพระราชดำริให้จัดสรรที่ดินแก่ราษฎร พร้อมทั้งจัดหาน้ำให้สามารถเพาะปลูกได้ตลอดทั้งปี หรือปรับปรุงพื้นที่ให้เป็นทุ่งหญ้าสำหรับใช้เลี้ยงสัตว์ในจังหวัดต่างๆ เช่น โครงการศูนย์พัฒนาปศุสัตว์ตามพระราชดำริ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และโครงการหมู่บ้านปศุสัตว์-เกษตรมูโนะ ในเขตอำเภอตากใบ อำเภอสู่ไหโก-ลก จังหวัดนราธิวาส เป็นต้น ตลอดจนทรงให้เกษตรกรรวมตัวกันจัดตั้ง

โครงการเมืองสหกรณ์ พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์สร้างโรงสีข้าวพระราชทาน

เพื่อสนับสนุนสหกรณ์ตามโครงการเมืองสหกรณ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริ และโครงการส่งเสริมและฟื้นฟูอาชีพของสมาชิกสหกรณ์ที่ประสบภัยธรรมชาติจากพายุไต้ฝุ่นเกย์ จังหวัดชุมพร เป็นต้น

(๒) การส่งเสริมอาชีพ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานโครงการเพื่อพัฒนาหรือช่วยเหลือราษฎรในพื้นที่ใดแล้ว พระองค์จะพระราชทานพระราชดำริให้มีการส่งเสริมอาชีพแก่ประชาชนด้วยเสมอ โดยเฉพาะศูนย์ศึกษา การพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทั้ง ๖ แห่ง ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ เพื่อแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนาในด้านต่างๆ ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและการประกอบอาชีพของราษฎรที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคนั้นๆ และให้ราษฎรสามารถนำไปปฏิบัติได้ รวมถึงโครงการประเภทการส่งเสริมอาชีพโดยตรง เพื่อให้ประชาชนนำความรู้จากการฝึกอบรมและถ่ายทอดเทคโนโลยีทั้งหลายไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ สามารถเลี้ยงตัวเองและพึ่งตนเองได้ในที่สุด นอกเหนือจากการส่งเสริมอาชีพทางการเกษตรแล้ว ยังมีการส่งเสริมอาชีพอื่นๆ ดังนี้

๒.๑) การส่งเสริมอาชีพ
ด้านงานฝีมือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า
พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริ
ให้ฟื้นฟูและพัฒนางานฝีมือ
พื้นบ้านในแต่ละภูมิภาคขึ้นโดย
ส่งเสริมให้ราษฎรมีอาชีพเสริม
ตามทักษะความสามารถ ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ทรงสานต่องานตามพระราชดำริ

โดยทรงจัดตั้ง “มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ”
ซึ่งนอกจากราษฎรจะมีรายได้เลี้ยงชีพแล้ว ยังเป็นการอนุรักษ์งานศิลปหัตถ์อันทรงคุณค่า
ของชาติด้วย นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชปรารภให้กองทัพบกจัดตั้ง
“ศูนย์ฝึกอาชีพพระราชทาน” ขึ้น สำหรับผู้ที่ขาดทุนทรัพย์ หรือผู้ทุพพลภาพที่ยังพอทำงานเลี้ยงตัวได้
ตลอดจนทรงก่อตั้ง “โรงเรียนพระดาบส” เพื่อเป็นสถานศึกษาสำหรับฝึกสอนวิชาชีพแก่เด็กและเยาวชน
ผู้ด้อยโอกาสและยากจน

๒.๒) การส่งเสริมอาชีพด้านการแปรรูปและการตลาด พระองค์ทรงตระหนักถึงกลไก
ทางการผลิตและการตลาดที่ทันสมัย จึงได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดตั้งโครงการหลวง
อาหารสำเร็จรูปแห่งแรก เพื่อผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคภายใต้ตราสัญลักษณ์ “ดอยคำ” รวมทั้งจัดตั้ง
บริษัท มงคลชัยพัฒนา จำกัด ขึ้นเพื่อศึกษา ทดลอง และดำเนินงานด้านการตลาด ตลอดจนแปรรูป
สินค้าเกษตรไปสู่สินค้ารูปแบบใหม่ รวมทั้งวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่างๆ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สินค้า
เกษตรที่ผลิตได้จากโครงการส่วนพระองค์ สวนจิตรลดา

นอกจากนี้ ทรงให้จัดตั้ง บริษัท สุวรรณชาติ จำกัด ในพระบรมราชูปถัมภ์ขึ้น เพื่อจำหน่ายสินค้า
ในโครงการที่พระองค์ได้ส่งเสริมไว้จำนวนมาก ซึ่งสามารถผลิตสินค้าได้หลากหลายและมีคุณภาพมาตรฐาน
โดยพระราชทานนามร้านว่า “โกลเด้น เพลซ” (Golden Place) เพื่อพัฒนาช่องทางการค้าปลีก
ที่เหมาะสมแก่ผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยมีวัตถุประสงค์การดำเนินการ คือ เป็นต้นแบบของร้านค้าปลีก
ของไทยที่มีรูปแบบและการจัดการที่เหมาะสมกับประชาชนไทย โดยให้เป็นประโยชน์ทั้งด้านผู้บริโภค
ที่ได้ซื้อสินค้าดี มีคุณภาพมาตรฐาน ราคายุติธรรม และด้านผู้ผลิตที่สามารถจำหน่ายสินค้าได้โดยไม่ขาดทุน
เป็นแหล่งรวบรวมผลิตภัณฑ์ต่างๆ จากโครงการตามพระราชดำริ สินค้าเกษตรปลอดภัยจากสารพิษ
ตามมาตรฐานสากล สินค้าเกษตรแปรรูป สินค้าในท้องถิ่นที่มีคุณภาพ เป็นช่องทางการจำหน่าย

สินค้าดังกล่าวข้างต้นและสินค้าในโครงการอื่นๆ ที่สนับสนุนเกษตรกรกลุ่มแม่บ้านต่างๆ รวมทั้งสินค้าอุปโภคบริโภคทั่วไป โดยมีเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำและตรวจสอบคุณภาพถึงแหล่งผลิต ตลอดจนถ่ายทอดความรู้ เทคโนโลยีให้กับเกษตรกรเพื่อผลิตสินค้าให้ได้มาตรฐานสากล ซึ่งมีส่วนในการสร้างงานให้กับเกษตรกรเพิ่มขึ้น

จึงขอให้เกษตรกรมีการพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิตที่ทันสมัย และเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ

(๓) การพัฒนาระบบคมนาคมขนส่ง

เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ราษฎรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชดำริให้สร้างถนนเพื่อเป็นเส้นทางการพัฒนาสู่ชนบทที่ห่างไกล อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของการนำความเจริญไปสู่ชนบท และเป็นเส้นทางลำเลียงผลผลิตของชุมชนออกมาสู่ตลาดได้สะดวกรวดเร็วขึ้น โดยเฉพาะสินค้าเกษตรที่ให้ความสำคัญกับความสดใหม่ โดยมีโครงการก่อสร้างถนนอันเนื่องมาจากพระราชดำรินานหลายสายที่พระราชทานแก่พสกนิกรทั่วประเทศ ตลอดจนมีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาจราจรในกรุงเทพฯ และจังหวัดรอบนอกมากมาย เพื่อบรรเทาปัญหาจราจรที่ติดขัดได้ผลดีเป็นอย่างยิ่ง

พระราชดำริการพัฒนาพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งของประเทศ นับเป็นการช่วยเสริมพื้นฐานการพัฒนาเศรษฐกิจของไทย โดยเฉพาะระบบการขนส่งสินค้าจากแหล่งผลิตไปสู่มือผู้บริโภคมีความรวดเร็วขึ้น ลดการสิ้นเปลืองพลังงานและเวลาไปกับการจราจรที่ติดขัด เป็นการสร้างความมั่นคงแข็งแรงของเศรษฐกิจไทยให้สามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้เป็นอย่างดี

๓.๒ การพัฒนาคนและสังคมอย่างยั่งยืน

การทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เป็นการดำเนินงานที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทย และสามารถปฏิบัติได้จริง โดยทรงเน้น “การพัฒนาคน” เป็นตัวตั้ง และยึดหลักผลประโยชน์ของปวงชน และการมีส่วนร่วมตัดสินใจของประชาชนในการทำโครงการพัฒนาต่างๆ ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๓๙ ความตอนหนึ่งว่า

“...การพัฒนาประเทศจะบรรลุผลตามเป้าหมายได้มากน้อยเพียงใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยประกอบกันหลายอย่าง. อย่างแรกต้องมีคนดี คือมีปัญหา มีความรับผิดชอบ มีความวิริยะอุตสาหะ เป็นผู้ปฏิบัติ. อย่างที่สองต้องมีวิทยาการที่ดีเป็นเครื่องใช้ประกอบการ. อย่างที่สาม ต้องมีการวางแผนที่ดีให้พอเหมาะพอควรกับฐานะเศรษฐกิจและทรัพยากรที่มีอยู่ โดยคำนึงถึงประโยชน์อันพึงประสงค์ของประเทศและประชาชนเป็นหลักปฏิบัติ...”

และพระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๒ ความตอนหนึ่งว่า

“...การพัฒนาคนเป็นสิ่งสำคัญเท่ากับชาติ ถ้าไม่พยายามพัฒนาคนให้อยู่ในสภาพที่อยู่ดีกินดี มีการศึกษาและอาชีพ คนก็ไม่สามารถพัฒนาชาติให้เจริญได้ การพัฒนาคนจึงเท่ากับการพัฒนาประเทศ...”

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้พระราชทานสัมภาษณ์ในหนังสือ “พระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา” ถึงการทรงงานพัฒนาคนในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ความตอนหนึ่งว่า

“...พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเรื่องต้องพัฒนาทั้งคนและพื้นที่ โดยจะทรงพยายาม ให้ทั้งคนและพื้นที่ได้รับการพัฒนา พระองค์ตรัสว่า ถ้าพื้นที่ดี คนที่ได้รับประโยชน์ก็คือคนเหล่านั้นที่เคยลำบาก ขณะเดียวกัน จะต้องพัฒนาคนในพื้นที่ให้ดีขึ้นด้วย หากเป็นเช่นนี้ รุนลุกรุ่นหลานก็จะมีการศึกษาดีและมีอาชีพที่มั่นคง พระองค์ทรงไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาโดยให้คนยากจนออกไปจากพื้นที่ และนำคนที่พัฒนาแล้วเข้าไปอยู่ในพื้นที่แทน เพราะทรงเห็นว่า หากใช้วิธีนี้คนจนที่ลำบาก จะไม่ได้รับการพัฒนา...”

หลักของพระองค์คือ อยากให้คนมีความรู้ แม้แต่สาธารณกรรรมก็เป็นหนึ่งในงานพัฒนาการพระราชทานทุนการศึกษา การสร้างโรงเรียนก็ทรงสร้างไว้หลายโรงเรียน งานพัฒนาเพื่อความมั่นคงพระองค์ทรงเป็นผู้ริเริ่มก่อน เรื่องความมั่นคงของมนุษย์ที่สมัยนี้เรียกว่า

Human Security ก็เป็นสิ่งที่เรารู้จักและเคยชินกัน ไม่ใช่ว่าพัฒนาให้ประเทศไทยมีความมั่นคงอย่างเดียว แต่เป็นการทรงงานเพื่อให้ชีวิตของคนไทยมั่นคง มีสุขภาพดี มีความรู้ มีการศึกษาที่สามารถจะทำอะไรได้ และจะได้ฝึกหัดนักพัฒนารุ่นต่อไป ให้มีจิตใจอยากจะทำสิ่งดีๆ ให้แก่ประเทศชาติ และให้มีความรู้ที่จะทำได้ มีสปิริต มีจิตอาสาที่จะพัฒนาให้ดีขึ้นเรื่อยๆ...”

(๑) การพัฒนาด้านการศึกษา

การพัฒนาคนเป็นสิ่งสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงให้ความสำคัญกับการให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนของชาติ ทรงสนับสนุนให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงในทุกระดับ โดยมีแนวพระราชดำริให้วางรากฐานความรู้และการศึกษาอย่างทั่วถึงและเพียงพอ ซึ่งจะส่งผลต่อการสร้างคนให้มาพัฒนาประเทศต่อไป โดยทรงจัดตั้งโรงเรียนหลายแห่ง และพระราชทานทุนการศึกษาในทุกระดับ ดังที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงเล่าถึงการพระราชทานทุนการศึกษาของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ไว้ในพระราชนิพนธ์ “สมเด็จพระแม่กับการศึกษา” ความตอนหนึ่งว่า

“...เวลาเสด็จพระราชดำเนินไปที่ไหน ก็จะมีพระราชทานทุนการศึกษาแก่คนที่ฐานะไม่ดีที่ไม่สามารถส่งลูกให้เรียนชั้นสูงได้ ทุนพระราชทานนั้นมีทุกระดับชั้นและทุกภาค จำนวนเงินที่พระราชทานเพียงพอเป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษา บางครั้งพอที่จะจุนเจือครอบครัวในด้านอื่นๆ ด้วย เพราะมีพระราชประสงค์ให้นักเรียนผู้นั้นอยู่ในฐานะที่จะเล่าเรียนต่อได้จริงๆ นักเรียนที่ได้รับทุนพระราชทานจะมีทะเบียนประวัติข้อมูลส่วนตัว ข้อมูลครอบครัว ข้อมูลในการศึกษาอย่างเป็นระเบียบ เมื่อรับพระราชทานเงินทุกครั้งจะต้องมีจดหมายติดต่อรายงานผลการศึกษา เล่าความทุกข์สุขของตนและครอบครัว มาที่แผนกนักเรียน กองราชเลขาธุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถทุกๆ ครั้ง...”

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยทรงมีวัตถุประสงค์ให้เป็นหนังสือความรู้ที่เหมาะสมแก่เด็กในวัยต่างๆ รวมทั้งผู้ใหญ่ก็สามารถใช้ประโยชน์ได้

นอกจากการส่งเสริมด้านการศึกษาแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริส่งเสริมการนำหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาให้ราษฎรถือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อช่วยให้ราษฎรสามารถเลือกกระบวนเศรษฐกิจสังคมสมัยใหม่ผสมผสานเข้ากับวิถีชีวิตและค่านิยมอันดีงามของสังคมไทยได้อย่างเหมาะสม ช่วยให้เป็นผู้ที่มีความอดทน ขยันขันแข็งรู้จักพึ่งตนเองรู้จักความพอดี และอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข ดังพระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๒ ความตอนหนึ่งว่า

“..เมื่อคนเรามีวิชาความรู้ พร้อมทั้งศีลธรรมจรรยาอันดีงาม ย่อมสามารถทำงานหาเลี้ยงชีพและดำรงชีวิตอยู่ได้โดยสวัสดิและมั่นคง ยังสามารถเผื่อแผ่ความดี ความเจริญของตัวให้เป็นประโยชน์ถึงส่วนรวมได้ด้วย...”

สำหรับราษฎรในชนบท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสร้างศูนย์ศึกษาการพัฒนาจำนวน ๖ ศูนย์ ให้ราษฎรเรียนรู้ “ตัวอย่างของความสำเร็จ” กระจายอยู่ในภาคต่างๆ ตามสภาพภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน เพื่อให้เป็นแหล่งศึกษาสรรพวิชา ค้นคว้า ทดลอง สาธิตและดูงานทั้งของส่วนราชการและประชาชน แล้วนำไปเป็นแนวทางประกอบอาชีพที่เหมาะสม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงให้ความสำคัญกับการศึกษา เพราะมีความสำคัญต่อการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนและการพัฒนาประเทศ โดยทรงถือว่า “การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตมนุษย์” ดังกระแสพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทที่ได้พระราชทานไว้ ณ โอกาสต่างๆ ที่อัญเชิญมาบางตอน ความว่า

“...การพัฒนาให้ประชาชนทั่วไป มีความอยู่ดีกินดี มีความมั่นคงด้วยการให้การศึกษา การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพ ให้เป็นทรัพยากรทางปัญญาที่มีค่าของชาติ...”

“...งานด้านการศึกษา เป็นงานสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของชาติ เพราะความเจริญและความเสื่อมของชาตินั้น ขึ้นอยู่กับการศึกษาของพลเมือง เป็นข้อใหญ่...”

ซึ่งตรงกับที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้พระราชทานสัมภาษณ์เกี่ยวกับหลักทรงงานพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในหนังสือ “พระมหากษัตริย์นักพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา” ความตอนหนึ่งว่า

“...ในการพัฒนานั้น การศึกษาเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่จะช่วยให้ประเทศพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ ต้องมีการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทุกระดับ ตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงระดับอุดมศึกษา จะต้องฝึกนักเรียนให้มีทักษะ ทั้งในการปฏิบัติ และมีพลังความคิด ให้มีระบบแบบวิทยาศาสตร์ และต้องมีจินตนาการ ซึ่งจะนำไปเกิดความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม เพื่อให้การศึกษาประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย...”

(๒) การส่งเสริมด้านสาธารณสุข

จากการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรทั่วประเทศ ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพบว่าราษฎรได้รับบริการด้านการแพทย์และสาธารณสุขไม่ทั่วถึง ทรงเห็นความสำคัญของการมี

สุขภาพอนามัยที่ดี โดยเมื่อประชาชนมีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรงจะนำไปสู่สุขภาพจิตที่ดี และส่งผลให้การพัฒนาประเทศชาติโดยรวมเป็นไปด้วยความราบรื่น ดังนั้น จึงมีแนวพระราชดำริให้การช่วยเหลือประชาชนที่เน้นความรวดเร็วและการเข้าถึงประชาชนทุกพื้นที่ โดยใช้หลัก “เร่งด่วนเคลื่อนเข้าหา” และ “สร้างความเข้มแข็ง” ดังพระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานเมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๒๒ ความตอนหนึ่งว่า

“...การรักษาความสมบูรณ์ของร่างกายเป็นปัจจัยของเศรษฐกิจที่ดี และสังคมที่มั่นคงเพราะร่างกายที่แข็งแรงนั้น โดยปกติจะอำนวยผลให้สุขภาพจิตใจสมบูรณ์และเมื่อมีสุขภาพสมบูรณ์ดี พร้อมทั้งร่างกายและจิตใจแล้ว ย่อมมีกำลังทำประโยชน์สร้างสรรค์เศรษฐกิจและสังคมของบ้านเมืองได้เต็มที่ สุขภาพที่สมบูรณ์ในร่างกายและจิตใจนั้นเป็นรากฐานของการสร้างสรรค์จรดจรดประเทศ อันจะเป็นทางขจัดปัญหาของสังคมส่วนสำคัญลงได้ และจะทำให้การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของประเทศบรรลุถึงความสำเร็จ มั่นคง และเจริญก้าวหน้า...”

และพระราชดำริสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๓๔ ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ความตอนหนึ่งว่า

“...ข้าพเจ้าเห็นว่าเรื่องสุขภาพอนามัยนี้เป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นพื้นฐานของสิ่งมีชีวิตทั้งมวล ดังคำกล่าวที่ว่า “จิตใจที่แจ่มใสย่อมอยู่ในร่างกายที่แข็งแรง” หากประชาชนมีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ ไม่เจ็บไข้ได้ป่วยเขาก็จะมีสติปัญญาเล่าเรียน ประกอบสัมมาอาชีพ สร้างสรรค์ความเจริญต่างๆ ให้แก่ชาติบ้านเมืองดังนั้นถ้าเราจะกล่าวว่า “พลเมืองที่แข็งแรงย่อมสามารถสร้างชาติที่มั่นคง” ก็คงจะไม่ผิด...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานพระราชดำริโครงการด้านการแพทย์และสาธารณสุขเป็นจำนวนมาก เพื่อส่งเสริมสุขภาพ รักษา และป้องกันโรคภัยต่างๆ แก่ประชาชน ให้มีสุขภาพที่แข็งแรง เช่น ทรงส่งเสริมการเลี้ยงปลาเพื่อเป็นแหล่งอาหารโปรตีน ทรงส่งเสริมให้มีการเลี้ยงโคนมอย่างกว้างขวาง พระราชทานเกลือเสริมไอโอดีน พระราชทานทุนปราบโรคหวัดโรค หงให้จัดตั้งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่พระราชทานพระราชทานโครงการหมอบุบ้าน คลินิกศูนย์แพทย์พัฒนา ตลอดจนทรงจัดตั้งกองทุนและมูลนิธิต่างๆ เช่น มูลนิธิโปลิโอ สงเคราะห์ มูลนิธิวิจัยประสาท ในพระบรมราชูปถัมภ์ มูลนิธิพัฒนาอนามัย มูลนิธิสายใจไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ทรงรับคนดีที่ประสบเคราะห์กรรมไว้เป็น “คนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์” เป็นต้น

๓.๓ การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงสนพระราชหฤทัยในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาประเทศในระยะเวลาที่ผ่านมา มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

ธรรมชาติกันอย่างฟุ่มเฟือย และได้มีการฟื้นฟูทรัพยากรที่ถูกทำลายให้กลับคืนสู่สภาพเดิม จนในที่สุดได้ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ จึงได้พระราชทานแนวทางแก้ไขในการพัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีผล

โดยตรงต่อการพัฒนาการเกษตร ดังนั้น จึงทรงมุ่งที่จะให้มีการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างยั่งยืนควบคู่กับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม เพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ ในระยะยาว ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ ที่ดิน แหล่งน้ำ ทรัพยากรชายฝั่ง ให้อยู่ในสภาพที่มีผลต่อการเพิ่ม ประสิทธิภาพการผลิตอย่างมากที่สุด ดังพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานเมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๓๒ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ความตอนหนึ่งว่า

“...เรื่องน้ำนี้ ก็เป็นปัจจัยหลักของมวลมนุษย์ ไม่ใช่มนุษย์เท่านั้น แม้สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ทั้งสัตว์ทั้งพืช ถ้าไม่มีก็อยู่ไม่ได้ เพราะน้ำเป็นสื่อ หรือเป็นปัจจัยสำคัญของสิ่งมีชีวิตแม้สิ่งไม่มีชีวิตก็ต้องการน้ำเหมือนกัน มิฉะนั้นก็จะกลายเป็นอะไรไม่ทราบ เช่น ในวัตถุต่างๆ ในรูปผลึก ก็ต้องมีน้ำในนั้นด้วย ถ้าไม่มีน้ำก็จะไม่เป็นผลึก กลายเป็นสิ่งที่ไม่มีรูป ฉะนั้น น้ำนี้ก็เป็นสิ่งสำคัญ ที่กล่าวถึงข้อนี้ก็จะให้ได้ทราบถึงว่า ทำไมการพัฒนาขั้นแรกหรือสิ่งแรกที่นี่ถึงก็คือโครงการชลประทาน แล้วก็โครงการสิ่งแวดล้อม ทำให้น้ำดีสองอย่างนี้อื่นๆ ก็จะเป็นไปได้ ถ้าหากว่าปัญหาของน้ำนี้เราได้สามารถที่จะแก้ไขหรืออย่างน้อยที่สุด ก็ทำให้เรามีน้ำใช้อย่างเพียงพอ ฉะนั้นการพัฒนานั้น สิ่งสำคัญก็อยู่ตรงนี้ นอกจากนั้น ก็เป็นสิ่งที่ต่อเนื่อง เช่น วิชาการในด้านการเพาะปลูก เป็นต้น ตลอดจนถึงการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรม หรือการค้า หรือการคลัง อะไรพวกนี้ก็ต่อเนื่องต่อไป...”

และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าไม้จากหนังสือ “สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” ความตอนหนึ่งว่า

“...ป่าเป็นจักรกลสำคัญในการผลิตน้ำฝนต้นไม้จะรักษาน้ำไว้ในราก ลำต้น และใบ การทำลายป่ามากขึ้น จะทำให้ฤดูฝนสั้นลง และฝนไม่ตกตามฤดู และการที่ปล่อยให้มีการทำลายป่าต่อไปเรื่อยๆ ความชื้นในอากาศก็จะหมดไป แผ่นดินจะแห้งแล้วไม่มีต้นไม้ที่จะเก็บน้ำไว้ น้ำใต้ดินก็จะไม่เหลือ ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องรักษาป่าไว้เป็นแหล่งน้ำที่จะหล่อเลี้ยงคนทั้งประเทศ ทั้งในปัจจุบันและต่อไปยังลูกหลานของเราในอนาคต...”

(๑) การพัฒนาทรัพยากรน้ำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รับสั่งอยู่เสมอว่า “น้ำคือชีวิต” และทรงตระหนักว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดหาและพัฒนาแหล่งน้ำให้มี

ปริมาณมากเพียงพอที่จะใช้ได้ตลอดปี จึงทรงสนพระราชหฤทัยและทุ่มเทพระวรกายในการศึกษา ค้นคว้า และวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องน้ำ จากนั้นทรงร่างโครงการต่างๆ ขึ้นบนแผนที่ และทรงวิเคราะห์อย่างถ่วงถือนึกถึงถึงความคุ้มค่าของโครงการ โดยเปรียบเทียบค่าลงทุนกับประโยชน์ที่ราษฎรในท้องถิ่นจะได้รับ แล้วจึงพระราชทานพระราชดำริให้หน่วยงานที่รับผิดชอบปรับปรุงไปพิจารณาดำเนินการตามความเหมาะสม ซึ่งโครงการต่างๆ ได้ช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำของราษฎร และช่วยให้มีน้ำเพื่ออุปโภค บริโภค และทำการเกษตรตามความต้องการอย่างเพียงพอในทุกฤดูกาล ดังพระราชดำรัส ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๖ ความตอนหนึ่งว่า

“...วันนี้ก็ขอพูดขออนุญาตที่จะพูด เพราะว่าอันมาหลายปีแล้ว เคยพูดมาหลายปีแล้ว ในวิธีที่จะปฏิบัติเพื่อที่จะให้มีทรัพยากรน้ำเพียงพอและเหมาะสม คำว่า “พอเพียง” ก็หมายความว่า ให้มีพอในการบริโภคในการใช้ ทั้งในด้านการบริโภคในบ้าน ทั้งในการใช้เพื่อการเกษตรกรรม อุตสาหกรรมต้องมีพอ ถ้าไม่มีทุกสิ่งทุกอย่างก็ชะงักลง แล้วทุกสิ่งทุกอย่างที่เราภาคภูมิใจว่าประเทศเราก้าวหน้าเจริญก็ชะงัก ไม่มีทางที่จะมีความเจริญ ถ้าไม่มีน้ำ...”

พระองค์ทรงมีหลักและวิธีการจัดการทรัพยากรน้ำที่สำคัญ คือ ต้องเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศแต่ละท้องที่ และต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมในด้านเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น โดยมุ่งขจัดปัญหาความแห้งแล้งอันเนื่องมาจากสภาพของป่าไม้ต้นน้ำเสื่อมโทรม และลักษณะดินที่เป็นปัญหา ทั้งนี้ทรงสอบถามข้อมูลจากประชาชนในท้องที่ และทรงเชิญนักวิชาการต่างๆ มาร่วมปรึกษาหารือและช่วยดำเนินโครงการต่างๆ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคิดค้นวิธีการแก้ไขปัญหาทั้งจากภัยน้ำแล้ง น้ำท่วม และน้ำเน่าเสีย เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของราษฎรให้มีน้ำกินน้ำใช้ที่พอเพียง และมีคุณภาพ โดยมีหลักการบริหารจัดการน้ำเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดตามแนวพระราชดำริประกอบด้วย **การบริหารจัดการน้ำแล้ง** พระองค์ทรงพัฒนาแหล่งน้ำผิวดิน เช่น การก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ สร้างฝายทดน้ำ ประตุน้ำ การขุดลอกสระน้ำเพื่อการเกษตร การขุดลอกหนองบึงที่ตื้นเขิน ตลอดจนการสร้างอุโมงค์ผันน้ำและการจัดการทรัพยากรน้ำในบรรยากาศ คือ การปฏิบัติการฝนหลวง และการนำเครื่องดักหมอกมาใช้

ทรง**บริหารจัดการน้ำท่วม** โดยการสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำ อาทิ เขื่อนขุนด่านปราการชล จังหวัดนครนายก เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จังหวัดลพบุรี **การก่อสร้างทางผันน้ำ** เช่น การผันน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาโดยทางตะวันตกผันเข้าแม่น้ำท่าจีนแล้วผันลงสู่ทุ่งบริเวณจังหวัดสุพรรณบุรี ก่อนระบายออกสู่ทะเลส่วนด้านตะวันออก เป็นต้น **การสร้างคันกันน้ำ การปรับปรุงสภาพลำน้ำ** โดยการขุดลอกลำน้ำในบริเวณที่ตื้นเขิน กรณีลำน้ำมีแนวโค้งมากเป็นระยะไกล อาจพิจารณาขุดคลองลัดเชื่อมบริเวณด้านเหนือโค้งกับด้านท้ายโค้ง ทำให้น้ำไหลผ่านได้เร็วขึ้น เช่น โครงการปรับปรุงคลองลัดโพธิ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริ **การระบายน้ำออกจากพื้นที่ลุ่ม** โดยการจัดหาพื้นที่รองรับและกักเก็บน้ำในช่วงฝนตกเปรียบเสมือนกับแก้มลิง อาทิ โครงการแก้มลิงฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา และโครงการแก้มลิงในพื้นที่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา

ในส่วนของการจัดการน้ำเน่าเสีย จะทรงศึกษาทดลองและดำเนินการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งโดยกระบวนการทางธรรมชาติ ฟิสิกส์ เคมี การใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีที่ประดิษฐ์คิดค้นขึ้น หรือผสมผสานวิธีต่างๆ เข้าด้วยกัน อาทิ การใช้น้ำดีไล่น้ำเสีย การนำผักตบชวามาทำหน้าที่ดูดซับ ความสกปรกจากน้ำเน่าเสีย ในโครงการปรับปรุงบึงมวกะสัน การบำบัดน้ำเสียด้วยระบบบ่อบำบัด และพืชน้ำ เป็นการบำบัดน้ำเสียชุมชนด้วยวิธีการธรรมชาติของโครงการศึกษาวิจัยพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ การบำบัดน้ำเสียด้วยวิธีผสมผสานโดยใช้เครื่องจักรกล เต็มอากาศ เช่น กังหันน้ำชัยพัฒนา หรือเครื่องกลเติมอากาศที่ผิวหน้าหมุนช้าแบบทุ่นลอย มาช่วยเพิ่มออกซิเจนละลายน้ำ นอกเหนือจากได้ออกซิเจนจากพืชน้ำตามธรรมชาติ

นอกจากนี้ ในการจัดการน้ำเค็มและน้ำกร่อย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทาน พระราชดำริ ให้พิจารณาสร้างประตูบังคับน้ำปิดกั้นปากแม่น้ำ เพื่อกันน้ำเค็มไม่ให้ไหลเข้าไปในพื้นที่ เพาะปลูก และเก็บกักน้ำจืดไว้ในแม่น้ำหรือลำธาร เพื่อใช้ประโยชน์ในการเกษตรและการอุปโภคบริโภค เช่น โครงการพัฒนาลุ่มน้ำบางนรา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนราธิวาส โครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวดังกล่าว นับเป็นการจัดการ น้ำอย่างครบวงจรเพื่อแก้ไขปัญหาการ ขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง การเกิดน้ำท่วม ในฤดูฝน และปัญหาน้ำเน่าเสีย สะท้อน แนวคิดที่เป็นระบบอย่างครบถ้วน ทรงมองปัญหาในองค์รวมทรงหาวิธีการต่างๆ ให้สามารถนำมา ใช้เพื่อบรรเทาความเดือดร้อน และการพัฒนาอาชีพให้ประชาชนอยู่ในฐานะพอมีพอกิน และสร้าง ความมั่นคงในการดำเนินชีวิตให้แก่พสกนิกรชาวไทยทั่วประเทศอย่างมั่นคงและยั่งยืน

(๒) การพัฒนาทรัพยากรดิน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีแนวพระราชดำริเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องทรัพยากรที่ดิน ทั้งในแง่ ของปัญหาที่ดินที่เสื่อมโทรมขาดคุณภาพ และการขาดแคลนที่ดินทำกินสำหรับเกษตรกร ซึ่งแนวพระราชดำริ เกี่ยวกับทรัพยากรดินที่สำคัญได้แก่ การจัดการและพัฒนาที่ดิน ทรงนำวิธีการปฏิรูปที่ดินมาใช้ ในการจัดและพัฒนาที่ดินที่เป็นป่าเสื่อมโทรม ทั้งร้าง วังเปล่า นำมาจัดสรรให้แก่เกษตรกรที่ไร้ที่ทำกินได้

ประกอบอาชีพในรูปของหมู่บ้านสหกรณ์ และโครงการจัดและพัฒนาที่ดินในรูปแบบอื่นๆ และจัดสรรพื้นที่ทำกินตามแนวพื้นที่รับน้ำจากโครงการชลประทาน นั่นคือจะต้องดำเนินโครงการเกี่ยวกับการพัฒนาที่ดินเพื่อการเกษตรควบคู่ไปกับการพัฒนาแหล่งน้ำ

การพัฒนาและอนุรักษ์ดิน เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตรให้สูงขึ้นหรือรักษาไว้ไม่ให้ตกต่ำ เช่น การวิจัยและการวางแผนการใช้ที่ดิน เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับลักษณะสภาพดิน การศึกษาเพื่ออนุรักษ์ บำรุงรักษา และฟื้นฟูดิน โดยวิธีส่วนใหญ่เป็นวิธีการตามธรรมชาติที่พยายามสร้างความสมดุลของระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม รวมถึงอนุรักษ์และฟื้นฟูดินที่มีสภาพธรรมชาติและปัญหาที่แตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค เช่น ทรงใช้ **“ทฤษฎีแก้งดิน”** เพื่อแก้ปัญหาดินเปรี้ยว อนุรักษ์ดินด้วย**หญ้าแฝก** ซึ่งเป็นวิธีง่ายๆ ประหยัดค่าใช้จ่าย และเกษตรกรก็สามารถทำได้ด้วยตนเอง **การห่มดิน** เพื่อให้ดินมีความชุ่มชื้นจุลินทรีย์ทำงานได้ดี ทำให้เกษตรกรสามารถเพาะปลูกพืชได้ผลผลิตที่ดีขึ้น และมีรายได้เพียงพอเลี้ยงตนเองได้

การดำเนินการเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแนวทางการจัดการทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ สำหรับที่ดินป่าสงวนที่เสื่อมโทรมและราษฎรได้เข้าไปทำกินอยู่แล้ว โดยให้ภาครัฐดำเนินการให้กรรมสิทธิ์แก่ราษฎรในการทำกินได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ตามความเหมาะสมของสภาพพื้นที่นั้นๆ แต่ไม่สามารถซื้อขายได้ เช่น ให้นำหนังสือรับรองสิทธิทำกิน (สทก.) แบบสามารถเป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทให้ทำกินได้ตลอดไป ด้วยวิธีการนี้จะช่วยให้ราษฎรมีกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของตนเองและครอบครัวโดยไม่อาจนำที่ดินนั้นไปขาย และจะไม่ไปบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนอื่นๆ อีก

(๓) การพัฒนาและอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้ และทรัพยากรชายฝั่ง ทะเล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเห็นความสำคัญของปัญหาป่าไม้ และทรัพยากรชายฝั่งทะเลเสื่อมโทรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อปัญหาด้านอื่นๆ ไม่เฉพาะแต่ปัญหาเรื่องดิน และน้ำ เท่านั้น หากโยงใยถึงปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง คุณธรรม และระบบนิเวศ ด้วยเหตุ ดังกล่าวทำให้แนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหাপ่าเสื่อมโทรมได้ทรงรวมงานพัฒนาที่เกี่ยวข้องทั้งหมด เข้าไปทำงานในพื้นที่อย่างประสานสัมพันธ์กัน ดังพระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๒๑ ความตอนหนึ่งว่า

“...ธรรมชาติแวดล้อมของเรา ไม่ว่าจะเป็นแผ่นดิน ป่าไม้ แม่น้ำ ทะเล และอากาศ มิได้เป็นเพียงสิ่ง สวยๆ งามๆ เท่านั้น หากแต่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของเรา และการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมของเราไว้ให้ดีขึ้น ก็เท่ากับเป็นการปกป้องรักษาอนาคต ไว้ให้ลูกหลานของเราด้วย...”

ทั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีแนวพระราชดำริ ด้านการป่าไม้ จำแนกได้ ดังนี้

การอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การรักษาป่าต้นน้ำ โดยใช้ “ทฤษฎีป่าเปียก” การจัดการ เรื่องน้ำและการสร้างความชุ่มชื้นในบริเวณพื้นที่อนุรักษ์ โดยการสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น หรือ Check Dam การจ่ายปันน้ำ โดยการทำท่อส่งและลำเหมือง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นการใช้วัสดุในพื้นที่ที่หาง่ายและประหยัดเป็นหลัก การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยจัดให้มีการเพาะเลี้ยงขยายพันธุ์ให้แพร่หลาย รวมทั้งส่งเสริมให้ราษฎรเลี้ยงสัตว์ป่าเป็นอาชีพ การรักษาป่าชายเลน โดยปลูกป่าไม้ชายเลนด้วยการอาศัยระบบน้ำขึ้นน้ำลงในการเติบโต

การฟื้นฟูสภาพป่าและการปลูกป่า แนวพระราชดำริในการฟื้นฟูสภาพป่าและการปลูกป่า ได้แก่ การปลูกป่าในใจคน โดยส่งเสริมให้ราษฎรมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่า เช่น โครงการพัฒนา พื้นที่ลุ่มน้ำห้วยบางทรายตอนบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดมุกดาหาร และโครงการพัฒนา

พื้นที่ลุ่มน้ำแม่อาวอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดลำพูน การปลูกป่า ๓ อย่าง ให้ประโยชน์ ๔ อย่าง การปลูกป่าทดแทน และการปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก เช่น โครงการศึกษาวิธีการฟื้นฟูที่ดินเสื่อมโทรมเขาชะงุ้มอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลเขาชะงุ้ม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

การพัฒนาเพื่อให้ชุมชนอยู่ร่วมกับป่าอย่างยั่งยืน ทรง

ส่งเสริมให้ราษฎรมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่า และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง ตลอดจนเสริมสร้างคุณธรรมและจิตสำนึกแก่ราษฎรให้ร่วมกันดำเนินการ ซึ่งชาวบ้านเห็นและสัมผัสได้เนื่องจากได้รับประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์ของป่า ดิน และน้ำ ทรงส่งเสริมให้ราษฎรช่วยกันอนุรักษ์ป่าและอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างเกื้อกูล เช่นโครงการ “ป่าไม้หมู่บ้าน” เพื่อให้ราษฎรเพาะต้นกล้าให้แก่ราชการและโครงการที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานเพื่อฟื้นฟูสภาพป่าให้อุดมสมบูรณ์ให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างสันติ ได้แก่ โครงการป่ารักษน้ำ โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ โครงการอาสาสมัครพิทักษ์ป่า โครงการพระราชดำริหาดทรายใหญ่ โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าในพื้นที่ป่ารอยต่อ ๕ จังหวัด โครงการคืนชีวิตกล้วยไม้ไทยสู่ไพรพฤกษ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการคืนช้างสู่ธรรมชาติ ทรงจัดตั้งสถานีเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่า กระจายอยู่ทุกภูมิภาค ทั่วประเทศ อันเป็นการสานต่อพระราชปณิธานในการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าให้คงอยู่ต่อไป

นอกจากนี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ยังมีพระราชดำริให้เพาะพันธุ์ปลาไทยเพื่อปล่อยในแหล่งน้ำธรรมชาติ เพื่อให้เป็นแหล่งอาหารโปรตีนของราษฎรในท้องถิ่น และมีพระราชดำริให้ร่วมกันปกป้องและฟื้นฟูป่าชายเลนของไทยให้มีสภาพอุดมสมบูรณ์ และรักษาความสมดุลของระบบนิเวศชายฝั่งทะเลให้กลับคืนมา โดยทรงจัดตั้งโครงการต่างๆ เช่น โครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าทุ่งทะเลอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการศึกษาความหลากหลายและนิเวศวิทยาของหิ้งห้อยในประเทศไทย ในพระราชดำริ ทรงจัดตั้งสถานีอนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงชายฝั่งจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และโครงการเพาะพันธุ์หอยมุกงาน เป็นต้น

(๔) การพัฒนาพลังงาน ทดแทน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงห่วงใยเรื่องการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในโลกมาใช้ โดยเฉพาะน้ำมันเชื้อเพลิงซึ่งนับวันจะค่อยๆ หมดไป จึงทรงให้ความสนใจพระราชหฤทัยเกี่ยวกับพลังงานทดแทน ที่จะนำมาใช้ภายในประเทศ

และช่วยเหลือให้เกษตรกรลดต้นทุนการผลิต รวมทั้งสามารถผลิตพลังงานขึ้นมาใช้ได้เอง ก่อนที่จะเกิดภาวะน้ำมันขาดแคลน

พระองค์จึงทรงริเริ่มการศึกษาวิจัยเรื่องพลังงานทดแทนรูปแบบต่างๆ ผ่านโครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา อย่างเป็นรูปธรรมมาอย่างต่อเนื่องกว่า ๓๐ ปี โดยมีพระราชดำรินำพืชผลการเกษตรมาผลิตเป็นพลังงานทดแทน เพื่อให้คนไทยพึ่งตัวเองได้ในด้านพลังงาน รวมทั้งรองรับปัญหาราคาพืชผลเกษตรตกต่ำ ตลอดจนเป็นการนำเศษวัสดุเหลือใช้มาทำประโยชน์ให้คุ้มค่าที่สุด และสร้างระบบนิเวศให้เกิดความสมดุล ดังพระราชดำรัสพระราชทานแก่เอกอัครราชทูตไทยและกงสุลใหญ่ไทยทั่วโลกที่เข้าเฝ้าฯ เนื่องในโอกาสประชุมประจำปี เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๔๘ ความตอนหนึ่งว่า

“...การที่น้ำมันแพงขึ้น คนซื้อก็ตกใจ เพราะน้ำมันนั้นเป็นสิ่งที่ช่วยให้ทำมาหากินได้ และถ้าน้ำมันแพงแล้วค่าตอบแทนในอาชีพมันคงที่ หรือค่าใช้จ่ายมากขึ้น แต่รายได้มันน้อยลงอย่างนี้บางคนเกือบจะอยู่ไม่ได้ ฉะนั้น จะต้องค้นคว้าว่าน้ำมันเชื้อเพลิงทดแทนที่ราคาถูก... เรื่องพลังงานทดแทนนั้นเป็นการนำพืชมาทำพลังงานทดแทน และมีหลายชนิดศึกษามาหลายสิบปี ไม่ใช่เพิ่งจะมาทำตอนน้ำมันแพงขึ้นครั้งละ ๔๐ สตางค์... สำหรับเชื้อเพลิงที่จะได้จากดินโดยการปลูกนั้น ก็ต้องให้สามารถปลูกในราคาที่ประหยัด...”

ด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของแหล่งพลังงานทดแทน จึงได้จัดทำโครงการต่างๆ เช่น ผลิตแก๊สชีวภาพจากมูลโค การวิจัยและพัฒนาโรงงานแปรรูปปาล์มน้ำมันหรือไบโอดีเซล การผลิตแก๊สโซฮอลล์ พลังงานทดแทนน้ำมันเบนซิน โดยบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ร่วมกับโครงการส่วนพระองค์ฯ ผลิตและจำหน่ายน้ำมันแก๊สโซฮอลล์ ซึ่งเปิดจำหน่ายแก่ประชาชนทั่วไป และภายในเวลาไม่กี่ปี น้ำมันแก๊สโซฮอลล์ได้รับความนิยมในหมู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง เป็นพลังงานสำคัญในปัจจุบัน ซึ่งนอกจากช่วยลดการนำเข้าน้ำมันได้ส่วนหนึ่งแล้วยังช่วยลดมลพิษในอากาศได้อีกด้วย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงส่งเสริมการใช้พลังงานทดแทนอื่นๆ ด้วย เช่น การใช้พลังงานน้ำให้เป็นประโยชน์ โดยมีพระราชดำริเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนและโรงไฟฟ้าพลังน้ำขนาดเล็ก เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์ และสร้างกระแสไฟฟ้าให้ชุมชนในลุ่มน้ำใกล้เคียง และในพื้นที่ชนบทห่างไกล รวมทั้งมีพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาพลังงานลมซึ่งส่วนใหญ่นำมาใช้ในการสูบน้ำ เช่น มีพระราชดำริให้ปลูกป่าด้วยการนำพลังงานลมมาใช้สูบน้ำ ขึ้นไปบนภูเขา เพื่อให้ดินมีความชุ่มชื้น สร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การเจริญเติบโตของต้นไม้ โดยทรงนำไปใช้ประโยชน์ในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้ กระทรวงพลังงาน ได้สนองพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงสนพระราชหฤทัยในการนำพลังงานจากแสงอาทิตย์มาใช้ประโยชน์ ด้วยการติดตั้งระบบเซลล์แสงอาทิตย์ผลิตกระแสไฟฟ้าในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่างๆ เช่น โครงการฟาร์มตัวอย่างบ้านพระก่า จังหวัดราชบุรี โครงการศูนย์ศิลปาชีพเกาะเกิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สถานีพัฒนาเกษตรที่สูงตามพระราชดำริ ดอยม่อนล้าน จังหวัดเชียงใหม่ และโรงเรียนจิตรลดา เป็นต้น

๔. มุ่งสู่ความพอเพียงเพื่อก้าวสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

แนวพระราชดำริ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานให้แก่ปวงชนชาวไทยนำไปปฏิบัติ สะท้อนถึงสายพระเนตรอันยาวไกลในการพัฒนาประเทศเพื่อก้าวสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยทรงส่งสัญญาณเตือนคนไทยตลอดมาถึงวิกฤตเศรษฐกิจ ความเสื่อมของสังคม และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันเป็นผลมาจากการพัฒนาที่มุ่งเน้นแต่ตัวเลขการเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นการเติบโตในเชิงปริมาณเป็นหลัก จนนำไปให้ประเทศต้องเผชิญกับภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจหลายครั้ง

ผลสำเร็จของโครงการพัฒนาประเทศตามแนวทางของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องยาวนานให้ประชาชนชาวไทยรับรู้มาโดยตลอด แสดงให้เห็นว่าทุกโครงการพัฒนาของพระองค์ล้วนให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม โดยยึดพื้นที่ ภารกิจ และการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นที่ตั้ง และมุ่งสร้างความสมดุลของเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นำสู่ความสุขของประชาชนในพื้นที่ จึงเป็นตัวอย่างของการพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืนที่ประชาชนชาวไทยทุกภาคส่วนควรดำเนินตามเบื้องพระยุคลบาท โดยน้อมนำแนวพระราชดำริ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นวิธีการดำรงตน ให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคง และร่วมกันพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน อันเป็นผลดีทั้งต่อตนเองและประเทศชาติสืบต่อไป

“...วิชาการกับความคิดเป็นปัจจัยสำคัญคู่กัน
สำหรับใช้ในการทำงานใหญ่ๆ ของสัณรอม
ความคิดที่ละเอียดให้นำเอาวิชาการมาใช้เป็นประโยชน์ได้แท้จริงนั้น
จะต้องเป็นความคิดที่กระฉ่างแจ่มใส และมั่นคงอยู่ในความถูกต้อง
เที่ยงตรงตามเหตุผลและความยุติธรรมอันจัดเป็นปัญญา
นอกจากนั้นยังได้กล่าวด้วยว่า
การฝึกปัญญาจำเป็นต้องพากเพียรปฏิบัติจริงๆ
ให้เกิดเป็นนิสัย ปัญญาจึงจะถาวรมั่นคง
เมื่อทำให้ปัญญาเกิดขึ้นได้เป็นปรกติแล้ว
ก็จะสามารถฉำฉาความจริงความเท็จ ความดีความชั่ว ได้โดยถูกต้อง
และจะเกิดความนิมิตมั่นในความดี
มีความรู้สึกผิดชอบ มีความขอมอด
งตเว้นในการกระทำอันเป็นทุจริตได้โดยอัตโนมัติ
ความดีความเจริญก็จะเพิ่มพูนขึ้นมาเอง...”

พระบรมราชาบาท
ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยรามคำแหง
ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร
๒๘ ตุลาคม ๒๕๒๑

สัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริ
เพื่อประโยชน์สุขของปวงชนชาวไทย
อย่างยั่งยืน

ส่วนที่ ๕

บทสรุป

สังฆกรรมแห่งแนวพระราชดำริ เพื่อประโยชน์สุขของปวงชนชาวไทยอย่างยั่งยืน

ทรงเริ่มวางรากฐานนำสู่ “การพัฒนาอย่างยั่งยืน”

ย้อนไปเมื่อ ๖๗ ปีก่อน ในขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศต่างๆ ทั่วโลกยังอุดมสมบูรณ์ ธรรมชาติยังคงดำเนินไปอย่างเป็นวัฏจักร จนมนุษย์สามารถพยากรณ์ปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นได้อย่างแม่นยำ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรายังน่ารื่นรมย์ คนส่วนใหญ่จึงไม่คำนึงถึงการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างอาศัยเกื้อกูลกัน แต่พระมหากษัตริย์และพระราชินีของประเทศไทยทรงมองการณ์ไกลถึงผลร้ายของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย และความจำเป็นที่จะต้องอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างอาศัยเกื้อกูลกัน จึงทรงเริ่มวางรากฐานเพื่อนำสู่ “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” ซึ่งเป็นคำที่บัญญัติขึ้นมาในภายหลัง โดยทรงให้ความสำคัญกับการพัฒนาในทุกด้านและทุกมิติ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีประชาชนเป็นเป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้เกิดความอยู่ดีกินดี และมีความสุขอย่างยั่งยืน

ตลอดระยะเวลากว่า ๖๗ ปี หลังจากทรงครองสิริราชสมบัติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงมุ่งมั่นปฏิบัติพระราชกรณียกิจนานัปการเคียงคู่กัน มาตลอด พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ ทรงดำเนินการทุกวิถีทางด้วยน้ำพระราชหฤทัย ที่ทรงรักและห่วงใยราษฎรของพระองค์เหมือน **“พ่อและแม่ที่รักและห่วงใยลูกอยู่ตลอดเวลา”** โดยเสด็จพระราชดำเนินไปทรงงานในทุกหนแห่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทุรกันดาร ไม่ว่าจะเป็นป่าลึก ขุนเขา หรือต้องทรงพระดำเนินฝ่าหนองน้ำและลำธารอันยากลำบาก เพื่อช่วยขจัดปัดเป่าความทุกข์ยากเดือดร้อน ในทุกๆ เรื่องของราษฎร โดยเฉพาะผู้ยากไร้และด้อยโอกาส ด้วยพระวิริยะอุตสาหะและตรากตรำ พระวรกายอย่างไม่ทรงเห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย และมีได้ทรงย่อท้อต่อความยากลำบาก จนอาจกล่าวได้ว่า **“ทรงร่วมทุกข์ร่วมสุขกับประชาชน”** อย่างแท้จริง เพื่อนำพาประเทศไทยให้เจริญก้าวหน้าและประชาชน มีความผาสุก ร่มเย็น สมดังพระราชปณิธานที่พระราชทานพระปฐมบรมราชโองการ เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๙๓ ความว่า

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

พระปฐมบรมราชโองการนี้มีความหมายลึกซึ้ง แสดงถึงพระราชปณิธานตั้งมั่นที่จะทรงอุทิศบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ เพื่อให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขทั่วแผ่นดิน ทรงศึกษา ค้นคว้า ทดลอง และคิดค้น โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นจำนวนมาก เพื่อช่วยเหลือเหล่าพสกนิกรให้พ้นจากความยากจน ไปสู่ความพออยู่พอกินและมีความสุข ขณะเดียวกันทรงอนุรักษ์ พิทักษ์รักษา และแก้ไขปัญหารักษา ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของแผ่นดินตั้งแต่ท้องฟ้า ผืนดิน จรดใต้ท้องทะเล เพื่อความสมดุลของ สรรพชีวิตให้มีความยั่งยืน

สัจธรรมแห่งการทรงงาน เพื่อความอยู่ดีมีสุขของ ประชาชน

การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรง เยี่ยมเยียนราษฎรทั่วประเทศ พระองค์มีพระราชประสงค์ ที่จะทรง “เข้าใจ และเข้าถึง”

ความเดือดร้อนและความต้องการของราษฎร เพื่อที่จะทรงใช้ทรัพยากรทั้งหลายทั้งปวงที่พระองค์ มีอยู่มาช่วยเหลือ หรือ “พัฒนา” เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน ยกระดับคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ให้พ้นจากความยากจน โดยทรงยึดหลักการสำคัญคือ ความสอดคล้องกับภูมิสังคม ที่แตกต่างกัน และจะต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่จะเข้าไปพัฒนามีสภาพพร้อมที่จะรับ การพัฒนา รวมทั้งทรงยึดหลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และให้ถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

หลักการสำคัญของพระองค์ทรงคำนึงถึงความสอดคล้องเกื้อกูลกันระหว่างการพัฒนาและการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเคร่งครัดมาตลอด ทรงเข้าพระราชหฤทัยอย่างถ่องแท้ ถึงธรรมชาติและสภาวะตามธรรมชาติ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ จึงทรงนำ ความรู้จริงในความเป็นไปแห่งธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมาใช้ในการแก้ไขปัญหา และปรับปรุง เปลี่ยนแปลงสภาวะที่ไม่ปกติให้เข้าสู่ระบบปกติ ทรงใช้หลัก “ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ” อันเป็นการ แก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน โดยทรงใช้หลักอรรถพรบาธธรรม คือการใช้สิ่งที่ไม่พึงปรารถนามาหักล้างกัน ให้มีผลออกมาเป็น “ธรรม” ได้ ตลอดจนทรงอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน โดยการใช้วิธีปลูกป่าในใจคน และใช้หญ้าแฝกแก้ไขปัญหาดินพังทลาย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้ “การบริหารแบบบูรณาการ” โดยทรงมีวิธีคิดอย่างเป็นระบบ ครบวงจร ทำตามลำดับขั้น และจัดบริการรวมที่จุดเดียว เพื่ออำนวยความสะดวกและประโยชน์แก่ประชาชน และไม่ว่าจะทรงงานใดก็ตาม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งมั่นที่จะช่วยเหลือประชาชนให้มีคุณภาพ ชีวิตที่ดีขึ้น จึงทรงทำทุกวิถีทางเพื่อ “มุ่งผลสัมฤทธิ์” เป้าหมายที่ยิ่งใหญ่ของพระองค์คือความอยู่ดีมีสุข ของประชาชน ไม่ทรงคำนึงถึงผลกำไรที่เป็นตัวเงิน ไม่ทรงยึดติดตำรา เป็นการพัฒนาที่อนุโลมและรอมชอม กับสภาพแห่งธรรมชาติ และสภาพของสังคมจิตวิทยาแห่งชุมชน และหัวใจสำคัญของการทรงงานคือ พระองค์โปรดที่จะทำสิ่งที่ยากให้กลายเป็นง่าย ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาของทุกโครงการ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริว่า การพัฒนาก็คือการทำสงครามกับความยากจน หากสามารถช่วยให้ประชาชนมีความกินดีอยู่ดีได้ จึงจะถือว่าประสบความสำเร็จ เป็น “ชัยชนะของการพัฒนา” อย่างแท้จริง พระองค์จึงทรงงานอย่างหนักในการต่อสู้กับความยากจน เพื่อยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร ให้สามารถพึ่งตนเองได้ อันจะนำไปสู่การเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

พระราชทาน “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เส้นทางสู่ความยั่งยืน

จุดหมายของการพัฒนาที่มีพระราชประสงค์ให้ประชาชนมีความ “กินดีอยู่ดี” หรือ “พออยู่พอกิน” นั้น เป็นพระราชดำรัสที่ทรงชี้แนะให้ประชาชนนำมาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตมาเกือบ ๕๐ ปีแล้ว และต่อมาพระราชทานให้ใช้คำว่า “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยในปัจจุบันได้มีภาคส่วนต่างๆ น้อมนำไปปฏิบัติเป็นจำนวนมาก

การพัฒนาประเทศตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงนั้น คือการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนใช้หลักวิชาความรู้ มีคุณธรรม ดำเนินชีวิตด้วยความเพียร อย่างรอบคอบ ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและในการกระทำ ทำงานอย่างมีความสุข รู้ รัก สามัคคี ก็จะนำไปสู่ความก้าวหน้า อย่างสมดุล มั่นคง และยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ประโยชน์สุขอย่างยั่งยืนจากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนราษฎรทั่วประเทศ เป็นการทรงงานเพื่อรับทราบทุกข์สุข และปัญหาความเดือดร้อนที่แท้จริงของประชาชน ด้วยการศึกษารายละเอียดจากสภาพความเป็นอยู่และวิถีชีวิตที่แท้จริงตามสภาพทางภูมิศาสตร์และภูมิสังคมของแต่ละภูมิภาค เพื่อสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุด จนมีคำกล่าวว่า “ไม่มีที่ไหนในประเทศไทยที่ทั้งสองพระองค์เสด็จฯ ไปไม่ถึง”

นับเป็นการทรงงานอย่างหนักเพื่อต่อสู้กับความยากจน ความด้อยโอกาสทางการศึกษา และสาธารณสุข ซึ่งทำให้ราษฎรจมอยู่กับความทุกข์ยาก พระองค์ทรงยื่นพระหัตถ์ไปโอบอุ้มและดึงเขาเหล่านั้นขึ้นมาให้ได้พบกับความสุขในชีวิตอย่างยั่งยืน ต่อมาได้ขยายไปสู่โครงการพัฒนาด้านต่างๆ ครอบคลุมวิถีชีวิตทุกด้านของประชาชน ซึ่งขอยกตัวอย่างโครงการ อันเนื่องมาจากพระราชดำรินับเป็นโครงการแรกที่สำคัญในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ รวมทั้งผลสำเร็จที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนพอสังเขป ดังนี้

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริแห่งแรกคือ โครงการถนนห้วยมงคล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พระราชทานเมื่อปี ๒๔๙๕ เพื่อให้ราษฎรใช้สัญจรและนำผลผลิตออกมาจำหน่ายยังชุมชนภายนอกได้สะดวก ปีถัดมาได้พระราชทานโครงการพัฒนาแหล่งน้ำแห่งแรก โดยมีพระราชดำริ

ให้สร้างอ่างเก็บน้ำเขาเต่า อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และในปี ๒๔๙๘ มีพระราชดำริให้ศึกษาทดลองการทำฝนเทียม หรือ**ฝนหลวง** เพื่อแก้ไขปัญหาความแห้งแล้งให้แก่พสกนิกร ทรงใช้ความวิริยะอุตสาหะถึง ๑๔ ปีจึงประสบความสำเร็จในปี ๒๕๑๒ หลังจากนั้นได้พระราชทาน**ฝนหลวง**เพื่อแก้ไขปัญหาความแห้งแล้งให้แก่ราษฎรจวบจนถึงปัจจุบัน

ปี ๒๕๐๖ ได้พระราชทานโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ ๑ ที่บ้านแม้วดอยปุย ตำบลหางดง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อการศึกษาแก่เด็กชาวเขา ซึ่งนับเป็น**โรงเรียนพระราชทานแห่งแรก** และปี ๒๕๐๘ สมเด็จพระจักรพรรดิอากิฮิโตะ ทูลเกล้าฯ ถวายปลานิล จิงทรงทดลองเลี้ยงในสวนจิตรลดา จนได้ผลดี จึง**พระราชทานปลานิลแก่ประชาชน** เพื่อเป็น**แหล่งอาหารโปรตีนที่สำคัญ** จนถึงวันนี้ปลานิลได้กลายเป็นปลายอดนิยมของคนไทยทีเดียว

ปี ๒๕๑๒ มีพระราชดำริพัฒนาให้ชาวเขา**ปลูกกาแฟแทนฝิ่น** จากนั้นได้เสด็จฯ ไปทรงแนะนำและทรงให้ความช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง โดยในปี ๒๕๑๕ ได้พระราชทานความช่วยเหลือชาวเขาและชาวไร่ด้านเกษตรกรรม และจัดให้มีตลาดรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรในราคาถูกพิเศษ อีกทั้งทรงจัดตั้งโรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูปที่ ๑ ณ อำเภอฝาง ซึ่งนับเป็น**โรงงานหลวงพระราชทานแห่งแรก** จากนั้นสินค้าภายใต้ชื่อ **“ดอยคำ”** ก็แพร่หลายในประเทศไทยมาอย่างต่อเนื่อง

ปี ๒๕๑๖ ทรงเปิด**โรงเรียนร่มเกล้าแห่งแรก**ที่บ้านหนองแคน ตำบลดงหลวง จังหวัดนครพนม อันเป็นการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของประเทศ โดยขณะนั้นเป็นทางผ่านของผู้อพยพชาวยุทธและได้พระราชทานพระราชดำริสอนเป็นที่มาของยุทธศาสตร์ **“เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”** และในปี ๒๕๑๘ พระราชทานพระราชทรัพย์ให้จัดสร้างสหกรณ์การเกษตรหุบกะพง อันเป็น**สหกรณ์การเกษตรอันเนื่องมาจากพระราชดำริแห่งแรก**ก่อนที่จะมีสหกรณ์การเกษตรเกิดขึ้นอีกมากมายในเวลาต่อมา

ปี ๒๕๑๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษ ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ซึ่งภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น **“มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ”**

เพื่อส่งเสริมงานศิลปาชีพให้เป็นอาชีพเสริมแก่ราษฎร รวมทั้งทรงก่อตั้งโรงฝึกศิลปาชีพสวนจิตรลดาและศูนย์ศิลปาชีพทั่วประเทศ โดยมีการดำเนินงานนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ช่วยให้ราษฎรมีรายได้ดีจนบางครอบครัวยึดเป็นอาชีพหลัก

ปี ๒๕๒๒ มีพระราชดำริให้จัดตั้ง**ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริแห่งแรก**ที่เขาหินซ้อน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อเป็นตัวอย่างความสำเร็จในการเกษตรกรรมและการพัฒนาอาชีพให้แก่เกษตรกรและผู้สนใจนำไปประยุกต์ใช้ ซึ่งต่อมาได้พระราชทานศูนย์ศึกษาการพัฒนา ในภาคต่างๆ รวมเป็น ๖ แห่ง จนถึงปี ๒๕๕๖ มีผลการศึกษาวิจัยถึง ๑,๒๔๐ เรื่อง

ปี ๒๕๒๕ มีพระราชดำริให้จัดตั้ง**โครงการปาร์กน้ำ** เริ่มทดลองเป็นครั้งแรกที่บ้านน้ำตั่ว อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรมให้เป็นบริเวณต้นน้ำลำธาร กักเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์ และอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เดิมไว้ ขณะเดียวกันก็ปลูกป่าเสริมด้วย โดยราษฎรเป็นผู้ลงแรงปลูกและดูแลบำรุงเลี้ยง บนพื้นที่ที่ทรงซื้อและทรงเช่าพระราชทาน รวมทั้งพระราชทานเงินเดือนแก่ราษฎรผู้ยากจนที่เข้าร่วมโครงการ ช่วยให้มีโอกาสและรายได้เลี้ยงครอบครัว เกิดความรักและหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ โครงการนี้ได้ขยายไปอีกหลายพื้นที่ มีราษฎรเข้าร่วมโครงการและถวายที่ดินเป็นจำนวนมาก

ปี ๒๕๓๑ มีพระราชดำริให้พัฒนาบริเวณวัดมงคลชัยพัฒนา จังหวัดสระบุรี เพื่อศึกษาและจัดทำเป็นศูนย์สาธิตการทำเกษตรทฤษฎีใหม่อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกษตรกรนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่

ของตนเอง ซึ่งนับเป็นจุดกำเนิด
ของ**เกษตรทฤษฎีใหม่**แห่งแรก
ประชาชนได้ใช้เป็นที่พักศึกษาดูงาน
จนเกิดความเข้าใจและนำไป
ประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของตนเอง
เป็นจำนวนมาก

ปี ๒๕๓๔ มีพระราชดำริ
ให้**ศึกษาและใช้ประโยชน์จาก
หญ้าแฝก**เพื่ออนุรักษ์ดินและ
น้ำ จนถึงปัจจุบันมีการส่งเสริม
และรณรงค์การใช้หญ้าแฝก

ไปแล้ว ๔,๕๐๐ ล้านกล้า อนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่กว่า ๑๐ ล้านไร่ทั่วประเทศ และมีการวิจัยเกี่ยวกับ
การใช้ประโยชน์จากหญ้าแฝกกว่า ๒๐๐ เรื่อง

ปี ๒๕๓๕ เสด็จฯ ไปสำรวจพื้นที่ก่อสร้าง**อ่างเก็บน้ำลำพะยัง** จังหวัดกาฬสินธุ์ ส่งเสริมให้ราษฎร
พัฒนาอาชีพการเกษตรทฤษฎีใหม่ และระหว่างปี ๒๕๔๖ - ๒๕๔๙ ได้พัฒนาให้มีความจุมากขึ้น และ
ผันน้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยไผ่มาเพิ่มเติมให้พื้นที่ลุ่มน้ำลำพะยัง และได้พระราชทานภาพร่างฝีพระหัตถ์
ตัวยักย้อ เป็นแนวทาง**พัฒนาลุ่มน้ำก่ำ** จังหวัดสกลนคร-นครพนม โดยการสร้างประตูระบายน้ำ
เป็นตอนๆ กักเก็บน้ำได้รวม ๖๘.๓ ลูกบาศก์เมตร ช่วยเหลือพื้นที่การเกษตรได้ ๑๖๕,๐๐๐ ไร่

นอกจากนี้ มีพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการ**บ้านเล็กในป่าใหญ่แห่งแรก** ที่บ้านทันสมัย ตำบลมหาชัย
อำเภอปลาปาก จังหวัดนครพนม เพื่อให้คน ป่า และสัตว์ป่า สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างอาศัยเกื้อกูลกัน
พร้อมทั้งส่งเสริมอาชีพเสริมให้กับประชาชน เพื่อมีรายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงครอบครัวและมีความเป็นอยู่
ที่ดีขึ้น ซึ่งช่วยให้ประชาชนหยุดการบุกรุกทำลายป่าไม้ และช่วยดูแลรักษาให้มีสภาพสมบูรณ์ดังเดิม
จนปัจจุบันได้ขยายการดำเนินงานไปในหลายพื้นที่ช่วยรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่บนแผ่นดินไทย

ปี ๒๕๓๖ มีพระราชดำริให้**พัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง** จังหวัดนครศรีธรรมราช แก้ปัญหาน้ำเค็ม
รุกเข้าไปในลำน้ำ พังพืดพื้นที่การเกษตรและนาร้าง ๑.๙ ล้านไร่ แบ่งเขตทำกินระหว่างการใช้พื้นที่น้ำเค็ม
และการเกษตรที่ใช้น้ำจืด อันเป็นการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของคนในพื้นที่ นอกจากนี้ มีพระราชดำริ
ให้**สร้างเขื่อนขุนด่านปราการชล** จังหวัดนครนายก ความจุ ๒๒๔ ล้านลูกบาศก์เมตร แก้ปัญหาน้ำท่วม
ชะล้างดินเปรี้ยว และช่วยเหลือพื้นที่การเกษตร ๑๘๕,๐๐๐ ไร่

ปี ๒๕๓๗ มีพระราชดำริให้**พัฒนาลุ่มน้ำห้วยบางทราย** จังหวัดมุกดาหาร โดยสร้างอ่างเก็บน้ำ ๗ แห่ง ความจุรวม ๒๔.๕ ล้านลูกบาศก์เมตร ส่งน้ำได้ ๘,๙๐๐ ไร่ พัฒนาอาชีพแบบบูรณาการและฟื้นฟูป่าไม้ และจัดตั้ง**ศูนย์พัฒนาการเกษตรภูสิงห์** จังหวัดศรีสะเกษ ช่วยเหลือการประกอบอาชีพของราษฎรในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง อีกทั้งพระราชทาน**โครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร (หลัก ๒๒) นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว** (สปป.ลาว) เพื่อให้บริการด้านความรู้ ปัจจัยการผลิต พัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิตประชาชนลาว ๙ หมู่บ้าน เป็นการขยายผลการพัฒนาสู่สากล และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ต่อมา สปป.ลาว ได้ขยายผลโครงการไปยังแขวงอื่นๆ ทั่วประเทศ

ปี ๒๕๔๒ มีพระราชดำริให้**สร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์** จังหวัดลพบุรี ความจุ ๙๖๐ ล้านลูกบาศก์เมตร ช่วยเหลือพื้นที่การเกษตร ๑๗๔,๕๐๐ ไร่ รวมทั้งช่วยบรรเทาปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่ภาคกลางตอนล่าง และกรุงเทพฯ และปริมณฑล ให้กองทัพภาคที่ ๓ จัดตั้ง**หมู่บ้านยามชายแดนแห่งแรกขึ้น** ในพื้นที่บ้านมะโอโคะ อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก และบ้านปางคอง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นหมู่บ้านจัดตั้งใหม่บนเขา เพื่อให้ชาวเขาที่อยู่ตามแนวชายแดนร่วมปกป้องรักษาประเทศ ด้วยการให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ทั้งที่อยู่อาศัยและการพัฒนาอาชีพ และต่อมาจัดตั้งเพิ่มเติมอีก ๓ แห่งในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ช่วยสร้างความผาสุกให้แก่ราษฎรชาวเขา อีกทั้งสร้างสำนึกรักป่า และที่สำคัญยิ่งคือช่วยปกป้องรักษาแผ่นดินไทยตามแนวชายแดนเป็นอย่างดี

ปี ๒๕๔๖ มีพระราชดำริให้สร้างเขื่อนแควน้อยบำรุงแดน จังหวัดพิษณุโลก ความจุ ๙๓๙ ล้าน ลูกบาศก์เมตร ช่วยเหลือพื้นที่การเกษตร ๗๕,๐๐๐ ไร่ และบรรเทาปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก และภาคเหนือตอนล่าง นอกจากนี้ มีพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการสถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงตามพระราชดำริทุกปี ณ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน ขึ้นเป็นแห่งแรก โดยขณะนี้มีจำนวน ๑๗ แห่ง กระจายอยู่ใน ๖ จังหวัดทางภาคเหนือ ช่วยสร้างความผาสุกให้แก่ราษฎรในพื้นที่เป็นอย่างมาก ชาวไทยภูเขาได้มีอาชีพเกษตรตามหลักวิชาการแผนใหม่ ทดแทนการหาไร่เลื่อนลอย มีอาชีพ รายได้ และความเป็นอยู่ดีขึ้น ตลอดจนมีส่วนร่วมฟื้นฟู อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ปี ๒๕๕๔ - ๒๕๕๕ นอกจากโครงการที่มีพระราชดำริตั้งตัวอย่างข้างต้น ยังมีโครงการที่ทรงรับ ฎิการราษฎรไว้เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริอีกเป็นจำนวนมาก โดยในช่วงปี ๒๕๕๔ - ๒๕๕๕ มีจำนวน ๗๙ โครงการ กระจายอยู่ในจังหวัดต่างๆ ทุกภูมิภาค

๔,๓๕๐ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้ประมวล โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านต่างๆ จนถึงเดือนกันยายน ๒๕๕๕ รวมแล้วมีจำนวนถึง ๔,๓๕๐ โครงการ และจะเพิ่มจำนวนขึ้นทุกปี กระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคทุกจังหวัดของประเทศ ประเภทที่มี

จำนวนมากที่สุดคือโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ ๒,๙๕๕ โครงการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความหมายที่พระองค์มีพระราชดำริว่า “น้ำคือชีวิต” ซึ่งทรงให้ความสำคัญในเรื่องการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการทั้งในมิติของน้ำท่วม น้ำแล้ง และน้ำเสีย

โครงการที่มีจำนวนมากรองลงมาตามลำดับได้แก่ โครงการพัฒนาด้านสวัสดิการสังคมและการศึกษา ๓๙๕ โครงการ โครงการพัฒนาส่งเสริมด้านอาชีพ ๓๒๕ โครงการ โครงการพัฒนาแบบบูรณาการและอื่นๆ ๒๓๔ โครงการ โครงการพัฒนาด้านการเกษตร ๑๖๕ โครงการ โครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ๑๔๕ โครงการ โครงการพัฒนาด้านคมนาคมและการสื่อสาร ๗๖ โครงการ และโครงการพัฒนาด้านสาธารณสุข ๕๕ โครงการ

หากพิจารณาถึงการกระจายตัวของโครงการไปในภูมิภาคต่างๆ แล้ว ปรากฏว่ามีโครงการในภาคเหนือมากที่สุดถึง ๑,๖๖๐ โครงการ รองลงมาตามลำดับได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๑,๐๘๘ โครงการ ภาคใต้ ๘๒๒ โครงการ ภาคกลาง ๗๖๖ โครงการ และไม่ระบุภาค ๑๔ โครงการ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเหล่านี้ สามารถเข้าไปแก้ไขปัญหาด้านเหตุ เป็นต้นแบบ และแหล่งเรียนรู้ที่เข้าถึงได้ง่าย สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง เป็นการเรียนรู้ที่มีรากฐานมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย แนวพระราชดำรินั้นเป็นสัจธรรมแห่งการพัฒนาเกิดจากพระวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ลุ่มลึก และรอบด้าน ทรงแก้ไขปัญหาแบบบูรณาการ มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า จวบจนวันนี้ได้ปรากฏผลสัมฤทธิ์ให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมแล้วในทุกๆ ด้าน

พระมหากษัตริย์และพระราชินี

ผู้ทรงงานเพื่อประโยชน์สุขของปวงชนอย่างยั่งยืน

ทุกวันนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ รวมถึงพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ ยังคงทรงงานเพื่อประชาชนที่พระองค์ทรงรักอย่างต่อเนื่อง ผลที่ได้รับจากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้นับว่ามากมายดังกล่าว รวมทั้งจากการที่พระองค์ทรงร่วมมือกับ

ในการแนะนำแนวทางเพื่อพัฒนาประเทศมาโดยตลอด ย่อมเป็นประจักษ์พยานว่า การทรงงานพัฒนาประเทศเพื่อต่อสู้กับความยากจนของพระองค์ได้ประสพชัยชนะแล้วอย่างงดงาม

จึงกล่าวได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อแผ่นดินไทยและประชาชนชาวไทยอย่างใหญ่หลวง รวมทั้งยังแผ่ไพศาลไปยังนานาประเทศ การทรงงานพัฒนาของพระองค์ได้หยั่งรากการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืนให้แก่ประเทศไทยอย่างครบถ้วนในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันทรงสอนให้เจ้าหน้าที่และประชาชนเกิดการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง อันนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

พระราชกรณียกิจทั้งปวงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงปฏิบัติด้วยพระปรีชาสามารถและพระวิริยะอุตสาหะที่อัญเชิญมาเสนอไว้ในหนังสือเล่มนี้เป็นเพียงส่วนเสี้ยวเล็กน้อยของพระราชกรณียกิจ แนวพระราชดำริ และโครงการพัฒนาเท่านั้น ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นชัดเจนว่า “การทรงงานช่วยเหลือประชาชนของทั้งสองพระองค์ เป็นการวางรากฐานการพัฒนาสู่ความยั่งยืนอย่างแท้จริง” และแม้ทรงประทับ ณ โรงพยาบาลศิริราช ยังทรงห่วงใยและทรงดูแลทุกข์สุขของประชาชนอยู่ตลอดเวลา เป็นไปตามพระราชปณิธานในพระปฐมบรมราชโองการที่ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

ในโอกาสอันเป็นมหามงคลยิ่งนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ขอถวายความจงรักภักดี และขอเทิดทูนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ไว้เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่เปรียบมิได้ และขอเชิญชวนประชาชนชาวไทยทั่วทั้งประเทศ เรียนรู้ตามรอยพระยุคลบาท น้อมนำแนวพระราชดำริมาศึกษาและยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ เพื่อนำพาประเทศไทยสู่ความเจริญรุ่งเรือง และประชาชนมีความสุขอย่างยั่งยืนตลอดไป

ขอพระองค์ทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน

บรรณานุกรม

หนังสือ / เอกสารสิ่งพิมพ์

กรมชลประทาน. **เทิดไท้องค์ราชัน ดวงใจราษฎร์ ปราษฎ์แห่งน้ำ ๑๐๙ ปี ๑๓ มิถุนายน ๒๕๕๔** กรมชลประทาน
งานเพื่อแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : บริษัท เนชั่นพริ้นตัง เซอร์วิส จำกัด, ๒๕๕๔.

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. **สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กับการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและพัฒนาคุณภาพชีวิต.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ดอกเบี๋ย, ๒๕๕๑.

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. **พระเจ้าแผ่นดินนักส่งเสริมการเกษตร.** กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมการเกษตร,
๒๕๕๐.

กระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง. **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระผู้อยู่ในหัวใจนักปกครอง.**
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อสาธาธิราชดิณแดง, ๒๕๔๒.

กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. **พระบิดาแห่งเทคโนโลยีของไทยพระบิดาแห่งนวัตกรรมไทย.**
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔.

กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม.** กรุงเทพฯ : หจก.อรุณการพิมพ์, ม.ป.ป.

กระทรวงศึกษาธิการ. **พระผู้ทรงเป็นครูแห่งแผ่นดิน.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร
แห่งประเทศไทย, ๒๕๕๔.

กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **ในกระแสพระราชดำรัสแนวทางการพัฒนา
คุณธรรมจริยธรรมของคนไทย.** กรุงเทพฯ : บริษัท ดับบลิว.เจฟร็อฟเพอด้ จำกัด, ๒๕๔๘.

กระทรวงสาธารณสุข. **ร่มเกล้า ปกฟ้า สาธารณสุขไทย.** จังหวัดนนทบุรี : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์
การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๔.

กระทรวงอุตสาหกรรม. **อุตสาหกรรมไทยได้ร่มพระบารมี.** กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นตังแอนด์พับลิชชิ่ง
จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๙.

กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ **เมืองสวรรค์ ตามแนวพระราชดำริ.** กรุงเทพฯ : สำนักยุทธศาสตร์และ
ประเมินผลกรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๔.

กรุงเทพมหานคร. **ทรงเป็นแรงบันดาลใจ.** กรุงเทพฯ : บริษัท ดาวฤกษ์ คอมมิวนิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๐.

กรุงเทพมหานคร. **แนวพระราชดำริด้านการบริหารจัดการกรุงเทพมหานคร ของพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๕๙.** กรุงเทพฯ :
บริษัทอมรินทร์พริ้นตังแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐.

กองบรรณาธิการสำนักพิมพ์ พี พลัส. **ธรรมะจากพระเจ้าแผ่นดิน.** กรุงเทพฯ : บริษัท ไทยยูเนียนกราฟฟิกส์
จำกัด, ๒๕๕๓.

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี. **สารานุกรมพระราชกรณียกิจ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในรอบ ๖๐ ปีแห่งการครองราชย์.** กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด.
๒๕๕๑.

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. **เดชพระबारมีปกเกล้าเฉลิมพระเกียรติพระชนมพรรษา ๗ รอบ.** กรุงเทพฯ : หจก.อรุณการพิมพ์, ๒๕๕๕.

งามพรรณ เวชชาชีวะ. **พระเมตตาได้ฟ้าเดียวกัน.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, ๒๕๕๕.

ตำรวจตระเวนชายแดน กองบังคับการ กองร้อยที่ ๕. **โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน.** นราธิวาส, ๒๕๒๔.

มนู วีรบุรุษ, วิชา จิवालย์, ผู้ขอพระราชทานสัมภาษณ์. **รายการพูดจาประสาช่าง.** กรุงเทพฯ : คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ราเชนทร์ ธีรพร. **การพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.** เอกสารเสนอการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ณ โรงแรมริเจนต์ชะอำ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี, ๒๕๓๗.

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า สมาาจารย์ ส่วนการศึกษา. **ถนนสายรุ่งเรืองนำสู่สุข.** วารสารทางวิชาการ. ๒๕๔๘.

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า สมาาจารย์ ส่วนการศึกษา. **วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับการพัฒนา.** วารสารทางวิชาการ. ๒๕๔๘.

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. **สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี “เจ้าฟ้านักพัฒนาทรัพยากรน้ำ”.** กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๓๗.

วรลักษณ์ ผ่องสุขสวัสดิ์. **๖ ทรงเป็นยิ่งกว่ามหากษัตริย์.** กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดบ้านหนังสือโกสินทร์, ๒๕๓๗.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. “บางแง่มุมแห่งความคิดคำนึง” **วารสารเศรษฐกิจและสังคม.** ฉบับพิเศษ : ๕ ; ๒๕๒๘.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. **สมเด็จพระแม่กับการศึกษา.** กรุงเทพฯ : โรงเรียนจิตรลดา, ๒๕๕๕.

สภาสมาคมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. **พระมหากษัตริย์นักวิทยาศาสตร์.** กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๓.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **พระมหากษัตริย์นักพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา.** นนทบุรี : ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง, ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **๔๓๕๐ การทรงงานเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชน.** กรุงเทพฯ : บจก. สุขุมวิทมีเดีย มาร์เก็ตติ้ง, ๒๕๕๖.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **๘๐ พรรษาปวงประชาเป็นสุขสันต์.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ๒๕๕๐.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **กษัตริย์นักพัฒนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ดอกเบญจ, ๒๕๔๘.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. แนวคิดและ
ทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : บริษัท
๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๔๐.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. ผลสำเร็จ
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ๘๔ พรรษา ประโยชน์สู่ผู้ปวงชา, บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. รวบรวมผลงานดีเด่น
ในโครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตร ห้วยซอน-ห้วยซั่ว (หลัก ๒๒) สปป.ลาว. ม.ป.ท.,
ม.ป.ป.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. อันเนื่องมาจาก
พระมหากษัตริย์คุณ. กรุงเทพฯ : บริษัท เซเวน พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๐.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. อันเนื่องมาจาก
พระราชดำริ. กรุงเทพฯ : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๔๗.

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. วิทยาศาสตร์
และเทคโนโลยีกับการพัฒนา. ม.ป.ท., ๒๕๕๐.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. จดจารพระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อปวงประชาร่วมเย็น. กรุงเทพฯ :
บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๑.

สุเมธ ตันติเวชกุล. เอกสารวิจัยส่วนบุคคล เรื่องบทบาทของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในการ
สนับสนุนการรักษาความมั่นคงของชาติพื้นที่ชนบทของประเทศไทย. ม.ป.ท., ๒๕๒๙.

เว็บไซต์ สื่อออนไลน์

มูลนิธิชัยพัฒนา. แนะนำมูลนิธิชัยพัฒนา. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.chaipat.or.th/chaipat/index.php/th/publication/recommended-chai-pattana-foundation> (วันที่ค้นข้อมูล : มิถุนายน ๒๕๕๖).

มูลนิธิชัยพัฒนา. ระบบปรับปรุงคุณภาพน้ำด้วยรางพีชร่วมกับเครื่องกลเติมอากาศ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.chaipat.or.th/> (วันที่ค้นข้อมูล : มิถุนายน ๒๕๕๖).

สถานวิจัยและพัฒนาพลังงานทดแทนจากน้ำมันปาล์มและพืชน้ำมัน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับปาล์มน้ำมันและไบโอดีเซล. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.biodiesel.eng.psu.ac.th/pdf/king&biodiesel.pdf> (วันที่ค้นข้อมูล : มิถุนายน ๒๕๕๖).

สารานุกรมในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. เครื่องกลเติมอากาศ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.haii.or.th/wiki84/index.php/ค.เครื่องกลเติมอากาศ/> (วันที่ค้นข้อมูล : มิถุนายน ๒๕๕๖).

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.rdpb.go.th/> (วันที่ค้นข้อมูล : มิถุนายน ๒๕๕๖).

คณะที่ปรึกษาจัดทำหนังสือ “สังกรณ์แห่งแนวพระราชดำริ สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน”

ประธาน

นายสุเมธ ตันติเวชกุล

เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา

ที่ปรึกษา

นายพารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา

ประธานกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

นายอาคม เติมพิทยาไพสิฐ

เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

คณะทำงานจัดทำหนังสือ “สังกรณ์แห่งแนวพระราชดำริ สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน”

ประธาน

นางเพ็ญจา อ่อนชิต

รองเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

รองประธาน

นางนิตยา กมลวาทินศา

รองเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

คณะทำงาน

นายสุทิน ลิ้มยะชาติ

นางสาวกัญญารักษ์ ศรีทองรุ่ง

นางจันทร์ทิพย์ ปาละนันท์

นางสาวช่อผกา แก้วใหญ่

นางสาวอาทิสดา ณ นคร

นางสาวจิรวรรณ วงศาโรจน์

นายพนพล ัญญาดี

นางสาววิวรรณ เลียดทอง

นางสาววิสสุตา บุญมี

นายคมสัน วรวิวัฒน์

นางสาววันทนี สุขรัตน์

นางวรารัตน์ ดุลยพิทักษ์

นางสาวพนิดา วงษ์ภักดี

ข้อมูลเกี่ยวกับหนังสือ “สังกรณ์แห่งแนวพระราชดำริ สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน”

พิมพ์ครั้งที่ ๑

ธันวาคม ๒๕๕๖

จำนวน

๗,๕๐๐ เล่ม

ISBN

978-974-9769-09-6

พิมพ์ที่

บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)

“...ประโยชน์อันพึงประสงค์ของการพัฒนานั้น

ก็คือ ความผาสุกสงบ ความเจริญมั่นคง ของประเทศชาติและประชาชน.

แต่การที่จะพัฒนาให้บรรลุผลเป็นประโยชน์ดังกล่าวได้

ถ้าเป็นที่จะต้องพัฒนาฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนให้อยู่ดีกินดี เป็นเบื้องต้นก่อน

เพราะฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนนั้น

คือรากฐานอย่างสำคัญของความสงบและความเจริญมั่นคง.

ถ้าประชาชนทุกคนมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีแล้ว ความสงบ และความเจริญ

ย่อมจะเป็นผลก่อเกิดต่อตามมาอย่างแน่นอน.

จึงอาจพูดได้ว่า การพัฒนาก็คือการทำสงครามกับความยากจน

เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนโดยตรง.

เมื่อใดก็ตาม ที่ประชาชนมีความอยู่ดีกินดีและประเทศชาติมีความสงบ มีความเจริญ

เมื่อนั้นการพัฒนาจึงจะถือได้ว่าประสบความสำเร็จ

เป็นขั้นขั้นของการพัฒนาอย่างแท้จริง...”

พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ณ อาคารจักรพันธ์เพ็ญศิริ

๒๖ กรกฎาคม ๒๕๓๙

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

๙๖๒ ถนนกรุงเกษม เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๖๒๘-๒๘๔๗

โทรสาร ๐-๒๖๒๘-๒๘๔๖ www.nesdb.go.th